

tentis Dei visionem, in qua gaudentes, ab omni tristitia sæculi liberati, in æterna beatitudine regnabimus cum Christo.

Suscipe, rex, parvum magni modo munus amoris,

Quod tuus Albinus obtulit ecce tibi.

Magna ferunt sæcli gazarum dona potentes,

Fert mea pauperies, ista minuta duo.

rito et numero augeamur, et in eo crescamus in salutem; et ut per scalam in cœlum erectam quotidie de gradu in gradum ascendamus, donec spiritualiter formetur Christus in nobis (*Gal. iv*). In sancta et perpetua virgine Maria, quæ stella maris, vel illuminatrix interpretatur; ut illuminatores mundi, id est, doctores sanctæ Ecclesiæ simus, et in cordibus credentium lumen fidei et amorem Christi, per doctrinam veritatis et exempla sanctitatis, oriri faciamus, et Deo habitaculum præparemus. In Jesu Domino nostro, ut salvatores animarum nostrarum esse valeamus, manifeste declaratur. Quisquis enim in fide, spe et charitate, vigiliis, jejuniis et orationibus, castitate, sobrietate, eleemosynarum largitione, dilectioneque Dei et proximi, usque in finem perseveraverit, et converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multi-

A Ne vacua in sacris venisset dextra diebus,

Ante piam faciem, rex venerande, tuam;

Nomina sanctorum signavi sancta parentum

Hebræa, depromens ore latine tuo.

(*Finis in cod. ms. Sanct.-Emmeramiano.*)

tudinem peccatorum (*Jac. v, 10*). In Christo autem, ut ita Christiani simus, quatenus sicut ille ambulavit, et nos ambulemus; et sicut ille pro nobis animam suam posuit, ita et nos pro fratribus nostris animas ponamus (*I Joan. ii; iii*); et sicut ipse horum nominum interpretationes in se naturaliter gerbat, ita et nos in omni activa et contemplativa vita, ut dictum est, spiritualiter recolamus. Ad hoc enim Christus passus est nobis exemplum relinquens, ut sequamur vestigia ejus (*I Petr. ii, 21*); et abnegemus nosmetipsos, et tollamus crucem nostram, et sequamur eum (*Luc. ix*), perducentur nos ad gloriam sempiternam, quam *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quam præparavit Deus diligentibus se (I Cor. ii, 9)*. Ipsi honor, laus et imperium per infinita sæcula sæculorum. Amen. » (*Finis Homiliæ ita dictæ apud Quercetanum et Bedam.*)

457 OPUSCULUM SEXTUM.

COMMENTARIA IN S. JOANNIS EVANGELIUM *.

MONITUM PRÆVIUM.

Præsens Evangelii sancti Joannis expositio, quæ inter opuscula exegetica Alcuini ad styllum diffusio-rem, et doctrinarum, ex antiquioribus Patribus collectarum, selectum, primum locum meretur, typorum beneficio primum, quantum scimus, prodiit Argentorati sub hoc titulo: *Albini diaconi Angli in D. Joannis Evangelion commentariorum libri septem, Christiana fruge refertissimi. Argentorati, apud Joannem Hervagium, mense Januario, anno 1527, in-8°*. Hac editione cl. Quercetanus in sua Operum Alcuini collectione usus est; eam tamen, prout ipsemet testatur, ope antiqui ms. bibliothecæ nobilissimi ac ornatissimi viri Jac. Aug. Thuani castigavit et auctiorem reddidit. Nobis quoque in hac nostra editione illa Argentoratensis ad manus fuit, quam ab illustri ac multiplici eruditionis viro D. Felice Oefelio Monacensi, e bibliotheca electorali Boica benevole communicatam habuimus. Præterea vero nonnullas variantes lectiones codicis reg. Vaticani, sæculo XIII exarati, jussu claræ memoriæ eminentissimi S. R. E. cardinalis Dominici Passionei notatas, Roma accepimus.

Meliorẽ vero præ reliquis in vera restituenda lectione, et mendis residuis corrigendis, operam nobis tulit codex ms. bibliothecæ nostræ sancti Emmerami, optimæ sane notæ, et ante annos omnino non-gentos scriptus, tempore scilicet Baturici episcopi Ratisbonensis, qui sedem illam ab anno 817 usque ad annum 843 tenuit, et sic Alcuino nostro contemporaneus fuit. In fine etenim codicis eadem, qua totum volumen exaratum est, manu hæc verba scripta legere est: *ISANBERTUS XVIII Kal. Aug. hunc scribendo putavit librum, obsecrans legentibus (ita codex), ut sui meminisse dignentur, prout dignum est, qui in alterius reficiuntur labore. PATERICUS episcopus dedit ad sanctum Emmeramum, et pro remedio anime sue.*

* In cod. ms. bibl. Reg. Vaticanæ titulus est: *Excerptiones Albini magistri ex dictis Patrum in Joannem evangelistam*. In codice vero nostro Sanct-Em-

Horum igitur codicum mss. beneficio commentarios hosce, diligenter cum editis collatos, multis in locis emendatiorẽ reddidimus. De novo vero nunc accedit epistola Alcuini ad Luciam et Columbam, tunc scripta cum integro opus, cujus antea non nisi partem miserat, perfecit, et ad easdem virgines direxit. Debemus hoc pretiosum litterarium monumentum industriæ ac benevolentie viri eruditissimi D. Brequigny regie inscriptionum et humaniorum litterarum Academiæ Parisiensis socii, qui eandem cum aliis perquam multis Alcuini epistolis, quas parte i Operum B. Patris exhibuimus, e codice Bibl. Harleianæ in Anglia eruit, et vulgandas nobis humanissime concessit. Hanc igitur epistolam in capite totius commentarii ante epistolas Gislæ et Richrudis ad Alcuinum, et hujus ad illas, secundum ordinem ab ipso Alcuino ibidem constitutum, collocandam putavimus. Porro ex hac epistola primo discimus, Alcuinum jam ab annis triginta, adeoque dum adhuc in Anglia degeret, propositum hujus operis conficiendi cœpisse, a quo tamen *calamum suum quievisse* ait, quia non fuit, qui excitaret illum, *donec illum prædictarum virginum bona intentio ad studium scribendi revocavit*. Discimus secundo, opus hocce demum completum, atque ad easdem virgines eo tempore directum fuisse, quo nuntium *de exaltatione excellentissimi Domini sui Davidis; et de prosperitate apostolici viri, Leonis utique papæ III et de legatione sanctæ civitatis Jerusalem* accepit. Quæ omnia in annum 800 conveniunt, quo Leo papa ab inimicorum suorum insidiis et injustis vexationibus liberatus, suæque sedi restitutus; quo etiam Carolus Magnus imperatoria majestate insignitus; quo demum Zacharias presbyter cum duobus monachis, a patriarcha Jerosolymitano missis, Romam venit claves secum deferens sepulcri Domini, civitatisque et montis Sion, una cum urbis vexillo, ut narrant Annales Francorum, Petavii, Loiselii,

meramiano ita inscribitur: *Expositio Albini magistri super Johannem*.

Moissiacenses, Eginhardus et alii ad annum eundem. A Ex eadem hac epistola discimus, tertio, Alcuinum anno priore seu 799 partem hujus commentarii ad illas virgines præmississe, quam illam fuisse existimamus quæ ultimis duobus libris continetur, ubi Alcuinus in brevi, quod præmisit, epistolo proficitur se totius Evangelii expositionem dirigere voluisse, nisi labore a rege sibi demandato, pro emendatione Veteris Novique Testamenti, fuisset occupatus.

458 Equidem haud ignoramus, viros celeberrimos D. Rivet, Hist. lit. Franciæ, tom. IV, pag. 307; D. Remigium Ceillier, Hist. gén. des Auteurs sacrés, tom. XVIII, pag. 289, et alios sentire, initio quinque libros priores hujusce commentarii ad præfatas virgines fuisse directos; deinde vero duos residuos, appropinquantibus festis Paschalibus, additos. Nobis tamen hæc opinio probata nunquam fuit; cum, quod Alcuinus in præfatiuncula duobus libris posterioribus præfixa priorum librorum a se antea missorum ne verbo quidem meminerit; tum, quod ex ipso ejusdem præfatiunculæ contextu sat clare nobis innuere videatur, se tunc nondum integrum ejusdem Evangelii expositionem absolvisse; ait enim ibidem se totius Evangelii expositionem dirigere voluisse, occupatum vero mandato regis in emendatione Veteris Novique Testamenti opus cœptum explere nondum potuisse; interea vero se pro opportunitate sacri temporis Paschalis appropinquantis hanc partem sui commentarii mittere, ut in lectione illius suam devotionem illis sacris diebus exercerent; promittit etiam se integræ expositionem ad eas missurum, postquam illam secundum opportunitatem temporis compleverit, et consummaverit. Scimus viros eruditos supra laudatos illa Alcuini verba: *Totius forsân Evangelii expositionem direxissem vobis*, interpretari de expositione non tantum Evangelii sancti Joannis, sed et reliquorum evangelistarum; sed nulla necessitas nos cogit ut in hunc sensum verba illa trahamus; et longe naturalius illa de solo et integro Evangelio sancti Joannis intelliguntur, dum certo constat Alcuinum commentarium huncce non integrum simul, sed successive et per partes misisse: et certe, detecta nunc hac ad Luciam et Columbam epistola, illa conjectura sustineri haud amplius potest; si enim Alcuinus duos ultimos libros completi jam commentarii ultimo quoque loco misisset, non illis breve illud epistolium, sed præsentem epistolam, ut pote opere integro jam absoluto, præmisisset.

Quarto demum, ex nova hac epistola innotescit nomina Gislæ et Lucie, Richtrudis et Columbæ, non diversarum, sed earundem personarum esse, ad easdem enim virgines, quæ in epistola mox sequenti, qua commentarium in Evangelium sancti Joannis postulant, semet Gislæ et Richtrudis nominibus propriis patriis que compellant, Alcuinus commentarium desideratum mittit, illasque, more suo, Latine et asciticis appellatione Luciam et Columbam nominat. De his virginibus, earumque conditione atque genere, vide quæ dicimus in præfatione generali, ubi simul ostendimus eas non Anglicæ, ut Alfortus autumabat, sed Francicæ et illustres quidem fuisse originis; professione vero, ut videtur, sanctimoniales.

Unum adhuc superest quod hoc loco nonneamus, nemini hucusque, nostra opinione, observatum; nimirum inter Opera Ven. Bedæ presbyteri, tom. V edit. Basil. anni 1563, pag. 519 et seqq. (*Patrologiæ* tom. XCII), editum haberi commentarium in Evangelium sancti Joannis, qui ab initio capituli primi usque ad finem cap. xii non quoad sententias solum, sed quoad ipsa quoque verba cum hoc, qui Alcuino tribuitur, commentario penitus concordat, ita ut nulum, nisi in differentiis quibusdam lectionibus, discrimen intersit: a capite vero xiii, a quo liber vi apud Alcuinum initium capituli, usque ad finem magna utriusque differentia est; Expositio enim Ven. Bedæ ibi multo fusior est, textusque evangelicus proprio magis studio, quam aliorum Patrum verbis enuclea-

nts: homiliæ quoque ipsius Bedæ et sancti Gregorii, Magni, quæ in iisdem ultimis duobus Alcuini libris integræ insertæ habentur, ibidem desiderantur, et illarum loco aliæ expositiones substitutæ sunt; quamvis multoties in hac etiam Bedæ editione sententiæ occurrant quas Alcuinus in eundem locum protulit.

Hæc quamvis ita sint, neminem tamen virorum eruditorum fore existimamus, qui de vero et genuino hujus commentarii auctore seu compilatore quæstionem movere, atque hoc opus industriæ Alcuini subtrahere, aut Ven. Bedæ tribuere velit. Et profecto certissimis argumentis convincimur, commentarium illum genuinum Alcuini partum esse, Bedæ, nescio quo errore, suppositum: superfluum tamen fore credimus eruditum idipsum fusius demonstrare velle; iis enim characteribus opus hoc insignitum est, quibus evidentiore ad verum auctorem dignoscendum nemo exigere possit, nimirum propriis Alcuini epistolis, quas huic commentario præmisit, ubi suo labore et industria ex SS. Patrum, præcipuis Augustini, Gregorii et ipsius Ven. Bedæ, cellariis, quidquid in eis invenire valuit, plena fide et secundum memoriæ integritatem semet collegisse proficitur. Præterea illud quoque evidentissime demonstrat, hunc commentarium Bedæ nullatenus tribui posse, quod in cap. vii, v. 13, in cap. x, v. 1-6, et in cap. xx, v. 31, error Adoptianorum reprehendatur, qui non nisi post obitum Ven. Bedæ in Hispania exortus est, et in Galliam postmodum propagari cœpit.

Non igitur quemquam in Bedæ favorem movere debet testimonium Jonæ Aurelianensis, Ludovici Pii æqualis, qui libro 1 de Instit. Laicali, cap. 13, apud Lucam d'Achery, Spicil. tom. I, pag. 270, edit. Paris. 1723 ex Bedæ homilia Evangelii vigesima plures versus citat qui in prædictis commentariis leguntur cap. ii, ut propterea Mabillonius suspicetur legendum esse apud Jonam non *homilia vigesima*, sed *homilia secunda*. Textus enim illi, a Jona Aurelianensi allati, Bedæ quidem sunt; non tamen ex integro quodam illius in Joannem 459 commentario depremti, sed ex homilia quadam ejusdem in illum locum cap. ii Joannis, ubi agitur de eumentibus et vendentibus in templo, a Christo inde ejectis. Et hæc homilia inter eas quidem quæ in collectione Operum Ven. Bedæ exstant, desideratur, ac propterea cel. Mabillonio incognita esse potuit; nunc autem edita habetur ex cod. ms. Turonensi in Thesuro Anecd. D. Martene tom. V, pag. 343, et illa ipsa est quæ in capitulatione libri 2 Homiliarum Bedæ apud Mabil., Act SS. Ord. S. Ben. sæc. iii, part. 1, pag. 556, *vigesima secunda*, quæ lectio in Jona Aurelianensi restituenda videtur, recensetur.

Commentarius igitur ille in Evangelium Joannis e censu Operum Ven. Bedæ omnino eximendus est, cujus etiam ipsemet nullam mentionem facit in indice suorum opusculorum, quem quatuor ante obitum suum annis, nimirum 731, confecit. Alcuinus tamen omnes Ven. Bedæ homilias, in quibus nonnulla capitula S. Joannis exposuit, in suum commentarium transtulit.

Cujus vero auctoris sit ultima pars commentarii apud Bedam editi, nempe a cap. xiii Joannis usque ad finem, quem ab Alcuini expositione multum differre supra diximus, difficile est divinare; ad Alcuinum illam quoque pertinere, et secundis curis refusam ab eo fuisse nobis vero haud dissimile videtur, si verba epistolæ ad Luciam et Columbam bene perpendantur, ubi ita scribit: « Obscero, ut jubeatis, si dignum ducatis, transcribere hanc partem (nempe priores quinque libros) quam modo dixi..... scriptamque citius remittere nobis; simul et eam partem (duos ultimos libros) quam vobis anno transacto dixi, ut ordinetur per numeros, et capitula, et librorum initia: et si quid addendum sit in fine, ut impleatur. Cogitavi aliquid adhuc addere quod vix in aliis invenitur opusculis. » Hic postulat Alcuinus ut utraque pars divisim missa, describeretur sibi que re-

mittatur; ut in fine, seu, ut interpretamur, in ultima ejus commentarii parte, aliquid addatur quod in aliis opusculis vel SS. Patrum, vel in his ipsis antea missis, non invenitur. Pronum igitur est conjicere Alcuinum alteri sui commentarii parti novam curam adhibuisse, et in eam formam transfudisse, qualis inter Opera Bedæ repræsentatur. Et hæc quidem nostra conjectura est ex allegatis Alcuini verbis enata; quam tamen virorum eruditorum limatori judicio lubenter submitimus.

Cæterum Alcuinus ipsemet, pro suo candore, in epist. ad Gislam et Richtrudem ingenue profiteatur se non ex proprio prato flores proferre, sed, ut suæ tenuitatis conscius, sine periculo sui nominis, prædictarum virginum satisfaceret voluntati, multorum Patrum florida rura peragrando, inde flores sparsim ibi repertos collegisse, et medicorum exemplo, qui solent, inquit, ex multorum speciebus pigmentorum, in salutem poscentis quoddam medicamenti componere genus, nec seipsum fateri præsumunt creatores herbarum vel aliarum specierum, ex quarum compositione salus efficitur ægrotantium; sed ministros esse in colligendo, et in unum pigmentaria manu conficiendo corpus. Postea etiam fontes designat e quibus pene omnia sua hausit, nimirum tractatus S. Augustini, homilias S. Gregorii et Bedæ Venerabilis; opuscula S. Ambrosii, et aliorum SS. Patrum, et magis, inquit, horum omnium sensibus et verbis utens, quam meæ quidpiam præsumptionis committens; velut legentium curiositas facile probare poterit; cautissimo stilo prævidens ne quid contrarium sanctorum Patrum sensibus ponerem. Hæc ideo acrispimus ne quispiam, perlustrando hunc commentarium, a capite ad calcem pene ex aliorum Patrum sententiis et verbis compilatum, existimet Alcuinum aliena pro propriis venditasse. Nos quæ ex Augustino, Gregorio et Beda deprompta sunt, suis locis adnotamus.

EPISTOLA

AD SOROREM ET FILIAM.

(Anno 800.)

Ex codice bibliothecæ Harleianæ.

Dilectissimis in Christo personis Lucie et Columbæ Albinus frater et pater, in solatio sancti Spiritus, salutem.

Memor petitionis vestræ et promissionis meæ, quamvis tardius implerem propter occupationes plurimas, tamen nullatenus obliviscebar quod me spondere recordabar. Opus arduum et difficile, et meæ parvitati præsumptiosum injunxistis, sed charitati nihil negare ratum duxi, quia nihil impossibile eo [F., in eo] qui est charitas vera, optime sciebam. Devotus sanctorum Patrum cellaria peragrans, quidquid in eis invenire valui, vobis ad gustandum attuli; ut probetis, si saporem habeat catholicum, vel secus, quod absit. Quod legebam, plena fide, secundum memoriæ integritatem, protuli; præponens etiam huic operi epistolam petitionis vestræ, ut in posterum agnoscerent legentes vestræ devotionis studium et meæ obedientiæ occasionem. 460 Adjunxi quoque epistolam, annuentem voluntati vestræ, quam etiam quasi prologum anteposui opusculo nostro; rationemque evangelistæ, qua necessitate compulsus Evangelium scriberet, et cætera quæ in ea epistola legere potestis et agnoscere, quam necessaria esse videatur. Fateor siquidem, propemodum ante annos triginta me voluntatem hujus habere operis; sed quieviit calamus

meus, quia non fuit qui excitaret eum, donec vestra bona intentio illum revocavit ad studium scribendi. Si quid dignum meo sudore elaboratum inveniatis, date gloriam Deo, qui dedit, vobisque mercedem sperate, qui impulistis torpens ingenium, ut mitteret manum in gazophylacium Christi; ut aliquid inde protulisset in solatio famularum suarum. Scio omni habenti esse dandum; item, qui habet desiderium discendi, dabitur ei gratia intelligendi: sed sunt quidam magis mordere aliorum dicta parati, quam sua in publicum proferre; quorum dentes vitandi sunt, vel etiam parvi pendendi. Facile enim columbina charitas serpentinum non curat dentem. Sæpe unde charitas proficit, inde invidia labescit; et lacteam dulcedinem nigro inficit veneno: quos vestra parvipendat prudentia, magis proficere studentes, quam curare invidentes.

Obsecro ut jubeatis, si dignum ducatis, transcribere hanc partem quam modo vobis direxi, et capitula singulis periochis cum numero adnotare, librorumque initia diligenter distinguere, scriptamque citius remittere mihi; simul et eam partem, quam vobis anno transacto direxi, ut ordinetur per numeros et capitula, et librorum initia: et si quid addendum sit in fine, ut impleatur: cogitavi aliquid adhuc addere quod vix in aliis invenitur opusculis.

Litteras vero quas direxisti [F., direxistis] mihi, benigne suscepi, gratias agens Deo de exaltatione excellentissimi domini mei David; et de prosperitate apostolici viri; et de legatione honesta sanctæ civitatis, in qua Salvator noster mundum suo sanguine redemere [pro redimere] dignatus est, et gloria resurrectionis ascensionisque coronari et exaltari. Vos vero, filie charissimæ, illius semper habete charitatem in corde, laudem in ore et opus in manibus. Præparate vobis sedem inter sponsas ejusdem Regis æterni, ut dignetur vobis seipsum ostendere, qui suis amatoribus seipsum promisit ostendendum esse: in cujus visione beata est æternitas, et æterna beatitudo; meique memores estote inter sacras orationes vestras famularumque Christi vobiscum Deo deservientium, ut benedictio Domini nostri Jesu Christi me famulum suum proficere faciat in domo sua, peccatorumque meorum indulgentiam perdonare dignetur. Florere vos faciat et vigere divina pietas, in omni studio sanctitatis, et sapientiæ sensibus, multo feliciter tempore, Deus Dei Filius, Jesus Christus Dominus noster, charissimæ filie.

EPISTOLA

CHRISTI FAMULARUM GISLÆ ATQUE RECTRUDÆ AD ALIUM MAGISTRUM.

Venerando Patri nobisque cum summo honore [Al., studio] amplectendo Albino magistro, humilimæ Christi famulæ Gislæ et Rectruda [Ms., Richtruda] perpetuæ beatitudinis salutem.

Postquam, venerande magister, aliquid de melliflua sanctæ Scripturæ cognitione, vestra sagacitate exponente, hausimus, ardebat nobis, ut fatemur, de die in diem desiderium hujus sacratissimæ lectionis,

in qua purificatio est animæ, solatium mortalitatis nostræ, et spes perpetuæ beatitudinis. In qua beatus vir, juxta Psalmistam, quotidiana seipsum exercet meditatione : intelligens omnibus sæculi divitiis hujus esse agnitionem [*Ms.*, cognitionem] præferendam ; neque aliam esse veram sapientiam, nisi quæ humano generi secundum dispensationem **461** divinæ providentiæ, cœlestis gratia administravit. Hoc est manna, quod [*Ms.*, quæ] sine fastidio satiat, sine defectu pascitur. Hæc sunt divinæ segetis grana, quæ apostolicis fricata manibus, atque per eos fidelium epulis animarum apposita sunt. Sed duo valde nobis contraria quotidiana tristitia parvitatæ nostræ mentem fatigant. Unum, quod tardius hujus optimi studii diligentiam habuimus ; aliud, quod modo magnam habentibus devotionem, vestra longinquitas desiderio nostro satis obsistit. Sed vestram, charissime doctor, deprecamur pietatem, ne nos litterarum tuarum solatio deseras. Poteris teipsum nobis querentibus per litterarum officia ostendere, ut intelligatur vox tua in arcano cordis nostri desiderio. Nam sicut loquentis lingua in aure audientis, ita scribentis calamus proficit in oculo legentis : et ad interiora cordis pervenit sensus dirigentis, sicut verba instruuntis. Quapropter, beatissime Pater, nolite ipsum nobis negare. Irriga salutaris [*Al.*, salutaris] fontis unda, pectora nostræ parvitatæ arentia. Scimus in te esse fontem viventis aquæ, quæ [*Ms.*, qui], Domino dicente, saliet in vitam æternam (*Joan.* iv, 14). Nolumus [ut] ad te pertineat quod Salomon ait de his qui suam solent celare sapientiam : *Thesaurus occultatus, et sapientia abscondita, quæ utilitas in utrisque* (*Eccli.* xli, 17)? Sed magis Domino dicente per Prophetam : *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud* (*Psal.* lxxx, 11). Aperi confidenter os tuum in sacratissimam, Spiritu sancto inspirante, beati Joannis evangelistæ expositionem, et venerabiles sanctorum Patrum pande nobis sensus. Collige multorum margaritas in spiritalis thesauri cubili, et pascere ex eo pauperes Christi. Noli nos jejunas dimittere, ne deficiamus in via. Habemus siquidem clarissimi doctoris Augustini homeliatico [*Al.*, omeliaco] sermone explanationes in eundem evangelistam, sed quibusdam in locis multo obscuriores, majorique circumlocutione decoratas, quam nostræ parvitatæ ingeniolium intrare valeat. Sufficit nobis vestræ devotionis [*Al.*, melius, sufficit vero nostræ devotioni] de rivulis dulcissimæ aquæ potare, non profundissimis gurgitum fluminibus nostras immittere carinas. Scis enim optime, parvis parva sufficere, nec ad mensam magnatorum pauperem turbam accedere posse. Nec nostrum est, altissima cedrorum cacumina ascendere, sed cum Zachæo, pro brevitate staturæ nostræ, in sycomoro stare, Jesumque cernere transeuntem (*Luc.* xix, 4), continuisque deplorare precibus ut nos suis dignas efficiat conviviis, vobiscumque dulcissimum epithalamii paradigma decantare : *Introduxit nos*

A *Rex in cellaria sua, exsultabimus et lætabor in eo* (*Cant.* i, 3). Memento clarissimum in sancta Ecclesia divinæ Scripturæ doctorem, beatissimum siquidem Hieronymum, nobilium nullatenus spernere seminarum preces, sed plurima nominibus illarum in propheticas obscuritates dedicasse opuscula, sapiusque de Bethlehẽ castello, Christi Domini nostri nativitatæ consecrato, ad Romanas arces epistolaribus iisdem petentibus volare chartulis [*Al.*, epistolares . . . chartulas], nec terrarum longinquitate, vel procellosis Adriatici maris fluctibus territum, quo minus sanctarum virginum petitionibus annueret. Minori vadosum Ligeri flumen, quam Tyrrheni maris latitudo, periculo navigatur. Et multo facilius chartarum portator [*Ms.*, portitor] tuarum de Turonis parisiacam civitatem, quam illius de Bethlehẽ Romanam pervenire poterit ^a. Noli tuæ devotionis nobis subtrahere scientiam, noli accensam in te lucernam in odio supponere (*Matth.* v, 15), vel torpentis lectuli quiete abscondere ; sed præcelso superpone eam candelabro, ut luceat omnibus qui in domo Dei sunt. Intra sanctorum gazophylacia doctorum, et profer nobis, veluti doctissimus scriba, et a Domino laudatus nova et vetera (*Matth.* xiii, 52). Aderit tibi in itinere hujus laboris illius gratia ; qui duobus discipulis euntibus in via, tertium se socium addidit, illisque sensus aperuit, ut sanctas intelligerent Scripturas. Quomodo poteris teipsum a culpa taciturnitatis apud eum excusare qui ait : *Omni petenti te da* (*Luc.* xxiv, 32 seq.), maxime dum nullatenus tibi minuetur quod dederis, sed datum magis augetur? Spiritus paraclitus omni veritatis doctrina et perfectæ charitatis scientia vestra impleat pectora, magister dulcissime.

462 EPISTOLA

ALBINI MAGISTRI AD GISLAM ET RICHTRUDAM.

Nobilissimis in Christianæ religionis sanctitate et in sapientiæ studiis devotissimis, Deoque dicatis virginibus, Gislæ sorori, et Richtrudæ siliæ [*Al.*, Gislæ et Richtrudæ siliabus], humilis frater et pater Albinus, perpetuæ beatitudinis salutem.

Quantum in sanctissimo sapientiæ studio optimam in vobis laudo devotionem, tantum meam [*Ms.*, mei] ipsius plango imperitiam ; meque ipsum longe imparem vestræ laudabili devotioni agnosco. Atque **D** utinam tanta esset in meo pectore facultas scribendi, quantum [*Ms.*, quanta] est in vobis voluntas legendi. Proinde duabus coarctor angustiis : hinc charitati quidquam negare, cui omnia præstare debitor sum ; illinc altiora petere, modulume meæ parvitatæ transcendere, dicente Scriptura : *Altiora te ne quaeris* (*Eccli.* iiii, 22). Nisi forte in vobis sit culpa, quia difficilia petistis, et in me ratio justæ excusationis, qui infirmitates meas considerans, altissimum meo [*Ms.*, altissimo meum] opere calamum abstinere decrevi. Scire debetis omnibus divinæ Scripturæ paginis merito evangelicam excellere auctoritatem,

^a Hic finitur cod. Vatic., omissis quæ sequuntur

quia, quod lex et prophetæ futurum prænuntiaverunt, A hoc redditum atque completum in Evangelio demonstratur [Al., Evangelium demonstrat]. Atque inter ipsos Evangeliorum scriptores valde beatum Joannem, in divinorum profunditate mysteriorum eminentiorem esse : quem etiam tradunt, sicut legitur in ecclesiastica historia, usque ad ultimum pene vitæ suæ tempus, absque ullius Scripturæ indiciiis, Evangelium puro sermone prædicasse. Siquidem a tempore Dominicæ passionis, resurrectionis et ascensionis, usque ad ultima Domitiani principis tempora, per annos circiter sexaginta et quinque, absque ullo scribendi adminiculo, verbum Dei prædicabat. At ubi a Domitiano, qui secundus post Neronem Christianorum persecutor exstitit, in exsilio Pathmos [Beda, exsul in Pathmos] missus est; nacta occasione illius B pii Patris absentia, irruentes in Ecclesiam hæretici, quasi in destituta pastoris [Beda, pastore] ovilia lupi, Marcion, Cherinthus et Hebion, cæterique Antichristi, qui Christum fuisse ante Mariam negabant, simplicitatem fidei evangelicæ perversa maculaverunt doctrina. Sed dum ipse post occisionem [Edit., occasionem] Domitiani, permittente pio principe Nerva, rediret Ephesum, compulsus est ab omnibus pene tunc Asiæ episcopis, et multarum Ecclesiarum legationibus, de cœterna Patri divinitate Christi altius facere sermonem, eo quod in trium evangelistarum scriptis, Matthæi videlicet, Marci et Lucæ, de humilitate [Ms., humanitate] ejus, ac de his quæ per hominem gessit, sufficiens sibi viderentur habere testimonium. Quod ille se non aliter acturum respondit, nisi indicto jejunio omnes in commune Dominum precarentur [Ms. deprecarentur], ut illo dominante digna scribere posset. Et hoc ita patrato, instructus revelatione cœlesti, ac sancti Spiritus gratia ebriatus, omnes hæreticorum tenebras, patefacta [Al., patefactas] subito veritatis luce, dispulit dicens : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1, 1). Atque cum trium Evangeliorum, Matthæi scilicet, Marci et Lucæ, ad eum notitia pervenisset, probasse quidem dicitur fidem et veritatem dictorum; deesse tamen vidit aliqua rerum gestarum historici, ea maxime quæ primo prædicationis suæ tempore Dominus gesserat. Certum est enim quod in superioribus tribus Evangeliiis hæc videntur sola contineri quæ gesta sunt postquam Joannes Baptista traditus et inclusus est in carcere. Denique si observes statim in initio narrationis, posteaquam refert Matthæus de quadraginta dierum jejunio et de tentatione ejus, continuo subjicit dicens : *Audiens autem quia Joannes traditus est, discessit de Judæa et venit in Galilæam* (Matth. 14, 12). Sed et Marcus similiter, *Posteaquam, inquit, traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam* (Marc. 1, 14). Lucas vero etiam, priusquam incipiat aliquid de actibus referre Jesu, dixit : *Quia adjecit Herodes super omnia mala, quæ gesserat, et conclusit Joannem in carcere* (Luc. 11, 20). Quia, inquam, ab his hæc videbantur ommissa, rogatus dicitur Joannes Apostolus ut

ea, quæ præterierant priores, ante traditionem Joannis Salvatoris gesta describeret. Et ideo dicit in Evangelio suo : *Hoc fecit initium signorum suorum Jesus* (Joan. 11, 11). Et iterum in alio loco indicat dicens : *Nondum enim Joannes erat missus in carcerem* (Joan. 11, 24). Ex quibus constat quod ea quæ antequam Joannes traderetur, ab Jesu fuerant gesta, describit. Sed procul dubio maxime divinitatem Domini nostri Jesu Christi, qua Patri est æqualis, intendit declarare, eamque præcipue suo Evangelio, quantum inter homines sufficere credidit, commendare curavit. Itaque longe a tribus superioribus evangelistis sublimius elevatus est, ita ut eos quodammodo videas in terra cum Christo homine conversari, illum autem transcendisse nebulam qua tegitur omnis terra, et pervenisse ad liquidum cœli lumen, unde acie mentis acutissima atque firmissima videret in principio Verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, per quem facta sunt omnia, et ipsum agnosceret carne [Ms., carnem] factum, ut habitaret in nobis : quod acceperit carnem, non quod fuerit mutatus in carnem. Nisi enim carnis assumptio, servata incommutabili divinitate, facta esset, non diceretur : *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30). Neque enim Pater et caro unum sunt. Et hoc de se ipso Domini testimonium, solus idem Joannes commemoravit. *Et, qui me videt, ridet et Patrem. Et, Ego in Patre, et Pater in me. Et, Ut sint unum; sicut et nos unum sumus. Et, Quæ Pater facit, hæc eadem et Filius facit similiter* (Joan. xiv, 9, 10); Et si qua alia sunt quæ Christi divinitatem, in qua æqualis est Patri, recte intelligentibus intinent, plenius solus Joannes in Evangelio suo posuit, tanquam de pectore ipsius Domini, super quod discumbere in ejus convivio solitus erat, secretum divinitatis ejus uberius et quodammodo familiarius biberet. Proinde, cum duæ virtutes propositæ sint animæ humanæ, una activa, altera contemplativa : illa qua itur, ista qua pervenitur; illa qua laboratur ut cor mundetur ad videndum Deum, ista qua vocatur et videtur Deus : illa est in præceptis exercendæ vitæ hujus temporalis, ista in doctrina vitæ illius sempiterna [Ms., sempiternæ]. Ac per hoc illa operatur, ista requiescit : quia illa est in purgatione peccatorum, ista in lumine purgatorum : ac per hoc, in hac vita mortali, illa est in opere bonæ conversationis, ista vero magis in fide, et apud per paucos per speculum in ænigmate, et ex parte in aliqua visione incommutabilis Veritatis. Ex quo intelligi datur, si diligenter advertas, tres evangelistas, temporalia facta Domini et dicta, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maxime valerent, copiosius prosecutos, circa illam activam fuisse versatos; Joannem vero facta Domini multo pauciora narrantem, dicta vero ejus, ea præsertim quæ Triunitatis unitatem et vitæ æternæ felicitatem insinuarent, diligentius et uberius conscribentem, in virtute contemplativa commendanda, suam continuationem [Ms., intentionem] atque prædicationem tenuisse. Iste est siquidem Joannes, unus ex discipulis Christi,

quem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate virginem vocavit. Cujus virginitatis in hoc duplex testimonium in Evangelio datur, quod et præ cæteris dilectus a Deo dicitur; et huic matrem suam de throno crucis commendavit, dicens [*Beda*, commendavit Deus], ut virginem virgo servaret. Qui singulari privilegio meruit castitatis, ut cæteris omnibus miraculorum Christi scriptoribus altius divinæ majestatis simul caperet ac patefaceret arcanum. Neque enim frustra in cœna mystica supra pectus Jesu recubuisse perhibetur; sed per hoc verissime docetur quia cœlestis haustum sapientiæ cæteris excellentius de sanctissimo ejusdem pectoris fonte potaverit. Unde et merito in figura quatuor animalium aquilæ volanti comparatur; cunctis quippe avibus aquila celsius volare, cunctis animantibus clarius solis radiis insigere consuevit obtutus. Ita beatus Joannes sublimius æternæ nativitatis Christi mysteria conspexit. Iste prior [Petro] laborantibus in piscatione discipulis, Christum in littore stantem, reteque in dexteram navigii mittere jubentem agnovit, dicens Petro: *Dominus est*. Iste est unus de illis de quibus Propheta prædixit: *Cæli enarrant gloriam Dei* (*Psal.* XVIII, 1). Unde filius tonitruï ab ipso Domino appellatur, quia hoc mirabile et omnibus sæculis inauditum, ex cœlesti claritate intonuit proœmium dicens: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Quæ verba semper sunt pura fide veneranda ac perpetua religione colenda, non humanæ conjecturæ ratiunculis nimium discutienda, quæ in plerisque fallitur, dum se putat agnoscere quæ humani sensus excedunt indagationem. Tamen quidquid inde pia charitas et humilis inquisitio intelligere potuit, in sacratissimis sanctorum Patrum scriptis, licet sparsim, dicta inveniuntur: sicut etiam et in toto ejusdem Evangelii textu, plurima a catholicis doctoribus leguntur exposita, pro opportunitate loci vel temporis, vel confirmatione orthodoxæ fidei, nec non contra hæreticas pravitates, in defensione apostolicæ tradi-

tionis. Quapropter; forsân temperamentum quoddam inter meam negationem, vestramque petitionem invenire posse video, ne omnino vel charitas vestra taciturnitate mea spernatur, vel temeritas mea in vestræ petitionis obsequio reprehendatur. Solent namque medici ex multorum speciebus pigmentorum in salutem poscentis quoddam medicamento componere genus, nec seipsos fateri præsumunt creatores herbarum vel aliarum specierum ex quarum compositione salus efficitur ægrotantium, sed ministros esse in colligendo et in unum pigmentaria manu conficiendo corpus: sic etiam, si forsitan meæ devotionis labor aliquid vestræ charitati proficere valet. Nec ex quolibet paternæ possessionis prato mihi flores colligendos esse censeo, sed multorum Patrum, humili corde, prona cervice, florida rura peragrandæ mihi esse video, ut sine periculo nominis mei satisfaciam sanctissimæ voluntati vestræ. Primoque omnium sancti Augustini suffragia quærens, qui majori studio hujus sancti Evangelii exponere nisus est sacratissima verba. Deinde ex opusculis sancti Ambrosii sanctissimi doctoris aliqua trahens; necnon ex homiliis præcipui Patris Gregorii papæ, vel ex homiliis beati Bedæ presbyteri, multa assumens, aliorumque sanctorum Patrum, sicut invenire potui, interpretationes posui: magis horum omnium sensibus ac verbis utens, quam meæ quicquam præsumptioni committens, veluti legentium curiositas facile probare poterit: cautissimo plane stylo prævidens, divina opitulante gratia, ne quid contrarium sanctorum Patrum sensibus ponerem. Igitur et omnè opus secundum capitula ejusdem Evangelii distinxî, ac sub numero septem librorum consummavi. Optans vos, septiformis Spiritus gratia inspirante pectora vestra, variis in Ecclesia Christi florere deliciis, et ambulare quotidie cum sanctis de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion, ubi perpetua dulcedine inter choros cœlestium agminum dicatis, *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæculum sæculi laudabunt te. Amen.*

467 COMMENTARIORUM IN JOANNEM LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

In principio erat Verbum apud Deum, per quem facta sunt omnia. Joannes missus est ante eum, qui recipientes se facit filios Dei per gratiam.

VERS. 1. — *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* *. Neque enim frustra beatus Joannes, dilectus Domini discipulus, in cœna supra pectus Jesu recubuisse perhibetur. Sed per hoc typice docetur, quia cœlestis haustum sapientiæ cæteris excelsius [*Beda*, excellentius] de sanctissimo ejusdem pectoris fonte potaverit. Unde ex [*Ms.*, et] merito in figura quatuor

D animalium aquilæ volanti comparatur (*Ezech.* 1). Cunctis quippe avibus aquila celsius volare, cunctis animantibus clarius solis radiis insigere consuevit obtutus. Et cæteri evangelistæ quasi in terra ambulantes cum Domino, qui, temporalem ejus generationem pariter et temporalia facta sufficienter exponentes, pauca de divinitate dixerunt. Hic autem quasi ad cælum volat cum Domino, qui, per pauca de temporalibus ejus actis edisserens, æternam divinitatis ejus potentiam, per quem [*Ms.*, quam] omnia facta sunt, sublimius mente volando et limpidius speculari cognovit, ac nobis cognoscendam scribendo

* Ex homilia Ven. Bedæ in Natali Domini. — NOTA. Dicta Ven. Bedæ, similiter et SS. Augustini

et Gregorii, dum incipiunt et finiuntur, notavi in hoc opere hoc signo ☩.

contradidit. Ergo alii evangelistæ Christum ex tempore natum describunt. Joannes eandem in principio jam fuisse testatur discens :

In principio erat Verbum. Quod duobus modis intelligitur. Nam Pater principium est, quasi dixerit : *In Patre.* In Patre est Filius, quem Verbum nominavit iste evangelista. Nec nos movere debet quod in sequentibus hujus Evangelii, Judæis interrogantibus quis esset ipse Deus, Dei Filius 468 respondit, *Principium, qui et loquor vobis* (Joan. vii, 25). Si enim Filius principium est [Al., Si enim Filius generatus non esset a Patre], qui habet Patrem, quanto facilius Deus Pater intelligendus est esse principium, qui habet quidem Filium, cui Pater sit; Filius enim, Patris est Filius; et Pater utique Filii Pater est, et Pater Deus, sed non de Deo Deus; Filius verus [Ms., Filius vero] Deus de Deo est. Et Pater dicitur lumen, sed non de lumine: Filius dicitur lumen, sed lumen de lumine. Sic Pater principium, sed non de principio: Filius principium, sed a principio principium. Quod enim erat in principio, non finitur tempore, non principio inchoatur [Ms. et Beda, nec principio prævenitur, omnia. seq.]. Filius principium non finitur tempore, non principio prævenitur, sive ad creaturarum principium vel temporum velis referre quod ait: *In principio erat Verbum.* Quidquid creaturarum, quodcumque principium habuit ut esset, erat tunc Verbum Dei, per quod facta sunt omnia. Ideo quater dicit evangelista, *Erat, erat, erat, erat*, ut intelligeres omni tempore [Ms., omnia tempora] prævenisse coæternum Deo Patri Verbum.

Alii evangelistæ inter homines subito apparuisse Dei Filium demonstrant [Beda, commemorant]; beatus Joannes apud Deum semper fuisse declarat, dicens: *Et Verbum erat apud Deum.* Alii eam verum hominem, ille ipsum verum confirmat esse Deum, dicens: *Et Deus erat Verbum.* Alii hominem eum apud homines temporaliter conversatum, ille Deum apud Deum in principio manentem ostendit, dicens (Vers. 2): *Hoc erat in principio apud Deum.* Si etiam superius principium ad Patrem referri [Ms., referre] placet, et hoc sequens principium ad creaturas, intelligitur æternaliter Verbum, id est Filium, esse [Ms. et Beda, Filium Dei esse] in Patre, et omne creaturarum principium sua essentia præire. Alii magnalia quæ in homine gessit perhibent, ille quod omnem creaturam visibilem et invisibilem per ipsum Deus fecerit, docet, dicens (Vers. 3): *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Si enim nihil creaturarum sine ipso factum est, potest profecto quia ipse creatura non est, per quem omnis creatura facta est. Et ne quis audiens factam per Dei Filium creaturam, mutabilem credat ejus voluntatem, quasi qui subito vellet facere creaturam, quam ab æterno nunquam ante fecisset; manifeste docet Evangelista, factam quidem in tempore creaturam, sed in æterna Creatoris sapientia,

• In editione Argentoratensi hic inseritur caput primum.

quando et qualis crearetur, semper fuisse dispositam, et hoc est quod ait :

VERS. 4. — *Quod factum est, in ipso vita erat.* Id est, quod factum in tempore, sive vivum, sive vita carens apparuit, omne hoc in spiritali factoris ratione quasi semper vixerat, et vivit; non quia coæternum est Creatori quod creavit, sed quia coæterna est illi ratio voluntatis suæ, in qua ab æterno habuit et habet quid et quando creavit [Ms., crearet], qualiter creatum gubernet, ut maneat; ad quem finem singula quæ creavit perducat. Ideo ita distinguendum et subinferendum est, quasi alia voce, *In ipso vita erat.* Quia quidquid per ipsum factum est, etiam et in ipso vivit. Sicut ars in animo artificis vivit, licet arca vel aliud aliquid ab ipso factum, pereat. Sequitur: *Et vita erat lux hominum.* Quo verbo aperte docetur quod ipsa vitalis ratio, per quam omnia disposita sunt et reguntur, non omnem creaturam, sed rationabilem tantum, ut sapere possit, illuminat. Homines namque, qui ad imaginem Dei facti sunt, percipere sapientiam possunt, animalia non possunt. Sed et animalis quicumque est homo, non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei (I Cor. ii, 14). Unde bene cum dixisset: *Et vita erat lux hominum*, subjunxit et de his qui, ab humanæ conditionis honore procul recedentes, comparati sunt jumentis insipientibus, et similes facti sunt illis, atque ideo recte veritatis luce privantur.

VERS. 5. — *Et lux, inquit, in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.* Lux quippe est hominum Christus, quia omnia, quæ illuminari merentur, corda hominum suæ presentia cognitionis illustrat. Tenebræ autem stulti sunt et iniqui quorum cæca præcordia, lux æternæ sapientiæ, qualia sint, manifeste cognoscit, quamvis ipsi radios ejusdem lucis nequaquam capere per intelligentiam possint; veluti si quilibet cæcus jubare solis perfundatur, nec tamen ipse solem, cujus lumine perfunditur, aspiciat; talibus divina consulit misericordia, qualiter pervenire possint, ut illam veram lucem cernerent, et 469 essent filii lucis, qui fuerunt filii tenebrarum. Et hujus cognitionis initium fuit, quod sequitur :

VERS. 6, 7. — *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes; hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum.* Non ait, ut omnes crederent in illum. *Maledictus enim homo, qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum* (Jerem. xvii, 5). Sed ut omnes, inquit, crederent per illum, hoc est, ut per illum testimonium crederent in lucem, quam necdum videre noverant, Dominum videlicet Jesum Christum, qui de seipso testatur: *Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulabit* [Ms., ambulat] *in tenebris, sed habebit lumen vitæ* (Joan. viii, 12). Sequitur :

VERS. 8, 9. — *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine; erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in [hunc] mundum.* Et sancti quidem homines lux sunt recte vocati, et

cente ad eos Domino : *Vos estis lux mundi* (*Math. v. 14*). Et apostolo Paulo : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes. v. 8*). Sed multum distat inter lucem quæ illuminatur, et lucem quæ illuminat; inter eos qui participationem veræ lucis accipiunt ut luceant, et ipsam lucem perpetuam, quæ non solum in se ipsa lucere, sed et sua præsentia, quoscunque attigerit, illustrare sufficit. Ad hujus comparisonem veræ lucis, non tantum minores quilibet electi, verum etiam ipse Joannes, quo major inter [natos] mulierum nemo surrexit, lux non esse asseritur, ut videlicet Christus non esse, quod putabatur, monstretur. Ille enim [*Al.*, Joannes enim], ut scriptum est : *Erat lucerna ardens, et lucens* (*Joan. v. 35*). Ardens scilicet fide et dilectione, lucens verbo et actione. Gratiam vero lucis pectoribus infundere, solius est ejus de quo dicit : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in [hunc] mundum*; omnem videlicet, qui illuminatur, siye naturali ingenio, seu sapientia divina. Sicut enim nemo a se ipso esse, ita etiam nemo a se ipso sapiens esse potest, sed illo illustrante, de quo scriptum est : *Omnis sapientia a Domino Deo est* (*Eccli. i. 1*). Cujus utramque naturam, et divinam videlicet qua semper ubique totus manet, et humanam ex qua in tempore natus, loco inclusus apparuit, consequenter evangelista descripsit, dicens :

VERS. 10, 11. — *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. In propria venit, et sui eum non receperunt.* In mundo [quippe] erat, et mundus per ipsum factus est, quia Deus erat, quia totus ubique, quia suæ præsentia majestatis, sine labore regens et sine onere continens quod fecit. *Et mundus eum non cognovit.* Quia *lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.* Mundum namque hoc in loco dicit homines, mundi amore deceptos, atque inhærendo creature, ab agnoscenda creatoris sui majestate reflexos. In propria venit, quia in mundo, quem per divinitatem fecit, per humanitatem natus apparuit. In propria venit, quia in gente Judæa, quam sibi præ cæteris nationibus speciali gratia copulaverat, incarnari dignatus est. In mundo erat ergo, et in mundum venit. In mundo erat per divinitatem : in mundum venit per incarnationem. Venire quippe et [*Ms.*, vel] abire, humanitatis est; manere et esse, divinitatis. Quia ergo, cum in mundo esset per divinitatem, mundos eum non cognovit, dignatus est venire in mundum per humanitatem, ut vel sic eum mundus cognosceret. Sed videamus quid sequitur :

In propria venit, et sui eum non receperunt. Quem enim in potentia divinitatis caucta creatorem regentemque cognoverant [*Beda et ms.*, non cognoverunt], ipsum in carnis infirmitate, miraculis coruscantem recipere noluerunt. Et quod gravius est, sui eum non receperunt, homines scilicet, quos ipse creavit; Judæi, quos peculiarem sibi elegerat in plebem, quibus suæ cognitionis revelaverat arcana, quos mirificis patrum glorificaverat actis, quibus

A suæ legis doctrinam contulerat, ex quibus se incarnandum promiserat, et in quibus se incarnatum, ut promiserat, ostendit, ipsi eum recipere venientem magna ex parte recusarunt. Neque enim omnes recusarunt; alioquin nullus esset salvus, et supervacua ejus esset incarnatio. Nunc autem multi eum ex utroque populo non credendo [respuerunt, multi credendo] receperunt : de quibus evangelista consequenter insinuat dicens :

470 VERS. 12. — *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* Consideremus, fratres clarissimi, quanta gratia Redemptoris nostri, quam magna sit multitudo dulcedinis ejus Unicus ex Patre natus est, et noluit remanere unus. Descendit ad terram, ubi fratres sibi, quibus regnum Patris sui dare posset, acquireret. Deus ex Deo natus est, et noluit Dei tantum Filius manere; hominis quoque filius fieri dignatus est, non amittens quod erat, sed assumens quod non erat; ut per hoc homines in Dei filios transferret, gloriæque suæ faceret cohæredes, qui quod ipse semper habebat per naturam, inciperent habere per gratiam. Consideremus, quanta virtus est fidei, cujus merito potestas datur hominibus filios Dei fieri. Unde bene scriptum est, quia *justus ex fide vivit* (*Heb. ii. 4*; *Rom. i. 17*). Vivit justus ex fide, non illa quæ laborum tantum confessione profertur, sed ea quæ per dilectionem operatur. Alioquin fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa (*Jacob. ii. 17*). Nullus seipsum despiciat, nullus de sua salute desperet, curramus [*Beda, corremus*] omnes, curramus singuli, ut qui eramus longe, mereamur fieri prope in sanguine Christi. Videamus quod dicitur : *Quia quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri*; *Quotquot, inquit, receperunt eum.* Non est enim personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi. Quo autem ordine credentes filii Dei possunt fieri, et quantum hæc generatio a carnali distet, subsocus evangelista designat.

VERS. 13. — *Qui non ex sanguinibus, inquit, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Carnalis quippe nostra singulorum generatio, *ex sanguinibus*, id est, ex semine matris et femine, a conjugii duxit originem complexu. At vero spiritalis Spiritus sancti gratia ministratur, quam carnaliter distinguens Dominus ait : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Quod natum est ex carne, caro est, et quod natum est de spiritu, spiritus est (*Joan. iii. 5, 6*). Verum ne quis hominum dubitet filium se Dei cohæredem Christi posse fieri, dat exemplum evangelista, quia et ipse Filius Dei homo fieri, et habitare inter homines dignatus sit, ut humanæ particeps existendo fragilitatis, homines divine virtutis suæ donaret esse particeps.

VERS. 14. — *Et Verbum, inquit, caro factum est, et habitavit in nobis.* Quod est dicere, et Filius Dei homo factus est, et inter homines conversatus est.

Solet namque Scriptura modo animæ, modo carnis A vocabulo, totum designare hominem; animæ videlicet, ut scriptum est: *Quia descendit Jacob in Ægyptum, in animabus septuaginta (Deut. x, 22)*; carnis vero, ut rursus scriptum est: *Et videbit omnis caro salutare Dei (Luc. iii, 6)*. Neque enim vel animæ sine corporibus in Ægyptum descendere; vel caro sine anima videre aliquid potest; sed hic per animam, totus homo, ibi signatur per carnem. Sic ergo hoc in loco, quod dicitur: *Et Verbum caro factum est*, nihil aliud debet intelligi, quam si diceretur: *Et Deus homo factus est*, carnem videlicet induendo et animam. Ut sicut quisque nostrum unus homo ex carne constat et anima, ita unus ab incarnationis tempore Christus ex divinitate, carne et anima constat: Deus ab æterno in æternum existens verus, ut erat, hominem ex tempore assumens in unitatem suæ personæ verum, quem non habuerat. Sequitur:

Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis. Gloriam Christi quam ante incarnationem videre non poterant homines, post incarnationem viderunt, aspicientes humanitatem miraculis refulgentem, et intelligentes divinitatem intus latitantem; illi maxime, qui et ejus claritatem, ante passionem transfigurati in monte sancto, contemplari meruerunt, voce delapsa ad eum hujusmodi a magnifica gloria: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Math. xvii, 5)*. Et post passionem, resurrectionis, ascensionisque ipsius gloria conspicua, Spiritus ejus sunt dono mirifice reflecti. Quibus omnibus manifeste cognoverunt, quod C hujusmodi gloria non cuilibet sanctorum, sed illi soli homini, qui esset in divinitate unigenitus a Patre, conveniret. Quod autem sequitur: *Plenum gratiæ et veritatis.* Gratia plenus erat et est, homo Christus Jesus, cui singulari munere præ cæteris mortalibus ¶71 datum est, ut statim ex quo in utero virginis concipi et homo fieri inciperet, verus esset et Deus. Unde et eadem gloriosa semper virgo Maria, non solum hominis Christi, sed et Dei genitrix recte credenda et confitenda est. Idem veritatis plenus erat et est, ipsa videlicet Verbi divinitate, quæ hominem illum singulariter electum, cum quo una Christi persona esset, assumere dignata est; non aliquid suæ divinæ substantiæ, ut hæretici volunt, in faciendam hominis naturam commutans; sed ipse apud Patrem manens, totum quod erat, totam de semine David naturam veri hominis quam non habebat, suscipiens. »

Vers. 15. — *c* *Joannes testimonium perhibet de ipso.* Redemptoris nostri præcursor testimonium de ipso perhibens, eelsitudinem humanitatis ejus pariter et divinitatis æternitatem manifesta voce pronuntiat. Clamat enim dicens: *Hic erat, quem dixi vobis, qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat (Joan. i, 15)*. In eo namque quod ait, *qui post me venturus est*, ordinem humanæ dispensationis, qua post eum natus, post eum etiam prædicaturus, baptizaturus, signa facturus, et mortem erat passurus

» Huc usque ex Bezae hom. cit.

insinuat. In eo vero quod subjungit, *ante me factus est*, sublimitatem ejusdem humanitatis, qua cæteris omnibus creaturis erat merito præferenda, designat. Quod enim ait, *ante me*, non ad ordinem temporis, sed ad distantiam pertinet dignitatis, juxta quod de Joseph filiis benedicente Jacob scriptum est: *Constituitque Ephraim ante Manassen (Gen. XLVIII, 20)*, ubi recte potuit dicere Manasses, *qui post me venit, ante me factus est*, id est, qui post me natus est, potentia me regni antecessit. Quemadmodum Joannes de Domino, *qui post me*, inquit, *venturus est, ante me factus est*, id est, qui post me ad prædicandum venturus est, culmine me regni et sacerdotii perennis antecellit. Quare autem is qui post eum venturus erat, eum dignitate antecelleret, aperuit, cum subjunxit: *Quia prior me erat*, id est, quia æternus ante sæcula Deus erat, propterea me licet posterior natus, gloria majestatis etiam in assumpta humanitate præibit. Exposito autem evangelista præcursoris Domini testimonio quod de illo perhibuerat, reddit statim suæ quoque assertionis, quod cæperat, illi testimonium dare. Nam sequitur:

Vers. 16. — *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus gratiam pro gratia.* Superius namque dixit: *Quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre plenum gratiæ et veritatis.* Quod cum præcursoris [Ab., præcursor] quoque ejus testimonio confirmasset; dicentis: *Hic erat quem dixi vobis, qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat*, rursus ipso, quod cæperat exsequitur dicens: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus gratiam pro gratia.* Plenus quippe erat Dominus Spiritu sancto, plenus gratia et veritate, quia sicut Apostolus ait: *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Colos. ii, 9)*; *de cujus plenitudine nos omnes (juxta modum nostræ capacitatis) accepimus, quia unicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi (Ephes. iv, 7)*. De solo namque mediatore Dei et hominum, homine Jesu Christo veraciter dici potuit: *Et requiescat super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini (Isai. xi, 2)*. Omnes vero sancti non plenitudine spiritus ejus, sed de plenitudine ejus, quantum ille donat, accipiunt. *Quia alii per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, secundum eundem Spiritum. Alteri fides in eodem Spiritu, alii gratia sanctorum in uno Spiritu. Alii operatio virtutum, alii prophetatio [Ms., prophetia], alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (I Cor. xii, 8-11)*. Quæ ergo de plenitudine conditoris nostri, non quidam [Beda, non quiddam], sed omnes, quidquid boni accepimus, habemus, curandum summopere est ne quispiam de bona se sua actione vel cogitatione in-

» Ex hom. 2 Bedæ.

cantus extollat; ne si ingratus largitori remanserit, perdat bonum quod accepit. Cum autem dixisset evangelista, nos omnes de plenitudine Christi accepisse, confesim subjunxit et ait: *Gratiam pro gratia*. Geminam ergo nos gratiam accepisse testatur, unam videlicet in presenti, alteram vero in futuro. In presenti quidem fidem, quæ per dilectionem operatur; in 472 futuro autem vitam æternam. Fides quidem [*Ms.*, quippe], quæ per dilectionem operatur, gratia Dei est, quia quod credimus, et [*Ms.*, quia ut crederemus, ut] ut diligamus, ut operemur bona quæ novimus, non ullis præcedentibus meritis nostris, sed ipso largiente percepimus, qui dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos, ut estis et fructum offeratis* (Joan. xv, 16). Et ut vitam, propter fidem et dilectionem, per opera bona percipiamus æternam, gratia Dei est; quia ne a bono deviemus itinere, ipso duce semper opus habemus, cui dicitur: *Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua* (Psal. lxxxv, 11). Notandum est quod quidam libri habent, *Nos omnes accepimus de plenitudine ejus, et gratiam pro gratia*. Aliquid primo de plenitudine ejus accepimus; et postea gratiam pro gratia, id est, de plenitudine ejus accepimus remissionem peccatorum; et gratiam, id est, vitam æternam, pro gratia fidei, quæ per dilectionem operatur. Quæ omnia ex uno fonte plenitudinis Christi nobis provenire certissimum est. Quid ergo accepimus de plenitudine bonitatis illius? Scilicet remissionem peccatorum, ut justificemur in fide. Insuper quid? Et gratiam pro gratia, id est pro gratia, in qua, ex fide vivimus, recepturi sumus aliam. Quid tamen, nisi gratiam? hoc est, vitam æternam. Sequitur:

VERS. 17. — *Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est*. Lex quidem per Moysen data est, in qua quod agendum, quod vitandum sit, cœlesti jure decernitur. Sed quod illa præcipit, non nisi gratia Christi completur. Illa siquidem monstrare peccatum, justitiam docere, et transgressores sui reos ostendere valebat. Pœro gratia Christi diffusa per spiritum charitatis in cordibus fidelium facit, ut quod lex præcipit impleatur. Unde illud quod scriptum est, *non concupisces*, lex est per Moysen, quæ jubet [*Al.*, quia jubetur]; sed per Christum fit gratia, quando quod jubetur, impletur. Veritas autem facta est per Christum, quia umbram habebat lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Et sicut alibi dicit Apostolus: *Omnia in figura contingebant illis* (I Cor. x, 11). Sed pro umbra lucem veritatis, pro figura legis ipsam imaginem rerum quæ figurabatur, exhibuit Christus, quando data spiritus gratia, aperuit discipulis suis sensum ut intelligerent Scripturas. Lex per Moysen data est, cum populus aspersione sanguinis agni mundari præceptus est. Gratia et veritas quæ in lege figurabatur, per Jesum Christum facta est, cum ipse passus in cruce, lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Lex per Moysen data est, quia populum præceptis sa-

• Beda, loco citato.

lutaribus instituit, quæ si servaret [*Al.*, instituit et hæc servaret], terram repositionis intratum et in ea perpetuo victurum promisit; sin alias, præternendum ab hostibus prædixit. Gratia et veritas per Jesum Christum facta est, quia dato spiritus sui dono, et legem spiritaliter intelligi ac servare posse donavit: et eos qui servant, in veram cœlestis vitæ beatitudinem, quam terra repositionis signabat, introducit. Quæ sit autem summa gratiæ et veritatis, quæ per Jesum Christum facta est, evangelista subdendo manifestat:

VERS. 18. — *Deum nemo vidit unquam; unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Nulla etiam gratia major hominibus dari, nulla veritas altior potest ab hominibus cognosci, quam ea de qua unigenitus Filius Dei suis fidelibus narrans: *Beati*, inquit, *mundo corde, quoniam ipsi Dominum* [*Ms.*, *Deum*] *videbunt* (Matth. v, 8). Et de qua Patri supplicans ait: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te verum, et unum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii, 3). Quæ nimirum beatissima perceptio gratiæ et veritatis, quoniam in hujus sæculi vita fieri non potest, recte dicitur: *Deum nemo vidit unquam* (I Joan. iv, 2), id est, nemo corruptibili adhuc, et mortali carne circumdatus, in circumscriptam divinitatis potest lucem contueri. Unde manifestius dicit Apostolus: *Quem nemo vidit hominum, nec videre potest* (I Tim. vi, 16). Nemo enim hominum dicitur, id est, nemo humano adhuc habitu aggravatus, humana conversatione caducus. Hinc est enim, quod Moyses, qui Deum, quem in angelo videbat, in ipsa ejus natura videre desiderans oral at: *Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi gloriam tuam*, audivit: *non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo et vivet* (Exod. xx, 18-20). Quæ autem ratione ad visionem incommetabilis et æterni luminis pervenire debeat, evangelista consequenter exposuit, dicens:

473 *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Cui simile est, quod Dominus ait: *Nemo venit ad Patrem nisi per me* (Joan. xiv, 6); et alibi: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (Matth. xi, 27). Ipsius quippe ductatu ad Patrem venire, ipsius magisterio Patrem et Filium, nec novit et Spiritum sanctum [unum] Deum et Dominum nosse debemus: quia nimirum ipse homo factus pro nobis, in hominis habitu loquens nobis, quid de sanctæ Trinitatis unitate recte sentiendum, qualiter ad ejus contemplationem fidelibus properandam, quibus actibus ad hanc sit perveniendum, clara luce revelavit. Ipse sacramentis suæ incarnationis nos imbuens, sui nos spiritus charismatibus sanctificans, ut ad hanc venire valeamus, adjuvat. Ipse peracto in hominis forma judicio, novissime [*Ms.*, judicio novissimo] ad visionem nos divinæ majestatis sublimiter introducet [*Ms.*, introducit] atque arcana nobis regni cœlestis mirabiliter enarrabit [*Ms.*, enarravit]. Sane quod ait: *Qui est in*

sinu Patris, in secreto Patris significat. Neque enim sinus Patris pueriliter est cogitandus, in similitudinem nostri sinus, quem habemus in vestibus; aut putandus est Deus, qui humanorum forma membrorum compaginatus non est, sic sedere quemadmodum nos. Sed quia sinus noster intus est, more nostro loquens Scriptura, in sinu Patris esse dicit [Ms., dicitur] quem in secreto Patris, quo humanus intuitus pertingere non valet, semper manentem vult intelligi. Non tunc autem solum enarrabit [Ms., enarravit] unigenitus Filius Deum, id est, sanctæ et individuae Trinitatis, quæ est unus Deus, gloriam manifestabit [Ms., manifestavit] hominibus, cum post universale iudicium omnes pariter electos ad visionem claritatis ejus inducet: sed et quotidie narrat, cum singulis quibusque fidelium perfectorum mox a carnis corruptione [Edit., incorruptione] solutis, implere cœperit, quod promisit: *Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Meipsum, inquit, manifestabo dilectoribus meis, ut quem in sua cognoverunt mortalem, in mea tamen [Ms., et Beda, in mea jam] natura, Patri et Spiritui sancto videre possint æqualem.

CAPUT II.

Joannes negat se esse Christum, sed missum se ante ipsum, vocemque clamantis in deserto secundum Isaiam enuntiat.

VERS. 19. — *Hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Hierosolymis sacerdotes et levitas ad eum, ut interrogarent eum: Tu quis es, etc.* Ex his verbis Joannis humilitas commendatur, qui cum tantæ virtutis esset, ut Christus credi potuisset, elegit solide subsistere in se, ne humana opinione raperetur inaniter super se.

VERS. 20. — *Et confessus est, et non negavit, et confessus est, quia non sum ego Christus.* Sed quia dixit, *Non sum*, negavit plane quod non erat, sed non negavit quod erat; ut veritatem loquens, ejus membrum fieret cujus sibi nomen fallaciter non usurparet. Cum ergo non vult appetere nomen Christi, factus est membrum Christi: quia dum infirmitatem suam studuit humiliter agnoscere, illius celsitudinem meruit veraciter obtinere. Quisnam sit, continuo exprimit, cum subjungit:

VERS. 23. — *Ego vox clamantis in deserto.* Scitis quia unigenitus Filius Verbum Patris vocatur, Joanne attestante, qui ait: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, et ex ipsa vestra locutione cognoscitis, quia prius vox sonat, ut verbum postmodum possit audiri. Joannes ergo vocem se esse asserit, quia Verbum præcedit. Adventum itaque Dominicum præcurrrens vox dicitur, quia per ejus ministerium, Patris verbum ab hominibus [Ms., omnibus] auditur; qui etiam in deserto clamat, quia derelictæ ac destitutæ Judææ, solatium redemptoris annuntiat. Quid autem clamat insinuat, cum subjungit:

Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta. Via Domini ad cor dirigitur, cum veritatis sermo

• Ex Hom. sancti Gregorii papæ lib. 1, hom. 7.

humiliter auditur. Via Domini ad cor dirigitur, cum ad præceptum vita præparatur. Unde scriptum est: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 23). Quisquis ergo in superbia mentem elevat, quisquis avaritiæ æstibus anhelat, quisquis se luxuriæ inquinacionibus polluit, cordis ostium contra veritatem claudit; et ne ad se Dominus veniat, claustra animi seris vitiorum damnat. Sed adhuc qui missi sunt, percunctantur [Greg., percontantur].

VERS. 25. — *Quid ergo baptizas, si tu non es Elias, neque Christus, neque propheta?* Quod quia non studio cognoscendæ veritatis, sed malitia excercendæ æmulationis dicitur, evangelista tacite innuit, cum subjunxit [dicens]:

VERS. 24. — *Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis.* Ac si aperte dicat: Illi Joannem de suis actibus requirunt, qui doctrinam nesciunt quærere, sed invidere. Sed sanctus quisque, etiam cum perversa mente requiritur, a bonitatis suæ studio non mutatur. Unde Joannes quoque ad verba invidiæ, prædicamenta respondit vitæ. Nam protinus adjungit:

VERS. 26. — *Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.* Joannes non spiritu, sed aqua baptizat, quia peccata solvere non valens, baptizatorum corpora aqua lavat, sed tamen per veniam [Greg., mentem per veniam] non lavat. Cur ergo baptizat, qui peccata per baptismum non relaxat, nisi ut præcurSIONIS suæ ordinem servans, qui nasciturum naseendo prævenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizando præveniret? Et qui prædicando factus est præcursor Christi, baptizando etiam præcursor ejus fieret, imitatione sacramenti? Qui inter hæc mysterium Redemptoris nostri annuntians, hunc in medio hominum et stetisse asserit et nesciri; quia per carnem Dominus apparens, et visibilis stetit corpore et invisibilis majestate. De quo etiam subdidit: *Qui post me venit, ante me factus est.* Sic namque dicitur: *Ante me factus est*, ac si dicatur, ante [me] positus. Post me ergo venit, quia postmodum natus; ante autem factus est, quia mihi prælatus. Sed hæc paulo superius dicens, etiam prælationis ejus causas aperuit cum subjunxit: *Quia prior me erat.* Ac si aperte dicat: inde me etiam post natus superat, quo eum nativitatis suæ tempora non augstant. Nam qui per matrem in tempore nascitur, sine tempore est a Patre generatus: cui quantæ reverentiæ humilitatem debeat, subdendo manifestat, cum ait:

VERS. 27. — *Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti.* Mos apud veteres fuit, ut si quis eam quæ sibi competeret, accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum solveret, qui ad hanc sponsus jure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Christus, nisi sanctæ Ecclesiæ sponsus apparuit? De quo et idem Joannes dicit: *Qui habet sponsam, sponsus est* (Joan. iii, 29). Sed quia Joannem homines Christum esse putaverunt, quod idem Joannes

negat, recte se indignum esse ad solvendum corrigiam ejus calceamenti denuntiat. Ac si aperte dicat: Ego Redemptoris vestigia denudare non valeo, quia sponsi nomen mihi immeritus non usurpo. Quod tamen intelligi et aliter potest. Quis enim nesciat quod calceamenta ex mortuis animalibus fiant? Incarnatus vero Dominus veniens, quasi calceatus apparuit, qui in divinitate sua morticina [Ms., morticinam] nostræ corruptionis assumpsit. Unde etiam per Prophetam dicit: *In Idumeam extendam calceamentum meum* (Psal. LIX, 10). Per Idumeam quippe gentilitas designatur. In Idumeam ergo Dominus calceamentum suum se extendere asserit, quia dum per carnem gentibus innotuit, quasi calceata ad nos divinitas venit. Sed hujus incarnationis mysterium humanus oculus penetrare non sufficit. Investigari enim nullatenus potest, quomodo incorporatur [Greg., corporatur] verbum; quomodo summus et vivificator spiritus intra uterum matris animatur; quomodo is qui initium non habet, et existit et concipitur. Corrigia vero calceamenti est ligatura mysteriorum. Joannes itaque solvere corrigiam calceamenti ejus non valet, quia incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit, qui hanc per prophetiæ spiritum agnovit. Quid est ergo dicere, *Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus*, nisi aperte et humiliter suam ignorantiam profiteri? Ac si patienter dicat: Quid mirum, si mihi ille prælatus est, quem post me quidem natum considero, sed natiuitatis ejus mysterium non apprehendo? »

475 VERS. 28. — *Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.* Bene præcursor Domini nostri in Bethania dicitur baptizasse; nam Bethania domus obedientiæ interpretatur; ut demonstraret per obedientiam fidei omnes ad Christi baptismum debere pervenire. Sicut Magis mandatum est per aliam viam reverti in patriam, ita nobis præceptum est per aliam ad paradisi gaudia pervenire: nam nostri parentes per inobedienciæ culpam inde ejecti sunt; nos vero per obedientiæ bonum et observationem mandatorum Dei, ad æternæ beatitudinis paradisum pervenire debemus.

VERS. 29. — *Altera die vidit Joannes Jesum ad se venientem.* Joannes interpretatur gratia Dei. Altera dies populo Christiano [Ms., populus Christianus] est sub gratia, qui pretioso sanguine Christi redemptus est. Altera dies fuit populo priori sub lege, qui mystice sanguine agni redemptus est a servitute Ægyptiaca. Ille agnus significabat istum agnum, quem præsentem beatus Baptista digito ostendebat, dicens: « *b* Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Ecce agnus Dei, ecce innocens et ab omni peccato immunis, ut pote qui os quidem de ossibus Adam, et carnem [Beda, et caro] de carne Adam, sed nullam de carne peccatrice traxit maculam culpæ. Ecce qui tollit peccata mundi; ecce qui justus inter peccatores, mitis inter impios, hoc est, quasi agnus inter lupos apparens, etiam peccatores et impios

« *a* Hucusque ex Gregorio.

justificandi habet potestatem. Quomodo autem peccata mundi tollat, quo ordine justificet impios, apostolus Petrus ostendit, qui ait: *Non corruptibilibus, argento vel auro redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni incontaminati, et immaculati Jesu Christi* (I Petr. I, 18, 19). Sequitur:

VERS. 30. — Joannes testimonium perhibet de Domino. *Hic est de quo dixi, post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.* Post me venit vir, post me natus est in mundo, post me prædicare incipiet mundo; qui ante me factus est, qui me potentia majestatis tantum, quantum præconem judex, quantum sol Luciferum, licet post apparens, antecellit. Quia prior me erat, quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Post me venit vir, tempus humanæ nativitatis designat, in quo Joanne posteriorem Christum intellige; *Qui ante me factus est*, primatum regiæ potestatis, quo etiam angelis præsidet, intueri; *quia prior me erat*, æternitatem diviniæ majestatis, qua Patri est æqualis, intellige. *Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.* Post me venit humanitate, qui ideo me præcellit dignitate, quia prior me erat divinitate.

VERS. 31. — *Et ego nesciebam, inquit, eum.* Certum est quia sciebat Dominum Joannes, cui testimonium perhibere missus est, quem judicem omnium venturum prædicabat, dicens: *Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam* (Matth. III, 12); a quo Spiritum sanctum dari debere testabatur, *ipse vos baptizabit, inquit, Spiritu sancto*; a quo se ipsum ablui desiderabat, dicens: *Ego debeo a te baptizari, et tu venis ad me?* Quomodo ergo dicit, *et ego nesciebam eum*, nisi quia eum quem et antea noverat, perfectius jam cum baptizaretur agnovit? Quem mundi Salvatorem et judicem noverat, hujus potentiam majestatis altius, Spiritu sancto super eum descendente, cognovit. Neque enim dubitandum est, quia beatus Joannes, cum Spiritum sanctum, licet corporali specie videre; cum vocem Patris, licet corporaliter sonantem, meruisset audire, multam ex hoc visu et auditu profecerit; multum de diviniæ potestatis excellentia, revelatis oculis mentis, scientiæ cœlestis acceperit: adeo ut [Beda, acceperit a Deo, ut] ad comparationem intelligentiæ qua tunc illustrari cœperat, catenus illum quantum esset, omnimodis sibi videretur ignorasse. Qui testimonium, in quo [Beda, in quod] missus est, Domino diligenter perhibens adjungit:

Sed ut manifestaretur Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Quod est aperte dicere: non ideo veni in aqua baptizans, quia peccata mundi baptizando tollere possum, sed ut eum baptizando ac predicando manifestarem populo Israel, qui in Spiritu sancto baptizans, ad tollenda peccata non solum Israel, sed et totius mundi, si ei credere voluerit, idoneus est. Propterea **476** veni ego in aqua.

« *b* Beda, hom. in Epiphania Domini.

[*Al.*, in pœnitentiam] baptizans, ut sic baptizando, illi viam pararem, qui baptizaret in remissionem peccatorum.

VERS. 32. — *Et testimonium perhibuit Joannes dicens, quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de celo, et mansit super eum.* Bene autem [in] columbæ specie descendit super Dominum Spiritus, ut discant fideles non aliter se membra ejus fieri; non aliter ejus Spiritu se posse repleri, nisi simplices fuerint, nisi veram cum fratribus habuerint pacem, quam significant oscula columbarum. Habent autem oscula et corvi, sed laniant, quod columbæ omnimodo non faciunt: significantes eos, qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt in cordibus eorum (*Psal.* xxvii, 3). Columbæ autem natura, quæ laniati innocens est, illis aptissime congruit, qui pacem sequuntur cum omnibus et sanctimoniam, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (*Ephes.* iv, 3). Atque ideo Spiritus in columbæ specie descendendo, non suam tantummodo, vel ejus in quem descendit, innocentiam simplicitatemque designat, sed eorum æque qui sentiunt de illo in bonitate et in simplicitate cordis quærunt illum (*Sap.* i). *Et ego, inquit, nesciebam eum.* Subaudis, tam subtiliter, quam Spiritu in eum descendente [*Beda, spiritum... descendentem*], cognovi.

VERS. 33. — *Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Baptizavit Dominus in Spiritu sancto, per Spiritus sancti gratiam peccata dimittendo. Sive enim ipse aqua aliquos discipulorum suorum primus baptizaverit, per quos ad ceteros fideles rivus baptismi proflueret, eosdem etiam spiritu baptizabat, peccata illis relaxando et Spiritus sancti dona ministrando; sive fideles ejus, invocato nomine ipsius, aqua baptizent electos, et chrismate sancto perungant, eosdem nihilominus ipse Spiritu sancto baptizat; quia nemo præter ipsum peccatorum nexus solvere, et Spiritus sancti valet dona tribuere. Sed diligentius intuendum est, quia cum dixisset: *Super quem videris Spiritum descendentem, adjecit: et manentem super eum.* Et in sanctos enim ejus spiritus descendit: verum quandiu sunt in corpore, peccato carere nequeunt, quia cœlestium contemplationi semper oculam mentis intendere non sufficiunt; sed sæpius hunc ad terrenæ curam conversationis inflectant: in eorum procul dubio cordibus Spiritus aliquando venit, aliquando recedit. Unde dictum est, *Spiritus, ubi vult, spirat, et vocem ejus audis, sed non scis, unde veniat, et quo vadit* (*Joan.* iii, 8). Venit quippe ad sanctos, vadit a sanctis Spiritus, ut quem semper [habere] idonei non sunt, ejus per tempora redeuntis crebra luce reficiantur. In solo autem mediatore Dei et hominum homine Jesu Christo Spiritus perpetuo veraciter manet, in quo nec sordidæ cogitationis maculam, quam re-

fugeret, ullam invenit. Mansit autem totus in illo, non ex eo solum tempore quo hunc Joannes super eum vidit descendentem; sed ex quo homo [fieri] incipiens, ejus ministerio et opere conceptus est. Idcirco autem super eum, in quo semper manebat, baptizatum descendere Spiritus ostenditur, ut et Baptista ipse [*Ms.*, ipsum] celsius jam quem prædicaret, agnosceret; et credentibus daretur indicium, nequaquam se nisi baptizatos aqua, Spiritus ejusdem posse baptismum mereri. Quærendum est interea quomodo speciale filii Dei agnoscendi signum fuerit, quod super eum descenderit, et manserit Spiritus? Cum etiam discipulis ipse promittat, dicens eis: *Ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis* (*Joan.* xiv, 15). Et paulo post: *Quia apud vos manebit, et in vobis erit.* Si enim apud servos Delectos manet, et in illis erit Spiritus, quid est magnum [*Ms. et Beda, magni est*] Filio Dei, quod in ipso manere Spiritus astruatur? Notandum quoque quod semper in Domino manserit Spiritus sanctus: in sanctis autem hominibus, quandiu mortale corpus gestaverint, partim maneat in æternum, partim rediturus secedat. Manet quippe apud eos, ut bonis insistant actibus, voluntariam paupertatem diligent mansuetudinem sequantur [*Beda, consequantur*], pro æternorum desiderio luceant, esuriant, et sitiunt justitiam, misericordiam, munditiam cordis, et tranquillitatem pacis amplectantur. Sed et pro observatione justitiæ, persecutionem pati non vereantur, elemosynis, orationibus, et jejuniis, cæterisque spiritalibus [*Ms. et Beda, Spiritus*] 477 fructibus insistere desiderent. Recedit autem ad tempus, ne semper infirmos curandi, mortuos suscitandi, leprosos mundandi, dæmones ejiciendi, vel etiam prophetandi possint habere virtutem. Manet semper, ut mirabiliter ipsi vivant *: venit ad tempus, ut etiam aîis per miraculorum signa, quales sint intus, effulgeant.

VERS. 34. — *Ego, inquit, vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.* Supra dixerat: *Post me venit vir, qui ante [me] factus est: nunc testimonium perhibet, quia hic est Filius Dei:* utriusque naturæ veritatem, et humanæ videlicet et divinæ, in una eademque Christi persona, manifeste designans. Erubescat Manichæus, audiens: *Venit vir.* Conticescat Phœnius, audiens: *Hic est Filius Dei.* Audiant mansueti et latentur, quia venit vir post Joannem, fortior Joanne, qui baptizat in Spiritu sancto, et quia hic est Filius Dei. Quia enim per superbiam recessimus omnes a Deo, Filius Dei per misericordiam factus est homo, ut idem ipse et per divinitatem Patri et per humanitatem congrueret nobis; ac per humanitatem nostri similem pro nobis cum hoste confingere, per divinitatem Patri consubstantiali, ad imaginem nos Dei et similitudinem, quam peccando amisimus, posset digne recreare; [ut] per mortem nœ-

* *Beda: Manet semper, ut possint habere virtutem, qua mirabiliter ipsi vivant.*

stræ fragilitatis destrueret eum qui habebat mortis imperium, et per impassibilem suæ divinitatis potentiam reconciliaret nos Deo Patri ^a.

VERS. 35. — *Stabat Joannes et ex discipulis ejus qua.* Stabat Joannes, quia credebat in Domino, et duo ex discipulis ejus; statim enim crediderunt, et secuti sunt Jesum ambulantem.

VERS. 36. — *Et respiciens Jesum ambulantem.* Debemus singula Scripturarum verba tractare, quare Joannes stans, et Jesus ambulans dicitur: *Et aspiciens Jesum ambulantem, dicit: Ecce agnus Dei.* Lex dat testimonium: ecce agnus Dei, agnus immaculatus, agnus anniculus, agnus qui tollit peccata mundi, agnus qui exterminatorem Ægypti populum Israel percutere non sinit. *Ecce agnus Dei.*

VERS. 37. — *Et audierunt eum discipuli.* Quare voluit dicere, *ecce?* Quando dicitur *ecce*, quodammodo ille qui ostenditur, digito demonstratur. Dicit ergo ad discipulos suos: Quid me sequimini? Quid me putatis magistrum habere? *Ecce agnus Dei.* Illum sequimini, illum oportet crescere, me autem minui. Nemo prudentum eum qui minuitur, sequitur, et relinquit eum qui crescit. Et audierunt eum duo discipuli loquentem magistrum: Magistri imperium sunt secuti. Testimonium Joannis fides est discipulorum. *Et secuti sunt Jesum.* Sequentes Jesum, reliquerunt Joannem; sequentes Evangelium, Legem amiserunt. Sic tamen secuti sunt Evangelium, ut testimonio uterentur e Lege. *Conversus autem Jesus, et videns eos.* Discipuli Joannis cominus, et coram, et antecessu Jesum videre non poterant, sed tergum illius sequebantur et viderent. Ergo [illi] discipuli faciem Domini videre non poterant. Convertit se et quodammodo de sua majestate descendit, ut possent discipuli contemplari faciem illius: convertit se ut ex Lege a discipulis cerneretur.

VERS. 38. — *Conversus autem et videns eos sequentes dixit: Quid queritis?* Non quasi ignorans interrogat; sed interrogat, ut mercedem habeant respondentes. *Quid queritis?* Nec dixit quem queritis, ne se videretur ostendere. *Quid queritis?* Rem interrogat, ut illi personam significant. *Quid queritis? Qui dixerunt ei: Rabbi.* Ipsa appellatio responsionis iudicium est fidei. Quando enim dicunt Rabbi, quod intelligitur magister, et sequuntur eum, utique magistrum sequuntur et dicunt:

VERS. 39. — *Ubi habitas? Dicit eis: Venite et videte.* Volunt habitaculum nosse Jesu, volunt sibi ostendi qualem habitationem habeat Salvator, ut cum ille ostenderit in quibus Christus habitet, tales se exhibeant, in quibus Dominus possit habitare. Et dixit eis: *Venite et videte.* Vultis videre habitaculum meum? Sermonem explicari non potest, opere demonstratur. *Venite et videte.* Isti **478** quia de testimonio legis venerant, qui [Forte, Isti, qui a testimonio . . . venerant, statim] statim in ipso nomine confitentur, et dicunt: *Rabbi*, quod interpretatur magister. Jesus autem respondit eis, et dixit:

^a Huc usque ex Bedæ.

Vos autem, qui discipuli estis Joannis, qui ex ipso nomine confessionem vestram demonstratis, et dicitis: *Rabbi*, venite et videte [*Ms. add. ubi maneo*].

Venerunt et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo. Quia credebant, non in nocte manserunt, sed in die. Nox illa tenebras non habebat, ubi erat fides veri luminis. *Et apud eum manserunt die illo. Hora erat quasi decima.* Ex Lege veniebant ad Evangelium; ad fidem Christi mittebat illos legis decalogus, qui per Joannem significabatur.

CAPUT III.

Quod ex duobus Joannis discipulis, qui secuti fuerant Dominum, unus Andreas adduxit fratrem suum ad Jesum, qui Petrus ab ipso nuncupatur. Philippus quoque vocatus Nathanaeli indicat. Qui mox inter cetera Dei Filium confitetur. Hinc Jesus aquam convertit in vinum, creduntque in eum discipuli ejus.

VERS. 40. — *Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus, qui audierant a Joanne, et secuti fuerant eum.* In fide non est ordo: ubicunque fidelis est anima, ibi annorum multitudo non queritur, nec paucitas. Andreas minor erat Simone Petro, et tamen non queritur ætatis ordo, sed fidei: Jesum primus invenit. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus. Nisi forte et hæc dignitas est Andreæ, quia Petri appellatur frater, super quem erat fundata [*Ms., postea fundanda*] Ecclesia. *Qui audierant a Joanne, et secuti fuerant Dominum.*

VERS. 41. — *Invenit hic primum fratrem suum.* O vera pietas! statim ut invenit Jesum, statim ut invenit margaritam, statim ut invenit thesaurum, fratri nuntiat. *Fratrem suum Simonem vocat; fratrem, non tam sanguine quam spiritu.* Quam fratrem habebat germanitate, et sanguine, voluit habere et fide germanum. *Et dicit ei: Invenimus Messiam.* Nemo invenit, nisi qui querit. Iste qui invenisse se dicit, ostendit, quia diu quæsit. *Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus.* Diu quæsitivimus Christum in Moysæ, et in omnibus prophetis; et quem invenire cupiebamus, ipse nos invenit, et inventi invenimus.

VERS. 42. — *Et adduxit eum ad Jesum.* Non designatur major minorem sequi, quia non erat ordo ætatis, ubi erat meritum fidei. *Intuitus autem Jesus eum dixit: Tu es Simon filius Jona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Necdum aliquid Petrus fecerat, et jam meruit nomen mutari [*Ms., mutare*]. Nunquid plus ab Andrea crediderat? Quid majus fecit, ut a fratre plus acciperet? [Quid majus fecerat?] Minorem fratrem secutus est, et quem habebat discipulum, non dedignatus est habere magistrum. *Tu es Simon filius Jona.* Jona lingua vostra dicitur columba. Tu es ergo filius Jona, tu es filius Spiritus sancti. Filius ergo dicitur Spiritus sancti, quia humilitatem de Spiritu sancto acceperat.

VERS. 43. — *In crastinum voluit exire in Galilæam.* In crastinum, inquit, voluit Jesus exire in Galilæam,

et invenit Philippum, et dicit ei: Sequere me. « Jam patet ex superioribus, unde voluerit Jesus exire in Galiliam, videlicet a Judæa, ubi erat Joannes baptizans, et testimonium illi perhibens, quod esset agnus Dei. Duos ex discipulis suis ad eum sequendum provocavit, e quibus unus Andreas, ad illum etiam fratrem Petrum adduxit. Patet juxta sensum spiritalem, et crebra expositione vestræ fraternitati jam cognitum est, quid sit Dominum sequi [Ms., quod Dominum sequitur?]. Sequitur namque Dominum, qui imitatur; sequitur Dominum, qui quantum fragilitas humana patitur, ea quæ in homine monstrat Filius Dei, humilitatis exempla non deserit; sequitur Dominum, qui socius passionum existenda, ad consortium resurrectionis ejus, et ascensionis 479 pertingere sedulus exoptat. Sed non sine certi ratione mysterii refertur, quod dicitur est Philippo Jesu, sequere me. Voluit exire in Galiliam. Galilæa namque transmigratio facta, vel revelatio interpretatur. In ea quippe quod transmigratio facta dicitur, profectum fidelium designat: quod [vel] de vitiis ad virtutum celsitudinem transmigrare, vel in ipsis virtutibus paulatim proficere, ac de miseribus ad majora quotidie subire contendunt, quousque de hac convalle lacrymarum ad arcem lætitiæ cœlestis, Domino auxiliante, perveniant; in ea autem, quod revelationem sonat, ipsam vitæ æternæ beatitudinem, pro qua in presentî sancti laborant, insinuat. Cujus utramque interpretationem nominis Psalmsista uno versiculo comprehendit, ubi ait: Ambulabunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion (Psal. LXXXIII, 8). Hæc est namque visio, de qua dicit Apostolus: Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, a gloria in gloriam, tanquam a Domini spiritu [Al., a Domino presentî] (II Cor. III, 18). Bene ergo vocaturus ad sequendum se discipulum, Jesus voluit exire in Galiliam, id est, in transmigratorem factam, sive revelationem, ut videlicet [sicut] ipse teste Evangelio proficiebat sapientia et ætate, et gratia apud Deum et homines (Luc. II, 52); sicut passus est et resurrexit, et ita intravit in gloriam suam: sic etiam suos sequaces ostenderet proficere virtutibus, ac per passiones transitorias ad æternorum dona gaudiorum transmigrare debere. Sequitur:

VERS. 44. — Erat autem Philippus a Betsaida, civitate Andreæ et Petri. Non est putandus evangelista fortuito et absque ratione mystica nomen civitatis, de qua esset Philippus, et quod eadem Andreæ quoque et Petri esset, voluisse monstrare: sed per nomen civitatis typice, qualis tunc jam animo Philippus, qualis officio esset futurus, quales etiam Petrus et Andreas, ostendere curasse. Betsaida quippe domus venatorum dicitur, et venatores utique erant futuri, qui audiebant a Domino: Venite post me, et faciam vos fieri pisces hominum (Math., IV, 19). Venator et ille, qui et antequam ad prædicationis officium

• Bada, hom. 4.

ordinaretur a Domino, quantum capiendis ad vitam animabus esset intentus, mox sponte prædicando monstravit.

VERS. 45. — Invenit enim Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moses in lege, et propheta, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. [Videamus] quantum rete fidei, quam capacibus devotæ prædicationis miraculis [Ms., maculis] intextam invento fratri circumdet, quam ad æternam cupit providus captare salutem. Illum diei inventum, quem Moses et prophete venturum suis scriptis signaverunt, ut cunctis sequentibus intelligatur quod ipse sit cujus adventui præconando universa veterum scripta serviunt [Al., servierint]. Jesum nuncupat, quod nomen Christi futurum, prophetarum oracula concinebant. Filium Joseph appellat, non ut hunc ex conjunctione maris et seminae natum asseveret, quem de virginæ nasciturum in prophetis didicerat, sed ut de domo ac familia David, unde Joseph ortum noverat, secundum vaticinia prophetarum, eum venisse doceret. Neque enim mirandum si Philippus eum filium Joseph vocet, cum et ipsa genitrix illius intemerata semper Virgo Maria, quæ virum non noverat, consuetudinem vulgi sequens sic locuta legatur: Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te (Luc. II, 48). Addit et patriam a Nazareth, ut ipsam esse signaret de quo legerat in prophetis, quoniam Nazareus vocabitur. Non ergo mirum si mox ad consensum credendi ac veniendi ad Christum captavit Philippus Nathanael, cui tantas undique veritatis casses prætendit. Quem scripsit Moses in lege, et propheta, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. Neque immerito a Betsaida, id est, domo venatorum oriundus asseritur, qui tantam Deo dilectæ venerationis curam pariter, et gratiam accepisse monstratur. Nam sequitur:

VERS. 46. — Et dicit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Nazareth, munditia sive flos ejus, aut separata interpretatur. Annuens ergo verbis evangelizantis sibi Philippi Nathanael, a Nazareth, inquit, potest aliquid boni esse? Ac si patenter dicat: Potest fieri, ut a civitate tanti nominis aliquid summæ gratiæ nobis oriatur, vel ipse videlicet mundi Salvator Dominus, qui singulariter 490 sanctus est, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, quique loquitur in Canticis canticorum: Ego flos campi, et lilium convallium (Cant. II, 1). Et de quo Propheta: Exiet, inquit, virga de radice Jesse, et Nazareus, id est, flos de radice ejus ascendet (Isai. XI, 1). Vel certe aliquis doctor eximius, qui florem nobis virtutum munditiæque sanctitatis prædicare ait missus. Possuimus hunc locum et ita recte intelligere, quod dicente Philippo: Quem scripsit Moses in lege et propheta, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth, Nathanael cætera quidem bene intellexerit, miratus sit autem quomodo a Nazareth Christum venisse dixerit, quem de domo David, et de Bethleem civitate, ubi erat David, venturum prophetae came-

bant; adeoque admirando responderit: a Nazareth? A sed continuo reminiscens quantum etiam vocabulum Nazareth mysteriis Christi congrueret, cante assenserit prædicanti; *Potest*, inquam, *aliquid boni esse*. Utrique autem sensui potest convenire quod sequitur:

Dicit ei Philippus, veni et vide. Ipsum namque venire et videre monebat, ut si quid ei verbo [Beda, ad verba] prædicantis ambigui in corde resedisset, totum hoc visio et allocutio præsens ejus quem prædicabat, abstergeret. Nec distulit pius auditor prædicatum sibi lumen veritatis sollicitè quærendo ac pie pulsando, ut percipere mereretur, insistere. Unde mox Dominus satiare in bonis desiderium ejus accelerans, salutaria ejus cœpta provida laudatione remunerat, ut hunc paulatim ad altiora quærenda simul et capienda provehat.

VERS. 47. — *Vidit namque eum venientem ad se, et dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est*. Ubi notandum quod laudans hominem qui novit corda Deus, non eum absque peccato, sed absque dolo exstitisse confirmat. Non est enim homo justus in terra qui faciat bonum et non peccet: multi autem sine dolo incessisse, id est, simplici et mundo corde conversati esse leguntur: imo etiam cuncti fideles tales vivere docentur, dicente Scriptura: *Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite illum* (Sap. 1, 1). Et ipse Dominus: *Estote, inquit, prudenter sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Matth. x, 16). Talis erat exemplar patientiæ Job, de quo scriptum est: *Erat autem vir ille simplex et rectus* (Job 1, 1). Talis Jacob patriarcha, de quo scriptum est: *Jacob, vir simplex, habitabat in tabernaculis* (Gen. xxv, 27); qui quoniam puritate conscientiæ simplicis videre Deum meruit, etiam Israel, id est vir videns Deum, appellatus est. Talis iste Nathanael, quem Dominus ob paritatem innoxie conversationis ejusdem patriarchæ meritis simul et nomine dignum ducit, *Ecce, inquam, vere Israelita, in quo dolus non est*. Ecce qui vere a patriarcha Deum vidente genus ducit, cui, sicut et ipsi patriarchæ, doli duplicitas nulla inesse probatur. O quam pulchrum auspicium veniendi [Beda, venienti] ad Dominum, et videre illum cupienti! *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8). Et hic videre Deum desiderans, non ab alio, sed ab ipso, qui scrutatur renes et corda, Deo mundus corde laudatur, et Israelita, id est, a viro Deum videnti generatus, astruitur. O quam magnus nobis quoque, qui de gentibus ad fidem venimus, in hac sententiâ nostri Redemptoris spiritus [Beda, quam magna spes] aperitur salutis. Si enim vere Israelita est qui doli nescius incedit, jam perdidit Judei nomen Israelitarum, quamvis carnaliter [nati] de Israel, quotquot doloso corde a simplicitate patriarchæ sui degeneraverunt; et adsciti sumus ipsi in semen Israelitarum, qui quamlibet aliis de nationibus genus carnis habentes, fide tamen veritatis et munera corporis ac mentis vestigia se-

quimus Israel, juxta illud Apostoli: *Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ; neque qui semen sunt Abraham, omnes filii: sed in Isaac vocabitur tibi semen* (Rom. ix, 6). Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt reppromissionis, æstimantur in semine. Sequitur:

VERS. 48, 49. — *Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Jesus et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael et ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel*. Quia cognovit Nathanael vidisse et nosse Deum [Ms. et Beda, Dominum] quæ alio in loco gererentur, id est, quomodo et ubi vocatus sit a Philippo, cum ipse ibi corporaliter non esset, divinæ hic majestatis intuitum [48] considerans, protinus eum non solum Rabbi, id est magistrum, sed et Filium Dei ac regem Israel, id est Christum, confessus est. Et libet intueri quam prudens laudantis servi confessio respondeat Domino [Ms. et Beda, laudanti Domino confessio respondeat servi]. Ille hunc vere Israelitam, id est virum qui Deum videre posset, eo quod dolum minime haberet, astruxit; iste eum non magistrum tantummodo, qui utilia præciperet, verum etiam Filium Dei, qui cœlestia dona tribueret, et regem Israel, id est populi Deum videntis, religiosa devotione fatetur: ut hac confessione suum quoque hunc regem, et se ejus regni militem significet. Potest etiam Domini hæc sententiâ, qua dixit se Nathanael, priusquam vocaretur a Philippo, cum esset sub ficu, vidisse, super electione spiritualis Israel, id est populi Christiani, mystice intelligi, quem Dominus necdum se videntem, necdum per apostolos ejus ad fidei gratiam vocatum, sed sub tegmine adhuc peccati prominentis abditum, misericorditer videre dignatus est, Paulo attestante, qui ait: *Qui benedixit nos in omni benedictione spiritali, in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate* (Ephes. 1, 5). Et quidem fici arbor aliquando in Scripturis dulcedinem supernæ dilectionis insinuat; unde scriptum est: *Qui seroat ficum, comedit fructum ejus: et qui custos est Domini sui, glorificabitur* (Prov. xxvii, 18). Sed quia primi parentes nostri, reatu prævaricationis confusi, de fici sibi foliis succinctoria fecerunt (Gen. iii), potest arbor fici non incongrue male dulcoratam generi humano consuetudinem peccandi signare, sub qua positos adhuc electos suos, sed necdum electionis suæ gratiam cognoscentes, quasi sub ficu constitutum, nec se jam videntem, Dominus videt Nathanael; *novit enim Dominus, qui sunt ejus* (I Tim. ii, 19). Quorum salvationi ipsum quoque nomen Nathanael aptissime convenit; Nathanael namque donum Dei interpretatur, et nisi dono Dei quisque vocatus fuerit, nunquam reatum primæ transgressionis, nunquam male blandientia augescantium quotidie peccatorum umbracula evadit, nunquam salvandus venire meretur ad Christum. Unde dicit Apostolus: *Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis Dei donum est: non ex operibus,*

ut ne quis gloriatur (Ephes. 11, 8, 9). Sequitur : A

VERS. 50. — Respondit Jesus et dixit ei : Quia dixi tibi : Vidi te sub ficu, credis ; majus his videbis. [Quid sit majus] de quo dicit, ipse subsequenter aperit, futuram credentibus spondendo apertionem regni cœlestis, et prædicandam mundo utramque unius suæ naturam personæ, quod revera multo excellentius est arcanum, quam quod nos in peccati adhuc umbra positos a se illuminandos prævidit. Majus est enim quod nos salvatos gratia suæ cognitionis imbuit, quod cœli nobis gaudia pandit, quod prædicatores suæ fidei in mundo dispersit, quam quod nos salvandos potentia suæ majestatis ante sæcula præscivit.

VERS. 51. — Amen, amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, et angelos dei ascendentes et descendentes supra filium hominis. Jam completum cernimus promissi hujus effectum. Videmus etenim cœlum apertum, quia postquam cœlum Deus homo penetravit, etiam nobis in eum credentibus, supernæ patriæ patefactum cognoscimus ingressum [At., introitum]. Videmus angelos Dei ascendentes et descendentes supra filium hominis, quia prædicatores sanctos novimus sublimitatem divinitatis Christi simul et humanitatis ejus infirma nuntiare. Ascendunt super filium hominis angeli, cum docent prædicatores, quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1, 1). Descendunt super filium hominis angeli, cum adjungunt iidem [Ms., id est], quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Neque immerito prædicatores sancti typice angeli vocantur, quibus consuete derivatum ab angelis nomen evangelistarum conceditur ; ut sicut hi nuntii, ita et illi propter idem summæ prædicationis officium, boni nuntii cognominentur. Et notandum quod Dominus seipsum filium hominis nuncupat : Nathanael eundem Filium Dei prædicat. Cui simile est quod apud alios evangelistas ipse discipulos interrogat : Quem dicunt homines esse filium hominis ? At illi dixerunt : Alti Joannem Baptistam, alii Eliam, etc. Dicit illis Jesus : Vos autem quem me esse dicitis ? Respondit Simon 482 Petrus : Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. xvi, 15-16). Et quidem justæ dispensationis moderamine actum est ut cum utraque ejusdem mediatoris Dei et Domini nostri vel ab ipso Domino vel ab homine puro esset commemoranda substantia, Deus homo fragilitatem assumptæ a se humanitatis purus homo virtutem æternæ in eo divinitatis astrueret : ipse suam humilitatem, ille ejus fateretur altitudinem. Notandum quippe etiam quod Dominus, qui beatum Nathanael vere Israelitam nuncupat, in hoc quoque verbo quo ait : Videbitis cœlum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes super filium hominis (Joan. 1, 33), visionem Jacob patriarchæ (Gen. xxviii), qui per benedictionem vocatus est Israel, ad memoriam reducit. Is namque cum, volens in quodam loco requiescere, lapidem capiti suo sup-

posuisset, vidit in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cœlum ; angelos quoque Dei ascendentes, et descendentes super eam, et Dominum innixum scalæ dicentem sibi : Ego sum Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac : surgensque mane debito cum pavore laudes Domino referens, tulit ipsum lapidem, et erexit in titulum, fundens oleum desuper. Hujus ergo loci Dominus facit mentionem, et de se ac suis fidelibus figuratum manifestissime testatur ^a.

CAP. II, VERS. 1. Et die tertio nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, et erat mater Jesu ibi ^b. Nec vacat a mysterio quod die tertio, post ea quæ superior [Ms., superius] sermo Evangelii descriperat, nuptiæ factæ referuntur. Sed tertio tempore sæculi Dominum ad aptandum sibi Ecclesiam venisse designat. Primum quippe sæculi tempus ante legem patriarcharum exemplis, secundum sub lege Prophetarum scriptis, tertium sub gratia præconiis evangelistarum, quasi tertia die luce mundo refulsit, in quo Dominus et Salvator noster, pro redemptione generis humani in carne natus apparuit. Sed et hoc quod in Cana Galilææ, id est in zelo transmigrations perpetrata, eadem nuptiæ factæ perhibentur, typice denuntiat, eos maxime gratia Christi dignos existere, qui zelo fervoris ac piæ devotionis [Beda, qui zelo fervere piæ devotionis], et æmulari charismata majora, ac de vitiis ad virtutes, bona operando, de terrenis ad æterna norunt sperando et amando transmigrare. Discumbente autem ad nuptias Domino vinum defecit, ut, vino meliore per ipsum mirabili ordine facto, manifestaretur gloria latentis in homine Dei, et credentium in eum fides aucta proficeret. Quod si mysterium novimus [Ms. et Beda, quærimus], apparente in carne Domino, meraca illa legalis sensus suavitas paulatim cœperat, ob carnalem Pharisæorum interpretationem, a prisca sua virtute deficere. Qui mox ea, quæ carnalia videbantur, mandata ad spiritalium convertit doctrinam, cunctamque litteræ legalis superficiem evangelica cœlestis gratiæ virtute mutavit, quod est vinum fecisse de aqua. Sed primo videamus quid sit quod, deficiente vino, dicit [Beda, cum. . . diceret] mater Jesu ad eum :

VERS. 3, 4. — Vinum non habent. Respondit : Quid mihi et tibi est, mulier ? Nondum venit hora mea. Neque enim matrem suam inhonoraret, qui nos jubet honorare patrem et matrem ; aut eam sibi esse matrem negaret, ex cujus carne virgine [Ms., virginem] carnem suscipere non desepit, Apostolo etiam testante, qui ait : Qui factus est ei ex semine David secundum carnem (Rom. 1, 3). Quomodo enim ex semine David secundum carnem, si non ex corpore Mariæ secundum carnem, quæ ex David semine descendit ? sed in eo quod, miraculum facturus, ait : Quid mihi et tibi est, mulier ? significat se divinitatis, qua miraculum erat patrandum, non principium tem-

^a Hucusque ex homilia Bedæ citata.

^b Ex homilia Bedæ in Dominica secunda post Epiphaniam.

poraliter accepisse de matre, sed æternitatem semper habuisse de Patre. *Quid mihi, inquit, et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Quid divinitati, quam ex Patre semper habui, cum tua carne, ex qua carnem suscepi, commune est? Nondum venit hora ut fragilitatem sumptæ ex te humanitatis moriendo demonstrarem. Prius est ut potentiam æternæ deitatis virtutes operando patefaciam. Veniet autem hora ut quod sibi et matri commune esset, ostenderet, cum eam moriturus in cruce discipulo virgini virginem commendare curavit. Carnis namque infirma perpesus, matrem, de qua hæc susceperat, pie cognitam, eidem, quem maxime diligebat, discipulo commendavit: quam, divina facturus, quasi incognitam se nosse dissimulat, quia hanc **483** divinæ nativitatibus matricem non esse cognoscit. Hujus vero [Al., ergo] horæ dominus in cruce pendens commemorat, cum dixit [Ms., commemorans dixit] matri: *Mater, ecce filius tuus*; quasi dixisset: ecce hoc quod ex te sumpsi modo ostenditur, moriendo quidem; quæ tamen natura postmodum clarificanda erat in resurrectionis gloria.

VERS. 5. — *Dixit mater ejus ministris: quodcumque dixerit vobis, facite.* Sciebat quidem mater ejus humanitatem filii sui, licet quoquomodo videtur [Ms., hoc modo videretur] negatum quod poscebat, mater tamen sciebat pietatem filii, quod non esset negaturus [Ms., negare noluit] quod petebatur: ideo fiducialiter mandavit ministris ut mandata implerent filii jubentis.

VERS. 6. — *Erant autem lapideæ hydrice sex posite, secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas.* Hydrice vocantur vasa aquarum receptui parata, Græce enim aqua ὕδωρ dicitur. Aqua autem Scripturæ sacræ scientiam designat, quæ suos auditores et a peccatorum sorde abluere et divinæ cognitionis solet fonte portare. Vasa sex quibus aqua continebatur, corda sunt devota sanctorum, quorum perfectio vitæ et fidei ad exemplum recte credendi ac vivendi proposita est generi humano per sex sæculi labentis ætates, id est, usque ad tempus Dominicæ prædicationis [Beda, passionis]. Et bene lapidea sunt vasa, quia fortia sunt præcordia justorum, ut pote illius fide et dilectione lapidis solidata quem vidit Daniel præcisum de monte sine manibus, factumque in montem magnum, et implere omnem terram [Dan. 11, 34]. Et de quo dicit Zacharias: *In lapide uno septem oculi sunt* [Zach. 11, 9], id est, in Christo universitas scientiæ spiritualis inhabitat; cujus et apostolus Petrus meminit ita dicens: *Ad quem accedentes lapidem vivum, et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini* [1 Petr. 11, 4]. Bene secundum purificationem Judæorum [Beda add. tantum] positæ erant hydrice, quia Judæorum tantum populo lex per Moysen data est; nam gratia et veritas Evangelii non minus gentibus quam Judæis per Jesum Christum facta est. *Capientes, inquit, singulæ metretas binas vel ternas.* Quia Scripturæ sanctæ auctores et mi-

nistri prophetæ, modo de Patre tantum loquuntur et Filio, ut est illud: *Omnia in sapientia fecisti* [Psal. 111, 24], virtus enim Dei et sapientia Christus est: modo etiam Spiritus sancti faciunt mentionem, juxta illud ejusdem Psalmographi: *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* [Psal. 111, 6]. Verbum, Dominus, et Spiritus, totusque unus Deus est intelligendus in Trinitate [Ms. et Beda, Verbum, Dominum, et Spiritum totam, quæ unus Deus est, intellige Trinitatem]. Sed quantum inter aquam et vinum, tantum distat inter sensum illum quo Scripturæ ante adventum Salvatoris intelligebantur, et eum quem veniens ipse revelavit apostolis eorumque discipulis perpetuo sequendum reliquit. Et quidem potuit Dominus vacuas implere B hydras vino, qui in exordio mundanæ creationis cuncta creavit ex nihilo; sed maluit de aqua facere vinum, quo typice doceret, non se ad solvendam improbandamque, sed ad implendam potius legem prophetasque venisse, neque alia super [Beda, se per] evangelicam gratiam facere et docere quam quæ legalis et prophetica Scriptura eum facturum docturumque signaret. Videamus ergo sex hydras Scripturarum aqua salutari repletas, videamus eandem aquam in suavissimum vini odorem gustumque conversam. In prima ætate sæculi, Abel justum frater invidens occidit [Gen. 14], et ob hoc ipse perpetua martyrii gloria beatus, etiam in evangelicis et apostolicis litteris justitiæ laudem accepit [Matth. 23, 11, Luc. 11]. Fratricida vero impius æternæ maledictionis penas luit. Quicumque his auditis, metuentes [Beda, metuunt] cum impiis damnari, cupientes benedici cum piis, omnem odiorum et invidiæ fomitem abjiciunt, Deo placere per sacrificium justitiæ; modestiæ et innocentæ, virtuteque [Ms., modestiam, innocentiam, virtutem] patientiæ curant, vas profecto aquæ in Scriptura inventerunt, unde salubriter abluti potatique gaudeant. Sed si intellexerint in Cain homicidam Judæorum esse perfidiam; occisionem Abel passionem esse Domini Salvatoris; terram, quæ aperuit os suum et suscepit [ejus] sanguinem de manu Cain, Ecclesiam esse, quæ effusum a Judæis Christi sanguinem in mysterium suæ redemptionis accepit; nimirum aquam in vinum mutatam reperiunt [Beda, repperunt], quia sacræ dicta legis sacratius intelligunt. Secunda ætate sæculi inchoante, delictus est aquis diluvii mundus, ob peccatorum magnitudinem; sed solus Noe per justitiam cum domo sua liberatus in arca [Gen. 7, 1]. Hujus plagæ **484** audita vastatione horribili, paucorumque liberatione mirabili, quisquis emendatius vivere cœperit, liberari desiderans cum electis, timens exterminari cum reprobis, hydræ profecto aquæ, qua mundetur vel reficiatur, accepit. At dum alius sapere [Beda, alius respicere] cœperit, et in arca Ecclesiam, in Noe Christum, in aqua diluente peccatores aquam baptismi quæ peccata diluit, in hominibus et in animalibus quæ arca continebat, multifariam baptismorum differentiam, in columba.

quæ post diluvium ramum olivæ intulit in arcam, A hoc quotidie fieri, alios nimirum a diabolo de Ecclesia peccando raptos, alios gratia Spiritus sancti per Jesum respiscendo ac poenitendo reconciliatos [*Beda*, aliis . . . raptis . . . reconciliatis], vinum de aqua factum habet, quia ad se pertinere quæ scripta sunt intelligens, magno mox compunctionis quasi musto incalescens, quidquid sibi peccati captivantis inesse deprehenderit [*Al.*, intellexerit], per Christi gratiam liberari deposcit. Sexta inchoante sæculi ætate, Dominus in carne apparens, octava die nativitatis, juxta legem circumcisis est. Tricesima et tertia post hæc ad templum delatus, et legalia pro eo sunt munera oblata. Hæc intuentes ad litteram, aperte discimus quanta nobis diligentia sunt evangelicæ fidei subeunda mysteria, quando ipse benedictionem gratiæ offerens, qui legem litteræ dedit, veterum primo exremoniarum ritu consecrari, qui [*Beda*, quo] cuncta divinitus consecrat, et sic nova gratiæ sacramenta suscipere simul et tradere curavit. Ecce hydria sexta, ad abluenda peccati 485 contagia, ad potanda vitæ gaudia, mundiolem cæteris asserens undam. Verum si in octava [*Beda*, octavi] diei circumcissione baptismata, quod in mysterium Dominicæ resurrectionis a peccatorum nos morte redemit, intelligis; in inductione in templum et oblatione, oblationem hostiæ purificantis figuratum cognoscis, fideles quosque [*Ms.*, in inductione in templum et oblatione hostiæ purificantis figuratum cognoscis, fideles quosque] de baptisterio ad altare sanctum ingredi, ac Domini corporis et sanguinis victima singulari debere consecrari, vino quidem de aqua facto et quidem meracissimo donatus es. Porro si circumcissionis diem ad generalem humani generis resurrectionem, quando mortalis propago cessabit, mortalitas vero tota in immortalitatem mutabitur, interpretaris; et circumcisos induci in templum cum hostiis intellexeris, quando post resurrectionem, universali expleto iudicio, sancti jam incorruptibiles facti, ad contemplandam perpetuo speciem divinæ majestatis cum bonorum operum muneribus intrabunt; tunc profecto vinum de aqua fieri videbis, cujus conditori recte prolesteris, et dicas: *Et poculum tuum inebrians quam præclarum est (Psal. xxii, 5)!* Ergo Dominus vinum in aqua [*Al.*, in gaudio; *Ms. et Beda*, in gaudio] nuptiarum, non de nihilo facere voluit, sed hydrias sex impleri aqua præcipiens, hanc mirabiliter convertit in vinum, quia sex mundi ætates sapientiæ salutaris largitate donavit, quam tamen ipse veniens, sublimioris sensus virtute fecundavit. Namque [*Beda*, Nam quo] carnales carnaliter tantum sapiebant, ipse spiritalibus spiritaliter sentienda reseravit. Vultis scire qualiter de aqua vinum fecerit? Apparuit post resurrectionem suam duobus discipulis ambulantibus in via, ibatque cum illis, et incipiens a Moysæ et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant (*Luc. xxiv*). Vultis iterum audire quomodo eodem sint vino inebriati? Postmodum cognoscentes, quis esset qui eia verbum vitæ propinabat, dicebant ad invicem: *Nonne*

quæ post diluvium ramum olivæ intulit in arcam, A hoc quotidie fieri, alios nimirum a diabolo de Ecclesia peccando raptos, alios gratia Spiritus sancti per Jesum respiscendo ac poenitendo reconciliatos [*Beda*, aliis . . . raptis . . . reconciliatis], vinum de aqua factum habet, quia ad se pertinere quæ scripta sunt intelligens, magno mox compunctionis quasi musto incalescens, quidquid sibi peccati captivantis inesse deprehenderit [*Al.*, intellexerit], per Christi gratiam liberari deposcit. Sexta inchoante sæculi ætate, Dominus in carne apparens, octava die nativitatis, juxta legem circumcisis est. Tricesima et tertia post hæc ad templum delatus, et legalia pro eo sunt munera oblata. Hæc intuentes ad litteram, aperte discimus quanta nobis diligentia sunt evangelicæ fidei subeunda mysteria, quando ipse benedictionem gratiæ offerens, qui legem litteræ dedit, veterum primo exremoniarum ritu consecrari, qui [*Beda*, quo] cuncta divinitus consecrat, et sic nova gratiæ sacramenta suscipere simul et tradere curavit. Ecce hydria sexta, ad abluenda peccati 485 contagia, ad potanda vitæ gaudia, mundiolem cæteris asserens undam. Verum si in octava [*Beda*, octavi] diei circumcissione baptismata, quod in mysterium Dominicæ resurrectionis a peccatorum nos morte redemit, intelligis; in inductione in templum et oblatione, oblationem hostiæ purificantis figuratum cognoscis, fideles quosque [*Ms.*, in inductione in templum et oblatione hostiæ purificantis figuratum cognoscis, fideles quosque] de baptisterio ad altare sanctum ingredi, ac Domini corporis et sanguinis victima singulari debere consecrari, vino quidem de aqua facto et quidem meracissimo donatus es. Porro si circumcissionis diem ad generalem humani generis resurrectionem, quando mortalis propago cessabit, mortalitas vero tota in immortalitatem mutabitur, interpretaris; et circumcisos induci in templum cum hostiis intellexeris, quando post resurrectionem, universali expleto iudicio, sancti jam incorruptibiles facti, ad contemplandam perpetuo speciem divinæ majestatis cum bonorum operum muneribus intrabunt; tunc profecto vinum de aqua fieri videbis, cujus conditori recte prolesteris, et dicas: *Et poculum tuum inebrians quam præclarum est (Psal. xxii, 5)!* Ergo Dominus vinum in aqua [*Al.*, in gaudio; *Ms. et Beda*, in gaudio] nuptiarum, non de nihilo facere voluit, sed hydrias sex impleri aqua præcipiens, hanc mirabiliter convertit in vinum, quia sex mundi ætates sapientiæ salutaris largitate donavit, quam tamen ipse veniens, sublimioris sensus virtute fecundavit. Namque [*Beda*, Nam quo] carnales carnaliter tantum sapiebant, ipse spiritalibus spiritaliter sentienda reseravit. Vultis scire qualiter de aqua vinum fecerit? Apparuit post resurrectionem suam duobus discipulis ambulantibus in via, ibatque cum illis, et incipiens a Moysæ et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant (*Luc. xxiv*). Vultis iterum audire quomodo eodem sint vino inebriati? Postmodum cognoscentes, quis esset qui eia verbum vitæ propinabat, dicebant ad invicem: *Nonne*

cor nostrum ardens erat in nobis, cum loqueretur in A
via, et aperiret nobis Scripturas?

VERS. 7. — Dicit ergo ministris Jesus : Implete
hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum.
Quid per ministros qui hæc facere jubentur, nisi
Christi signantur discipuli, qui impleverunt hydrias
aqua? Non quidem ipsi præteritas mundi ætates le-
galibus ac prophetis scriptis implendo, sed intelli-
gendo ipsi prudenter et aperiendo fideliter : quia
Scriptura, quæ a prophetis ministrata est, et salu-
bris esset ad haustum sapientiæ cœlestis et ad ope-
rum castigationem utilis. Impleverunt autem eas us-
que ad summum; quia recte intellexerunt nullum
fuisse tempus sæculi a sanctis alienum doctoribus,
qui sive verbis, sive exemplis, sive etiam scriptis,
viam vitæ mortalibus panderent.

VERS. 8. — Et dicit eis Jesus : Haurite nunc, et
ferte architriclino. Et tulerunt. Architriclinus aliquis
légisperitus illius temporis est, fortasse Nicodemus
vel Gamaliel, vel discipulus tunc ejus Saulus, nunc
autem magister totius Ecclesiæ Paulus apostolus. Et
dum talibus verbum evangelii creditur, quod in lit-
tera legis, et prophete [Ms., prophetiæ; al., pro-
phetia] latebat occultum, vinum utique architriclino
de aqua factum propinatur *. Et bene in domo
harum nuptiarum, quæ Christi et Ecclesiæ sacra-
menta figurarent, triclinium, id est, tres ordines
discumbentium, altitudine distantes [Al., distento:]
inesse describuntur; quia nimirum tres sunt ordines
fidelium, quibus Ecclesia constat : conjugatorum vi-

* Hucusque Beda.
b Beda iterum.

delicet, continentium, et doctorum. Primus ordo
discumbentium ad nuptias sponsi cœlestis, id est,
in Ecclesia fide et operatione gaudentiim, gradus
est conjugatorum fidelium. Secundus continentium.
Supremus prædicatorum. c b Unde convenienter
perhibetur, quod architriclinus vocato sponso dixe-
rit : (VERS. 10) *Omnis homo primum bonum vinum
ponit, et cum inebriati fuerin', tunc id, quod deterius
est. Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc.*
Quia doctorum est cognoscere distantiam Legis et
Evangelii, veritatis et umbræ, cunctisque veteribus
institutis, cunctis regni terreni promissis, novam
evangelicæ fidei gratiam, et perpetua cœlestis patriæ
dona præferre [Beda, proferre].

VERS. 11. — Hoc fecit initium signorum Jesus in
B *Cana Galilææ, et manifestavit gloriam suam.* Mani-
festavit hoc signo, quia ipse esset rex gloriæ, et ideo
sponsus Ecclesiæ, qui ut homo communis veniret ad
nuptias, sed quasi [Ms., quia] cœli et terræ Domi-
nus, elementa, prout voluisset, converteret. Pulchra
autem rerum convenientia. 486 Qui initio signorum
quæ mortalis adhuc mortalibus erat ostensurus,
aquam convertit in vinum; ipse initio signorum, qui
[Beda, quæ] immortalis jam per resurrectionem ef-
fectus, immortalis vitæ studia sola sectantibus osten-
deret, carnalem prius, et quasi insipidam mentem
eorum, sapore scientiæ cœlestis imbuit : c d post ve-
ræ [Al., vero] resurrectionis gloriam, majori eos
spiritualis gratiæ munere completurus.

c Hucusque ex Beda.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT IV.

*Appropinquante Pascha Judæorum, eiecit vendentes,
et ementes de templo.*

Sequitur namque hujus præfati signi mirabile sa-
cramentum, quomodo ipse Jesus cum matre et fra-
tribus ascensisset Hierosolymam, et ibi invenisset
vendentes et ementes in templo, eosque qualiter inde
eiecerit, dicente evangelista :

VERS. 12, 13. — *Descendit Jesus Capharnaum, ipse
et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus, ibique
manserunt non multis diebus, et prope erat Pascha
Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam.* Bene
autem evangelista ait, descendisse Jesum in Caphar-
naum. Capharnaum vero villa pulcherrima interpre-
tatur, significans hunc mundum, quo Dominus noster
Jesus Christus pro salute humani generis a paterna
sede nunquam recedens descendisse dicitur. c a Sed
solet movere quosdam, quod in exordio lectionis hu-
jus evangelicæ dictum est quia descendente Caphar-
naum Domino, non solum mater et discipuli, sed et
fratres ejus secuti sunt eum. Nec defuere hæretici
quæ Joseph virum beate semper virginis Mariæ pu-

a Ex Hom. l. 6 Ven. Be. ke.

larent ex alia uxore genuisse eos, quos fratres Do-
mini Scriptura appellat. Alii majore perfidia hos
eum ex ipsa Maria, post natum Dominum, generasse
putarunt. Sed nos, fratres charissimi, absque ullius
scrupulo quæstionis, scire et confiteri oportet, non
tantum beatam Dei genitricem, sed et beatissimum
castitatis ejus testem atque custodem Joseph, ab omni
prorsus actione conjugali mansisse semper immu-
nem; nec natos, sed cognatos eorum, more Scriptu-
ræ usitato, fratres, sororesve Salvatoris vocari. De-
nique Abraham hoc modo loquitur ad Lot : *Ne quæso
sit jurgium inter me et te, et pastores meos et pastores
tuos, fratres enim sumus (Gen. xiii, 8).* Et Laban ad
Jacob : *Nam quia frater meus es, gratis servies mihi
(Gen. xxix, 15)?* Et quidem constat quia Lot filius
Aran fratris Abraham fuit, et Jacob filius Rebecce
sororis Laban. Sed propter cognationem sunt fratres
nuncupati. Hac ergo regula, in Scripturis sanctis, ut
dixi, frequentissima, etiam cognatos Mariæ vel Jo-
seph, fratres Domini appellatos oportet intelligi.
Quod autem propinquante Pascha, Jesus ascendit
Hierosolymam, nobis profecto dat exemplum quanto

animi vigilantia Dominici subijci debeamus imperiis, cum ipse in hominis infirmitate apprensus, eadem, quæ ex divinitatis auctoritate statuit, decreta custodiat. Ne enim putarent servi, absque crebris orationum honorumque actuum victimis, vel flagella evadere, vel præmia se posse percipere, et ipse inter servos ad adorandum [Beda, ad orandum] immolandumque [Dei] Filius ascendit. Qui veniens Hierosolymam, quid ibi gerentes invenerit, quid ibidem ipse gesserit, videamus.

VERS. 14, 15. — *Et invenit, inquit, in templo vendentes oves, et boves, et columbas, et nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque, et boves, et nummulariorum effudit æs, et mensas subvertit.* Boves, **487** oves, et columbæ ad hoc emebantur ut offerrentur in templo. Nummularii ad hoc sedebant ad mensas, ut inter emptores venditoresque hostiarum prompta esset pecuniæ taxatio. Videbantur ergo licite vendi in templo, quæ ob hoc emebantur ut in eodem templo offerrentur Domino. Sed nolens ipse Dominus aliquid in domo sua terrenæ negotiationis, ne ejus quidem quæ honesta putaretur, exhiberi, dispulit negotiatores injustos, et foras omnes simul cum his quæ negotiabantur, ejecit. Quid ergo, fratres mei, quid putamus faceret Dominus? Si rixis dissidentes, si fabulis vacantes, si risu dissolutos, vel alio quolibet scelere reperiret irretitos? Qui hostias quæ sibi immolarentur ementes in templo vidit, et eliminare festinavit? Hæc propter illos diximus qui ecclesiam ingressi non solum intentionem orandi negligunt, verumetiam ea pro quibus orare debuerant, augent; insuper et arguentes se pro hujusmodi stultitiâ, conviciis odiisque, vel etiam detractionibus insequuntur, addentes videlicet peccata peccatis, et quasi funem sibi longissimum incauta eorum augmentatione texentes, nec timentes ex eo districti iudicis examinatione damnari. Nam bis quidem in Evangelio sancto legimus quod veniens in templo Dominus hujusmodi negotiatores ejecerit; nunc videlicet, id est, tertio ante passionem suam anno, sicut ex hujus evangelistæ sequentibus scriptis agnoscimus; et ipso quo passus est anno, cum ante quinque dies Paschæ sedens asino, Hierosolymam venisset. Sed et hoc item eum in templo sanctæ Ecclesiæ examine quotidianæ visitationis agere, omnis qui recte sapit, intelligit. Unde multum tremenda sunt hæc, dilectissimi, et digno expavescenda timore; sedulaque præcavendum industria, ne veniens improvisus perversum quid in nobis, unde merito flagellari, ac de Ecclesia ejici debeamus, inveniat. Et maxime in illa, quæ specialiter domus orationis vocatur, observandum ne quid ineptum geramus, ne cum Corinthiis audiamus ab Apostolo: Nunquid domos non habetis ad agenda vel loquenda temporalia (I Cor. xi, 22)? aut Ecclesiam Dei contempnitis? Et a Propheta cum

A Judæis: *Dilectus meus in domo mea fecit scelerum multa* (Jer. xi, 15). Et quidem gaudendum est, quia ipsi sumus in baptismo templum Dei facti, teste Apostolo, qui ait: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. iii, 17). Ipsi civitas regis magni, de qua canitur: *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (Psal. lxxxvi, 1), id est, fundamenta Ecclesiæ in soliditate fidei apostolorum et prophetarum. Sed non minus [Ms., nimis] tremendum, quia præmisit Apostolus dicens: *Si quis autem templum Dei violarit, disperdet illum Deus* (I Cor. iii, 17). Et ipse iudex justus, *Disperdam, inquit, de civitate Domini omnes, qui operantur iniquitatem* (Psal. c, 8). Gaudendum, quia in nobis Paschæ solemnitas agitur, cum de vitiis ad virtutes transire satagimus. Pascha quippe transitus dicitur. Gaudendum quia Dominus nostra pectora, civitatem videlicet suam visitare, quia idem Pascha nostræ bonæ actionis, præsentia suæ pietatis illustrare dignatur. Sed timendum satis, ne nos in civitate sua aliud quam ipse diligit, agentes inveniat, et ipse qualem non diligimus nobis districtus redditor ostendatur [Al., et ipse se nobis, qualem non diligimus, districtus redditor ostendat]; ne nos in templo nummularios, ne venditores boum, ovium, columbarumve reperiens damnet (Matth. xxii). Boves quippe doctrinam vitæ cælestis, oves opera munditiæ et pietatis, columbæ sancti Spiritus dona designant. Quia nimirum bonum juvenam solet ager exerceri; ager autem est Domini, cor cælesti excultum doctrina, et suscipiendis verbi Dei preparatum rite seminibus. Oves innocenter sua vellera vestiendis hominibus præstant. Spiritus super Dominum in columbæ specie descendit. Vendunt autem boves, qui verbum evangelii non divino amore, sed terreni quæstus intuitu audientibus impendunt; quales reprehendit Apostolus, quia Christum annuntiarent non sincere. Vendunt oves, qui humanæ gratiæ laudis opera pietatis exercent, de quibus Dominus ait: *Quia receperunt mercedem suam* (Matth. vi, 2). Vendunt columbas, qui acceptam Spiritus gratiam, non gratis, ut præceptum est, sed ad præmiâ dant; qui impositionem manus, qua Spiritus accipitur, etsi non ad quæstum pecuniæ, ad vulgi tamen favorem tribuant; qui sacros ordines non ad vitæ meritum, sed ad gratiam largiuntur. Nummos mutuo dant in templo, qui non simulate cælestibus, sed aperte terrenis rebus in **488** Ecclesia deserviunt; sua quærentes, non quæ Jesu Christi (Philip. ii, 21). Verum hujusmodi operarios fraudulentos quæ merces maneat, ostendit Dominus, cum, facto de funiculis flagello, omnes ejecit de templo. Ejiciuntur enim [Ms., autem] de parte sortis sanctorum, qui inter sanctos positi, vel fecte bona, vel aperte faciunt opera mala. Oves quoque et boves ejecit, qui talium vitam pariter et doctrinam ostendit esse reprobam. Funiculi, quibus flagellando impios de templo expulsi, tremenda

* Hæc, quæ sequuntur, in collectaneis Anselmi Lucensis apud Canisium Lect. Antiq. edit. Basnagii tom. III, part. 1, pag. 389, citantur et describuntur,

ex fibr. ii Albini super Matthæum; cujus tamen loco legendum esse: *super Joannem*, jam in Monito. præis advertimus.

[*Ms. et Beda, trementa*] sunt actionum malarum, de quibus materia damnandi reprobos districto judici datur. Hinc etenim dicit Isaias : *Vae qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis (Isaiæ, v, 18)!* Et in Proverbiis Salomon : *Iniquitates, inquit, suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur (Prov. v, 22).* Qui enim peccata peccatis, pro quibus ærius damnetur, accumulatur, quasi funiculos quibus ligetur ac flagelletur, paulatim augendo prolongat. Nummulariorum quoque quos expulerat [*Beda, expulsat*], effudit æs et mensas subvertit, quia damnatis in fine reprobis, etiam ipsarum quas dilexere reram tollet figuram, juxta hoc quod scriptum est : *Et mundus transibit et concupiscentia ejus (I Joan. II, 17).*

VERS. 16. — *Et eis qui columbas vendebant, dixit :* *Auferite ista hinc, nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis.* Venditionem columbarum de templo auferri præcipit, quia gratia Spiritus gratis accipi, gratis debet dari * (*Matth. x*). Unde Simon ille magus, quia hanc emere pecunia voluit, ut majore pretio venderet, audivit : *Pecunia tua tecum sit in perditione, non est tibi pars, neque sors in sermone hoc (Act. VIII, 20, 21).* Nolandum autem quia non solum venditores sunt columbarum et domum Dei faciunt domum negotiationis, qui sacros ordines largientes [*Beda, largiendo*], pretium pecuniæ, vel laudis, vel etiam honoris inquirunt : verum hi quoque qui gradum vel gratiam in Ecclesia spiritalem, quam Domino largente percipere, non simplici intentione, sed cajuslibet humanæ causa retributionis exercent, contra illud apostoli Petri : *Qui loquitur quasi sermones Dei, qui ministrat tanquam ex virtute, quam administrat Deus, ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum (II Petr. IV, 11).* Quicumque ergo tales sunt, si nolint veniente Domino de Ecclesia auferri, auferant ista de suis actibus, ne faciant domum Dei domum negotiationis. Nec prætereundum quia sollicitè nobis Scriptura utramque Salvatoris nostri naturam, et humanam videlicet commendat et divinam. Ut enim verus Dei Filius intelligatur, audiamus quod ipse dicit : *Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis.* Aperte namque se Filium Dei Patris ostendit, qui templum Dei domum sui Patris cognominat. Et ut rursus verus hominis filius sentiat, recolamus quod in hujus capite lectionis descendens in Capharnaum, matrem comitem [*Beda om. comitem*] habuisse perhibetur. Sequitur :

VERS. 17. — *Recordati vero sunt discipuli ejus, quia scriptum est : Zelus domus tuæ comedit me.* Zelo domus Patris Salvator ejecit impios de templo. Zelemus et nos, fratres charissimi, domum Dei, et quantum possumus, ne quid in ea pravum geratur, insistamus. Si viderimus fratrem qui ad domum Dei pertinet, superbia tumidum, si detractionibus assuetum, si ebrietati servientem, si luxurie enervatum

* *Beda :* Quia gratiam Spiritus, qui gratis accipit, gratis debet dare.

si iracundia turbidum, si alio culquam vitio substratum, studeamus, in quantum facultas suppetit, castigare, polluta ac perversa corrigere, et si quid de talibus emendare nequivimus [*Beda, nequivimus*], non sine acerrimo mentis sustinere dolore. Et maxime in ipsa domo orationis, ubi corpus Domini consecratur, ubi Angelorum præsentia semper adesse non dubitatur, ne quid ineptum fiat, ne quid, quod nostram fraternamve orationem impediatur, totis viribus agamus ^b. Sequitur :

VERS. 18, 19. — *Respondarunt ergo Judæi, et dixerunt ei : Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Jesus, et dixit eis : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* De quo templo diceret, evangelista post aperuit; videlicet de templo corporis sui, quod ab illis passione solutum, ipse post triduum excitavit de morte. Quia ergo signum quærebant a Domino, quare solita commercia projicere debuerat [*Ms. et Beda, debuerit*] e templo, respondit; ideo se rectissime impios **489** exterminare de templo, quia ipsum templum significaverit templum corporis sui, in quo nulla prorsus esset alicujus macula peccati. Neque immerito typicum purgaverit a sceleribus templum, qui verum Dei templum ab hominibus morte solutum, divinæ potentia majestatis excitare posset a mortuis.

VERS. 20. — *Dixerunt ergo Judæi : Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu tribus diebus excitabis illud? Quomodo intellexerunt, ita responderunt.* Sed ne nos quoque spiritalem Domini sermonem carnaliter sentiremus, evangelista subsequenter, de quo templo loqueretur, exposuit. Quod autem aiunt templum quadraginta et sex annis ædificatum, non primam, sed secundam illius ædificationem significant. Primus enim Salomon templum in maxima regni sui pace decentissimo [*Beda, citissimo*] septem annorum [*Ms., xx septem annorum*] opere perfecit, quod destructum a Chaldæis, post septuaginta annos ad jussionem Cyri Persæ laxata captivitate, reædificari cœptum est. Sed filii transmigrationis opus, quod sub principibus Zorobabel et Jesu faciebant, propter impugnationem gentium vicinarum, ante quadraginta et sex annos implere nequiverunt. Qui etiam numerus annorum perfectioni Dominici corporis aptissime congruit. Tradunt etenim naturalium scriptores rerum, formam corporis humani tot dierum spatio perfici : quia videlicet primis sex a conceptione diebus, lactis habeat similitudinem, sequentibus novem convertatur in sanguinem, deinde duodecim solidetur, reliquis decem et octo formetur usque ad perfecta lineamenta omnium membrorum; et hinc jam reliquo tempore, usque ad tempus partus, magnitudine augeatur. Sex autem, et novem, et duodecim, et decem, et octo, quadraginta quinque faciunt; quibus si unum adjoecerimus, hi est, ipsum diem, quo discretum per membra corpus clementem sumere incipit, tot nimirum dies in æd-

^b Hucusque Anselmus Luceasis.

ficatione corporis Domini, quot in fabrica templi A annos invenimus. Et quia templum illud manufactum, sacrosanctam Domini carnem, quam ex virgine sumpsit, ut ex hoc loco discimus, figurabat, quia æque corpus ejus, quod est Ecclesia, quod [Beda, quia] uniuscujusque fidelium corpus, animamque designabat, ut in plerisque Scripturarum locis invenimus *. Adam vero primus post peccatum audivit: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. III). Secundus vero Adam de se ipso ait: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*. Sparsus vero fuit primus Adam per univrsam mundum, qui in secundo collectus est; quod significat nomen Adam, qui quatuor litteris scribitur, id est: Alpha, Delta, iterum Alpha, et My: quæ quatuor litteræ, quatuor partes orbis designant, in quas sparsus est Adam in filiis B suis. Ideo in principiis nominum partium mundi hæc quatuor litteræ leguntur; nam ἄπτος, quod est Septentrio, ab Alpha incipit; et δύσις, quod est Occidens, a De ta incipit; et ἀνατολή, quod est Oriens, ab Alpha incipit; μεσημβριος, quod est Meridies, a My incipit. quæ sunt quatuor partes orbis, ab his quatuor litteris incipientes. Quæ litteræ si in computo Græco considerentur, quadraginta sex faciunt. Nam Alpha unum, Delta quatuor, et iterum Alpha unum, My quadraginta, quæ simul ducta faciunt quadraginta sex. Qui numerus mystice designat quadraginta sex dies, quibus templum corporis Christi in utero virginali ædificatum est, sicut superius diximus. Caro autem Christi, quæ de Adam sumpta est, destructa est a Judæis, et a seipso iterum ædificata secundum C Scripturas prophetarum; et ideo dicit evangelista: *Hoc enim dicebat de templo corporis sui*.

VERS. 21, 22. — *Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordanti sunt discipuli ejus quia hoc dicebat, et crediderunt Scripturæ*. Id est, prophetarum, qui prædixerunt Christum tertia die resurgere. *Et sermonem, quem dixit Jesus, id est, quod ait: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud: hoc est, tertia die resuscitabo, quod vos solvetis in cruce*. Sequitur:

VERS. 23, 24. — *Cum autem esset Jesus Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in eum, ipse autem Jesus non credebatur semetipsum eis, quia ipse sciebat quid esset in homine*. Non enim sic credebant in eum ut digni essent Christum habitare in eis, quorum fides catechumenis comparari potest, qui credant in Christum, sed Christus non credit seipsum eis, quia, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu 490 sancto, non potest introire in regnum Dei. Nemini vero se credit Christus, nisi qui dignus est introire in regnum Dei, nisi qui renatus est ex aqua et Spiritu sancto. Inde et ecclesiastica consuetudo catechumenis corporis et sanguinis Christi communionem non tradit, quia non sunt renati ex aqua et Spiritu sancto, quibus tantum creditur participatio

* Hucusque ex homilia Bedæ citata.

corporis et sanguinis Christi. Ex his autem multis, qui credebant in Jesum, unus erat Nicodemus iste; et ideo nocte venit, non die, quia necdum illuminatus venit cælestis gratiæ luce.

CAPUT V.

Nicodemo inter multa dicit, nisi renatum in regnum Dei intrare non posse: ut quod non judicare, sed salvare venerit mundum. Et manifestari dicit opera, quæ in Deo sunt acta.

CAPUT III. VERS. 1, 2. — *Erat homo ex Phariseis Nicodemus nomine, princeps Judæorum, hic venit ad Jesum nocte*. c b Princeps scilicet Judæorum venit ad Jesum nocte, cupiens secreta ejus allocutione plenius discere mysteria fidei, cujus aperta ostensione signorum aliquatenus jam rudimenta perceperat. Qui quoniam prudenter ea quæ ab illo fieri videbat, intelligere curavit, subtiliter ea quæ ab illo quærebat, investigare promeruit. Rabbi, inquit, *scimus quia a Deo venisti magister; nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo*. A Deo igitur Jesum ad magisterium cælestis mundo adhibendum venisse confessus est, Deum cum illo fuisse miraculis prodentibus [At., prudentius] intellexit, necdum tamen ipsum Deum esse cognovit. Sed quem quem magistrum noverat veritatis studiose docendus adit, merito ad cognitionem [Beda, agnitionem] divinitatis ejus perfecte doctus subit; merito utriusque nativitatis ejus, divini scilicet et humanæ, sed et passionis [ejus] atque ascensionis ipsius arcana percepit; nec non etiam modum secundæ generationis, ingressum regni cælestis, aliaque perplura doctrinæ evangelicæ sacramenta, Domino revelante, didicit.

VERS. 3. — *Respondit enim Jesus, et dixit ei: Amen amen dico vobis: Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei*. Quæ sententia tanto apertius cunctis fidelibus lucet, quanto constat quia sine hujus luce fideles esse nequeunt. Quis etenim sine lavacro regenerationis, remissionem peccatorum consequi, et regnum valet intrare cælorum? Sed Nicodemus, qui nocte venit ad Jesum, necdum lucis mysteria capere noverat; nam et nox, in qua venit, ipsam ejus qua premebatur ignorantiam designat; necdum enim eorum numero sociatus erat, quibus ait Apostolus: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem D lux in Domino* (Ephes. v, 8); sed inter eos potius remanebat, quibus loquitur Isaias: *Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est* (Isai. lx, 1). Respondit ergo Domino, et ait:

VERS. 4. — *Quomodo potest homo nasci cum senex sit? Nunquid potest in ventrem matris suæ iterato introire et nasci?* Quia secundæ nativitatis adhuc nosciscus perseverabat, de salute autem sua jam sollicitus exstiterat, necessario de una quam noverat nativitate, an posset iterari, vel quo ordine regeneratio posset impleri, quærebat, ne hujus expers remanen-

b Ex Bedæ homilia in festo Inventionis Sanctæ Crucis.

do, vitæ cœlestis particeps esse nequiret. Notandum autem quia quod de carnali dixit, hoc etiam de spiritali est regeneratione sentiendum; nequaquam videlicet eam, postquam semel expleta fuerit, posse repeti: sive enim hæreticus, sive schismaticus, sive facinorosus quisque in confessione sanctæ Trinitatis baptizet, non valet ille qui ita baptizatus est, a bonis catholicis rebaptizari, ne confessio vel invocatio tanti nominis videatur annullari. Et quia Nicodemus ad primam Domini responsionem sollicitus, quomodo sit intelligenda diligenter inquiri, meretur jam planius instrui, et quia secunda nativitas non carnalis est, sed spiritalis, audire; respondit namque illi Jesus:

491 VERS. 5. — *Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Cujus nativitatis modum subsequenter exponens, prorsusque a carnali distinguens ait: (VERS. 6) *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est.* Natura spiritus invisibilis, carnis est visibilis; atque ideo carnalis generatio visibiliter administratur visibilibus incrementis. Qui in carne nascitur, per ætatum momenta proficit; spiritalis autem generatio tota invisibiliter agitur. Nam videtur quidem baptizatus [Beda, baptizandus] in fontem descendere, videtur aquis intingui, videtur de aquis ascendere; qui autem in illo lavacrum regenerationis egerit, minime potest videri. Sola autem [Beda, sola hoc] fidelium pietas novit, quia peccator in fontem descendit, sed purificatus ascendit. Filius prævaricationis descendit, sed filius reconciliationis ascendit; filius mortis descendit, sed filius resurrectionis ascendit; filius iræ descendit, sed filius misericordiæ ascendit; filius diaboli descendit, sed filius Dei ascendit. Sola hæc Ecclesia mater, quæ generat, novit. Cæterum, oculis insipientium videtur talis exire de fonte qualis intravit, totumque ludus esse quod agitur. Unde in fine videntes gloriam sanctorum dicent gementes in tormentis: *Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii, quomodo computati sunt inter filios Dei (Sap. v, 3)?* Apostolus Joannes, *charissimi, inquit, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus (I Joan. iii, 2).* Quod ergo natum est ex spiritu, spiritus est; quia qui ex aqua et Spiritu regeneratur, invisibiliter in novum mutatur hominem, et de carnali efficitur spiritalis. Qui ideo recte non solum spiritalis, sed etiam spiritus vocatur; quia sicut substantia spiritus invisibilis est nostris aspectibus, ita is qui per gratiam Dei renovatur, invisibiliter fit spiritalis et Dei filius, cum visibiliter omnibus caro et filius hominis appareat. Sequitur:

VERS. 7, 8. — *Non mireris quia dixi tibi, oportet eos nasci denuo. Spiritus, ubi vult, spirat, et vocem ejus audis, sed non scis, unde veniat, et quo vadit. Sic est omnis qui natus est ex Spiritu.* Spiritus, ubi vult, spirat, quia ipse habet in potestate, cujus cor gratia suæ visitationi; illustret. *Et vocem ejus audis,*

cum te præsentem loquitur is qui Spiritu sancto repletus est; *sed non scis, unde veniat, et quo vadit,* quia etiamsi te præsentem quempiam Spiritus ad horam impleverit, non potest videri [Al., non potes videre], quomodo eum intraverit, vel quomodo redierit: quia natura est invisibilis. *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu:* et ipse enim invisibiliter agente Spiritu incipit esse quod non erat, ita ut infideles nesciant, unde veniat et quo vadat, id est, quia a gratia regenerationis venit in adoptionem filiorum Dei; et vadit in perceptionem regni cœlestis. Querente autem adhuc Nicodemus quomodo possint hæc fieri (VERS. 9), subjungit Dominus, dicens:

VERS. 10. — *Tu es magister in Israel, et hæc ignoras?* Non quasi insultare volens ei qui magister vocetur, cum sit ignarus sacramentorum cœlestium; sed ad humilitatis illum viam provocans, sine qua janua cœlestis non potest inveniri.

VERS. 12. — *Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo, si dixero vobis cœlestia, creditis?* Terrena illis dixit, ut in superiore lectione invenimus, cum de passione et de resurrectione sui corporis, quod de terra assumpserat, loqueretur dicens: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud (Joan. ii, 19).* Non tamen credebant verbo quod dixit, sed ne hoc quidem intelligere valebant [Beda, volebant], quia non de alio, quam de templo corporis sui dicebat. Qui ergo terrena audientes non capiebant, quanto minus ad cœlestia, id est, divinæ generationis [Ms., regenerationis] capienda mysteria sufficiunt? Adde autem Dominus adhuc, et de cœlestibus sacramentis, et de terrenis instruere eum, quem vidit sapienter ac diligenter his quæ audit, intendere. Cœlestis namque est ascensio ejus ad vitam sempiternam; terrena vero exaltatio ejus ad mortem temporalem. Dicit ergo de cœlestibus:

VERS. 13. — *Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo.* Subjungit vero de terrenis: (VERS. 14) *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.* Merito autem quaeritur quomodo dicatur Filius hominis, vel descendisse de cælo, vel eo tempore quo hæc in terra loquebatur, jam fuisse in cælo? Nota est namque confessio fidei catholicæ, quia descendens de cælo Filius Dei, Filium hominis in utero virginali suscepit, eumque completa dispensatione passionis suæ resuscitavit a mortuis, et assumpsit in cælum. Non ergo caro Christi descendit de cælo, neque ante tempus ascensionis erat in cælo. Et qua ratione dicitur: *Nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo, nisi quia Christi persona una est, in duabus existens naturis;* atque ideo Filius hominis recte dicitur, et descendisse de cælo, et ante passionem fuisse in cælo; quia quod in sua natura habere non potuit, hoc in Filio Dei, a quo assumptus est, habuit. Sicut propter eandem unius Christi personam, quæ ex duabus existit naturis, Apostolus ait: *Vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisit-*

vit sanguine suo (Act. xx, 28). Neque enim Deus in sua substantia, sed in homine assumpto sanguinem, qui pro Ecclesia funderetur [Beda, quem funderet], habuit. Hinc enim Psalmista dicit: *Ascendit Deus in jubilatione* (Psal. xlvii, 6). Quomodo enim Deus nisi in homine ascenderet, qui in suæ naturæ maiestatis semper ubique præsens adest? Sed et hoc querendum est quomodo dictum sit, *et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo*, cum omnes electi se veraciter confidant ascensuros in cælum, promittente sibi Domino, quia, *ubi ego sum, illic et minister meus erit*? Cujus tamen nodum questionis apertissima ratio solvit, quia videlicet mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, electorum omnium caput est. Itemque omnes electi, ejusdem capitis membra sunt, dicente Apostolo: *Et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiæ* [Ms. et Beda, *omnem Ecclesiam*] (Ephes. i, 22). Et rursus: *Vos enim estis corpus Christi et membra de membro* (I Cor. xii, 27) Nemo ergo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo; quod est aperte dicere: Nemo ascendit in cælum, nisi Christus in corpore suo, quod est Ecclesia, qui in seipso quidem primum cernentibus apostolis, eminentioribus nimirum membris suis, ascendit, et exinde in membris suis quotidie ascendens se colligit in cælum. Hinc est enim quod ipsum corpus ejus, intra adversa præsentis sæculi deprehensum gloriatur et dicit: *Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos* (Psal. xxvi, 6). Ac si patenter dicat: Qui occisum a Judæis Christum, caput videlicet meum suscitavit a mortuis, ac frustratis omnibus inimicorum insidiis, sublevavit in cælum, spero [quod] me etiam de præsentibus periculis eruens, meo capiti jungat in regno suo. Quia ergo nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, quisquis in cælum ascendere desiderat, ei qui de cælo descendit et [est] in cælo, se vera fidei et dilectionis unitate conjungat; aperte intelligens quia nullo alio ordine, nisi per eum qui descendit de cælo, potest ascendere in cælum. Unde alias ipse dicit: *Nemo venit ad Patrem nisi per me*. Hæc ideo Nicodemo et [Ms., vel] cunctis dicuntur catechumenis, ut discant ejus membris renascendo incorporari, per quem possint ascendere in regnum Dei. Et quia ascensio vel ingressus regni fieri non potest absque fide et sacramentis Dominicæ passionis, recte inferitur: *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis*.

VERS. 15. — *Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam*. Mira magisterii cœlestis arte Dominus magistrum legis Mosaicæ ad spiritalem legis ejusdem sensum inducit, recordans historię veteris, et hanc in figuram suæ passionis atque humanæ salvationis factam edisserens. Narrat quippe liber Numerorum, quia pertæsus in eremo populus Israel itineris longi ac laboris, murmuravit contra Dominum et Moysen; ideoque Dominus immiserit in illum ignitos serpentes, ad quorum

plagas et mortes plurimorum, cum clamarent ad Moysen, et ille oraret pro eis, jussit eum Dominus facere serpentem æneum, et ponere pro signo. *Qui percussus, inquit, aspexerit eum, vivet*. Et ita factum est (Num. xxi). Plaga [Ms. et Beda, Plagæ] igitur serpentium ignitorum, venena sunt, et incentiva vitiorum, quæ animam quam tangunt spiritali morte perimunt. Et bene murmurans contra Dominum populus serpentium morsibus sternebatur, ut ex ordine flagelli exterioris agnosceret quantam intus perniciem murmurando pateretur. Exaltatio autem serpentis ænei, quem dum percussi aspicerent, sanabantur, passio est nostri Redemptoris in cruce, in cujus solum fide **493** regnum mortis et peccati superatur. Recte etenim per serpentes peccata, quæ animam simul et corpus ad interitum trahunt, exprimuntur; non solum quia igniti, quia virulenti, quia ad perimendum sunt astuti, verum etiam quia per serpentem primi parentes nostri ad peccandum persuasi, ac de immortalibus sunt peccando mortales effecti. Recte per serpentem æneum Dominus ostenditur, qui venit in similitudinem [Beda, similitudine] carnis peccati: quia sicut æneus serpens effigiem quidem ignitis serpentibus similem, sed nullum prorsus in suis membris habuit ardorem veneni nocentis; quin potius percussos a serpentibus, sua exaltatione sanabat: sic nimirum, sic Redemptor humani generis, non carnem peccati, sed similitudinem induit carnis peccati, in qua mortem crucis patiendo, credentes in se ab omni peccato et ab ipsa etiam morte liberaret. *Sicut ergo Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita [inquit] exaltari oportet Filium hominis*. Quia sicut illi qui exaltatum pro signo serpentem æneum aspicebant, sanabantur ad tempus a temporali morte et plaga quam serpentium morsus intulerat, ita et qui mysterium Dominicæ passionis credendo, confitendo, sinceriter imitando aspiciunt, salvantur in perpetuum ab omni morte, quam peccando in anima pariter et carne contraxerant. Unde recte subjungitur: *Ut omnis qui credit in ipsum* [Beda, *in ipso non pereat, sed habeat vitam æternam*]. Cujus quidem verbi patet sensus; quia qui credit in Christum, non solum perditionem evadit peccatorum, sed et vitam percipit æternam. Et hoc inter figuram distat et veritatem, quia per illam vita protelatur [Beda, protelabatur] temporalis, per hanc vita donatur sine fine mansura. Sed curandum solerter est, ut quod intellectus bene sentit, operatio condigna perficiat, quatenus confessio rectæ nostræ fidei, pie et sobrie conversando, ad perfectionem [Beda, ad perceptionem] promissæ nobis vitæ mereatur attingere. Verum quia hæc de Filio hominis dicuntur, qui exaltari in cruce, et mortem potuit pati, ne putaret Nicodemus Filium tantum eum hominis esse, a quo vita esset expectanda perpetua, curavit ei Dominus etiam divinitatis suæ patefacere sacramentum, unumque et eundem Filium Dei, et Filium hominis mundi ostendere salvatorem. Nam sequitur:

VERS. 16. — *Sic enim dilexit Deus mundum, ut*

Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Unde notandum quod eadem de Filio Dei unigenito replicat, quæ de Filio hominis in cruce exaltato præmiserat, dicens : *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quia profecto idem redemptor et conditor noster, Filius Dei ante sæcula existens, Filius hominis factus est in fine sæculorum, ut, qui per divinitatis suæ potentiam nos creaverat ad perfruemdam vitæ beatitudinem perennis, ipse per fragilitatem humanitatis nostræ nos restauraret ad recipiendam quam perdidimus vitam. ^a Sequitur autem :

VERS. 17. — *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* ^c Ergo quantum in medico est, sanare venit ægrotum. Se ergo interimit, qui præcepta medici observare non vult. Venit Salvator in mundum : quare Salvator dictus est mundi, nisi ut salvet mundum, non ut judicet mundum? Salvari non vis ab ipso, ex te judicaberis. Et quid dicam judicaberis? vide quid ait : *Qui credit in eum, non judicabitur* [Al., *judicatur*]. *Qui autem non credit* : quid dicitur sperabas, nisi, *judicatur*? Jam, inquit, *judicatus est.* Nondum apparuit iudicium, sed jam factum est iudicium; *Novit enim Dominus, qui sunt ejus,* (II Tim. II, 19); novit, qui permaneant ad coronam, qui permaneant ad flammam; novit in area sua triticum suum, novit et paleam; novit et segetem, novit zizania. Jam iudicatus est qui non credit. Quare iudicatus? *Quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* (VERS. 19.) *Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem : erant enim mala opera eorum.* Fratres mei, quorum opera bona invenit Dominus? Nullorum. Omnia [Aug., Omnium] enim mala opera invenit. Quomodo ergo quidam fecerunt veritatem, et venerunt ad lucem? Hoc enim sequitur :

VERS. 21. — *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo facta sunt.* Quomodo ergo quidam bonum opus fecerunt, ut venirent ⁴⁹⁴ ad lucem, id est, ad Christum? Et quomodo quidam dilexerunt tenebras? Si enim omnes peccatores invenit, et omnes a peccato sanat; et serpens ille, in quo figurata est mors Domini, eos sanat qui morsi fuerant; et propter morsus serpentis erectus est serpens, id est, mors Domini, propter mortales homines, quos invenit injustos; quomodo intelligitur, *hoc est iudicium, quoniam lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem : erant enim mala opera eorum?* Quid enim est hoc? Quorum enim erant opera bona? Nonne venisti ut justifies impios? Sed *dilexerunt,* inquit, *tenebras magis quam lucem.* Ibi posuit vim; multi enim dilexerunt peccata sua, [multi confessi sunt peccata sua] : quia, qui constitetur peccata sua et accusat peccata

A sua, jam cum Deo facit. Accusat Deus peccata tua : si et tu accuses, conjungeris Deo. Quasi duæ res sunt, homo et peccator. Quod audis homo, Deus fecit; quod audis peccator, ipse homo fecit. Dele quod fecisti, ut Deus salvet quod fecit. Oportet ut oderis in te opus tuum, et ames in te opus Dei. Cum autem coeperit tibi displicere quod fecisti, inde incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Initium bonorum operum, confessio est operum malorum. Facis veritatem, et venis ad lucem. Quid est, facis veritatem? Non te palpas, non tibi blandiris, non te adulas; non dicis : justus sum, cum sis iniquus, et incipis facere veritatem. Venis autem ad lucem, ut manifestentur opera tua quia in Deo sunt facta, quia et hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi Deus tibi luceret, et ejus veritas tibi ostenderet lucem [In Aug. *deest*, lucem]; sed qui etiam admonitus diligit peccata sua, odit admonentem lucem, et fugit eam, ut non arguantur opera ejus mala quæ diligit. Qui autem facit veritatem, accusat in se mala sua, non sibi parcit, non sibi ignoscit, ut Deus ignoscat; quia quod vult ut Deus ignoscat, ipse agnoscit, et venit ad lucem, cui gratias agit quod illi, quid in se odisset, ostenderit. Dicit Domino : *Averte faciem tuam a peccatis meis.* Et qua fronte dicit, nisi iterum dicat? *Quoniam facinus meum ego agnosco, et peccatum meum contra me est semper* (Psal. I, 5, 11). Sit ante te, quod non vis esse ante Dominum [Aug., Deum]. Si autem post te feceris peccatum tuum, retorquet tibi illud Deus ante oculos tuos : et tunc retorquet, quando jam penitentia fructus nullus erit. Currite dum lucem habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant. ^b Sequitur autem :

VERS. 22. — *Post hæc autem venit Jesus et discipuli ejus in Judæam terram. Et illic demorabatur cum eis, et illic baptizabat.* ^c Baptizatus baptizat; non in eo baptismate baptizat quo baptizatus est. Dat baptismum [Ms., baptisma] Dominus baptizatus a servo, ostendens humilitatis viam, et perducens ad baptismum [Ms., baptisma] Domini. Hoc est baptisma suum, præbendo humilitatis exemplum, quia ipse non respuit baptismum servi; et baptismate servi via præparabatur Domino : et baptizatus Dominus, viam se fecit ad se [venientibus.] Ipsum audiamus : *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. XIV, 6). Si veritatem quæris, viam tene : nam ipse est via, qui est veritas. Audiamus Joannem; *Baptizabat Jesus.* Diximus quia baptizat Jesus. Quomodo, inquit, Jesus, quomodo Dominus, quomodo Dei Filius, quomodo Verbum; sed Verbum caro factum est. ^d

CAPUT VI.

Joanni in Ænon baptizanti a suis discipulis dicitur, quod, cui ille testimonium perhibebat, hic baptizat, et quod omnes ad eum veniant. Quem ille sponsum esse, et oportere crescere, se autem minui. Illumque desursum, et supra omnes esse. Credentemque in

^a Illucque ex Bedæ homilia citata.

^b Ex sancto Augustino, Tract. XII in Joan., n. 12, 13.

^c Ex sancto Augustino, Tract. XIII, num. 4, 6.

*eum habere vitam æternam. Super incredulum vero A
irum manere confirmat.*

VERS. 23. — *Erant autem Joannes baptizans in Ænon, juxta Salim. Locus quidem [Forte, lacus quidam] ex nomine intelligitur, quia aquæ multæ erant ibi. Ænou juxta Salim locus est, ubi baptizabat Joannes, et ostenditur nunc usque locus, in octavo lapide 495 Scytopoleos ad meridiem, juxta Salim et Jordanem. (VERS. 24.) Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. Quare baptizabat Joannes? Quia oportebat ut baptizaretur Dominus. Quare oportebat ut Dominus baptizaretur? Ne aliquis magna licet præditus gratia vel potestate, contemneret baptizari. Ipse Dominus non contempsit baptismi sacramentum, quavis in illo non esset quod mundaretur in baptismis, qui nullum habuit peccatum, quod dimitteretur in baptismi lavaero. Baptizatus est a servo Dominus, ne servus Domini baptismum contemneret. Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. Ideo hoc dixit evangelista, ut intelligeretur [hæc miracula], quæ ante posuit, primo anno doctrinæ Domini nostri Jesu Christi, quæ incipit a baptismo suo, acta esse; cujus anni gesta, maxime alios intellexit evangelistas tacere.*

VERS. 25. — *Facta est autem quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. Zelantes vero discipuli Joannis magistrum, quia plures audiebant concurrere ad baptismum Christi, et præferre Judæos baptismum Joannis baptismum Christi, ita ut novissime ventum est ad ipsum Joannem, ut solveret quæstionem quam habuerunt discipuli illius cum Judæis, de discretionem inter baptismum Christi et baptismum Joannis, et dixerunt ei :*

VERS. 26. — *Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. Quasi indignantes quod plures venissent ad baptismum Christi, dixerunt : Omnes veniunt ad eum, et te dimittunt, dum tuo baptismo baptizatus est ille, ad cujus baptismum omnes modo concurrunt.*

VERS. 27. — *Respondit Joannes et dixit : Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo. Vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim : Non sum ego Christus. Si meo testimonio creditis, scitote me non esse Christum, sed illum; et illum baptismum esse in quo est remissio peccatorum et Spiritus sanctus datur; non meum in quo tantummodo poenitentia dabatur, et fides in eum in quo [Ms., de quo] querimoniam nunc habetis. Non potest homo aliquid accipere, nisi fuerit illi datum de cælo. Ministerium accepi quod mihi datum fuit de cælo. Præco sum, ille iudex; ego servus, ille Dominus; ille sponsus, ego amicus sponsi. Illum oportet crescere, me autem minui. Veniebam illi viam parare, non me exaltare. Ego vox clamantis, ille Verbum patris. Qui post me venit, ante me factus est, id est, dignitate prælatos est mihi. Cujus ego non sum dignus corrigiam calceamenti [e]jus solvere, id est, navitatis illius qui ex virgine natus venit in mundum*

^a Sanctus Augustinus loc. cit. num. 12.

evarrare mysterium. Audistis testimonium meum; credite testimonio meo. Concurrite ad illum, in cujus baptismo est remissio peccatorum. Iste Joannes tantæ auctoritatis habebatur, ut a populo Christus putaretur; sed ille falsum respuit honorem, ut solidam potuisset habere veritatem. Noluit de se jactare quod non fuit, ne sine eo esset qui semper fuit.

VERS. 29. — *Qui habet sponsam, sponsus est. Ego non sum sponsus. Sed quid sum? Amicus sponsi, gaudens in vocem illius. Quis est sponsus? Ille de quo dicitur: Rex omnium terrarum Deus; et adorabunt eum omnes reges terrarum, omnes gentes servient ei (Psal. lxxi, 11). Ille sponsus verus; sponsa vero sancta Ecclesia, ex omnibus congregata gentibus, de qua Apostolus ait: Desponsavi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi, 2). Virgo est et sponsum habet, quæ quotidie generat et virgo perpetua permanet. Virginitas hæc integritas est mentis, charitatis perfectio, unitas catholicæ fidei, pacis concordia, castitas in corde et anima; quia nihil valet corporis castitas sine catholicæ fidei integritate; cujus virginis, id est, universalis Ecclesiæ, amici sunt prædica ores evangelicæ veritatis. Et ideo dicit iste Joannes, amicus sponsi: Qui stat et audit, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Stat enim, qui in fide recta permanet, et quod credit, prædicat. ^a Quare stat? Quia non cadit. Quare non cadit? Quia humilis est. Iste præcursor Domini in solida petra stabat, dum ait: Non sum ego Christus, non sum ego sponsus, sed amicus sponsi. Qui gloriam illius querit qui misit eum, merito non cadit, merito stat, merito audit vocem sponsi, et gaudio gaudet propter vocem sponsi. ^b Vox ergo sponsi est: *Ite, doceite omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. 496* ^c Confessus est ergo Joannes, sicut superius audistis, quia non sum ego Christus: quia cum discipulos multos faceret Jesus, et perferretur ad eum, veluti [ut] instigaretur, quasi invidio enim narraverunt: *Ecce ille facit plures discipulos quam tu*, ille confessus est quid esset, et inde meruit pertinere ad eum, quia non est ausus se dicere, quod est ille. Hoc ergo dicit Joannes, *Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo. Ergo Christus [dat], homo accipit.**

VERS. 28, 29. — *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Ego non sum Christus; sed qui missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi. Non sibi gaudium facit de se. Qui vult gaudere de se, tristis erit; qui autem de Deo vult gaudere, semper gaudebit, quia Deus sempiternus est. Vis [ergo] habere gaudium sempiternum? inhære illi qui sempiternus est. Talem se dixit Joannes. Propter vocem sponsi gaudet amicus sponsi, ait, non propter vocem suam; et stat et audit eum: si ergo cadit, non audit eum. De illo [enim] quondam [Aug., quodam] qui cecidit, dictum est: *Et in veritate non stetit (Joan. viii, 44).* De diabolo*

^b S. Ang. Tract. xiv, num. 2, 3, 5.

dictum est. Ergo stare debet amicus sponsi, et audire. Quid est stare? Permanere in gratia ejus quam accepit, et audire [Aug., et audit] vocem ad quam gaudeat. Sic erat Joannes. Noverat, unde gaudebat. Non sibi arrogabat, quod ipse noverat [Aug., quod ipse non erat]: sciebat illuminatum se, non illuminatorem. *Erat enim lumen verum*, ait evangelista, *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. 1, 9). Si ergo omnem hominem, et ipsum Joannem, quia et ipse de hominibus erat. Sequitur et dicit Joannes: *Hoc ergo gaudium meum impletum est*. Quod est gaudium ipsius? ut gaudeat ad vocem sponsi. Multi enim ideo facti sunt insipientes, quia dixerunt se esse sapientes; quos arguit Apostolus in Epistola ad Romanos dicens: *Æstimantes se esse sapientes, stulti facti sunt* (Rom. 1, 20). Ergo Deus quod dat gratias agentibus, tulit non agentibus. Noluit esse hoc Joannes; gratus esse voluit. Confessus est accepisse se, et gaudere se dixit, propter vocem sponsi, et ait:

VERS. 30. — *Hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui*. Quid est hoc? illum oportet exaltari, me autem humiliari. Magnum hoc sacramentum est: antequam veniret Dominus Jesus, homines gloriabantur de se: venit ille homo, ut minueretur illius [Ms., hominis] gloria, et augetur gloria Dei. Etenim venit ille sine peccato, et invenit omnes cum peccato. Si sic venit ille, ut dimitteret peccata, Deus largiatur, homo confiteatur. Etenim confessio hominis, humilitas hominis; miseratio Dei, altitudo Dei. Si ergo venit ille dimittere peccata [Aug., homini peccata], agnoscat homo humilitatem suam, et Deus faciet misericordiam suam. *Illum oportet crescere, me autem minui*: hoc est, illum oportet dare, me autem accipere; illum oportet glorificari, me autem confiteri. Intelligat homo gradum suum, et confiteatur Deo, et audiat Apostolum dicentem homini superbienti et elato et extollere se volenti: *Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisti* (I Cor. iv, 7)? Intelligat ergo homo, quia accepit, qui volebat suum dicere quod non est ejus, et minuat. Bonum est illi enim ut Deus in illo glorificetur; ipse in se minuat, ut in Deo augetur. Hæc testimonia, hanc [Aug., et hanc] veritatem, etiam passionibus suis, significaverunt Christus et Joannes. Nam Joannes capite minoratus est, et Christus in cruce exaltatus est, ut et ibi appareret, quid est, *illum oportet crescere, me autem minui*, hoc est, illum oportet exaltari, me autem humiliari. Hoc enim significat et ipsa creatura lucis. Nam Christus natus est diebus crescentibus, Joannes vero decrecentibus; ut ostenderetur quid est Christus, hoc est lumen verum; et quid est Joannes, hoc est illuminatus ab eo. Crescamus [nos] in illo, et per illum, ut ille crescat in nobis, donec perveniamus ad perfectum diem. Audiamus adhuc quid Joannes de Christo dixerit, vel quid de seipso. Dicit enim:

• S. Aug. loc. cit. num. 6, 7, 8.

A 497 VERS. 31. — *Qui de sursum venit, super omnes est, et qui de terra est, de terra loquitur. Qui de sursum venit, super omnes est, id est Christus. Qui autem est de terra, terra est, et de terra loquitur, id est Joannes.* Quomodo ergo de terra loquitur? Omnis homo terrenus est, et dum terrena loquitur, de terra loquitur; qui vero illuminatus est ab eo, qui est lumen verum, de divinis loquitur. Ergo seorsum [Ms., sursum] est gratia Dei, seorsum natura hominis. Carnalis carnaliter æstimat, carnaliter suspicatur. Dum venit gratia Dei illuminans hominem, caelestia loquitur, sicut dictum est: *Qui illuminas lucernam meam, Domine, Deus meus, illumina tenebras meas* (Psal. xvii, 29). Hoc est, illum oportet crescere, me autem minui. Ergo Joannes, quod ad Joannem pertinet, de terra est, et de terra loquitur: si quid divinum a Joanne audisti, illuminantis est, non recipientis.

VERS. 32. — *Qui de caelo venit, super omnes est, et quod vidit et audivit, hoc testificatur, et testimonium ejus nemo accepit*. Qui de caelo venit, super omnes est, Dominus noster Jesus Christus, de quo superius dictum est: *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis, qui est in caelo*. Est autem super omnes, et quod vidit et audivit, hoc loquitur. Habet enim et Patrem ipse Filius Dei; habet et matrem [Aug., et Patrem], et audivit a Patre. Et quod audivit a Patre, quid est? Quis hoc explicet? Quando lingua mea, quando cor meum sufficere potest, vel cor ad intelligendum, vel lingua ad proferendum? Quid est quod Filius audivit a Patre? Forte Filius Verbum Patris audivit? Imo Filius Verbum Patris est. Cum ergo Verbum Dei Filius sit, Filius autem locutus est nobis; non verbum suum, sed Verbum Patris se nobis loqui voluit, qui Verbum Patris loquebatur. Hoc ergo, quomodo decuit et oportuit, dixit Joannes. *Qui de caelo venit, super omnes est, et quod vidit et audivit, illum testatur, et testimonium ejus nemo accepit*. Si nemo, ut quid venit? quorundam enim [Al., ergo] nemo. Est quidam populus præparatus ad iram Dei, damnandus cum diabolo, horum nemo accepit [Aug., accipit] testimonium Christi. Nam si omnino nemo, nullus homo; quid ergo est quod sequitur?

D VERS. 33. — *Qui accepit testimonium ejus, signavit, quia Deus verax est*. Certo ergo nemo, sed tu ipse dicis [Aug., non nemo, si tu ipse dicis]: *Qui accepit testimonium ejus, signavit, quia Deus verax est*. Responderet ergo fortasse interrogatus Joannes, et diceret nobis, quid dixerit [Aug., novi quid dixerim, nemo] nemo [Ms., Certe ergo nemo, si tu ipse dicis, Qui accepit, etc...], et diceret: Novi quid dixerim: nemo est quidam populus]. Est quidam populus natus ad iram Dei, et ad hoc præcognitus. Qui sint enim credituri, et qui non sint credituri, novit Dominus; qui sint perseveraturi in eo quod crediderint, et qui sint lapsuri, novit Deus; et numerati sunt Deo omnes futuri in vitam æternam. Testi-

mentum ejus qui venit de cœlo, nemo accepit; qui autem accepit testimonium ejus, signavit, quia Deus verax est. Signavit, dixit; hoc est, signum posuit in corde suo, quasi singulare et speciale aliquid, hunc esse Deum verum, qui missus est ob salutem humani generis. « Quid est, signavit, quia Deus verax est, nisi quia omnis homo mendax, Deus autem verax est? Quia nemo hominum potest dicere, quod veritas [Aug., veritatis est] est, nisi illuminetur ab eo, qui mentiri non potest. Deus ergo verax, Christus autem Deus. Vis probare? Accipe testimonium ejus, et invenis. Qui enim accepit testimonium ejus, signavit quia Deus verax est. Quis? Ipse qui de cœlo venit et descendit, et super omnes est, Deus verax est. » Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur; ipse est Deus verax, ipse est Deus, et Dominus noster Jesus Christus, de quo Apostolus ait: *Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege (Gal. iv, 4).*

VERS. 34. — « *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.* Hoc utique de Christo dicebat, ut se ab illo distingueret. Quid enim? Joannem nomine Deus misit? An non ipse dixit: *Missus sum ante eum: et qui me misit baptizare in aqua: et de illo dictum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante te, et præparabit viam tuam (Malaeh. iii, 1).* Nominem et ipse verba Dei loquitur, de quo etiam dictum est quod sit amplius quam propheta? Si ergo et ipsum Deus misit, et verba Dei loquitur, quomodo ad distinctionem de Christo eum dixisse accepimus: *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur?* Sed vide, quid adjungat:

498 — *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum.* Audi Apostolum dicentem: *Secundum mensuram donationis Christi (Ephes. iv, 7).* Homini-bus ad mensuram dat, unico Filio non dat ad mensuram. Quomodo hominibus dat ad mensuram? Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum; alii fides in eodem Spiritu, alii prophetia, alii judicatio [Aug., didicatio] spirituum, alteri genera linguarum, alii dona curationum (I Cor. xii, 8). [Aug., Nunquid omnes apostoli?] Nunquid omnes prophete? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes habent virtutes? Nunquid omnes dona habent sanitatum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Aliud habet ille, aliud iste; et quod habet iste, ille non habet. Mensura, divisio quædam donorum est. Ergo hominibus mensura [Idem, ad mensuram] datur; et concordia ibi unum corpus factum. Quomodo aliud accepit manus ut operetur; aliud oculos ut videat; aliud aures ut audiat; aliud pedes [Idem, oculus, auris, pes] ut ambulet: anima tamen una est, quæ agit omnia; in manu, ut operetur; in pede, ut ambulet; in aure, ut audiat; in oculo, ut videat: sic sunt etiam diversa dona fidelium, tanquam membris ad mensuram cuique propriam distributa. Sed Chri-

stus, qui dat, non ad mensuram accipit. ^b Audi enim adhuc, quod sequitur, quia de Filio dixerat: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum.*

VERS. 35. — *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus.* Addidit: *Et omnia dedit in manus ejus,* ut nosces et hic quam distincte [Aug., qua distinctione] dictum est: *Pater diligit Filium.* Quare? Ergo Pater non diligit Joannem? et tamen [non] omnia dedit in manu ejus; Pater non diligit Paulum? et tamen [non] omnia dedit in manu ejus. *Pater diligit Filium: sed quomodo Pater Filium, non quomodo Dominus servum; quomodo Unicum, non quomodo adoptatum.* Itaque *omnia dedit in manu ejus.* Quid est omnia? Ut tantus sit Filius, quantus est Pater. Sequitur:

CAPUT IV. VERS. 1, 2, 3. — *Ut ergo cognovit Jesus quia audierunt Pharisei, quia Jesus plures discipulos facit quam Joannes, et baptizat: quanquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus: reliquit Judæam terram, et abiit in Galilæam.* « Utique Dominus si sciret Phariseos ita de se cognovisse quod plures discipulos faceret et quod plures baptizaret, ut hoc eis ad salutem pertineret [Aug., valeret] sequendi eum, ut et ipsi essent discipuli, et ipsi vellent ab eo baptizari; magis non relinqueret Judæam terram, sed propter illos maneret ibi: quia vero cognovit eorum scientiam, simul cognovit et invidentiam, quia non hoc propterea didicerunt ut sequerentur, sed ut persequerentur, abiit inde. Poterat quidem ille et præsens ab his non teneri, si nollet; non occidi, si nollet; qui [Aug., quia] potuit, et non nasci, si nollet: sed quia in omni re quam gessit ut homo, hominibus in se credituris præbebat exemplum (quia unusquisque servus Dei non peccat, si secesserit in alium locum, videns furorem fortem [Aug., forte] persecquentium se aut quærentium in malum animam suam; videretur autem sibi servus Dei peccare si faceret, nisi in faciendo Dominus præcessisset), fecit hoc ille magister bonus, ut doceret, non quod timeret. Fortassis etiam hoc moveat, cur dictum sit: *Baptizabat Jesus plures quam Joannes,* et posteaquam dictum est, *baptizat [Ms., baptizabat],* subiectum sit: *Quanquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus.* Quid ergo? Falsum dictum erat, et correctum est cum additum est, *quanquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus?* An utrumque verum est, quia Jesus et baptizabat, et non baptizabat? Baptizabat enim, quia et ipse mundabat; non baptizabat, quia non ipse tingebat. Præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adiutorium maiestatis. Quando enim cessaret a baptizando, qui non cessat a mundando, de quo dictum est ab eodem Joanne per Joannis Baptistæ personam [dicentis]: *Hic est qui baptizat?* Ergo Jesus adhuc baptizat; et quousque baptizantur, qui baptizandi sunt [Aug., quousque baptizandi sumus], Jesus baptizat. Securus homo accedat ad inferiorem ministrum, habet enim superiorem magistrum. Sed forte dicat aliquis:

^a S. Aug. Ibid. num. 10.

^b Idem, loc. cit. num. 11

^c S. Aug. Tract. xv in Joan. num. 2, 3, 4.

Baptizat quidem Christus in spiritu, non in corpore. Quasi vero alterius dono quam illius, quisquam etiam sacramento corporalis et visibilis baptismatis imbuitur. Vis nosse quia ipse baptizat non solum spiritu, sed etiam aqua? Audi Apostolum: Sicut Christus, inquit, **499** dilexit Ecclesiam suam, et seipsum tradidit pro ea, mundans eam lavacro aquæ in verbo, ut exhiberet sibi ipse gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid ejusmodi (Ephes. v, 25). Mundans eam, unde? Lavacro aquæ in verbo. Tolle aquam, non est baptismum. Similiter verbum si tuleris, baptismum non sit [Ms., baptisma, tolle verbum, non est baptismum]. Quæri enim solet si in hoc baptismo discipulorum Christi, Spiritus sanctus daretur, propter verba quæ in sequenti hujus Evangelii loco leguntur, ubi dicitur: Spiritus sanctus nondum fuerat datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus (Joan. vii, 59)? Profecto dabatur Spiritus sanctus in hoc discipulorum Christi baptismo, licet non ea manifestatione, qua post ascensionem Christo decima die in igneis linguis datus est. Quod quædam latenter, quædam vero per visibilem creaturam, visibiliter Deus operatur, pertinet ad gubernationem prudentiæ, quia omnes divini actiones, locorum, temporumque ordinis [Ms., ordine] distinctione pulcherrima aguntur. Quomodo autem ipse Dominus secum habebat utique Spiritum sanctum in ipso homine quem gerebat, quando ut baptizaretur venit ad Jordanem [Ms., amnem]; et tamen posteaquam baptizatus est, descendere in eum in columbæ specie idem Spiritus [sanctus] visus est: sic intelligendum est, ante manifestum et visibilem adventum Spiritus sancti quoscunque sanctos eum latenter habere potuisse. Ita sane hoc diximus ut intelligamus etiam visibili demonstratione Spiritus sancti, qui adventus ejus dicitur, ineffabili vel etiam incogitabili modo largius in hominum corda plenitudinem ejus infusam. Sequitur: Reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam. Quid est, reliquit Judæam, nisi reliquit infidelitatem illorum qui eum recipere noluerunt; et lapidem quem ædificare debuerunt, reprobaverunt? Et abiit per apostolos in Galilæam, id est, in volubilitatem istius mundi, præcipiens apostolis: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii, 19).

VERS. 4. — Oportebat enim eum transire per Samariam. In lectione vero Evangelii, infirmitatem humani generis suscepisse Dominum Jesum Christum plenissime nobis sanctus evangelista monstravit; siquidem cum dixisset venisse Dominum in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, juxta prædium quod dedit Jacob filio suo Joseph, in quo prædlo erat fons Jacob, addidit: *Jesus, inquit, fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem* [Ms., supra puteum].

CAPUT VII

Ad puteum Jacob mulieri Samaritanæ Christus se manifestans plurima mystice loquitur, et multi Sama-

ritanorum credunt in eum, dicentes: *Vers hic est Salvator mundi.*

VERS. 5, 6. — *Venit Jesus in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo. Erat enim ibi fons Jacob. Jesus, inquit, fatigatus itinere, sedebat sic super fontem. Super fontem videlicet putei, [qui erat in prædio, quod] sanctus Jacob Joseph filio suo dereliquerat: quod prædium non tam Joseph quam Christo arbitror derelictum, cujus figuram sanctus Joseph patriarcha portavit, quem vere sol adorat et luna, et omnes stellæ benedicunt. Ad hoc prædium ideo venit Dominus, ut Samaritani, qui hæreditatem sibi patriarchæ Israel vindicare cupiebant, agnoscerent possessorem suum, et converterentur ad Christum qui legitimus patriarchæ hæres est factus. Dicit evangelista: *Jesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem* [Ms., supra puteum]. Evangelica sacramenta in Domini nostri Jesu Christi dictis factisque signata, non omnibus patent; et ea nonnulli minus diligenter minusque sobrie interpretando afferunt plerumque pro salute perniciem et pro cogitatione veritatis errorem. Inter quæ illud est sacramentum quod scriptum est Dominum hora diei sexta venisse ad puteum Jacob, fessumque ab itinere resedisse, a muliere Samaritana potum petisse, et cætera quæ in eodem loco Scripturarum discutienda et pertractanda dicuntur. De qua re id primum **500** tenendum est, quod in omnibus Scripturis summa vigilantia custodire oportet ut secundum fidem sit sacramenti divini expositio. Hora igitur diei sexta venit ad puteum Dominus noster. Video in puteo tenebrarum profunditatem. Admoneo ergo intelligi [Ms., intelligere] mundi hujus infirmas partes, id est, terrenas, quo venit Dominus Jesus hora sexta, id est, sexta ætate generis humani, tanquam senectute veteris hominis, quo jubemur exui, ut induamur novo qui secundum Deum creatus est (Ephes. iv, 24). Nam sexta ætas senectus est, quoniam prima est infantia, secunda pueritia, tertiâ adolescentia, quarta juvenus, quinta gravitas. Veteris itaque hominis vita, quæ secundum carnem temporali conditione peragitur, sexta ætate, id est, senectute concluditur, quia senectute, ut dixi, humani generis Dominus noster creator nolis et reparator advenit, ut moriente scilicet vetere homine, novum in se constitueret, quem exutum luto terreno in coelestia regna transferret. Ergo nunc puteus, ut dictum est, mundi hujus terrenum laborem et errorem tenebrosa profunditate significat. Et quoniam exterior est homo vetus, et novus interior, dictum est ab Apostolo: *Et si exterior homo noster corrumpitur, interior autem renovatur de die in diem. Rectissime omnino, quoniam omnia visibilia ad exteriorem hominem pertinent, quibus Christiana disciplina renuntiat. Hora sexta venit Dominus ad puteum, id est, medio die, unde jam incipit sol iste visibilis declinare in ocea-**

* Hucusque Augustinus.

sunt: quoniam et nobis vocatis a Christo ad invisibilem amorem, homo interior recreatus, ad interiorem lucem quæ nunquam occidit, revertatur; secundum apostolicam disciplinam, non quærens quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt. Quod autem fatigatus venit ad puteum, infirmitatem carnis significat; quod sedit, humilitatem, quia et imbecillitatem carnis pro nobis suscepit, et homo hominibus tam humiliter apparere dignatus est. De hac infirmitate carnis Propheta dicit: Homo in plaga positus, et sciens ferre imbecillitatem; de humilitate vero Apostolus loquitur dicens: *Humiliavit se, factus subditus usque ad mortem* (Philip. II, 8). Quanquam illud quod sedit, quoniam solent sedere doctores, possit alio intellectu non humilitatis modestiam, sed magistri demonstrare personam. Sed quæri potest quare a muliere Samaritana, quæ aquæ implendæ gratia venerat, bibere postulerit, cum ipse postea spiritualis fontis affluentiam se petentibus dare posse prædicaverit? Sed scilicet sitiebat Deus mulieris illius fidem, quoniam Samaritana erat, et solet Samaria idololatriæ imaginem sustinere; ipsi enim separati a populo Judæorum, simulacris mutorum animalium, id est, vaccis aureis animarum suarum dedecus adduxerant [Ms., decus addixerant]. Venerat autem Jesus Dominus noster ut gentium multitudinem, quæ simulacris servierat, ad munimentum fidei Christianæ et incorruptæ religionis adduceret. *Non enim est, inquit, sanis opus medicus, sed male habentibus.* Ergo eorum fidem sitit, pro quibus sanguinem fudit.

Vers. 7. — *Dixit ergo ad eam Jesus: Mulier, da mihi bibere.* Et ut noveris quid sitiebat Dominus noster post paululum venient discipuli ejus, qui perrexerant in civitatem, ut cibos emerent, et dicunt ei: *Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis: Ego aliam habeo escam manducare, quam vos nescitis. Dicunt ergo discipuli ejus ad alterutrum: Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Jesus: Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui me misit, et ut perficiam opus ejus.* Nunquid hic intelligitur alia voluntas Patris qui eum misit, et opus ejus quod perficere velle respondit, nisi ut nos ad fidem suam a pernicioso mundi errore converteret? Qualis est ergo cibus ejus, talis et potus. Quapropter hoc in illa muliere sitiebat, ut faceret in ea voluntatem Patris, et perficeret opus ejus. Sed illa carnaliter intelligens respondit: (Vers. 9.) *Tu cum sis Judæus, quomodo a me bibere possis, cum sim mulier Samaritana? Non enim contantur Judæi Samaritanis.* Cui Dominus noster dixit:

Vers. 10. — *Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu magis petisses ab eo, ut dedisset tibi aquam vivam.* Ut hinc ei ostenderet non se talem **501** aquam petisse, qualem ipse intellexerat; sed quia ipse sitiebat fidem ejus, eidem sitienti

A Spiritum sanctum dare cupiebat. Hæc enim recte intelligimus aquam vivam, quod est donum Dei, sicut ipse ait: *Si scires donum Dei; et sicut idem Joannes testatur alio loco dicens: Quoniam stabat Jesus, et clamabat: Si quis sitit, veniat [ad me] et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. VIII, 37, 38). Consequenter omnino, qui credit in me, inquit, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, quæ primo credimus, ut hæc dona mereamur. Hæc ergo flumina aquæ vivæ, quæ illi mulieri volebat dare, merces est fidei quam prius sitiebat. Cujus aquæ vivæ interpretationem ita suavitatis: *Hoc autem dicebat, inquit, de Spiritu, quem accepturi erant in quo in eum credituri erant.* Nondum autem erat Spiritus datus, quia

B Jesus nondum fuerat clarificatus. Hoc itaque donum Spiritus sanctus est, quod post suam clarificationem dedit Ecclesiæ, sicut alia Scriptura dicit: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus* (Ephes. IV, 8). Sed adhuc illa mulier carnaliter sapit. Sic enim respondit: (Vers. 11, 12) *Domine, neque hauritorium habes, et patens altus est. Unde mihi habes dare aquam vivam? Nunquid tu major es Patre nostro Jacob, qui dedit nobis hunc puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus?* Nunc vero jam Dominus exponit quid dixerit: (Vers. 13, 14) *Omnis, inquit, qui biberit de aqua ista, sitiet iterum. Qui autem de aqua, quam [ego] dederò, biberit, non sitiet in æternum. Sed aqua illa quam dederò, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Sed adhuc mulier prudentiam carnis amplectitur. Quid enim respondit? (Vers. 15, 16.) *Domine, da mihi hanc aquam, ut neque sitiam, neque vaniam huc haurire. Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, et veni huc.* Cum sciret eam virum non habere, cui hoc dixerit, quæritur; namque cum mulier dixerit: *Non habeo virum,*

Vers. 18. — *Dicit ei Jesus: Bene dixisti non habere te virum. Quinque enim viros habuisti, et nunc, quem habes, non est tuus vir. Hoc vere [Ms., verum] dixisti.* Sed non sunt hæc carnaliter accipienda, ne huic ipsi adhuc mulieri Samaritanæ similes esse videamur: sed de illo dono Dei si aliquid jam gustavimus, spiritualiter ista tractemus. « *Quinque viros, quinque libros qui per Moysen ministrati sunt, nonnulli accipiunt.* Quod autem dictum est: *Et nunc quem habes, non est tuus vir, de se ipso Dominum dixisse intelligunt, ut iste sit sensus: Primo quinque libris Moysi, quasi quinque viris servisti; nunc autem hic quem habes, id est, quem audis, non est tuus vir, quia nondum in eum credidisti. Sed quoniam nondum credens Christo, adhuc utique illorum quinque virorum, id est, quinque librorum copulatione tenebatur; potest movere quomodo dici poterit, quinque viros habuisti, quasi nunc eos jam non haberet, cum adhuc utique ipsis subdita viveret? Deinde cum quinque libri Moysi nihil aliud quam Christum præ-*

• Vide sanctum Ambrosium in Luc. cap. 14 et 20.

dicent, sicut ipse ait : *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi; ille enim de me scripsit* (Joan. v, 46), quomodo potest intelligi a quinque illis libris recedere hominem, ut ad Christum transeat; cum ille qui credit in Christum, non relinquendos quinque illos libros, sed spiritaliter intelligendos multo beatius amplectatur? * Est ergo alius intellectus, ut quinque viri intelligantur quinque corporis sensus; unus, qui ad oculos pertinet, quo lucem istam visibilem, et quoslibet colores, formasque corporum cernimus; alter est aurium, quo vocum et omnium sonorum momenta sentimus; tertius narium, quo varia odorum suavitate delectamur; quartus in ore gustus, dulcia et amara sentit, et omnium saporum habet examen; quintus per totum corpus tangendo dijudicat calida et frigida, mollia et dura, lenia et aspera, et quicquid aliud est quod tangendo sentimus. Istis itaque carnalibus sensibus quinque prima hominis aetas imbutur, necessitate naturae mortali, qua ita post peccatum primi hominis nati sumus, ut nondum reddita luce mentis, carnalibus sensibus subditi, carnalem vitam sine ulla veritatis intelligentia transeamus. Tales necesse est esse infantes et parvulos pueros, qui nondum possunt accipere rationem. Et quia naturales sunt isti sensus, qui primam aetatem regunt, et Deo artifice nobis tributi sunt, recte dicuntur viri, id est mariti, **502** tanquam legitimi, quoniam non eos error vitio proprio, sed Dei artificio natura contribuit. Cum autem quisque venerit ad eam aetatem cui vita possit capax esse rationis, si veritatem statim comprehendere potuerit, non jam illis sensibus rectoribus utitur; sed habebit virum spiritum rationalem, cui sensus illos in famulatum redigat, servituti subjiciens corpus suum; cum anima non jam viris quinque, id est, quinque corporis sensibus subdita est, sed Verbum divinum habet legitimum virum, cui copulata inhærens, cum et ipse spiritus hominis hæserit Christo, quia caput viri Christus est (I Cor. xi, 3), amplexus spiritalia, sine ullo separationis timore æterna perfruitur vita. Quis nos enim separare potuerit a charitate Christi (Rom. viii, 35)? Sed quoniam illa mulier errore tenebatur, quæ significabat multitudinem sæculi vanis superstitionibus subjugati [Ms., subjugari], post tempora illa quinque carnalium sensuum, quibus prima aetas, ut diximus, regitur, non eam verbum Dei acceperat in conjugium, sed complexu adulterino diabolus obtinebat. Itaque illi Dominus dicit, videns eam esse carnalem, id est, carnaliter sapere : *Vade, voca virum tuum, et veni huc*. Ille est, remove te ab affectione carnali, in qua nunc constituta es, unde non potes intelligere quæ loquor : *Et voca virum tuum*, id est, spiritui intelligenti præsens esto. Est enim animæ quasi maritus quolammodo spiritus hominis, qui animalem affectionem tanquam conjugem regit : non ille Spiritus sanctus, qui cum Patre et Filio incommutabiliter datur, sed spiritus ho-

minis, de quo Apostolus dicit : *Nemo scit quid est in homine, nisi spiritus hominis*. Nam ille Spiritus sanctus, Spiritus Dei est, de quo iterum dicit : *Sic et quæ Dei sunt, nemo scit, nisi Spiritus Dei*. Hic ergo spiritus hominis cum præsens est, id est, intentus est et se pietate subjicit Deo, intelligit hominæ quæ spiritaliter dicuntur; cum autem diaboli error, tanquam absente intellectu in anima dominatur, adulter est. *Voca ergo*, inquit, *virum tuum*, id est, spiritum, qui est in te, quo potest homo intelligere spiritalia, si eum lux veritatis illustret. Ipse adsit cum loquor tibi, ut spiritalem aquam possis accipere. Et cum illa diceret : *Non habeo virum*; *Bene*, inquit, *dixisti. Quinque enim viros habuisti*, id est, quinque sensus carnis te in prima aetate rexerunt, et nunc, quem habes, non est tuus vir, quia non in te est spiritus, qui intelligat Deum, cum quo legitimum potes habere conjugium; sed error diaboli potius dominatur, qui te adulterina contaminatione corrumpit. Et fortasse ut intelligentibus indicaret quinque memoratos corporis sensus quinque virorum nomine significari, post quinque carnales responsiones ista mulier sexta responsione nominat Christum; nam prima ejus responsio est : *Tu cum sis Judæus, quomodo a me bibere petis?* Secunda : *Domine, neque in quo haurias, habes, et puteus altus est*. Tertia : *Domine, da mihi hanc aquam, ut neque sitiam, neque veniam huc haurire*. Quarta : *Non habeo virum*. Quinta : *Video quia propheta es tu, patres nostri in monte hoc adoraverunt*. Nam ista responsio carnalis est; carnalibus enim datus fuerat locus terrenus, ubi orarent : spiritalia autem spiritu et veritate oraturos Dominus dixerat; quia posteaquam locutus est, sexta mulieris responsio Christum fatetur omnium istorum esse doctorem. Dicit enim : *Scio, quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit, ipse nobis annuntiabit omnia*. Sed adhuc errat, quia eum quem venturum sperat, venisse non videt; verumtamen misericordia Domini nunc error iste tanquam adulter expellitur. Dicit enim [ei] Jesus :

Ego sum, qui tecum loquor. Quo audito, illa non respondit; sed statim relicta hydria sua, abiit in civitatem festinans, ut evangelium et Domini adventum non tantum crederet, sed etiam prædicaret. Nec hoc, quod relicta hydria discessit, negligenter prætereundum est; hydria enim fortasse amorem sæculi hujus significat, id est cupiditatem, qua sibi homines de tenebrosa profunditate, cujus imaginem puteus gerit, hoc est, de terrena conversatione hauriunt voluptatem; qua percepta iterum in ejus appetitu inardescunt, sicut de aqua illa qui biberit, sitiet iterum. Oportebat autem ut Christo credens sæculo renuntiaret, et relicta hydria, cupiditatem sæcularem se reliquisse **503** monstraret, non solum corde credens ad justitiam, sed etiam ad salutem ore confessura et prædicatura quod credidit.

* Vide sanctum Augustinum, Tract. xv, num. 21.

VERS. 19. — *Dicit ei mulier : Domine, ut video, quia propheta es tu.* ^c Cœpit venire vir, sed nondum plene venit. Prophetam Dominum putabat. Erat quidem et propheta; nam de se ipso ait: *Non est propheta sine honore, nisi in patria sua* (Luc. iv, 24). Item de illo dictum est ad Moysen: *Prophetam eis suscitabo de fratribus eorum similem tui* (Deut. xviii, 18); similem scilicet ad formam carnis, non ad eminentiam majestatis. Ergo invenimus Dominum Jesum dictum prophetam. Proinde jam non multum errat mulier ista, *Video, inquit, quia propheta es tu.* Incipit virum adulterum excludere, cum ait: *Video quia propheta es;* et incipit quærere quod illam solebat movere. Contentio quippe fuerat inter Samaritanos et Judæos, quia Judæi in templo a Salomone fabricato adorabant Deum; Samaritani longe inde positi, non in eo adorabant; et eo Judæi meliores se esse lætabantur, quia in templo adorabant Deum. *Non enim contumetur Judæi Samaritanis;* quia dicebant eis: *Quomodo vos jactatis* [*Al.*, lætatis; *al.*, lætamin], et ideo vos nobis meliores esse perhibetis, quia templum habetis, quod nos non habemus? Nunquid patres nostri, qui Deo placuerunt, in illo templo adoraverunt? Nonne in isto monte adoraverunt, ubi nos sumus? Melius ergo nos, inquit, in hoc monte Deum rogamus, ubi patres nostri rogaverunt. Contendebant utrique ignari, quia virum non habentes, illi pro templo, isti pro monte inflammabantur [*Ms. et Aug.*, inflabantur] adversus se invicem. Dominus tamen modo quid docet mulierem, tanquam cæjus vir cœperit præsens esse? *Dicit ei mulier : Domine, video quia propheta es tu.*

VERS. 20, 21. — *Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis quia Hierosolymis adorare oportet. Dicit ei Jesus : Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem.* Veniet enim Ecclesia, sicut dictum est in Canticis canticorum: *Dilectus meus loquitur mihi : Surge, propera, amica mea, sponsa mea, columba mea, immaculata mea, et veni : jam enim hiems transit, imber abiit et recessit; flores apparuerunt in terra, tempus putationis advenit, vox turturis audita est in terra nostra* (Cant. ii, 10, 12). Merito jam præsentem viro audit: *Mulier crede mihi, jam enim est in te qui credat, quia præsens est vir tuus.* Cospisti adesse intellectum, quando me prophetam appellasti. Mulier, crede mihi, quia nisi credideritis, non intelligetis: Ergo mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. (VERS. 22, 23.) *Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est. Sed veniet hora, [quando?] et nunc est, [quæ ergo hora?] quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate;* non in monte isto, non in templo, sed in spiritu et veritate.

VERS. 24. — *Spiritus est Deus.* Si corporeus esset Deus, oportebat eum adorari in monte, quia corpo-

A reus est mons; oportebat eum adorari in templo, quia corporeum est templum. *Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu oportet adorare. Nos adoramus quod scimus, vos adoratis quod nescitis, quia salus ex Judæis est.* ^b Multum dedit Judæis; sed noli istos reprobos accipere. Parietem illum accipe, cui adjunctus est alius, ut pacati in lapide angulari, qui est Christus, copularentur. Unus enim paries a Judæis, unus a Gentibus: longe a se isti parietes distabant, donec in angulo [*Al.*, Christo] junguntur. Alienigenæ autem et hospites erant Gentes, et peregrini a testamento [*Ms.*, testamentis] Dei. Secundum ergo hoc dictum est: *Nos adoramus quod scimus.* Ex persona quidem Judæorum dictum est, sed non omnium Judæorum, non reproborum Judæorum: sed de quibus fuerunt apostoli, quales fuerunt prophetae, quales fuerunt illi omnes sancti, qui omnia sua vendiderunt, et pretia rerum suarum ad pedes apostolorum posuerunt (Act. iv, 34). Non repulit enim Deus plebem suam quam præcivit. Audivit hoc mulier ista, et addidit. Jam dudum prophetam dixerat: vidit alia [*Aug.*, vidit talia] dicere eum, cum quo loquebatur, qui etiam [*Ms.*, jam] plus esset quam propheta. Et quid respondit, videte: *Dicit ei mulier : Scio, quia Messias veniet, qui dicitur Christus; cum ergo venerit, ille nobis omnia demonstrabit.* Quid est hoc? Modo, inquit, de templo contendunt Judæi, et nos **504** de monte contendimus; cum ille venerit, montem spernet, et templum evertet. Docebit nos iste omnia, ut in spiritu et veritate oportet [*Ms.*, noverimus] adorare. Sciebat, quis eam posset docere, sed jam docentem nondum agnoscebat. Jam ergo digna erat, cui manifestaretur. Messias autem unctus est: unctus enim Græce Christus est, Hebraice Messias. Ergo dicit ei mulier: (VERS. 25) *Scio quia Messias veniet, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit, ille nobis annuntiabit omnia.*

VERS. 26. — *Dicit ei Jesus : Ego sum, qui loquor tecum.* Vocavit virum suum, factus est vir caput mulieris, factus est Christus caput viri. Jam mulier ordinatur in fide, et regitur bene victura [*Al.*, ductura]. Posteaquam audivit hoc, *Ego sum, qui loquor tecum,* jam ultra quid diceret, quando Christus Dominus manifestare se voluit mulieri, cui dixerat, *crede mihi?* (VERS. 27.) *Et continuo venerunt discipuli ejus, et mirabantur, quia cum muliere loquebatur.* Quia quærebat perditam, qui venerat quærere quod perierat, hoc illi mirabantur. Bonum enim mirabantur, non malum suspicabantur. (VERS. 28.) *Nemo tamen dixit, quid quæris? aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit ad civitatem.* Audito *Ego sum, qui loquor tecum,* et recepto in corde Christo Domino, quid faceret nisi jam hydriam dimitteret, et evangelizare curreret? Projecit cupiditatem, et properavit annuntiare veritatem. Discant qui volunt evangelizare, projiciant hydriam ad puteum. Recordamini quid superius dixerim de hydria.

^a S. Aug. Loc. cit. num. 25, 24.

^b Ibid. num. 26, 27, 28, 29, 50, 51, 52, 53.

Hydria vas erat, unde aqua hauriebatur; Græco nomine appellatur hydria, quoniam Græce, aqua, ὕδωρ dicitur, tanquam si aquarium diceretur. Projecit ergo hydriam, quæ non jam usui, sed oneri fuit, avida quippe desiderabat aqua illa satiari. Ut nuntiaret Christum, onere abjecto cucurrit ad civitatem, et dicit illis hominibus : (VERS. 29) *Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci.* Projecit hydriam, et abiit, et nuntiavit civitati pedetentim, ne illi quasi jam irascerentur, et indignarentur, et persequerentur. Ait enim : *Venite et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci : nunquid ipse est Christus ?*

VERS. 30, 33. — *Exierunt de civitate, et veniebant ad eum, et rogabant eum discipuli dicentes : Rabbi, manduca.* Ierant enim emere cibos, et venerant. *Ille autem dixit : Ego cibum habeo manducare, quem vos necistis. Dicebant ergo discipuli ad invicem : Nunquid aliquis attulit ei manducare ?* Quid mirum si mulier illa non intelligat aquam ? Ecce discipuli nondum intelligunt escam. Audivit autem cogitationes illorum, et jam instruit, ut magister, non per circuitum, sicut illa ejus adhuc virum requirebat, sed jam aperte dicit eis Jesus : (VERS. 34.) *Meus, inquit, cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui me misit.* Ergo et potus ille [Ms., ipse] erat in illa muliere, ut faceret voluntatem ejus qui eum misit. Ideo dicebat : *Sitio, da mihi bibere :* scilicet, ut fidem in ea operaretur, et fidem ejus hiberet, et eam in corpus suum traiceret : corpus enim ejus est Ecclesia. (VERS. 35.) *Ergo, inquit, ipse est cibus meus, ut faciam voluntatem ejus qui me misit. Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, et messis [venit] ?* In opus fervebat, et operarios mittere disponebat. Vos quatuor menses computatis ad messem, ego vobis aliam messem albam et paratam ostendo. *Ecce dico vobis, levate oculos vestros, et videte quia jam albæ sunt regiones ad messem.* Ergo messores missurus est [Ms., sum] ? *In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui metit, et alius qui seminat, ut et qui seminat, simul gaudeat et qui metit.*

VERS. 38. — *Ego misi vos metere quod vos non laoratis. Alii laboraverunt, et vos in eorum laborem introistis.* Quid ergo ? Messores misit, non seminatores. Quo messores ? ubi jam alii laboraverunt. Nam ubi jam laboratum erat, utique seminatum erat ; et quod seminatum erat, jam maturum factum, falcem et trituram desiderabat. Quo ergo erant messores mittendi ? ubi jam prophetæ prædicaverunt : ipsi enim seminatores. Nam si ipsi non seminatores, sed messores erant, unde ad istam mulierem pervenerat, quæ ait : *Scio quia Messias venit ?* Jam ista mulier fructus maturus erat, et erant albæ messos, et falcem quærebant. *Misi vos : quo ? Metere quod non seminatis : alii seminaverunt, et vos in eorum labores introistis.* Qui laboraverunt ? ipse Abraham, 305 Isaac, et Jacob. Legite labores illorum : in omnibus eorum laboribus est prophetia

A Christi ; et ideo seminatores. Moyses et ceteri patriarchæ, et omnes prophetae, quanta pertulerunt in illo frigore quando seminabant ? Ergo jam in Judæa messis parata erat. Merito ibi tanquam matura seges fuit, quando tot millia hominum pretia rerum suarum afferbant ; et ad pedes apostolorum ponentes, expeditis humeris a sarcinis sæcularibus, Christum Dominum tequebantur (Act. iv, 35). Vere matura messis ! Quid inde factum est ? De ipsa messe ejecta sunt pauca grana, et seminaverunt orbem terrarum, et surgit alia messis quæ in fine sæculi metenda est. De ipsa [Aug., ista] messe dicitur : *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent* (Psal. cxxv, 5). Ad istam ergo messem non apostoli, sed angeli mittuntur [Ms., mittentur]. *Messores, inquit, angeli sunt* (Matth. xiii, 39). Ista ergo messis creseit inter zizania, et expectat in fide purgari. Illa ergo messis jam matura erat, quæ prius missi sunt discipuli, ubi prophetæ laboraverunt. Sed tamen, fratres, videte quid dictum sit : *Simul gaudeat et qui seminat, et qui metit ?* Disparis temporis labores habuerunt, sed gaudio pariter perfruuntur, mercedem simul accepturi sunt vitam æternam.

VERS. 39-42. — *Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum, propter sermonem ejus, non propter verbum mulieris testimonium perhibentis : Quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cum venissent autem ad illum Samaritani, rogaverunt ut apud eos maneret ; et mansit ibi duos dies, et multo plures crediderunt propter sermones ejus ; et mulieri dicebant : Quia jam non propter tuam loquelam credimus, ipsi enim audivimus et scimus quia hic est vera Salvator mundi.* Et hoc paululum animadvertendum est, quia lectio terminata est. Mulier prima nuntiavit, et ad mulieris testimonium crediderunt Samaritani, et rogaverunt eam ut apud eos maneret ; et mansit ibi biduo, et plures crediderunt. Et cum credidissent, dicebant mulieri : *Non jam propter verbum tuum credimus, sed ipsi cognovimus et scimus quia hic est vere Salvator mundi.* Primo per famam, postea per præcuiam. Sic agitur hodie cum eis qui foris sunt, et nondum sunt Christiani. Christus nuntiatur per Christianos amicos ; tanquam illa muliere, hoc est, Ecclesia annuntiante, ad Christum veniunt. Credunt per istam famam ; manet apud eos biduo, hoc est, dat illis duo præcepta charitatis ; et multo plures in eum credunt firmiter, quoniam vere ipse est [Ms., esset] Salvator mundi *.

VERS. 43-44. — *Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilæam. Ipse enim Jesus testimonium perhibuit : quia propheta in sua patria honorem non habet.* Confirmatis vero in fide et charitate Samaritanis, id est Gentibus, revertitur novissimis diebus hujus sæculi in patriam, in qua necdum honorem habuit. De qua ipse in hoc loco testatur, quia propheta in sua patria honorem non habet. In patria vero miracula fecit, et non crediderunt in eum ; in Samaria

* Hucusque ex sancto Augustino.

non fecit, tamen crediderunt, unius seminae testimonio incitati. Mundus credidit apostolicæ Ecclesiæ prædicatione, quæ est una columba, incitatus; patriæ vero terrenæ, nec ipse Christo prædicante, nisi pauci creverunt. Et hoc est quod in alio loco ejusdem [Ms., hujus] Evangelii ait: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet* (Joan. xiv, 12). Majora opera fuerunt totius mundi filies per apostolicam prædicationem, quam Christi; qui in Judæa paucos admodum salvavit, in tantum paucos, ut discipuli sui pene omnes, præter duodecim, dimiserint eum, sicut dictum est: *Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam cum illo non ambulabant* (Joan. vi, 67). (VERS. 45.) *Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt [eum] Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo, et ipsi ascenderunt ad diem festum; forte miraculorum curiositate incitati, non voluntate prædicationis audientis.* (VERS. 46.) *Venit ergo iterum Jesus in Cana Galilææ, ubi aquam vinum fecit.* Quasi diceret: Quamvis plena domus esset discumbentium, ubi miraculum in conspectu illorum fecit Christus, tamen pauci crediderunt in eum, dicente evangelista: *Et crediderunt in eum discipuli ejus.* Et forsitan ad verendum dictum est civium suorum, et ad laudem alionigenarum; nam Galilæi cives fuerant Christi, et Samaritani alienigenæ fuerunt, ut in sacra legitur historia.

506 CAPUT VIII.

Reguli cujusdam filius ægrotans absentis Domini vocatur.

VERS. 46. — *Erat autem quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum.* Regulus vero diminutivum nomen est a rege; et ideo forsitan regulus dicitur iste, qui salutem poposuit filio suo, quia plenam vocat abul fidem. Habuit, et non habuit, ideo audiuit: (VERS. 48.) *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.* Qui enim salutem quærebat pro filio, procul dubio credebatur: neque enim ab eo quæreret salutem, quem non eredoret Salvatorem. Quare ergo dicitur, nisi signa et prodigia videritis, non creditis, qui ante credebatur quam signum videret? Sed mementote quod petiit, et aperte cognoscetis quia in fide dubitavit. Poposuit namque ut descenderet et sanaret filium ejus. Corporalem ergo præsentiam Domini quærebat, qui per spiritum nusquam deerat. Minus itaque in illo credidit, quem non putavit posse salutem dare, nisi præsens esset et corpore. Si enim perfecte credidisset, procul dubio sciret quia non esset locus, ubi non esset Deus. Ex magna ergo parte diffusus [Ms., diffusus] est, quia honorem non dedit majestati, sed præsentis corporali: et salutem itaque filio petiit, et tamen in fide dubitavit, quia eum ad quem venerat et potentem ad curandum credidit, et tamen morienti filio esse absentem putavit Deum (Apud Greg. deest, Deum). Sed Dominus qui rogatur ut vadat, quia non desit ubi invitatur, indicat: solo

A jussu salutem reddidit, qui voluntate omnia creavit. Qua in re hoc est nobis solerter intuetum, quoniam, sicut, alio evangelista attestante, didicimus, centurio ad Dominum venit dicens: *Domine, puer meus jacet paralyticus in domo, et male torquetur.* Cui a Jesu protinus respondetur: *Ego veniam, et curabo eum* (Math. viii, 6, 7). Quid est quod regulus rogat ut ad ejus filium veniat, et tamen corporaliter ire recusat; ad servum vero centurionis non invitatur, et tamen se corporaliter ire pollicetur? Reguli filio per corporalem præsentiam non dignatur adesse, centurionis servo non dedignatur occurrere. Quid est hoc, nisi quod superbia nostra retunditur, qui in hominibus non naturam, quæ ad imaginem Dei facti sunt, sed honores et divitias veneramus? Cumque pensamus quæ circa eos sunt, profecto interiora minime pervidemus. Dum ea consideramus quæ in corporibus despecta sunt, negligimus pensare quod sunt. Redemptor vero noster, ut ostenderet quia quæ alta sunt hominum, sanctis despicienda sunt; et quæ despecta sunt hominum, despicienda non sunt sanctis, ad filium reguli ire noluit, et ad servum centurionis ire paratus fuit. Increpata est ergo superbia nostra, quæ nescit pensare homines propter homines. Sola, ut diximus, quæ circumstant hominibus, pensat, naturam non aspicit, honorem Dei in hominibus non agnoscit. Ecce ire non vult Filius Dei ad filium reguli, et tamen venire paratus est ad salutem servi b. Hoc est quod Apostolus ait: *Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia* (I Cor. i, 27).

C VERS. 50, 51, 52. — *Credidit homo sermone, quem dixit ei Jesus, et ibat.* Incipit enim jam fidem habere in sermone Jesu, et ideo sanitatem meruit filii; qui ex parte dubius venit, fidelis recessit, et ideo sanitatem meruit filii. *Jam autem eo descendente, serri occurrerunt ei, nuntiantes quod filius ejus viveret.* Interrogavit ergo horam ab eis, in qua melius habuerat. *Dixerunt ei: Quia heri hora septima reliquit cum febris.* Septenarius numerus sanctificatus est in donis Spiritus sancti, in quo sanitas omnibus credentibus constat, quia in sancto Spiritu, qui est donum Dei, remissio est omnium peccatorum crementibus. Septenarius quoque numerus, si dividitur in tria et quatuor, sanctam Trinitatem significat in trinario numero; et omnium creaturarum perfectionem in quaternario, propter quatuor elementa plenaria [Ms., plenaria], et quatuor plagas mundi, et quatuor anni tempora. Quæ omnia ex ipso, et per ipsum, et in ipso creata sunt, constant et gubernantur, quomodo [Ms., quoniam] *in ipso vivimus, moremur et sumus* (Act. xvii, 28).

D 507 VERS. 53. — *Cognovit ergo pater quia illa hora erat in qua dixit ei Jesus: Filius tuus vivit. Et credidit ipse, et domus ejus tota, quia nuntiatus est ei filius ejus sanus.* Ad solum ergo sermonem crediderunt plures Samaritani; ad illud autem miraculum sola domus [illa] credidit. Quæ res pretendit [Ms.,

a Ex sancto Gregorio, hom. 28, num. 1, 2.

b Hucusque ex sancto Gregorio.

portendit] in multitudine ſidem Gentium, et in pau- A vere ſigna viderunt ipſum Dei filium facientem, et
citate ſidem Judæorum. Gentes vero ſolo ſermone, tamen pauci crediderunt ex eis.
id eſt, prædicatione apoſtolica crediderunt; Judæi

LIBER TERTIUS.

Delectatio [*Bed.*, Dilectio] divinatorum eloquiorum, et dulcedo intelligendæ sanctæ Scripturæ, et maxime humilis evangelicæ veritatis, in qua verborum honesta ſimplicitas patet et ſensuum alta profunditas latet, adjuvante ipſo Domino qui dat ſuavitatem ut terra noſtra det fructum ſuum, et nos ad loquendum et vos ad audiendum exhortatur. Atque utinam tam efficaci nobis eſſet loquendi ſensus quam vobis ſtudioſa [*Ms.*, ſtudioſe] audiendi data eſt diligentia; dum video ſine ſtaſidio vos audire, et gaudeo palato cordis veſtri, a quo id quod ſalubre eſt non reſpuitur, ſed cum aviditate percipitur et utiliter continetur. Loquamur ergo vobis et nunc de evangelica lectione in qua duo pariter miracula humanæ ſanitati leguntur, unum inviſibiliter per angelicam adminiſtrationem, alterum per Dominicam præſentiam viſibiliter exhibitum. Sed utriusque nobis ſunt breviter exponenda myſteria, ne prolixæ lectionis prolixa quoque explanatio cuiquam forte gravior exiſtat.

CAPUT IX.

Hominem triginta octo annos habentem in infirmitate ſua Jeſus dicendo: Tolle grabatum tuum, et ambula, in ſabbato curavit, æqualem ſe, qui erat, faciens Deo.

CAPUT V VERS. 1, 2, 3, 4. — *Post hæc erat dies feſtus Judæorum, et ascendit Jeſus Hieroſolymam. Eſt autem Hieroſolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethſaida, quinque porticus habens. In hiſ jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, exſpectantium aquæ motum. Angelus autem Domini ſecundum tempus descendebat in piscinam, et movebatur aqua. Et qui prior deſcendiſſet in piscinam poſt motionem aquæ, ſanus fiebat a quacunquæ detinebatur infirmitate.*

• Probatica piscina quæ quinque porticibus cingebatur, populus eſt Judæorum, legis undique custodia ne peccare debeat munitus. Recte etenim lex, quæ quinque libris Moysi deſcripta eſt, quinario numero figuratur; recte populus, qui in quibuſdam munditiæ vitæ ſervare [*Ms.*, munditiæ vitæ ſervire], in quibuſdam vero ſolebat immundorum ſpirituum tentamentis agitari, per aquam ſignificatur piscine, quæ nunc placida ventis ſtare, nunc eis irruentibus turbari conſueverat. Et bene piscina eadem probatica vocatur: probata quippe Græcæ oves dicuntur. Quia erant nimirum in illo populo, qui dicere Domino noſſent: *Nos autem populus tuus, et oves gregis tui, conſitebimur tibi in sæcula* (*Pſal.* LXXVIII, 43). Vulgo autem probatica. id eſt, pecualis piscina

• Ex Bedæ hom. 7.

fertur appellata, quod in ea ſacerdotes hoſtias lavare conſueverint. *Multitudo languentium*, quæ in memoratis porticibus jacebat, aquæ motum exſpectans, ſignificat eorum catervas, quæ [*Beda*, qui] legis verba audientes, ſiſ ſe hanc viribus implere non poſſe dolebant, atque ideo Dominicæ auxilium gratiæ totis animæ affectibus implorabant. *Cæci erant*, qui necdum perfectum fidei lumen habebant; *claudi* erant, qui bona quæ noverant, operandi gressibus implere nequibant; *aridi*, qui quamlibet oculum ſcientiæ habentes, pinguedine tamen ſpei et dilectionis egebant. Tales in quinque porticibus jacebant, ſed nonniſi in piscina angelo veniente ſanabantur; quia per legem cognitio peccati, gratia autem remiſſionis nonniſi per Jeſum Chriſtum facta eſt (*Rom.* III, 21, ſeq.). Hunc designat angelus, qui inviſibiliter deſcendens in 508 piscinam, ad ſurgendam vim ſanandi movebat aquam. Deſcendit enim carne indutus magni conſilii angelus (*Iſai.* IX, 6), id eſt, paternæ voluntatis nuntius, in populum Judæorum, et movit peccatores factis ac doctrina ſua, ut occideretur ipſe, qui ſua morte corporali non ſolum ſpiritualiter languentes ſanare, ſed et mortuos vivificare ſufficeret. Motus ergo aquæ paſſionem Domini, qua [*Ms.* et *Beda*, quæ mota turbataque Judæorum gente] mota turba a Judæorum gente facta eſt, inſinuat; et quia per eandem paſſionem redempti ſunt credentes a maledicto legis, quaſi deſcendentes in aquam piscine turbatam ſanabantur, qui eatenus jacebant in porticibus ægroti. Legis ſiquidem littera, quæ neſcientes quid agendum, quid vitandum eſſet, docuit; nec tamen edoctos, ut ſua decreta complerentur, adjuvit, quaſi eductos de ſedibus ignorantie prioris, in porticibus ſiſ continebat, nec ſanabat languidos: gratia autem Evangelii, quæ per fidem ac myſterium Dominicæ paſſionis ſanat omnes languores iniquitatum noſtrarum, a quibus in lege Moysi non potuimus juſtificari, quaſi electos de porticibus legis ægrotos in aquam piscine turbidam, ut ſanari poſſint, immittit, quia a peccatis quæ lex oſtenderat per aquam baptiſmatis abſolvit, teſtante Apoſtolo: *Quia quicumque baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in morte ipſius baptizati ſumus; conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, ut quomodo ſurrexit Chriſtus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus* (*Rom.* VI, 3). Bene autem dicitur quia qui primus deſcendiſſet poſt motam aquæ, ſanus fiebat, a quocunquæ languore tenebatur; quia unus Dominus, una fides, unum ba-

plisma, unus Deus (*Ephes. iv, 5*). Et qui in unitate catholica Christi mysteriis imbutur, sanus fit a quocunque peccatorum languore detinebatur [*Beda, detineatur*]; quisque autem ab unitate discrepat, salutem quæ ab uno est, consequi non valet. Hæc de primo evangelicæ lectionis miraculo quod Dominus dedit locuti, nunc de secundo quod ipse dederit, fraternitati vestræ loquamur, in quo etiam ipso unus commendatur sanatus: non quia omnipotentis pietas Salvatoris omnes quos ibi languentes invenit, sanare nequit [*Beda, nequiverit*], sed ut doceret, præter unitatem catholicæ fidei nullum cui-libet locum patere salutis.

VERS. 5. — *Erat autem quidam homo ibi, inquit, triginta et octo annos habens in infirmitate sua.* Homo iste multorum infirmitate detentus annorum significat peccatorem quemlibet, enormi scelerum magnitudine vel numerositate depressum, cuius significando reatui, etiam motus [*Beda, modus*] temporis, quo iste languebat, congruit; nam duodequadraginta annos habebat in infirmitate: quadragenarius autem numerus, qui denario quater ducto conficitur, pro perfectione rectæ conversationis solet in Scripturis accipi; quia quisquis perfectam conversationem [*Ms. et Beda, perfectæ conversationis opera*] egerit, legis profecto decalogum per quatuor sancti Evangelii libros implet: ad quam nimirum perfectionem [*Ms., a qua... perfectione*] duo minus habet, qui a Dei et proximi dilectione, quam legis pariter et Evangelii Scriptura commendat, vacuus incedit. Quod etiam mystice Dominus sanans infirmum docuit, cum ait:

VERS. 8. — *Surge, tolle grabatum tuum, et ambula.* Surge enim dicitur, vitiorum torporem, [in] quibus diu languebas, excute, et ad exercitium virtutum, quibus perpetuo salveris, erigere. *Tolle grabatum tuum*, id est, porta. Diligis proximum tuum? Patienter ejus infirma tolerando porta *, qui te adhuc tentationum fasce depressum diu patienterque sustinuit. *Alter, enim, alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi (Gal. vi, 2).* Et sicut alibi dicitur: *Supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (Ephes. iv, 2).* Ambula autem; toto corde, tota anima, tota virtute Deum dilige, et ut ad ejus visionem pertinere merearis, quotidianis bonorum operum passibus de virtute in virtutem progredere, nec fratrem quem sufferendo ducis ob amorem ejus ad quem pergis, deseras [*Ms., deserens*]; nec ob fratris amorem, ab illo quærendo cum quo manere desideras, intentionem recti incessus avertas [*Ms., avertens*]; sed ut perfecte possis salvari, surge, tolle grabatum tuum et ambula, id est, relinque peccata pristina, necessitatibus fratrum succurre, et in universis quæ agis, vide ne **509** in hoc seculo mentem figas, sed ad videndum faciem tui festines Redemptoris. Surge bona operando, porta grabatum diligendo

* Beda et ms.: « Tolle grabatum tuum, porta diligens proximum tuum, patienter ejus infirma tolerando, qui te, etc. »

A proximum, et ambula expectando beatam spem et adventum gloriæ magni Dei (*Tit. ii, 13*). Sed o mira perfidorum dementia! qui ad tam inopinatam diu languentis sanationem credere ac spiritualiter sanari debuerant, e contra scandalizantur, et salvato pariter ac Salvatori calumnias struunt. Salvato quidem, quia sabbato grabatum tulerit; Salvatori autem, quia sabbato illum salvari, et grabatum tolli præceperit, quasi melius ipse diem sabbati [*Ms., ipsi de sabbato*] quam tanta divinitatis potentia nosset. (VERS. 10.) *Dicebant, inquit, Judæi illi qui sanus [Ms., sanatus] fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.* Litteram legis stulte defendebant ignorando dispensationem ejus, qui legis quondam edicta per servum decernens, nunc ipse adveniens eandem legem gratia mutare disposuit; ut quod juxta litteram diu carnales carnaliter observabant, deinceps spirituales spiritualiter observandum cognoscerent. Sabbato quippe [*At. quidem*] carnali, quod juxta litteram custodiebatur, populus [*Edit. custodiebat populus*] ab omni opere servili die septima vacare præceptus est; spirituale autem sabbatum est in luce gratiæ spiritualis, quæ septiformis accipitur, quia non una, sed omni die nos ab inquietudine vitiorum manere feriatos oportet. Si enim juxta vocem Dominicam, *omnis, qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34)*, patet liquido quia peccata recte opera servilia intelliguntur, a quibus quasi in die septima in præceptione [*Beda, perceptione*] gratiæ spiritualis, immunes incedere jubemur, nec solum a pravis continere, sed et bonis insistere factis. [Quod] in hac quoque lectione Dominus typice ostendit, cum eum qui duodequadraginta annos languebat, in die sabbati non solum surgere, verum etiam grabatum tollere et ambulare præcepit: videlicet insinuans eos qui longo vitiorum languore tabescunt, et Dei ac proximi dilectione [*Ms., dilectionis*] inanes, quasi a perfecta virtutum summa duo minus habent, jam per donum sancti Spiritus a vitiiis posse resurgere, eorumque discusso torpore, cum fraternæ dilectionis onere ad visionem debere sui properare conditoris. Nam sequitur:

VERS. 14. — *Postea invenit eum Jesus in templo, et dixit ei: Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Quod autem is qui sanatus est Jesum non in turba adhuc positus, sed post in templo cognoscit, mystice nos instituit ut si vere conditoris nostri gratiam cognoscere, si ejus amore confirmari, si ad ejus visionem pervenire desideramus, fugiamus sollicitè turbam, non solum turbantium nos cogitationum affectuumque pravorum, verum etiam hominum nequam, qui nostræ sinceritatis possunt impedire propositum, vel mala videlicet exemplo suo monstrando, vel bona nostra opera deridendo, aut etiam prohibendo. Confugiamus seduli ad domum orationis, ubi secreta libertate Dominum invocantes, et de perceptis ab eo

beneficiis gratias agamus, et de perceptionis [Ms. et A Beda percipiendis] humili devotione precemur. Imo etiam ipsi templum Dei sanctum, in quo venire et mansionem facere dignetur, existere curemus, audientes ab Apostolo: *Quia corpus vestrum templum est Spiritus sancti, qui in vobis est (I Cor. vi, 19)*. Inter quæ diligentius intnendam, fratres mei, quod inveniens in templo quem sanaverat, Dominus ait illi: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat*. Quibus verbis aperte monstratur quia propter peccata languebat, nec nisi dimissis eisdem peccatis poterat sanari; sed qui foris ab infirmitate, ipse etiam intus salvavit a scelere. Unde et caute præmonuit ne amplius peccando gravioris sibi sententiam damnationis contraheret. Quod non ita sentiendum est, quasi omnis qui infirmatur, ob peccata infirmetur. » Sæpe infirmatur homo ne extollatur in donis Dei, sicut de Paulo apostolo legitur (II Cor. xii, 7); sæpe ut probetur, tribulatur, sicut beati Job patientia tribulata et probata est; sæpe infirmitas pro castigatione datur, ut illud: *Flagellat Deus omnem filium, quem recipit (Hebr. xii, 6)*; quibusdam vero infirmitas pro gloria Dei datur, ut de cæco nato, vel de Lazaro legitur. Novit Dominus pro quo quemlibet jubeat infirmari, vel dimittat sæpe occulto hominibus judicio, sed nunquam injusto. « Sed discamus flagellis piissimi Redemptoris nostri humiliter substerni, arbitrantes nos minus pati quam mereremur, semper **510** illius sententiæ memores: *Quia beatus homo, qui corripitur a Domino (Job. v, 17)*. Et ipse in Apocalypsi: *Ego, inquit, quos amo, arguo et castigo (Apoc. iii, 19)*. Longævo autem languenti, interius exteriusque sanato, id est, et a flagellis apertæ castigationis et a peccatis quibus hæc merebatur erepto; Judæi e contra male intus languidi jam deterius ægrotare incipiunt, persequendo videlicet Jesum, qui hoc faceret in sabbato. Persequebantur autem eum quasi legis auctoritatem simul et divinæ operationis exempla secuti; quia et Dominus sex diebus mundi perfecta creatione, septimo requievit [Beda, requieverit] ab omnibus operibus suis, et populum sex diebus operari, septimo vacare præceperit; non intelligentes quia carnalia legis decreta paulatim erant spiritali interpretatione mutanda, apparente illo qui non tantum legislator, sed et *finis legis est Christus, ad justitiam omni credenti (Rom. x, 4)*; neque animadvertentes quia conditor in die septima non ab opere mundanæ gubernationis et annuæ, imo quotidiana [Ms., cottidianæ. . . substitutionis] rerum creaturarum substitutione, sed a nova creaturarum institutione cessavit. » Quod vero dicitur, *Requievit Deus in die septimo ab omnibus operibus suis*, ita intelligendum est, cessasse Deum a novarum conditione creaturarum. Quid vero hic ipsa Veritas ait ?

« Hic non obscure Beda minime contradicente hic Alcuino videtur negare quotidianam animarum creationem: quod paulo post clarius declarat his verbis: Non novum creaturæ genus instituendo, sed quæ a principio creaverat, ne deficient, propagan-

VERS. 17. — *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*. Operatur Pater et Filius, ut naturarum diversitas permaneat, quæ in prima conditione mundi conditæ sunt. Ideo dictum est in Psalmo: *Qui finxit singillatim corda eorum (Psal. xxxii, 15)*, non incognita animarum genera, sed ejusdem substantiæ animas, quæ in primo homine condita est, reformat. « ^b Quapropter Psalmista cum non solum primordiale mundi creationem, sed et quotidianam creaturæ gubernationem ad laudem creatoris referret, ait inter cætera: *Omnia in sapientia fecisti (Psal. ciii, 24)*. Si autem Christum Dei virtutem et Dei sapientiam recte confitemur, et omnia in sapientia fecit ac regit Deus, constat nimirum quia Pater usque modo operatur, operatur et Filius; ^R ergo *Pater meus*, inquit, non solum sex, ut putatis, diebus primis operatus est, verum *usque modo operatur*, non novum creaturæ genus instituendo, sed quæ in principio creaverat, ne deficient propagando. *Et ego operor*, subauditur, *usque modo*, cum eo cuncta disponens, regens, accumulans; ac si aperte dicat: *Quid mihi invidetis? Cur me vituperatis, cæci legis lectores [Beda, legislatores], quod in forma hominis sabbato salutem unius hominis operatus sim, qui in natura divinitatis una cum Deo Patre totum genus humanum, imo totam mundi machinam, et cuncta visibilia et invisibilia quietus semper operor?* Sed ipsi talis ac tanti mysterii minus capaces, propterea magis quærebant eum interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. In eo maxime dolebant, quia is quem verum ex infirmitate carnis hominem cognoverant, verum se Dei Filium credi voluisset, id est, non gratia adoptatum, ut ceteros sanctos, quibus loquitur Propheta: *Ego dixi, dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. lxxxii, 6)*; sed natura Patri per omnia æqualem. »

Notandum sane quod dictum est, *æqualem se faciens Deo*, a Judæorum persona dictum, qui putabant Dominum Jesum prædicando se facere quod non esset, et non veraciter intimare quod esset. « ^d *Commoti igitur Judæi, et indignati sunt*. Merito quidem, quod audebat homo æqualem se facere Deo; sed ideo immerito, quia in homine non intelligebant Deum. Carnem videbant, Deum nesciebant; habitaculum cernebant, habitatorem ignorabant. Caro enim illa templum erat, Deus inhabitabat intus. Non ergo Jesus carnem æquabat Patri, non formam servi Domino comparabat: non quod factum est propter nos, sed quod erat quando fecit nos. Quis namque sit Christus, (catholicis loquor,) vostis, quia bene credidistis: non Verbum tantum, non caro tantum; sed *Verbum caro factum est, et habitavit [Aug., ut habitaret] in nobis*. Recensete de Verbo, quod nostis. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum,*

do. MARTENE.

^b Ex eadem homilia Bedæ.

^c Hucusque ex homilia 7 Bedæ.

^d S. Aug. Tract. xviii in Joan., num. 2.

511 et Deus erat Verbum. Hic æqualitas cum Patre. Sed Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: hac carne major est Pater. Ita Pater et æqualis et major: æqualis Verbo, major carne; æqualis ei per quem fecit nos, major eo qui factus est propter nos. Commotis vero et turbatis Judæis, quia se æqualem Christus Patri fecit, qui hominem tantummodo intellexerunt, non Deum; carnem viderunt, divinitatem non crediderunt; dixit enim:

VERS. 19. — *Non potest a se Filius facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* « Non alia opera facit Pater quæ videat Filius, et alia Filius cum [Ms., quæ] viderit Patrem facientem; sed eadem opera ipse Pater et Filius facit. Secutus enim ait [Ms., sequitur enim]: *Quæcunque ille fecerit, hæc [et] Filius similiter facit.* Non cum ille fecerit, alia Filius similiter facit: sed *quæcunque ille fecerit, hæc et Filius similiter facit.* Si hæc facit Filius quæ fecerit Pater, per Filium facit Pater; si per Filium facit Pater quæ facit, non alia Pater, alia Filius facit, sed eadem opera sunt Patris et Filii. Et quomodo eadem facit Filius, eadem et Pater similiter. Ne forte eadem, sed dissimiliter: *Eadem, inquit, et similiter.* Et quomodo possit eadem non similiter, dum omnia, quæ Pater facit, per Filium facit? Sicut dictum est: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Ideo similiter dixit, quia *eadem fecit Filius, quæ facit et Pater*: quia una Patris et Filii in divinitate substantiæ est [Ms., substantia et] operatio, una voluntas et potestas, una vita et essentia, et æqualia omnia sunt in Patre et Filio, nisi quod Pater pater est, et Filius filius est. Separatio est in personis, sed unitas in natura. *Non enim potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Non debemus carnaliter intelligere hanc sententiam, « quasi duorum hominum Patris et Filii, unius ostendentis, alterius videntis; unius loquentis, alterius audientis; quæ omnia phantasmata cordis sunt. » Talis cogitatio procul a pectoribus Christianis expellenda est. Ergo de Filio et Patre præsentis docet lectionis exemplum, quia nec Pater minorem quam Filius, nec Dei Filius majorem, quam Pater habet personam, cum Patri et Filio nulla distantia divinitatis sit, sed una majestas. Quod enim ait Filium nihil facere, nisi quod viderit Patrem facientem, non corporaliter intelligendum est, quia non corporalibus modis Deus videt: sed visus ei omnis in virtute naturæ est; neque enim partitio esse poterit in simplici natura divinitatis; sed [idem est] Filio videre Patris opera, cum Patre æqualiter facere, quia idem est Filio videre et esse. Ideo subiecit: *Omnia enim quæcunque facit Pater, eadem et Filius facit similiter.* Significationem unius naturæ ostendit et unius operationis, quia communis [est] operatio Patris et Filii, quorum est una natura, una etiam et operatio. Ideo consequenter

S. Aug. ibidem num. 8.

^b Ms. et Aug.: « Et quomodo eadem facit et Filius? et eadem et similiter. »

^c Hucusque sanctus Augustinus, loco citato.

PATROL. C.

A subjunxit: (VERS. 20) *Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei quæ ipse facit.* Ut ostenderet omnem hanc Patris demonstrationem fidei nostræ esse doctrinam. Ut scilicet et Pater nobis in confessione esset et Filius; et ne qua ignoratio in Filio posset intelligi, cui Pater opera omnia quæ ipse faceret, monstraret, continuo ait: *Et majora horum opera demonstrabit ei, ut vos admiremini.*

CAPUT X.

Quod sicut Pater suscitavit mortuos, sic et Filius; et quod æqualiter cum Patre sit honorandus; et in quod credentes transeant de morte ad vitam. Venturam quoque pronuntiat horam, qua de monumentis boni mali que resurgent.

VERS. 21. — *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat.* Ea enim Patrem demonstraturum Filio dicit quæ mirentur. Et quæ eadem essent illa, mox docuit: *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, sic et Filius quos vult vivificat.* Exæquata virtus est indissimilis per naturæ [Ms., per naturæ indissimilis] unitatem, et demonstratio operum non ignorationis instructio est, sed nostræ fidei quæ **512** non Filio scientiam ignoratorum, sed nobis confessionem nativitatis invexit. Demonstrare enim Patrem, est per Filium facere quæ facturus est. Nam majora opera sunt resurrectio mortuorum quæ erit in novissimo die, quam istius languentis sanitas, qui Christi verbo sanatus est. Ex quo nata est hujus occasio tota sermonis; dicit enim: *Ut vos miremini.* « Et hoc difficile est videre, quomodo tanquam temporaliter Filio cœterno aliqua demonstraret æternus Pater, omnia scienti quæ sunt apud Patrem. Quæ sunt tamen illa majora? Hoc enim facile est intelligere. *Sicut enim Pater, inquit, suscitavit mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat.* Majora ergo sunt opera mortuos suscitare, quam languidos sanare. Sed *sicut suscitavit Pater mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat.* Non alios ergo Pater, alios Filius: sed omnia per ipsum; ipsos itaque Filius quos et Pater: quia non alia, nec aliter, sed *hæc Filius similiter facit.* Ita plane intelligendum est, et ita tenendum: sed mementote, quia *Filius quos vult vivificat.* Terete hic ergo non solum potestatem Filii, verum etiam voluntatem [Ms., et voluntatem Patris]. Filius quos vult vivificat, et Pater quos vult vivificat: et ipsos Filius, quos et Pater: ac per hoc eadem Patris et Filii [et] potestas est et voluntas, eadem quoque vita et vivificatio mortuorum. Et ideo dicit: *Sicut Pater suscitavit mortuos, et vivificat quos vult, sic et Filius quos vult vivificat.* Non enim alios Pater, alios Filius vivificat; sed una potestas unam vivificationem facit; quæ etiam potestas uno honore honoranda est [Al., veneranda]. Et ideo consequenter subjunxit:

VERS. 22, 23. — *Pater enim non judicat quæquam, sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes hono-*

^d Ex S. Aug. Tract. xix, num. 1.

^e Ms. « Quia nec Pater minorem habet, nec majorem Dei Filius: cum... »

^f Ex S. Aug. Tract. xix, num. 4, 5.

rificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Patrem, non honorificat Filium. Pater non iudicat quemquam, quia Patris persona hominem non suscepit, nec in iudicio videbitur : sed sola Filii persona, in ea forma quæ iudicata est injuste, et iuste iudicabit vivos ac mortuos. Nec enim Filius videbitur in iudicio in ea natura qua consubstantialis est Deo Patri, sed in ea qua consubstantialis est matri, et homo factus est. Ita intelligendum est : *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio*; ac si diceretur : Patrem nemo videbit in iudicio vivorum et mortuorum, sed omnes Filium; quia et filius hominis est, ut possit et ab impiis videri, cum et illi videbunt in quem pupugerunt. Quod ne conjicere potius quam aperte demonstrare videamur, proferimus ejusdem Domini certam manifestamque sententiam, qua ostendimus ipsam fuisse causam ut diceret : *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio*, quia iudex forma filii hominis apparebit. Quæ forma non est Patris, sed Filii, nec [ea] Filii in qua æqualis est Patri, sed in qua minor est Patre : ut sit in iudicio conspicuus bonis et malis.

Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Patrem, non honorificat Filium. « Quid est enim honorificare Patrem, nisi quod habeat Filium? Aliud est enim cum tibi commendatur Deus quia Deus est, et aliud, cum tibi commendatur Deus quia Pater est. Cum tibi Deus quia Deus est commendatur, creator tibi commendatur, omnipotens tibi commendatur, spiritus quidem [Aug., quidam] summus, æternus, invisibilis, incommutabilis tibi commendatur : cum vero tibi Pater quia pater est commendatur, nihil tibi aliud quam et Filius commendatur, quia Pater non dici potest, si Filius non habet; sicut nec Filius, si Patrem non habet. Sed ne forte Patrem quidem honorifices tanquam majorem, Filium vero tanquam minorem, ut dicas mihi : Honorifico Patrem; scio enim quod habeat Filium, et non erro in Patris nomine, non enim Patrem intelligo sine Filio, honorifico tamen et Filium tanquam minorem : corrigit te ipse Filius, et revocat [te] dicens : *Ut omnes honorificent Filium*, non inferius, sed *sicut honorificant Patrem. Qui ergo non honorificat Filium, nec Patrem honorificat, qui misit illum.* Ego, inquis, majorem honorem volo dare Patri, minorem Filio. Ibi tollis honorem Patri, ubi minorem das Filio. Quid enim tibi aliud videtur ista sententia [Aug., ita sentiendi], nisi quia Pater æqualem sibi Filium generare aut noluit aut non potuit? Si noluit, invidit; **513** si non potuit, defecit. Non ergo vides, quia ita est sentiendum : Ubi [Aug., quia ita sentiendo, ubi] majorem honorem vis dare Patri, ibi es contumeliosus in Patrem. Proinde sic honorifica Filium, quomodo honorificas Patrem, si vis honorificare et Filium et Patrem.

« S. Aug. loc. cit. num. 6, 7.

« Ex S. Aug. loc. cit. num. 8.

A **VERS. 24.** — *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei, qui misit me, habet vitam æternam, et in iudicium non veniet, sed transiet a morte ad vitam.* Non nunc transit, jam transiit a morte in vitam. Et hoc attendite, *qui verbum meum audit* : et non dixit : credit mihi; sed, *credit ei, qui misit me.* Verbum ergo Filii audiat, in Patre credat [Ms., et Aug., ut Patri credat]. Quare Verbum audit tuum, et credit alteri? Nonne cum verbum alicujus audimus, eidem verbum proferenti credimus, loquendi nobis fidem accommodamus? Quid ergo voluit dicere, *qui verbum meum audit, et credit ei, qui misit me*, nisi quia verbum ejus est in me? Et quis est, *qui audit verbum meum*, nisi, qui audit me? [Aug.: Et quid est, *audit verbum meum*, nisi audit me?] **B** *Qui credit in me, credit etiam ei qui misit me* : quia cum illi credit, verbum [Aug., verbo] ejus credit; cum autem verbum ejus credit, mihi credit, quia Verbum Patris ego sum.

^b Non enim transiret de morte ad vitam, nisi primo esset in morte, et non esset in vita. Cum ergo transierit in vitam, non erit in morte. Mortuus ergo erat, et revixit, perierat, et inventus est (*Luc. xv, 32*). Fit proinde jam quædam resurrectio, et transeunt homines a morte quadam ad quamdam vitam; a morte infidelitatis ad vitam fidei; a morte falsitatis ad vitam veritatis; a morte iniquitatis ad vitam justitiæ. Est ergo et ista [Aug., et ista quædam] resurrectio mortuorum. Aperiat illam plenius, et luceat nobis, ut ceipit.

C **VERS. 25.** — *Amen amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.* Hoc proprium est piorum, qui sic audiunt de incarnatione ejus, ut credant quia Filius Dei est, id est, sic eum propter se factum accipiunt minorem Patre in forma servi, ut credant quia æqualis est Patri in forma Dei. Et ideo sequitur, et hoc ipsum commendans dicit : (**VERS. 26**) *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, ita dedit et Filio gratiam* [Ms., vitam] *habere in semetipso.* « Quod ergo ait, *Dedit Filio vitam habere in semetipso*, breviter dicam : Genuit Filium, vitam in se habentem. Neque enim erat sine vita, et accepit vitam, sed nascendo vita est. Pater vita est non nascendo, Filius vita est nascendo. Pater de nullo patre, Filius de Deo Patre. Pater propter Filium est, Filius vero et quod [Filius] est, propter Patrem est; et quod est, a Patre est. Hoc ergo dixit : *Vitam dedit Filio, ut haberet eam in semetipso*, tanquam diceret : Pater qui est vita in semetipso, genuit Filium, qui esset vita in semetipso. Pro eo enim, quod genuit, voluit intelligi *dedit*. Tanquam si cuidam diceremus : *Dedit tibi Deus esse.* » Sequitur enim et dicit :

D **VERS. 27.** — *Et dedit ei potestatem facere iudicium, quia Filius hominis est.* Puto nihil esse manifestius; nam quia Filius Dei est, æqualis est Patri; non accipit hanc potestatem iudicium faciendi, sed habet ill-

« Ex eodem, num. 13.

lam cum Patre in occulto. Accipit autem illam, ut boni vel mali eum videant iudicantem, quia filius hominis est. Visio quippe filii hominis exhibetur et malis. Nam visio formæ Dei non nisi mundis corde, quia ipsi Deum videbunt (*Matth. v, 8*). Id est, solis piis, quorum dilectioni hoc ipsum promittit, quia ostendet seipsum illis. Et ideo vide quid sequatur: (*Vers. 28*) *Nolite mirari hoc*, inquit. Quid nos prohibet mirari? nisi illud quod: revera miratur omnis qui non intelligit? ut ideo diceret Patrem dedisse ei potestatem iudicium facere, quoniam Filius hominis est, cum magis quasi hoc expectaretur ut diceret [*Al.*, iudicaret], quoniam Filius Dei est. Sed quia Filium Dei secundum id quod in forma Dei æqualis est Patri videre iniqui non possunt, oporteat [*Ms.*, oportet] autem et iudicem vivorum et mortuorum, cum coram eo iudicabuntur, et iusti videant et iniqui; *Nolite*, inquit, *hoc mirari*. (*Vers. 29*.) *Quoniam veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus: et procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala gesserunt, in resurrectionem iudicii*. Ad hoc ergo oportebat ut ideo acciperet illam potestatem, **514** quia filius hominis est, ut resurgentes omnes viderent eum in forma in qua videri ab omnibus potest, sed alii ad damnationem, alii ad vitam æternam. Quæ est autem vita æterna, nisi illa visio quæ non conceditur impiis? *Ut cognoscant te*, inquit, *unum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan. xvii, 3*). Quomodo et ipsum Jesum Christum, nisi quemadmodum unum verum Deum, qui ostendet se ipsum illis, non quomodo se ostendet etiam puniendis in forma filii hominis. Secundum autem illam visionem bonus est, secundum quam visionem Deus apparet mundis corde, quanquam [*Ms.*, quomodo] bonus Deus Israel rectis corde. Quando autem iudicem videbunt mali, non eis videbitur bonus, quia non ad eum gaudebunt corde, sed tunc se plangent omnes tribus terræ: in numero itaque [*Forte*, utique] malorum omnium et infidelium. Propter hoc etiam illi qui eum dixerat magistrum bonum, quærens ab eo consilium consequendæ vitæ æternæ, respondit: *Quid me interrogas de bono? Nemo bonus nisi unus Deus* (*Luc. xviii, 19*). Cum et hominem alio loco dicat bonum ipse Dominus: *Bonus homo*, inquit, *de bono thesauro cordis sui profert bona, et malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala* (*Matth. xii, 35*). Sed quia ille vitam æternam quærebat, vita autem æterna est in illa contemplatione, qua non ad pœnam videtur Deus, sed ad gaudium supernum [*Ms.*, sempiternum]: duas hic resurrectiones ipse Dominus Christus in his verbis nobis demonstrat. Primam quæ in fide est resurgendo a peccatis, de qua ait: *Amen amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, in qua mortui audient vocem Filii Dei*. Alteram ubi ait: *Amen amen dico vobis, quia veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei*. Illa prior est

A resurrectio animarum, ista sequens resurrectio erit corporum. Qui vero in hac prima resurgit, in secunda resurget ad gloriam. Qui vero in hac prima non resurgit, in secunda tamen resurget, sed ad pœnam. Utramque facit Deus per Christum. Qui hic resurgit per eum, ibi resurget ad eum. Qui hic per eum non resurgit, nec ibi ad eum resurget. « *Hora autem nunc est, ut resurgant mortui; hora erit in fine sæculi, ut resurgant mortui*. Sed resurgant [*Aug.*, resurgant] nunc in mente, tunc in carne. Resurgant nunc in mente per verbum Dei, Filium Dei: resurgent tunc in carne per Verbum Dei, carnem factum filium hominis. Neque enim ad iudicium vivorum et mortuorum Pater ipse venturus est; nec tamen recedit a Filio Pater: quomodo ergo non ipse venturus est? quia non ipse videbitur in iudicio. Videbant in quem compunxerunt (*Joan. xix, 37*). Forma illa erit iudex, quæ stetit sub iudice; illa iudicabit, quæ iudicata est: iudicata est enim inique, iudicabit iuste. Talis apparebit iudex, qualis videri possit et ab eis, quos coronaturus est, et ab eis quos damnaturus est. » Distinctio est inter illud verbum quod superius dixit, *quod mortui audient vocem Filii Dei*, et inter illud quod hic ait: *venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei*. Ibi vero ait: *audient*, id est, obedient. Ideo ista resurrectio est ad vitam, illa vero quæ futura est, de qua dicit, *audient vocem Filii Dei*, audient ut resurgant ad iudicium; non addit hic ad vitam, quia omnes ad gloriam non resurgent, sed multi ad pœnam. Ideo addidit de futura resurrectione: *Qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui mala egerunt, in resurrectionem iudicii*, id est, damnationis, quia hic iudicium pro pœna posuit. Tunc erit ultima pala [*Ms.*, palea], quæ separat bonos a malis, triticum a paleis. Tunc ibunt impii in ignem æternum, iusti autem in vitam æternam. Sequitur autem:

Vers. 30. — *Non possum a me ipso facere quidquam, sed sicut audio, iudico, et iudicium meum iustum est*. Fortassis ideo dixit, non possum a me ipso facere quidquam, quasi dixisset: A me ipso non sum, sed a Patre. Pater enim a nullo alio est, Filius enim a Patre est. Ideo dixit: *Sicut audio, iudico*, quia unum opus est Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Sicut audit, iudicat; audit videlicet per unitatem substantiæ et proprietatem scientiæ. Non iudicat a semetipso, quia non est a semetipso. Pater quippe solus de alio non est, Filius a Patre genitus est, ut diximus. Ab ipso enim audit et Filius, a quo genitus est, quia non est a se ipso, sed ab illo, a quo genitus est. A quo illi est intelligentia, **515** ab illo utique et scientia. Ab illo igitur audientia, quæ nihil est aliud quam scientia. Potest quoque hoc ipsum quod dixit, *sicut audio, iudico*, de humanitatis natura intelligi, quam Dei Filius ex virgine sumpsit. Cum ageret de resurrectione animarum, non dicebat, *audio*, sed *iudico*. *Audio* enim, tanquam præcipientis

* S. Aug. loc. cit. num. 16.

Patris imperium. Jam ergo sicut homo, sicut quo A major est Pater; jam ex forma servi, non ex forma Dei. *Sicut audio, judico, et judicium meum justum est.* Unde est judicium justum hominis? Quia sequitur: *Non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Ista missio, incarnatio est Christi, quæ ad hoc facta est ut paterna voluntas in salutem humani generis per eum efficeretur. Videtur enim in hoc loco ex his verbis Salvatoris nostri, velle eum insinuare nobis duas naturas in se esse, et veram habere animam, in qua sola voluntas est [Ms., solet voluntas esse]; quæ etiam tanta conjunctione commista est divinitati, ut tota voluntas in ea spiritalis fuerit, non animalis, id est, carnalis. Nam consequenter subjunxit:

VERS. 31. — *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum.* Sicut in consequentibus dixit: *Si glorifico me ipsum, gloria mea nihil est; sed qui misit me Pater, ipse me glorificat:* sic et hic dictum est: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum.* Et paulo post: *Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibet de me.* Nunc in se naturam hominis demonstrat; nunc in Dei majestate æqualem se significat Patri; nunc unitatem sibi divinitatis cum Deo Patre vindicans, nunc fragilitatem humanæ carnis ostendens; nunc doctrinam suam se non dicere, nunc voluntatem suam se non querere: nunc testimonium suam verum non esse, nunc verum esse significans. Nam hic ait: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum;* et paulo post: *Et si ego testimonium perhibeo de me, verum est testimonium meum.* Quomodo ergo non [Ms., nunc] est verum testimonium tuum, Domine, nisi secundum fragilitatem carnis? Nam et illud quod dixit: *Non veni facere voluntatem meam, et Filius a se nihil potest facere,* et alia multa hujusmodi; quæ omnia non infirmant Filium, neque depreciant, nec a Patre disjungunt: siquidem et hæc ideo sunt posita, ut vera incarnatio noscatur. Nam quod dicit: *Ego de Patre exivi, ego in Patre, et Pater in me; ego et Pater unum sumus, et qui me videt, videt et Patrem; et sicut Pater suscitavit mortuos, et vivificat, ita et Filius quos vult vivificat:* vera ejus divinitas approbatur: quia voluntas Patris et Filii, una operatio, una denique gratia, eademque gubernatio est, sicut magister gentium docet ita scribens: *Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo (Rom. 1, 7).*

VERS. 32. — *Alius est qui testimonium perhibet de me.* In sequentibus ostendit quis sit ille alius, qui testimonium perhibet de se, ubi ait: *Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibet de me (Joan. v, 37).* Testimonium Patris est de Filio in baptismo, ubi vox facta est de cælo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit [Ms., complacui] (Matth. xvii, 5).* Simile quoque testimonium in monte sancto perhibuit Pater, audientibus tribus discipulis de Fi-

lio suo. *Et scio quia testimonium ejus verum est.* Omne verum, a veritate verum est: Deus enim veritas est. Et quidquid verum est, a Deo verum est. * Atque id testimonium dixit, qui I sit: *Opera, inquit, quæ ego facio, testimonium perhibent de me.* Deinde adjunxit, *Et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater.* Ipsaque opera quæ facit, a Patre se accepisse dicit. Testimonium ergo perhibent opera, testimonium perhibet Pater qui misit eum. Perhibuit Joannes testimonium de Christo tanquam lucerna, non ad sanandos [Aug., satiandos] amicos, sed ad confundendos inimicos. Jam antea prædictum erat a persona Patris: *Paravi lucernam Christo meo; Inimicos ejus induam confusione, super ipsum autem florebit sanctificatio mea (Psal. cxxxii, 17, 18).* Esto tanquam in nocte positus, attendisti in lucernam, et miratus es lucernam, et exultasti ad lumen lucernæ. Sed illa lucerna dicit esse solem, in quo exultare debeas; et quamvis ardeat in nocte, diem te jubet expectare. Non ergo, quia illius hominis testimonium [Aug., testimonio] non erat opus. Nam ut quid mitteretur, si non erat opus? Sed ne in lucerna [remancat] homo, et lumen lucernæ sibi sufficere arbitretur; ideo Dominus nec lucernam illam superfluum dicit fuisse, nec tamen dicit in lucerna debere 516 remanere. Dicit aliud testimonium Scriptura Dei, ubi utique Deus perhibuit testimonium Filio suo; et in illa Scriptura Judæi spem posuerant, in lege scilicet Dei, ministrata sibi per Moysen famulum Dei. *Scrutamini, inquit, Scripturam (Joan. iii, 39, 40), in qua vos putatis vitam æternam habere.* Ipsa testimonium perhibet de me, et non vultis venire ad me ut vitam habeatis. Quid vos putatis habere in Scriptura vitam æternam? Ipsum interrogate cui perhibet testimonium, et intelligite quæ sit vita æterna. Et quia propter Moysen videbantur [Aug., volebant] repudiare Christum tanquam adversarium institutus et præceptis, quæ Moyses tradidit, rursus eosdem ipse convincit tanquam de alia lucerna, dicens:

CAPUT XI.

Joannem lucernam appellat. Patrem quoque, et Scripturas de se testimonium perhibere. Judæos se non recipientes vementem in nomine Patris, alium in nomine suo venturum recepturos. De se autem Moysen scripsisse testatur.

VERS. 33-36. — *Vos misistis ad Joannem, et testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine accipio testimonium; sed hæc dico, ut vos salvi sitis. Ille erat lucerna ardens et lucens. Vos autem voluistis exultare ad horam in lucem ejus. Ego autem habeo testimonium majus Joanne. Omnes enim homines lucernæ sunt, quia et incendi [Aug., accendi] possunt et exstingui. Et lucernæ quidem cum sapiunt, lucet, et spiritu fervent. Nam et si ardebant, et exstinctæ sunt, etiam putent. Permanserunt autem servi Dei lucernæ bonæ ex oleo misericordie illius, non ex viribus suis. Gratia quippe Dei gratuita, illa oleum lucernarum est. Plus enim illis omnibus laboravi*

* S. Aug., tract. xxiii, num. 2, 3.

(I Cor. xv, 10), ait quædam lucerna : et ne viribus suis ardere videretur, adjunxit : *Non ego autem, sed gratia Dei mecum*. Omnis ergo propheta ante Domini adventum lucerna est, de quo apostolus Petrus dicit : *Habemus certiores prophetarum sermonem; cui benefactis intendentes, quemadmodum lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies luceat, et lucifer oriatur in cordibus vestris* (II Petr. 1, 19). Lucernæ itaque prophetæ, et omnis prophetia una magna lucerna. Quid apostoli, nonne lucernæ? Etiam ipsi lucernæ plane. Sol [Ms. et Aug., solus] enim ille, non lucerna. Non accenditur et extinguatur, sed est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. De Joanne dicitur : *Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine* (Joan. 1, 8, 9). De Christo autem : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Quid est, quod de Apostolis ipsa Veritas dicit? *Vos estis lux mundi* (Math. v, 14). Et Joannes [Et de Joanne] evangelista : *Non erat ille lumen*. Nec Joannes per se erat lucerna, nec apostoli per se lumen, sed a lumine Christo ille lucerna, et illi illuminati ab eo, qui est sol verus oriens in cordibus fidelium [Al. credentium]. *Ego autem habeo testimonium majus Joanne*. Opera enim, quæ dedit mihi Pater, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater me misit. (Vers. 37.) *Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me*. Superius dixit : *Testimonium non accipio ab homine*. Hic causam reddit, quare ab homine testimonium non accepisset, quia habet testimonium Patris, et operum testimonia quæ sunt majus quam hominum. Ergo hæc missio incarnatio est Christi; incarnatio vero Christi, redemptio est nostra; redemptio vero nostra est ipsa Veritas, quæ ait [Ms., in ipsa veritate, qua ait] : *Ego veni, ut vitam habeant, et abundantius habeant*. Subjunxit vero huic testimonio Patris de ipso Patre, quod Judæi vel magi, omnesque infideles, excæcatis mentibus veritatem divinitatis non possunt accipere, dicens :

VERS. 38. — *Neque enim vocem ejus audistis, unquam, neque speciem ejus vidistis; et verbum ejus non habetis in vobis manens*. Dicit apostolus : *Non enim auditores legis justificati sunt, sed factores verbi Dei* (Rom. 11, 13). Id est Filius Dei non manet in eorum cordibus, quia non servant quæ audiunt. Quod vero ait : *Neque vocem ejus audistis, neque speciem ejus vidistis*. In hoc ostendit substantiam divinitatis incomprehensibilem esse, et invisibilem, et vocem ejus non carnalibus audire 517 potuisse auribus, sed spiritali intelligentia per gratiam sancti Spiritus intelligere vel amare, secundum quod unicuique datum erit. (Vers. 39.) *Quia, quem misit ille, huic vos non creditis*. Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, (Vers. 40) *et non vultis venire ad me ut vitam habeatis*. Non vultis venire, id est, non vultis credere, quia impossibile est sine fide Deo placere (Hebr. 11, 6). Venire nostrum est ad Christum, id est, credere illum verum Filium Dei, et veram nos

per illum habere salutem. Omnis enim Scriptura sancta testimonium perhibuit Christo, sive per figuras, sive per prophetas, sive per angelorum ministeria. Ergo et Moyses perhibuit testimonium Christo, et Joannes perhibuit testimonium Christo, et cæteri prophetæ, et apostoli perhibuerunt testimonium Christo. His omnibus testimonii præponit testimonium operum suorum, quia per illa non nisi Deus perhibuit testimonium filio suo.

VERS. 41. — *Claritatem ab hominibus non recipio*. Id est, laudem humanam non quero, quia non veni ministrari, sed ministrare; id est, non veni ut honorem ab hominibus acciperem carnalem, sed ut honorem hominibus darem spiritalem. (Vers. 42.) *Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis*. Ideo dilectionem Dei non habuerunt, quia non crediderunt in eum [Ms., in eo], qui non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit illum. Ideo subjunxit : (Vers. 43) *Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me*. Id est, non credidistis in me, quia ideo veni [Ms., veniebam] in mundum, ut glorificaretur nomen Patris. *Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis*. Quis est qui venit in nomine suo, nisi ille qui gloriam propriam quærit, et non illius qui misit illum? Quis est quem accepturi erunt Judæi, nisi Antichristum, qui venturus est gloriam propriam querere? Et hoc erit illis pœna peccati, quia noluerunt veritati credere, ut crederent mendacio [Ms., et credent mendacium] (II Thess. 11).

VERS. 44. — *Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ad invicem accipitis; et gloriam, quæ est a solo Deo, non quaeritis?* Considerandum est intentius quantum sit jactantia et humanæ laudis ambitio malum, pro quo ipsa Veritas ait, credere non posse quosdam, quia sæcularis gloriæ cupidi erant. Quæ est humanæ laudis cupiditas, nisi superbæ mentis elatio? Vult de se homo æstimari, quod in se habere non studet. Alter est interius, alter foris [Ms., foras] videri desiderat. Humilitas vero gloriam quærit a solo Deo, superbia ab hominibus. Inde Joannes Baptista ab ipsa Veritate tam excellenter laudatus est, ut non esset arundo, vento agitata (Matth. xi, 7) : quia non humanæ laudis, nec odiosæ vituperationis aura flante, flexibilis fuit. Ideo gloriam habuit a Deo Christo, quia gloriam non quæsit humanam. (Vers. 45, 46.) *Nolite putare, quia ego accusaturus sim vos apud Patrem*. Est, qui accusat vos Moyses, de [Ms., in] quo vos maxime speratis. *Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit*. Ideo non accuso, quia non veni damnare, sed salvare; Moyses vero accusat, quia increduli estis voci illius. De me ille scripsit, dum ait : *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus de fratribus vestris, tanquam me ipsum audietis eum* (Deut. xviii, 15; Actor. 11, 22, 23). Quid vero sequatur, attendite. *Et erit omnis anima, quæ non obedierit Prophetæ illi, exterminabitur de populo Dei*. (Vers. 47.) *Si enim illius litteris non creditis, quomodo meis credetis verbis?* Quidquid enim lex et

[*Ms.*, vel] prophetæ scripserunt, omnia Christum A venturum esse designabant. Si enim Judæi legi vel prophetis credidissent, [credidissent] utique et Christo.

Post hæc verba mystica, et profundissimæ intelligentiæ Domini nostri Jesu Christi, quibus partim suæ divinitatis, partim et humanitatis arcana mysteria, vel tunc audientibus, vel nunc legentibus demonstrare voluit, quinque panum miraculo seipsum ostendere, quis esset, studuit. Idcirco consequenter evangelista adiunxit:

518 CAPUT XII.

Appropinquante Judæorum Pascha de quinque panibus, et duobus piscibus quinque millia hominum satiavit. Pro quo signo cum regem vellent eum facere, fugit in montem. Dehinc ambulans super mare paventibus ait discipulis: Ego sum, nolite timere.

CAPUT VI. VERS. 1, 2. — Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis, et sequebatur illum multitudo maxima, quia videbant signa quæ fiebant super his qui infirmabantur [*Ms.*, quæ faciebant super infirmos]. Abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis. * Præmo dicendum juxta historiam, quia mare Galilææ, quod multis pro diversitate circumjacentium regionum vocabulis distinguitur, illis tantum in locis mare Tiberiadis vocabatur [*Ms.*, vocatur], ubi Tiberiadem civitatem aquis, ut aiunt, calidis salubrem habitationem ab occidente præmonstrat. Siquidem interfluente Jordane, duo de viginti passuum millibus in longum, et quinque extenditur in latum. Mystice autem mare, turbida ac tumescens sæculi hujus volumina significat, in quibus pravi quilibet injuste delectati, quasi profundis dediti pisces, mente [*Ms.*, mentem] ad superna gaudia non intendunt. Unde bene idem mare Galilææ, id est, rota cognominatur, quia nimirum amor labentis sæculi quasi in vertiginem [*Al.*, voraginem] corda mittit, quæ ad perennis vitæ desideria non permittit erigi. De qualibus Psalmista: *In circuitu, inquit, impij ambulat (Psal. xi, 9)*. Sed abeuntem trans mare Galilææ Jesum multitudo maxima sequebatur, quæ doctrinæ, sanationis et refectionis ab eo cælestis munere summa [*Beda*, summa munera] perciperet. Quia priusquam Dominus in carne appareret, sola illum gens Judæa sequebatur credendo; postquam vero per incarnationis suæ dispensationem fluctus vitæ corruptibilis adiit, calcavit, transiit, maxima mox eum multitudo credentium secuta est nationum, spiritaliter instrui, sanari, ac satiari desiderans, et cum Psalmista deprecans: *Domine ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam (Psal. cxlii, 9, 10)*. Et iterum: *Miserere mihi [Al., mei], Domine, quoniam infirmus sum, sana me Domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea (Psal. vi, 3)*. Et iterum de percipiendis ab eo vitæ perpetuæ alimoniis confisa: *Dominus, inquit, pascit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit (Psal. cxii, 1, 2)*.

VERS. 3, 4. — *Subiit ergo Jesus in montem, et ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum Pascha dies festus Judæorum.* Quod autem subiit in montem Jesus, ibi sedebat cum discipulis suis; sed veniente ad eum multitudine descendit, atque hanc in superioribus [*Ms.*, inferioribus] refecit, quam in inferioribus paulo ante curaverat, nequaquam frustra factum credamus, sed ad significandum mystice quia doctrinam et charismata sua Dominus juxta percipientium capacitatem distribuit, infirmis quidem adhuc mentibus ac parvulis spiritu simpliciora monita committens et apertiora credens sacramenta; celsioribus autem quibusque, et perfectioribus sensu, secretiora suæ majestatis arcana reserans, arctiora devotæ conversationis itinera suggerens, et altiora præmiorum cælestium dona promittens. Denique cuidam sciscitanti quid faciens vitam æternam possideret, quasi inferius adhuc posito communia suæ dona largitatis impendit dicens: *Non occides, non mæchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum et matrem.* Cui postmodum majora quærenti, et velut ad montem virtutum ascendere cupienti, *si vis, inquit, perfectus e. se, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo, et veni, sequere me (Matth. xix, 18, 19, 21)*. Cujus discretionem moderaminis, non per se solum Dominus in carne docens exhibuit, verum nunc quoque per verbi sui ministros exhibere non cessat. Unde de eisdem sub unius boni servi persona testatur quia dare debeant conservis in tempore tritici mensuram, id est, pro captu audientium, opportune et mensurate verbi dapes suggerere (*Luc. xii, 42*). Quod vero propinquante Pascha Dominus turbas docet, et sanat, et refecit, possumus ita mystice interpretari, quia Pascha transitus dicitur; et quoscumque Dominus in terra munerum suorum 519 suavitate recuperat, ad salubrem profecto transitum præparat, ut carnales videlicet concupiscentias mentis sublimitate transcendant; infima mundi desideria, prospera pariter et adversa, cælesti spe et amore conculcent; et si necdum anima vel carne ad superna valent pertingere, quia hoc nimirum in futuro promittitur; quidquid tamen carnales quasi altum amplecti conspiciunt, comparatione æternorum, quasi nihili despiciant, juxta exempla [*Ms.*, exemplum] illius, qui videns impium superexaltatum et elevatum super cedros Libani, transiit temporalia, contemplando æterna, et quasi jam non esse videbat, quem cito tollendum prævidebat (*Psal. xxxvi, 55*).

VERS. 5, 6, 7. — *Cum sublevasset ergo oculos Jesus, et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum: Unde ememus panes, ut manducent hi? Hoc autem dicebat, tentans eum; ipse enim sciebat quid esset factururus. Respondens autem Philippus dixit ei: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Quod*

* Ex Bedæ hom. 21, in Quadragesima, Patrol. tom. XCIV, col. 110.

sublevasse oculos Jesus, et venientem ad se multitudinem vidisse perhibetur, divinæ pietatis indicium est: quia videlicet cunctis ad se venire quærentibus, gratia misericordiæ cœlestis occurrere consuevit; et ne quærendo errare possint, lucem sui spiritus aperire currentibus [*Ms.*, quærentibus]. Nam quod oculi Jesu dona Spiritus ejus mystice designent, testatur in Apoc'ypsi Joannes, qui figurate de illo loquens: *Et vidi, inquit, agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, et oculos septem, qui sunt septem Spiritus Dei missi in omnem terram* (Apoc. v, 6). Quod tentans Philippum Dominus, unde, inquit, *ememus panes, ut manducent hi*; provida utique dispensatione facit, non ut ipse, quæ non noverat, discat, sed ut Philippus tarditatem suæ fidei, quam magistro sciente ipse nesciebat, tentatus agnoscat, et miraculo facto castiget. Neque enim dubitare debuerat præsentem rerum creatore, qui educit panem de terra, et vinum [*Beda*, vino] lætificat cor hominis (*Psal.* ciii, 15), paucorum denariorum panes sufficere barbarum millibus, non paucis, ut unusquisque sufficienter acciperet, et jam saturatus abiret.

VERS. 8-11. — *Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces. Sed hæc quid sunt inter tantos? Dicit ergo ei Jesus: Facite homines discumbere. Erat autem fenum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. Accepit ergo panes Jesus, et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus. Similiter et ex piscibus, quantum volebant.* Quinque autem panes, quibus multitudinem populi saturavit, quinque sunt libri Moysi, quibus spiritali intellectu patefactis, et abundantiori jam sensu multiplicatis, auditorum fidelium quotidie corda reficit. Qui bene hordeacei fuisse referuntur, propter nimirum austeriora legis edicta, et integumenta litteræ grossiora [*Beda*, grossioris], quæ interiorem intelligentiam spiritalis sensus quasi medullam celabant. Duo autem pisces quos addidit, psalmistarum non inconvenienter et prophetarum scripta significant, quorum uni canendo, alteri [*Beda*, unum... alterum] colloquendo, suis auditoribus futura Christi, et Ecclesiæ sacramenta narrabant. Et bene per aquatilia animantia figurantur illius ævi præcones; in quo populus fidelium sine aquis baptismi vivere nullatenus posset. Sunt, qui putant, duos pisces qui saporem suavem pani dabant, duas illas personas significare, quibus populus ille regebatur, ut per eas consiliorum moderamen acciperet, regiam scilicet et sacerdotalem; ad quas etiam sacrosancta illa unctio pertinebat; quarum officium erat procellosis fluctibus popularibus nunquam frangi atque corrumpi; et violentas barbarum contradictiones tanquam adversantes undas sæpe dirumpere, interdum eis custodita sua integritate cedere; prorsus more piscium, tanquam in procelloso mari, sic in turbulenta populi administratione versari. Quæ tamen duæ personæ Dominum nostrum præfigurabant; ambas enim solus ille sustinuit, et non

A figurate, sed proprie solus implevit. Puer, qui quinque panes et duos pisces habuit, nec tamen hos esurientibus turbis distribuit, sed Domino distribuendos obtulit, populus est Judæorum, litterali sensu puerilis, qui Scripturarum dicta clausa secum tenuit, quæ tamen Dominus in carne apparens accepit, et quid intus haberent utilitatis ac dulcedinis, ostendit; quam multiplici spiritus gratia, quæ pauca ac despecta videbantur, 520 exuberarent, patefecit; et hæc per apostolos suos, apostolorumque successores, cunctis nationibus ministranda porrexit. Unde bene alii evangelistæ referunt, quia panes et pisces Dominus discipulis, discipuli autem ministraverunt turbis (*Matth.* xix; *Luc.* ix; *Marc.* vi). Cum enim ministerium humanæ salutis initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt in nos confirmatum est. Quinque siquidem panes, et duos pisces fregit, et distribuit discipulis, quando aperuit illis sensum, ut intelligerent omnia quæ scripta essent in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de ipso (*Luc.* xxiv). Discipuli apposuerunt turbis, quando profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis (*Marc.* xvi, 20). Fenum, in quo discumbens turba reficitur, concupiscentia carnalis intelligitur, quam calcare ac premere debet omnis qui spiritalibus alimentis satiari desiderat. *Omnis enim caro fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni* (*Isai.* xl, 6). Discumbat ergo super fenum, florem feni conterat, id est, castiget corpus suum, et servituti subjiciat (*I Cor.* ix, 27); voluptates carnis edomet, luxuriæ fluxa restringat, quisquis panis vivi capit suavitate refici, quisquis supernæ gratiæ dapibus renovari, ne infirma vetustate deficiat, amet. Quinque millia virorum qui manducaverunt, perfectionem vitæ eorum qui verbo reficiuntur [*Beda*, perfectionem eorum, qui verbo vitæ reficiuntur], insinuant. Virorum quippe nomine solent in Scripturis perfectiores quique figurari, quos feminea mollities nulla corrumpit: quales esse cupit eos, quibus dicit apostolus: *Vigilate, state in fide, viriliter agite, et confortamini* (*I Cor.* xvi, 13). Milenarius autem numerus, ultra quem nulla nostra computatio succrescit, plenitudinem rerum de quibus agitur indicare consuevit. Quinario vero numero quinque notissimi corporis nostri sensus exprimuntur, visus videlicet, auditus, gustus, olfactus et tactus. In quibus singulis quicumque viriliter agere, et confortari satagunt, sobrie, et juste, et pie vivendo, ut cœlestis sapientiæ mereantur dulcedine recreari; hi nimirum quinque millibus virorum, quos Dominus mysticis dapibus satiavit, figurantur. Nec prætereundum quod refecturus multitudinem gratias egit. Egit quippe gratias, ut et nos de perceptis cœlitis muneribus gratias semper agere doceret, et ipse quantum de nostris profectibus gratuletur, de nostra spiritali refectioe gaudeat, intimaret. Vultis etenim nosse, fratres, quantum Salvator noster nostræ gaudeat saluti? Narrat evangelista Lucas, dedisse eum discipulis potestatem calcandi supra omnem virtu-

tem inimici, eorumque nomina scripta indicasse in caelis (*Luc. x, 19, 20*); et statim infert: *In ipsa hora exsultavit Spiritu sancto, et dixit: Confiteor tibi, Pater, Domine caeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (*Luc. x, 21; Matth. xi, 25*). Claret ergo, quia saluti ac vitae fidelium congratuletur, qui Patrem gratias agendo collaudat, quod ea quæ superbientibus abscondit, humilibus spiritu secreta revelavit.

VERS. 12. — *Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. Quod autem saturata multitudo, jussit discipulos colligere quæ superaverunt fragmentorum, ne perirent, hoc profecto signat quia pleraque sunt arcana divinatorum eloquiorum, quæ vulgi sensus non capit; nonnulla, quæ per se quidem minus docti assequi nequeunt, sed a doctoribus exposita mox intelligere queunt. Hæc ergo necesse est, ut qui valent, diligenter scrutando colligant, et ad eruditionem minorum suo dicto vel scripto faciant pervenire, ne alimenta verbi illorum desidia pereant, plebibusque tollantur, qui hæc Domino donante interpretando colligere norunt. Sequitur: (VERS. 13) *Collegerunt ergo, inquit, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quæ superaverunt his qui manducaverant. Quia duodenario numero solet perfectionis cuiuslibet summa figurari, recte per duodecim cophinos fragmentorum plenos, omnis doctorum spiritualium chorus exprimitur, qui obscura Scripturarum, quæ [per se] turbæ nequeunt, et meditando colligere, [et meditata] et mandata litteris suo pariter ac turbarum usui conservare jubentur. Hoc ipsi fecere apostoli et evangelistæ, non pauca legis et prophetarum dicta, mystica suis interpretatione addita inserendo opusculis; hoc sequaces eorum Ecclesie toto orbe magistri, etiam integros nonnulli utriusque 521 Testamenti libros, diligentiori explanatione discutiendo: qui quamlibet hominibus despecti, cælestis tamen gratiæ sunt pane secundi. Nam servilia cophinos solent opera fieri, unde de populo, qui in luto ac lateribus serviebat in Ægypto, dicit Psalinista: *Manus ejus in cophino servierunt* (*Psal. lxxx, 7*).**

VERS. 14. — *Illi ergo homines cum vidissent quod fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum. Recte quidem dicebant Dominum prophetam magnum, magnæ salutis præconem jam mundo futurum. Nam et ipse prophetam se vocare dignatur, ubi ait: *Quia non capit prophetam perire extra Jerusalem* (*Luc. xiiii, 35*). Sed necdum plena fide proficiebant, qui hunc etiam Deum dicere nesciebant. Ergo illi videntes signum quod fecerat Jesus, dixerunt: *Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum. Nos certiori agnitione veritatis et fidei, videntes mundum quem fecit Jesus, et signa quibus illum replevit, dicamus: Quia hic est vere mediator Dei et hominum* (*I Tim. ii, 5*), qui in mundo*

A orat [*Beda, qui mundum implet*] divinitate, et mundus per ipsum factus est; qui in propria venit humanitate, querere et salvare quod perierat (*Joan. i*), ac recreare mundum quem fecerat; qui cum suis fidelibus per præsentiam divinitatis est in mundo, omnibus [diebus] usque ad consummationem sæculi. (VERS. 15.) *Jesus autem cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.* ^c Datur ergo intelligi quod Dominus cum sederet in monte cum discipulis suis et videret turbas ad se venientes, descenderat de monte et circa inferiora loca turbas paverat. Nam quomodo fieri potest ut rursus illuc fugeret, nisi ante de monte descenderet? Significat ergo aliquid, quod Dominus de alto descendit ad pascendas turbas. Pavit et ascendit. Quare ascendit, cum cognovisset quod vellent eum rapere et regem facere? Quid enim? Non erat rex, qui timebat fieri rex? Erat omnino; nec talis rex qui ab hominibus steteret, sed talis qui hominibus regnum daret. Nunquid forte et hic aliquid significat nobis Jesus, cujus facta verba sunt? Ergo in hoc quod voluerunt eum rapere et regem facere, et propter hoc fugit in montem ipse solus, hoc in illo [*Ms., ipso*] factum tacet, nihil loquitur, nihil significat? An forte hoc erat rapere eum, prævenire velle tempus regni ejus? Etenim venerat modo, non jam regnare, quomodo regnaturus est in eo quod dicimus: *Adveniat regnum tuum. Semper quidem ille cum Patre regnat, secundum quod est Filius Dei, Verbum Dei, Verbum per quod facta sunt omnia. Prædixerunt autem propheta regnum ejus, etiam secundum id quod homo factus est Christus, et fecit fideles suos Christianos. Erit ergo regnum Christianorum, quod modo colligitur, quod modo commoratur* [*Al. et Aug., comparatur*], quod modo emitur sanguine Christi; erit aliquando manifestum regnum, quando erit aperta claritas sanctorum ejus, post judicium ab eo factum: quod judicium superius ipse dixit, quod Filius hominis facturus sit; de quo regno etiam Apostolus dicit: *Cum tradiderit regnum Deo et Patri* (*I Cor. xv, 24*). Unde etiam ipse dicit: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi* (*Matth. xxv, 34*). Discipuli autem et turbæ credentes in eum, putaverunt illum sic venisse ut jam regnaret: hoc est velle rapere et regem facere, prævenire velle tempus ejus, quod ipse apud se occultabat, ut opportune proderet et opportune in fine sæculi declararet. ^e Quare autem dictum est, *fugit*? Neque enim si nollet teneretur, si nollet raperetur, qui si nollet, nec agnosceretur. ^a Sed hoc significativum factum est. Solus fugit, ne carnaliter regnaret, quia solus ascendit in cælum, unde spiritaliter regnaret in sanctis suis (*Hebr. ix*). ^c *Fugit in montem ipse solus, primogenitus a mortuis, ascendens super omnes caelos, et interpellans pro nobis. Quem sacerdos significat semel in anno sancta sanctorum ingrediens, non sine sanguine, ut interpellaret pro populo. Sic rur-*

^a Hucusque Beda.

^b S. Aug., tract. xxv, num. 1, 2.

^c Ibidem, num. 4.

sus [Ms., sursum] posito solo in monte magno, qui intravit in interiora veli, foris populo constituto. Sed videamus quid illo intra velum celestis altitudinis morante, quid discipuli in navicula patiebantur? Quid est navicula quæ a fluctibus jactabatur, nisi Ecclesia, quæ persecutionibus fatigatur et foris et intus? Foris a paganis aperta persecutione: intus a falsis fratribus occulta seditione. Ideo addidit:

522 VERS. 16, 17. — *Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare, et cum ascendissent naviculam, venerunt trans mare in Capharnaum.* ^c Cito dixit finitum, quod postea factum est. *Venerunt trans mare in Capharnaum.* Et redit, ut exponat quomodo venerunt, quia per stagnum navigantes transierunt. Et cum navigarent ad eum locum quo eos venisse jam dixit, recapitulando exponit quid acciderit: (VERS. 18) *Tenebræ jam factæ erant, et non venerat ad illos Jesus. Mare autem vento magno flante exurgebat.* Merito tenebræ, quia lux non venerat. Tenebræ jam factæ erant, et non venerat ad illos Jesus; quia, quantum propius accedit finis mundi, tanto vehementius crescunt errores, crebrescunt terrores, crescit iniquitas, crescit infidelitas. Lux denique quæ charitas apud Joannem ipsum evangelistam satis aperteque monstratur, ita ut diceret: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est* (1 Joan. II, 11), creberrime extinguitur refrigescente charitate, abundante iniquitate. Ipsi sunt fluctus navem turbantes: tempestas et venti clamores sunt maledictorum. Inde charitas refrigescit, inde fluctus augentur. Turbabatur navis, vento magno flante mare exurgebat; tenebræ crescebant, intelligentia minuebatur, iniquitas augebatur. Tamen inter hæc omnia navis ibat ad terram, properabat, portum quærebat. Ita inter omnia tentamentorum genera, Ecclesia proficit; laborat, sed non mergitur. Christum expectat, quando per eum ad portum perveniat tranquillitatis.

VERS. 19, 20. — *Cum ergo remigrassent stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulantem super mare, et proximum navi fieri. Et timuerunt. Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere.* ^c Crescunt fluctus, augentur tenebræ, sæviunt tempestates; sed tamen navis ambulat, quia qui perseveraverit in finem, hic salvus erit (Math. X, 22). Nec ipse stadiorum numerus contemnendus esse videtur. Et quare dixit [Ms., dixisset] evangelista: *Quasi stadiis viginti quinque aut triginta?* Sufficeret dicere: *viginti quinque, aut triginta;* nisi quod hos numeros æstimantis voce, non affirmantis protulit idem evangelista. Quæramus ergo numerum. Viginti quinque unde constant, unde sunt? De quinario. Quinarius ille numerus ad legem pertinet. Ipsi sunt quinque libri Moysi, ipsi sunt quinque porticus illi [Ms., illæ] languidos continentes, ipsi quinque panes quinque millia hominum pascentes. Ergo legem significat numerus viginti quinque, quoniam quinque per quinque, id est, quinquies quini, faciunt viginti quadrato numero, quinario su-

^a S. Augustinus, loc. cit. num. 5.

^b Ibid. num. 6.

A peraddito [Ms. et Aug., faciunt viginti quinque, quadratum quinaarium]. Sed huic legi, antequam Evangelium veniret, deerat perfectio. Perfectio autem in senario numero comprehenditur. Nam senarius numerus perfectus est, et partibus suis impletur [Ms., impletur]. Id est, unum, duo, tres. Nec aliæ partes in eo inveniri possunt, nec illæ partes conjunctæ aliud quid [Al., aliquid] conficere possunt, nisi senarium numerum. Propterea sex diebus Deus mundum perfecit, et quinque ipsi per sex multiplicantur, ut lex per Evangelium adimpleatur, ut fiant sexies quini, triginta. Ad eos ergo [Al., igitur], qui implent legem, venit Jesus. Et quomodo venit? Calcans fluctus, omnes tumores mundi sub pedibus habens, omnes celsitudines sæculi premens. ^c Et tamen tantæ sunt tribulationes, ut etiam ipsi qui crediderunt in Jesum, et qui conantur perseverare, expavescant nec [Ms. et Aug., ne] deficiant, Christo fluctus calcante sæculi. Cur timet Christianus, dum Christus loquitur? *Ego sum, nolite timere. Confidite, ego vici mundum* (Joan. XVI).

VERS. 21. — *Voluerunt ergo eum accipere in navi. Agnoscentes ac gaudentes, securi facti. Et statim fuit navis ad terram, in quam ibant.* Factus est finis ad terram, de humido ad solidum, de turbato ad firmum, de itinere ad finem, id est, ad perfectam tranquillitatem, quæ non erit nisi in portu æternæ serenitatis. Ibi tota charitas, et nulla iniquitas, tota felicitas, et nulla perturbatio, ubi sine fine regnabunt, qui hic fortiter usque in finem vitæ suæ laborant.

VERS. 22, 23. — *Altera die turba quæ stabat trans mare, vidit quia alia navicula non esset ibi nisi una, et quia non introisset Jesus cum discipulis suis in navem, sed soli discipuli ejus abiissent. Aliæ vero super venerunt naves a Tiberiade, juxta locum ubi manducaverunt panem, gratias agentes Deo.*

523 CAPUT XIII.

A turbis quæsitus, et inventus ait: Operamini cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Et panem de cælis se dicit verum, vitamque mundi.

VERS. 24. — *Cum ergo vidisset turba, quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, et venerunt in Capharnaum quærentes Jesum.*

^c Insinuatum est tamen illis tam magnum miraculum. Viderunt enim quod discipuli soli ascendissent in navem, et quia navis non erat ibi. Venerunt autem inde, et naves juxta locum illum ubi manducaverunt panem, in quibus eum turbæ secutæ sunt. Cum discipulis ergo non ascenderat: alia navis illic non erat. Unde subito trans mare factus est Jesus, nisi quia super mare ambulavit, ut miraculum monstraret? *Et cum invenissent eum turbæ.* Ecce præsentat se turbis, a quibus rapi timuerat, et in montem fugerat; omnino confirmans et insinuans nobis in mysterio dicta esse illa omnia: et facta in magno sacramento, ut aliquid significarent. Ecce adest ille qui

^c Ibid. num. 7.

^d S. Aug. loc. cit. num. 8, 9, 10.

in montem fugerat turbas; nonne cum ipsis turbis loquitur? modo teneant, modo regem faciant.

VERS. 25. — *Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti?* Ille post miraculi sacramentum, et sermonem infert, ut si fieri potest, qui pasti sunt, pascantur, et quorum satiavit panibus ventrem, satiet sermonibus mentem, sed sic, ut capiant; et si non capiunt, sumant quod capiant [Aug., sumatur quod non capiunt], ne fragmenta pereant. Loquatur ergo Dominus, et audiamus [quod sequitur]: (VERS. 26) *Respondit Jesus, et dixit eis: Amen amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus meis, et saturati estis. Propter carnem me quæritis, non propter spiritum. Quam multi non quærunt Jesum, nisi ut illis faciat bene secundum tempus! Alius negotium habet, quærit intercessionem clericorum; alius premitur a potente, refugit [Ms., a potentiore fugit] ad Ecclesiam; alius vult pro se interveniri apud eum contra quem [Aug., apud quem] parum valet: ille sic, iste vero sic; impletur quotidie talibus Ecclesia: vix quæritur Jesus propter Jesum. Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus meis.*

VERS. 27. — *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Quæritis me propter aliud, quærite me propter me. Seipsum enim insinuat istum cibum, qui [Al., quod] in consequentibus illucescit, *quem Filius hominis dabit vobis.* Expectabas, credo, iterum panes manducare, iterum discumbere, iterum saginari. Sed [Al., semetipsum] dixerat, *cibum non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Superius diximus navem Ecclesiam Christi significare, quæ tempestatibus hujus sæculi turbatur, et laborantes in se portat [Ms., in ea hortatur], ut viriliter laborent, donec Christus comprimat fluctus persecutionum, et reddat serenitatem. Hic vero dicit: *Altera die turba, quæ stabat trans mare, vidit quia alia navicula non erat ibi nisi una.* Quid est altera die turbam stare super mare, nisi post ascensionem Christi turba stans in operibus bonis, non jacens in terrenis volutabris, sed expectans unde veniat ad eos Jesus? Et hic una navis dicitur, sicut prius una fuit Ecclesia Christi, in qua ille præsentialiter corpore versabatur: nunc quoque una est, quæ similiter in spe expectat adventum illius. Sed quid est quod aliæ naves venerunt a Tiberiade, nisi hæreticorum conventicula, quæ Jesum non sincera fide quærunt; quæ sub dolo calliditatis sua quærunt, non quæ sunt Jesu (Philip. 11, 21). Unde consequenter respondit eis Jesus: *Amen amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis.* De illis vero qui saturati sunt, in alio dicit Evangelio: *Væ vobis, qui saturati estis* (Luc. vi, 25). De esurientibus vero vitæ panem et justitiæ cognitionem, dicitur: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam* (Matth. v, 6); ad quem cibum hortabatur eos in sequenti mox Christus sermone dicens: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Carnalis cibum perit, spiritualis vero permanet, quem Filius hominis vobis dabit.

ramini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Carnalis cibum perit, spiritualis vero permanet, quem Filius hominis vobis dabit.

524 *Hunc ergo Pater significavit* [Al., signavit] Deus. « Istum filium hominis nolite sic accipere, quasi alios filios hominis, quibus dictum est: *Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt* (Psal. xxxv). Iste filius hominis sequestratus quadam gratia Dei est a cæteris filiis hominum. Iste filius hominis, exceptus a numero hominum, filius hominis est. Iste filius hominis et Filius Dei est, iste homo, etiam Deus est. » Unde et ipsa Veritas quæ tunc loquebatur ad Judæos et nunc omnibus loquitur per evangelicæ prædicationis verba, et quis sit ostendit, non qualem esse plurimi tunc æstimaverunt, vel etiam nunc æstimant. Subjunxit vero: *Hunc enim Deus Pater significavit* [Ms., signavit]. « Signare quid est, nisi proprium aliquid ponere? Hoc est signare, ponere aliquid, quod [Ms., quo] non confundatur cum cæteris. Signare est signum rei ponere. Cuicumque rei ponis signum, ideo ponis signum ne confusa cum aliis a te non possit agnosci. Pater ergo eum signavit. Quid est signavit? proprium quiddam illi dedit, ne cæteris compararetur hominibus, ideo dictum est: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis* (Psal. xliiv, 8). Ergo signare quid est? exceptum habere; hoc est præ participibus tuis. Itaque nolite, inquit, me contemnere, quia filius hominis sum, et quærite a me cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Sic enim filius hominis sum, ut non sim unus ex vobis; sic sum filius hominis, ut Deus Pater me signaret. Quid est signare? proprium aliquid mihi dare, quo non confunderer cum genere humano, sed per me liberaretur genus humanum.

VERS. 28. — *Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus, ut operemur opera Dei?* ^b Dixerat enim illis: *Operamini escam, non quæ perit, sed quæ permanet in vitam æternam. Quid faciemus, inquit? quid observando, hoc præceptum implere poterimus?* (VERS. 29.) *Respondit Jesus, et dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.* Hoc est ergo manducare cibum non qui perit, sed qui permanet in æternum [Ms., in vitam æternam]. Ut quid paras dertem et ventrem? Crede, et manducasti. Discernitur quidem ab operibus fides, sicut Apostolus dicit, *justificari hominem per fidem, sine operibus legis* (Rom. iii, 28). Et sunt opera quæ videntur bona sine fide Christi, et non sunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo sunt omnia bona. *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti* (Rom. x, 4). Ideo noluit discernere fidem ab opere, sed ipsam fidem dixit esse opus. Ipsa est enim fides, quæ per dilectionem operatur (Gal. v, 6). Nec dixit: *Hoc est opus vestrum*; sed dixit: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille, ut qui gloriatur, in Domino gloriatur* (I Cor. i, 31). Quia ergo invitabat eos ad fi-

^a S. Aug. loc. cit. num. 11.

^b Ibidem, num. 12, 13.

dem, illi adhuc quærebant signa quibus crederent. Vide si non Judæi signa petunt? (VERS. 30.) *Dixerunt ergo ei, quod ergo tu facis signum, ut videamus et credamus tibi? quid operaris?* Parumne erat quod de quinque panibus pasti sunt? Sciebant hoc quidem, sed huic cibo manna de cælo præferebant. Dominus autem Jesus talem se dicebat, ut Moysi præponeretur. Non enim ausus est Moyses de se dicere quod daret cibum, non qui perit, sed qui habet vitam æternam [Aug., qui permanet in vitam æternam]. Aliquid plus promittebat Dominus quam Moyses. Per Moysen quippe promittebatur regnum, et terra fluens lac et mel, temporalis pax, abundantia filiorum, salus corporis, et cætera omnia temporalia quidem, in figura tamen spiritalia, qui [Ms., et quia] veteri homini in veteri testamento promittebatur [Aug., promittebantur]. Attendebant autem promissa per Moysen per Jesum. Ille plenum ventrem promittebat in terra, sed cibum [Aug., cibo] qui perit; iste promittebat cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Attendebant enim [Al., autem; ms. et Aug., eum] plus promittentem, et quasi nondum videbant majora facientem. Attendebant utique qualia fecisset Moyses, et adhuc aliqua majora volebant fieri ab eo, qui tam magna pollicebatur. Quid, inquit, facis, ut credamus tibi? Et ut noveritis, quia miracula illa huic miraculo comparabant, et ideo quasi majora ista judicabant, quam [Ms. et Aug., quasi] minora ista judicabant, quæ quæ faciebat Jesus,

VERS. 31. — *Patres nostri, inquit, manna manducaverunt in deserto.* Sed quid est manna? forte contemnitis; sicut scriptum est: *Dedit illis manna manducare.* Per Moysen patres nostri panem de cælo acceperunt, et non eis datum [Ms. et Aug., dictum] est a Moyse: *Operamini cibum, qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam,* et tu non talia operaris, qualia Moyses. Panes hordeaceos ille non dedit, sed manna de 525 cælo. (VERS. 52, 53.) *Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dedit vobis panem de cælo.* Verus enim panis est, qui de cælo descendit, et dat vitam mundo. Verus ergo ille panis est, qui dat vitam mundo, et ipse cibum est, de quo paulo ante locutus sum: *Operamini cibum, qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Ergo et illud manna hoc significabat, et illa omnia signa mea erant. Signa mea dilexistis; quod significabant [Aug., qui significabatur], contemnitis. Non ergo Moyses dedit panem de cælo; Deus dat panem; sed quem panem? forte manna? non; sed panem, quem significavit manna, ipsum scilicet Dominum Jesum. *Pater meus dat vobis panem verum.* Panis verus Dei est, qui descendit de cælo, et dat vitam mundo.

VERS. 34. — *Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.* Quomodo mulier [illa] Samaritana, cui dictum est, *Qui biberit de hac aqua, non sitiet unquam,* continuo illa secundum corpus ac-

* Vide S. Aug. loc. cit., num. 14, 15, 16, 18, 19.

ciens, sed tamen carere indigentia volens; *Da, inquit, mihi, Domine, de hac aqua;* sic et isti, *Domine, da nobis panem hunc,* qui nos reficiat, nec deficiat.

CAPUT XIV.

Panem vitæ se dicit, et resurrecturos credentes in se in novissimo die.

VERS. 35. — *Dixit ergo eis Jesus: Ego sum panis vitæ [Ms., vivus]. Qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam. Qui venit ad me, hoc est quod ait, et qui credit in me: et quod dixit, non esuriet, hoc intelligendum est, non sitiet unquam.* Utroque enim illa significatur æterna satietas, ubi nulla est egestas. Panem de cælo desideratis, ante vos habetis, et non manducatis. (VERS. 36.) *Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non credidistis (Rom. III, 5).* Sed non ideo ego populum perdidit. Nunquid enim infidelitas vestra fidem Dei evacuavit? Videamus enim quod sequitur: (VERS. 37) *Omne quod dicit mihi Pater, ad me venit, et eum qui venit ad me non ejiciam foras.* Quale est illud intus, unde non exitur foras? Magnum penetrabile et dulce secretum. O secretum sine tædio, sine amaritudine malarum cogitationum, sine interpellatione tentationum et dolorum! Nonne illud secretum est quo intrabit ille cui dicturus est Deus: *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv, 25)?* Et: *Fum, qui venit ad me, non ejiciam foras.* (VERS. 38.) *Quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed ejus qui misit me.* Ideo ergo eum qui venit ad te non ejicies foras, quia descendisti de cælo non facere voluntatem tuam, sed voluntatem ejus qui te misit. Magnum sacramentum est, quod ait: *Qui venit ad me non ejiciam foras.* Causam mox subjungens [Ms., subjunxit] quare foras non ejecerit ad se venientem, id est, in se credentem dicit [Ms., dicens]: *Quia non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Quis est qui ejicitur foras, de illo dulci et suavissimo secreto, quo intrare præcipitur servus faciens voluntatem Domini sui, nisi superbus, nisi anima in se ipsa confidens et suæ potestatis esse quærens, nec cum propheta habens dicere: *Nonne Deo anima mea subjecta est (Psal. lxi)?* Anima vero per humilitatem Dei subjecta gratiæ, nunquam ejicietur foras, sed intrat in gaudium Domini Dei sui. Igitur ut causa omnium morborum curaretur, id est superbia, descendit humilitas, id est, humiliavit se Filius Dei. Quid superbis homo? Deus humilis propter te factus est. Puderet te fortasse imitari humilem hominem, saltem imitare humilem Deum. Venit Filius Dei in homine, et humilis factus est: præcipitur tibi ut sis humilis, non tibi præcipitur ut ex homine facias [Ms., fias] pecus. Ille Deus factus est homo, tu homo, cognosce quia es homo. Tota humilitas tua est ut cognoscas te. Ergo quia humilitatem docet Deus, dixit: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui me misit.* Hæc enim commendatio humilitatis est. Superbia quippe facit voluntatem suam, humilitas facit voluntatem Dei.

Ideo qui ad me venerit, non ejiciam foras. Quare? A

Quia non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit. Humilis veni, humilitatem docere veni, magister humilitatis veni. Qui ad me venit, 526 incorporetur [*Ms.*, incorporatur] mihi; qui ad me venit, humilis fit; qui mihi adhæserit [*Al.*, aderit; *Ms.*, adhæret], humilis erit, quia non faciet voluntatem suam, sed Dei: et ideo non ejicietur foras, quia Adam, cum superbus esset, projectus est foras. » Christus vero humilis factus, exaltatus est super omne nomen, quod nominatur vel in cælo, vel in terra (*Philip. II*). « Qui doctor humilitatis venit, non facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit illum: veniamus ad eum, iatremus ad eum, incorporemur ei, ut nec nos faciamus voluntatem nostram, sed voluntatem Dei; et non nos ejiciet foras, quia membra ejus sumus, quia caput nostrum esse voluit docendo humilitatem. » Ad quem venire non potest nisi humilis, a quo non mittitur foras, nisi superbus.

VERS. 39. — *Hæc est voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die.* « Ipse ille datus est. Qui servat humilitatem, hoc accipit; qui non servat [*Aug.*, Ipse illi datus est, qui servat humilitatem; hunc accipit: qui non servat] humilitatem, longe est a magistro humilitatis. *Ut omne, quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo.* Sic non est voluntas in conspectu Patris vestri ut pereat unus de pusillis istis. De tumentibus potest perire, de pusillis nihil perit; quia nisi fueritis sicut pusillus iste, non intrabitis in regnum cælorum (*Matth. XVIII, 4*). *Omne, quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo, sed resuscitabo ego eum in novissimo die.* Videte quemadmodum et hic geminam illam resurrectionem delineat [*Ms.*, deliniet; *Aug.*, delineet]. *Qui venit ad me, modo resurgit humilis factus in membris meis; sed resuscitabo eum in novissimo die* secundum carnem.

VERS. 40. — *Hæc est enim voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam æternam. Et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Superius dixit: *Qui audit verbum meum, et credit ei qui misit me;* modo autem: *Qui videt Filium, et credit in eum.* Non dixit, videt Filium et credit in Patrem: hoc est enim credere in Filium, quod et in Patrem. Quia *sicut habet vitam Pater in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso* (*Joan. V, 26*). *Ut omnis, qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam.* Credendo et transendo ad vitam, tanquam primam illam resurrectionem [*Aug.*, prima illa resurrectione]. Et quia non est sola, et *resuscitabo, inquit, eum in novissimo die.* » Sequitur: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.* Ideo panis, qui vita; et ideo vita, quia de cælo descendit, dicente ipso: *Ego sum via, veritas, et vita.* Ille est panis supersubstantialis, qui ut nobis detur quotidie deprecari jubemur, cum Dominus noster Jesus Christus panem se dicebat de cælo descendisse.

* Apud sanctum Augustinum, tract. xxvi, num. 1, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15-20.

CAPUT XV.

Murmurantes Pharisei filium Joseph eum dicunt. Et ipse inter plura carnem suam panem se daturum dicit pro mundi vita. Et cætera his similia plurima de pane et carne sua testatur.

VERS. 41, 42. — *Murmuraverunt Judæi, et dixerunt ei: Hic est [Jesus] filius Joseph, cujus nos novimus patrem et matrem. Quomodo ergo dicit hic, quia de cælo descendi?* Ideo murmurabant quia hunc panem non intelligebant, hunc panem non esuriebant, hunc panem non amabant. Si amarent, utique non murmurarent. « Ideo a pane cælesti longe erant, nec eum esurire noverant. Fauces cordis languidas habebant, auribus apertis surdi erant: videbant, et cæci stabant. Panis quippe iste, interioris hominis quærit esuriem: unde alio loco dicit: *Beati, qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Matth. V, 6*). » Dixerunt: *Cujus [nos] novimus patrem et matrem.* Matrem sciebant terrenam, patrem nesciebant cælestem; quia a Patre cælesti attracti non fuerunt; quod mox ipse Dominus sequenti verbo innotuit, dicens: (**VERS. 43, 44**) *Nolite murmurare invicem. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, attraxerit eum. Quid est, Nemo potest venire ad me, nisi quia nemo potest credere in me, nisi Pater, qui misit me, attraxerit eum?* Ille venit, quem gratia Dei prævenit, cui cum Propheta **527** dicamus: *Misericordia ejus præveniet me* (*Psal. LVIII*). Et iterum: *misericordia ejus subsequetur me* (*Psal. XXXI*). Præveniet velle, subsequetur perficere. « Trahit Pater ad Filium eos qui propterea credunt in Filium, quia eum cogitant Patrem habere Deum. Deus enim Pater æqualem sibi genuit Filium: et qui cogitat atque in fide sua sentit et ruminat æqualem esse Patri eum in quem credit, ipsum trahit Pater ad Filium. » Qui enim de Christo dicit, Non est Deus verus, non trahit eum Pater, sed sua perversa cogitatio trahit eum veritatis non consentire. « Ille tractus est a Patre, qui ait: *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Cui Dominus inquit: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est* (*Matth. XVI, 16, 17*). Ista revelatio ipsa est attractio. Dum enim dixit: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui me misit, attraxerit eum,* continuo subjunxit: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Credendo quod sperat, videbit quod adhuc non videndo credidit; manducabit quod esuriit, satiabitur eo quod sitit. Ubi? in resurrectione mortuorum. Quia *ego resuscitabo eum in novissimo die.*

VERS. 45. — *Scriptum est enim in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Quare hoc dicit [Ms., dixit; Aug., dixi] o Judæi? Pater vos non docuit: quomodo potestis me cognoscere? Omnes regni illius homines docibiles Dei erunt, non ab hominibus audiunt; et si ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt intus datur, intus coruscat, intus revelatur. » Homines foris verbum sonare possunt, sed in vanum laborant, nisi intus Deus docens aperiat sensus. Ille*

est Dei docibilis, quem Deus intus veritatis instruit A agnitione et amore. *Omnis qui audit [Ms., audivit] a Patre, et didicit, venit ad me.* Quomodo trahit Pater? Docendo delectat, non necessitatem imponendo; quia nemo necessitate credit, sed voluntate. Filius dicebat, Pater docebat; homo qui videbatur, loquebatur, sed ut Deus in corde audientis interius docebat. Ideo subjunxit :

VERS. 46. — *Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est a Deo, hic vidit Patrem.* Nolite putare Patrem esse visibilem vobis; nemo vidit Patrem, nisi is qui est a Deo; hic vidit Patrem. Ego sum a Patre, et ideo Patrem video. « Quid est autem vos trahi a Patre, nisi discere a Patre? Quid est discere a Patre, nisi audire Patrem [Ms., a Patre]? Et quid est audire a Patre, nisi audire Verbum Patris, id est me? B Ne forte ergo cum dico vobis: *Omnis qui audit a Patre et didicit*, dicatis apud vos: Sed nunquam vidimus Patrem, quomodo autem discere potuimus a Patre? A meipso audite. *Non quia Patrem vidit quisquam, sed qui est a Deo, hic vidit Patrem.* Ego novi Patrem, ab illo sum; sed quomodo verbum ab illo cujus est verbum: non quod sonat et transit, sed quod manet cum dicente, et trahit audientem. Sequitur: (VERS. 47) *Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.* Revelare se voluit, quid esset: nam compendio dicere potuit: Qui credit in me, habet me. Ipse enim Christus verus est Deus, et vita æterna. Qui ergo credit in me, inquit, it ad me, et qui it ad me, habet me. Quid est autem habere me? Habere vitam æternam. Mortem assumpsit vita æterna, et mori voluit; sed de tuo, o homo, non de suo: accepit a te, ubi moreretur pro te. Assumpsit [Al., Accepit] ergo vita mortem, ut vita occideret mortem. Nam qui credit, inquit, habet vitam æternam; non quæ patet, sed quæ latet. Vita enim æterna, Verbum in principio apud Deum erat, et Deus erat Verbum, et erat vita lux hominum. Mori venit, sed tertia die resurrexit.

VERS. 48, 49. — *Ego sum, inquit, panis vitæ.* Et unde illi superbiant? *Patres, inquit, vestri manducaverunt manna, et mortui sunt.* Quare manducaverunt, et mortui sunt? Quia quod videbant, credebant: quod non videbant, non intelligebant. Ideo patres vestri, quia similes estis illorum. Manducaverunt Moyses et Aaron, et cæteri sancti qui fuerunt in populo manna, et non sunt mortui, quia spiritualiter visibilem cibum intellexerunt, spiritualiter esuriunt [Ms., esurierunt]; alii vero manducaverunt et permanserunt in infidelitate; sicut Judæi audierunt loquentem Christum, sed non spiritualiter verba ejus intellexerunt; ideo dixit eis: *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et 528 mortui sunt.* Qua morte, nisi infidelitatis? Nam communi morte mortui sunt et sancti qui fuerunt inter eos. Ideo signavit [Ms., significavit] Dominus his verbis mortem spiritalem, non carnalem. « Patres ergo istorum, id est, mali patres malorum, infideles patres, infideles murmuratores, patres murmuratorum [Ms. et Aug., infideles

patres infidelium; murmuratores patres murmuratorum]. Nam de re nulla magis Deum offendisse illo populus dictus est, quam contra Deum murmurando. Ideo et Dominus eos volens ostendere talium filios, hinc ad [Ms., hinc caute eos] eos cæpit, *Quid murmuratis in invicem*, murmuratores, filii murmuratorum? *Patres vestri manna manducaverunt, et mortui sunt*: non quia malum erat manna, sed quia male manducaverunt. »

VERS. 50. — *Hic est panis, qui de cælo descendit.* « Hunc panem significavit manna, hunc panem significat altare Dei. Sacramenta illic [Ms., illa] fuerunt: in signis diversa sunt; in re qua significantur [Ms., quæ significatur], paria sunt. Apostolum audi: *Nolo enim, inquit, vos ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt (I Cor. x, 1 seq.).* Spiritalem utique, non corporalem. Alteram [Aug., spiritalem utique eandem: nam corporalem alteram], quia illi manna, nos alii: spiritalem vero quam nos; sed [Ms., et] patres nostri, non patres illorum, quibus nos similes sumus, non quibus illi similes fuerunt. *Hic est ergo panis de cælo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum; qui manducat intus, non foris; qui manducat in corde, non qui premit dente. (VERS. 51.) *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.* C Ideo vivus, quia de cælo descendit. De cælo descendit et manna, sed manna umbra erat, ista veritas est. (VERS. 52.) *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Hoc quando caperet caro, quod dixit panem carnem? Vocatur caro, quod non capit caro: et ideo magis non capit caro, quia vocatur caro. Hoc enim exhorruerunt, hoc assimilatum [Ms., assimilatum; Aug., ad se multum] esse dixerunt, hoc non posse fieri putaverunt. *Caro mea est, inquit, pro mundi vita.* Norunt fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligunt. Fiant corpus Christi, si volunt vivere de spiritu Christi. De spiritu Christi non vivit, nisi corpus Christi. » Quisque vivere vult, credat in Christum, manducet spiritualiter spiritalem cibum. Incorporetur corpori Christi, et non sit putridum membrum, quod resecari mereatur [Al., debeat]. Sit pulchrum, sit sanum, sit aptum capiti suo. (VERS. 53.) *Litigabant ergo Judæi ad invicem dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* « Litigabant utique ad invicem, quoniam panem concordie non intelligebant, nec sumere volebant: nam qui manducant talem panem, non litigant ad invicem; quoniam unus panis unum corpus multi sumus, et per hunc facit Deus unius moris habitare in domo (I Cor. x, 17; Psal. LXXVII, 7). Quod autem ad invicem litigantes quærent, quomodo possit Dominus carnem suam dare ad manducandum, non statim edunt [Aug., audiunt], sed adhuc eis dici-

tur : (VERS. 54) *Amen amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quomodo quidem detur [Aug., edatur] et quisnam modus sit manducandi istum panem, ignoratis : verumtamen nisi manducaveritis carnem filii hominis et ejus sanguinem biberitis, non habetis vitam in vobis ^a. Hæc non itaque [Aug., utique] cadaveribus, sed viventibus loquebatur. Unde ne istam vitam intelligentes de hac re litigarent, secutus adjunxit.

529 VERS. 55. — *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Hanc ergo non habet, qui istum panem non manducat, nec istum sanguinem bibit; nam temporalem vitam sine illo, utcuque homines in hoc sæculo, qui non sunt per fidem in corpore ejus, habere possunt; æternam autem, quæ sanctis promittitur, nunquam. Ne autem putarent sic in isto cibo et potu [eis qui (Ms., ejus quæ) carnaliter sumunt (Al., sapiunt), et non spiritaliter intelligunt in fide], promitti vitam æternam, ut qui eam sumerent jam nec corpore morerentur; huic etiam cogitationi est dignatus occurrere. Nam cum dixisset : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; continuo subjecit, et dixit : Et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Ut habeat interim secundum spiritum vitam æternam in requie, quæ sanctorum spiritus suscipit: quod autem ad corpus attinet, nec ejus vita æterna fraudetur [Ms., nec eos... fraudat], sed in resurrectione mortuorum, in novissimo die caro viva resurgat [Ms., caro suscitabitur]. (VERS. 56.) *Caro enim mea, inquit, vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Cum enim cibo et potu id appetant homines, ut non esuriant neque sitiant; hoc veraciter non præstat nisi iste cibus et potus, qui eos a quibus sumitur immortales et incorruptibiles facit, id est, societas ipsa sanctorum, ubi pax erit et unitas plena atque perfecta. Propterea quippe, sicut etiam hoc ante nos intellexerunt homines [Dei], Dominus noster Jesus Christus corpus et sanguinem suum in eis rebus commendavit, quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in unum aliquid ex multis granis conficitur et constat [Aug., confit], aliud in unum ex multis racemis [Al., acinis] confluit. Denique jam exponit quomodo id fiat quod loquitur, et quid sit manducare corpus ejus et sanguinem bibere. (VERS. 57.) *Et qui manducat, inquit, meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo.* Hoc est ergo manducare illam escam et illum hibere potum, in Christo manere, et illum manentem in se habere: ac per hoc, qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, procul dubio nec manducat spirita-

^a Edit. Argentorat. de anno 1527 ita prosequitur : « Hanc itaque carnem, hunc itaque cibum et potum societatem vult intelligi corporis et membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia, quæ corpus est Christi, et de hac re litigarunt. Secutus adjunxit, etc. » Sed hæc sententia huc prorsus est impertinens, nec in codd. mss. quos consului, nec in editione Cl. Quer-

liter ejus carnem, licet carnaliter et visibiliter premat [dentibus] sacramentum corporis et sanguinis Christi; sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat et bibit, quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta, quæ alius [Aug., quæ aliquis] non digne sumit, nisi qui mundus est, de quibus dicitur : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8).

VERS. 58. — *Sicut misit me, inquit, vivens Pater, et ego vivo propter Patrem. Et qui manducat me, et ipse vivit propter me.* Non enim Filius participatione Patris fit melior, qui est natus æqualis; sicut participatio Filii per unitatem corporis ejus et sanguinis, quæ [Ms., quod] illa manducatio potatioque significat, efficit nos meliores. Vivimus ergo nos propter ipsum, manducantes eum, id est, ipsum accipientes æternam vitam, quam non habemus [Al., habebamus] ex nobis. Vivit autem ipse propter Patrem, missus ab eo, quia semetipsum exinanivit, factus obediens usque ad signum [Al., mortem] crucis (Philipp. 11, 8). *Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivit propter me;* ac si diceret : *Ut ego vivam [Ms., vivo] propter Patrem, id est, ut ad illum tanquam ad majorem referam vitam meam, exinanitio mea fecit, in qua me misit; ut autem quisque vivat propter me, participatio facit, qua [Al., quia] manducat me. Ego itaque humiliatus vivo propter Patrem, ille rectus [Aug., erectus] vivit propter me.* Non de ea natura dixit, qua semper est æqualis Patri, sed de ea, in qua minor factus est Patri. Quia [Ms., Qui] etiam superius dixerat : *Sicut Pater habet vitam habere in semetipso, ita dedit Filio vitam habere in semetipso;* id est, genuit Filium vitam habentem in semetipso.

VERS. 59. — *Hic est panis, qui de cælo descendit, et ut illum manducando vivamus, quia æternam vitam ex nobis habere non possumus. Non sicut manducaverunt, inquit, patres vestri manna, et mortui sunt : qui manducat hunc panem, vivet in æternam.* Quod ergo illi mortui sunt, ita vult intelligi, ut non vivant in æternum; nam temporaliter profecto et li morientur qui Christum manducant; sed vivent in æternum, quia Christus est vita æterna. ^b Signum ejus quia manducavit et bibit, hoc est si manet et manetur, si habitat et inhabitatur, si sic hæret, ut non deseratur. Hoc ergo nos **530** docuit, et admonuit mysticis verbis, ut simus in ejus corpore, sub ipso capite in membris ejus, edentes carnem ejus, non relinquentes unitatem ejus. Sed qui aderant plures, non intelligendo scandalizati sunt : non enim cogitabant hæc audiendo, nisi carnem, quod ipsi erant. Apostolus autem dicit, et verum dicit : *Sapere secundum carnem, mors est* (Rom. viii, 6). Carnem

cetani, nec in Augustino, quem Alcuinus hic descripsit, reperitur. Intrusa ergo est a quodam malevolo, ut subdole mentem Alcuini de veritate corporis et sanguinis Christi in Eucharistia corrumpere; quod et alii hæretici in aliorum Patrum scriptis tentarunt.

^b Ex S. Aug. Tract. xxvii in Joan. num. 1-5.

suam dat nobis Dominus ad manducandum, et sapere tamen secundum carnem mors est; cum de carne sua dicat, quia ibi est vita æterna. Ergo nec carnem debemus sapere secundum carnem, sicut in his verbis: (VERS. 61) *Multi itaque audientes, non ex inimicis, sed ex discipulis ejus, dixerunt: Durus est hic sermo: quis potest eum audire?* Si discipuli durum habuerunt istum sermonem, quid inimici? Et tamen sic oportebat, ut diceretur, quod non ab hominibus [*Ms. et Aug.*, omnibus] intelligeretur. Secretum Dei intentos debet facere, non aversos [*Ms. et Aug.*, adversos]. Isti autem cito defeecerunt, talia loquente Domino Jesu: non crediderunt, aliquid magnum dicente, et verbi illius aliquam gratiam cooperiente [*Aug.*, non crediderunt aliquid magnum dicentem, et verbis illis... cooperientem]. Sed prout voluerunt, ita intellexerunt; et more hominum, quia apud eos erat Jesus, aut hoc disponebat Jesus [*Ms.*, et more hominum quia hoc asseruerat Jesus; *Aug.*, et more hominum quia poterat Jesus], carnem qua indutum erat Verbum, velut incocisam distribuere credentibus in se. *Durus est, inquit, hic sermo, quis potest eum audire?* (VERS. 62.) *Sciens autem Jesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc* [*Aug. et Ms.*, de eo] *discipuli ejus. Sic enim apud se ista dixerunt, ut ab illo non andirentur. Sed ille qui eos noverat in seipsis, audiens apud semetipsum, respondit et ait: Hoc vos scandalizat. Quia dixi, carnem meam do vobis manducare et sanguinem meum bibere, hoc vos nenipe scandalizat.*

VERS. 63.— *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius. Quid est hoc? Hinc solvit quod illos moverat? hinc aperuit* [*Ms.*, eruit] *unde fuerant scandalizati? hinc plane, si intelligerent. Illi enim putaverunt illum erogaturum corpus suum, ille autem se dixit ascensurum in cœlum, utique integrum. Cum videretis Filium hominis ascendentem ubi erat prius, certe vel tunc videbitis, quia non eo modo quo putatis, erogat corpus suum. Certe vel tunc intelligetis quia gratia ejus non consumitur morsibus.* In his verbis perspicue intelligitur Christum esse unam personam, dum dixit Filium hominis esse prius in cœlo. In terra loquebatur, et in cœlo se esse dicebat. Quo pertinet, nisi ut intelligamus unam personam esse Christum Deum et hominem, non duas, ne fides nostra non sit trinitas, sed quaternitas? Christus ergo unus est, verbum, anima et caro unus Christus; Filius Dei, et Filius hominis unus Christus; Filius Dei semper, filius hominis ex tempore; tamen unus Christus, secundum unitatem personæ. In cœlo erat, quando in terra loquebatur. Sic erat Filius hominis in cœlo, quomodo Filius Dei erat in terra. Filius Dei in terra in suscepta carne; Filius Dei [*Ms. et Aug.*, Filius hominis] in cœlo in unitate personæ. Quod mox latius exponit quid intersit inter spiritum et

A carnem, et quid inter carnaliter Christum manducare velle, vel spiritualiter accipere; ait enim: (VERS. 64) *Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam. Paulo ante dixit: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis; et modo dicit: Caro non prodest quidquam, id est, si carnaliter vultis intelligere quæ dico, caro non prodest quidquam, si sic carnem intelligetis manducandam sicut alium cibum, sicut carnes quæ emuntur in macellis. Spiritus est ergo qui vivificat, per spiritum prodest caro, quæ per seipsam non prodest, quia littera occidit, spiritus autem vivificat. Nam per carnem spiritus aliquid pro salute nostra egit. Caro vas fuit, quod habebat, per quam spiritus salvabit* [*Ms.*, salvavit] *nos, utens organo carnis ad salutem humani generis: quia diabolus utebatur serpente quasi organo, ad subversionem primi parentis nostri. Spiritus est qui vivificat, caro autem non prodest quidquam: sicut illi intellexerunt carnem, non sic ego do ad manducandum meam carnem.*

531 CAPUT XVI.

Verba sua spiritum vitamque pronuntiat, et unum ex duodecim diabolum appellat.

« Proinde verba, inquit, quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Diximus enim, fratres, hoc Dominum commendasse in manducatione carnis suæ et potatione sanguinis sui, ut in illo maneamus, et ipse in nobis. Manemus autem in illo, cum sumus membra ejus; manet autem ipse in nobis, cum sumus templum ejus. Ut autem simus membra ejus, unitas nos compagnet; ut enim compagnet nos unitas, quid hoc facit nisi charitas Dei? Uude? Apostolum [*Ms. et Aug.*: Unitas nos compaginat: ut compagnet unitas, quæ facit nisi charitas? Charitas Dei unde? Apostolum] interroga: *Charitas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5). Ergo Spiritus est qui vivificat: spiritus enim facit viva membra; nec viva membra spiritus facit, nisi quæ in corpore, quod vegetat ipse, Christus [*Aug.*, ipse spiritus] invenerit. Nam spiritus qui est in te, o homo, quo constas, ut homo sis, nunquid vivificat membrum quod separatum invenerit a carne tua? Spiritum tuum dico animam tuam. Anima tua non vivificat, nisi membra quæ sunt in carne tua; unum si tollas, jam ex anima tua non vivificatur, quia unitati corporis tui non copulatur. Hæc dicuntur ut amemus unitatem et timeamus separationem. Nihil enim sic debet formidare Christianus, quam separari a corpore Christi. Si enim separatur a corpore Christi, non est membrum ejus, si non est membrum ejus, non vegetatur spiritu ejus. *Quisquis autem, inquit Apostolus, Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. viii, 9). Spiritus ergo est qui vivificat, caro non prodest quidquam. *Verba quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Quid est, spiritus et vita*

* Ex S. Aug., tract. xxvii in Joan. num. 6, 7, 9, 10.

sunt, nisi spiritaliter intelligenda sunt? Intellexisti A spiritaliter? Spiritus et vita sunt. Intellexisti carnaliter? etiam sic illa spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt, » o homo, qui spiritaliter ea non intelligis, nec fide ea venerari nosti.

VERS. 65. — « Sunt enim quidam in vobis qui non credunt : et ideo non intelligunt, quia non credunt. Propheta enim dixit : Nisi credideritis, non intelligetis (Isai. vii, 9, sec. LXX). Per fidem copulamur, per intellectum vivificamur. Prius hæreamus per fidem, ut sic post vivificemur [Aug., ut sit, quod vivificetur] per intellectum. Sciebat enim ab initio Jesus, qui essent credentes, et quis traditurus esset eum. Nam ibi Judas erat inter eos qui scandalizati sunt, quem Christus nec siluit, nec aperte monstravit, ut omnes timerent, quamvis unus periret. Sed posteaquam dixit et distinxit credentes a non credentibus, expressit causam quare non credebant. » (VERS. 66.) Propterea dixi vobis, inquit, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Dabitur enim a Patre credentibus fides, ut nemo gloriatur in fide sua, quæ a se non est quasi propria, sed a Deo data, quasi gratia. (VERS. 67) Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant. Abierunt retro, non post Christum, sed post Satanam. Isti autem sic abierunt retro, quomodo præcisi a corpore Christi, nec ultra redientes ad eum, quia fortes [Ms., forte] fideliter in corpore ejus non fuerunt. Et hi non pauci, sed multi. « Audiamus ergo, quid ad paucos dixerit, qui remanserunt. (VERS. 68.) Dixit ergo Jesus ad duodecim : Nunquid et vos vultis abire? Non discessit nec Judas : sed quare manebat Domino jam apparebat [nobis] postea manifestatus est. Respondit Petrus pro omnibus, unus pro multis, unitas pro unitis [Aug., universis] Respondit ergo Simon Petrus : Domine, ad quem ibimus? Repellis nos a te, da nobis alterum [te] similem tui, ad quem eamus. Si a te recedimus, ad quem ibimus? [Aug. : Da nobis alterum te. Ad quem ibimus? si a te recedimus, ad quem ibimus?]

VERS. 69. — Verba vitæ æternæ habes. Videte, quemadmodum Petrus, dante Domino, recreante Spiritu sancto, intellexit. Unde, nisi quia credidit verba vitæ 532 æternæ? Vitam enim æternam habes in ministratione corporis et sanguinis tui. (VERS. 70.) Et nos credidimus, et cognovimus. Non cognovimus et credidimus; sed credidimus et co-

gnovimus. Credidimus enim ut cognosceremus; nam si prius cognoscere, et deinde credere vellemus, nec cognoscere, nec credere valeremus. Quid credidimus et quid cognovimus? Quia tu es Christus Filius Dei. Id est, quia ipsa vita æterna tu es, et non das in carne et sanguine tuo, nisi quod es. »

VERS. 71, 72. — Respondit eis Jesus : Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est? Dicebat autem de Juda Simone Scariotis. Hic enim erat eum traditurus, cum esset unus ex duodecim. Unus ex duodecim erat, non fide, sed numero; non veritate, sed simulatione. Sed quomodo intelligendum est, nonne ego vos duodecim elegi, dum ille unus filius diaboli dicitur esse : nisi quia aliter electi sunt illi undecim, aliter et ille unus? Electi sunt illi ut manerent in Christo, et ut sonus illorum exiret per orbem terrarum; electus est ille unus ut dispensatio divinæ misericordiæ in salutem humani generis impleretur per eum. Unde bonitas Dei bene utebatur malitia illius, sicut in venditione Joseph bene usus est Deus malitia fratrum (Gen. xxxvii) : ut ex opere malo illorum bonitas Dei ostenderetur in salutem [Ms., salute] multorum. Sic malum Judæ in bonum versum est nostrum. Quod facit malus male utendo bonis Dei, sibi nocet, non bonitatem Dei destruere poterit. Quare duodecim elegit Christus? « Duodenarius numerus sacratus est. Non enim quia periit inde unus, ideo illius numeri honor adeptus est; nam in loco pereuntis alius subrogatus est. Mansit numerus consecratus, hoc est, numerus duodenarius; quia per universum orbem, hoc est, per quatuor cardines mundi, Trinitatem fuerat annuntiaturus [Ms. et Aug., fuerant annuntiatu-] r. Ideo ter quaterni » electi sunt, ut sancta Trinitas per quatuor partes orbis prædicaretur. Nam et annus duodenario numero currit, et ordo signorum in cælis, per quæ solet luna currere, noscuntur, duodenario numero distinguuntur : ideo hoc numero primos prædicatores Deus Christus direxit in mundum. Nec numerus Juda pereunte violatus est, sed alius ejus loco subrogatus. De cujus numeri sacratissima significatione ipse Christus in Evangelio ait, de excellentissima sanctorum gloria : Cum autem sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28).

LIBER QUARTUS.

CAPUT XVII.

Judeis interficere eum querentibus, ascendit occulte ad diem festum Scenopægiæ, ubi diversa de eo et ab eo dicuntur. Et querentes eum apprehendere, nequiverunt, quia nondum venerat hora ejus.

CAPUT VII, VERS. 1. — Post hæc, inquit evangelista, ambulabat Jesus in Galilæam. Non enim volebat

in Judæam ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere. « Hoc infirmitati nostræ præbebat exemplum. Non ipse perdidit potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. Futurum enim erat, ut dixi, ut aliquis fidelis ejus absconderet se, ne a persecutoribus inveniretur; et ne illi pro crimine

*S. Aug., tract. xxviii, num. 2-4, 6, 8, 10-12.

objiceretur latibulum, præcessit in capite, quod in A membris confirmaretur. » Potuit enim Christus ambulare in Judæam [Ms., inter Judæos] et non occidi, qui ait : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18). Hanc potestatem ostendit dum voluit, cum ad vocem illius retro ceciderunt qui eum cum armis venerunt apprehendere. (VERS. 2.) *Erat autem in proximo dies festus Judæorum Scenopegia* [Ms., Scenophagiæ]. Scenopegia est dies festus quo Judæi mense septimo in tabernaculis sub ramis arborum habitare diebus septem jubebantur ad memoriam habitationis 533 illorum in eremo. Iste erat dies festus quem Judæi magna solemnitate celebrabant, velut reminiscen-tes beneficiorum Domini, qui eos eduxit de terra Egypti. Dies festus more Judæorum dicitur, non B unus dies, sed quotquot illius festivitatis fuerunt, quasi unum diem festum propter unius festivitatis consuetudinem nominare solebant. (VERS. 3.) *Dixerunt ergo ad eum fratres ejus : Transi hinc, et vade in Judæam.* » Fratres Domini usitatissimo sanctæ Scripturæ more consanguinei sanctæ Mariæ semper virginis dicebantur. Nam Abraham et Lot fratres sunt dicti, cum Abraham patrns esset Lot; et Lahan et Jacob fratres sunt dicti, cum esset Laban avunculus Jacob (Gen. xiv, 14, et xxix, 15). Cum ergo audieritis fratres Domini, Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum parientis ullam propaginem. « Diximus fratres qui fuerint; audiamus quid dixerint. *Transi hinc, et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua quæ facis.* Opera Domini C discipulos non latebant, sed istos latebant. Isti enim fratres, id est consanguinei Christi, consanguineum Christum habere potuerunt, credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. Ideo continuo evangelista secutus est : (VERS. 4.) *Neque enim fratres ejus credebant in eum.* Quare in eum non credebant? Quia humanam gloriam requirebant, » dicentes ad eum : *Transi hinc, et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis.* (VERS. 5.) *Nemo quippe in occulto aliquid facit, et quærit ipse in palam esse.* Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Nam his verbis ostenditur gloriam illius carnaliter quæ- D rere eos; quasi dixissent : Facis mirabilia, sed abscondis te; transi in Judæam, ut principatus gentis et civitas caput regni videant mirabilia tua. Inno-tesce, appare omnibus, ut laudari possis ab omnibus. Quid ergo ad hæc Dominus Jesus dicit? (VERS. 6.) *Tempus meum nondum advenit, tempus autem vestrum semper est paratum.* Apostolus dicit, *postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum* (Gal. iv, 4). Tempus vero gloriæ Christi necdum venit, cum hæc locutus est. Quod illi videbantur quærere, qui ei suadebant ire in Judæam, miraculum facere, mundo innotescere, ne latens ignobilis putaretur. Sed ille voluit altitudinem humilitate præcedere, et ad ipsam celsitudinem per humilitatis viam pervenire. « Tempus autem vestrum, id est, mundi gloria, semper est paratum. Erit enim tempus

A gloriæ, quia qui venit in humilitate, veniet in altitu-
dine; qui venit judicandus, veniet judicaturus; qui
venit occidi a mortuis, veniet judicare de vivis et
mortuis. (VERS. 8.) *Vos ascendite ad diem festum
hunc.* « Quid est hunc? Ubi gloriam humanam
quæritis. Quid est hunc? Ubi extendere vultis car-
nalia gaudia, non æterna cogitare. *Ego non ascendo
ad diem festum hunc, quia meum tempus nondum
impletum est.* In die enim festo hoc gloriam vos huma-
nam quæritis, meum vero tempus, id est, gloriæ meæ,
nondum venit. Ipse erit dies festus meus, non diebus
istis percurrens [Aug., præcurrens] et transiens, sed
permanens in æternum. Ipsa erit festivitas, gaudium
sine fine, æternitas sine labe, serenitas sine nube.

VERS. 9. — *Hæc cum dixisset, ipse mansit in Gal-
lilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et
ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed
quasi in occulto.* « Ideo non ad diem festum hunc,
quia non gloriam [Ms., gloriari] temporaliter cupie-
bat, sed aliquid docere salubriter, corrigere homi-
nes, de die festo æterno admonere, amorem eorum
ab hoc sæculo avertere, et in Deum convertere.
Quid est autem quod quasi latenter ascendit ad diem
festum? non vacat et hoc Dei [Ms., Domini] opus. »
Nam omnes dies festi Judæorum in figura fuerunt.
Ideo Christus latenter ascendebat in eis, quia Chri-
stus latuit in illis. Populo vero priori occultus,
modo vero meliori populo manifestus; quia ille po-
pulus in umbra agebat, nos vero manifesta luce fa-
cimus. Licet quidam intelligere velint hanc Domini
responsionem, qua ait : *Ego non ascendo ad diem
festum hunc, ad passionem illius pertinere, qua*
[Ms., quia] Christus non in festivitate Scenope-
giæ, sed in festivitate paschali, qua agnus occidi so-
lebat, crucem ascendit. (VERS. 11.) « *Judæi autem
quærebant eum in die festo, antequam ascenderet.*
Priores enim fratres ascenderunt, et non tunc ascen-
dit ille, quando illi putabant et volebant : ut etiam
hoc impleretur, quod ait : *Non ad hunc, id est, ad
quem vos vultis, primum vel secundum diem.* 534
Ascendit autem postea, ut Evangelium loquitur, *me-
diante* [Aug. et Ms., mediato] *die festo, id est, cum
jam illius diei festi tot dies præterissent, quot re-
mansissent. Ipsam enim festivitatem, quantum intel-
ligendum est, diebus plurimis celebrabant.*

D VERS. 12. — *Dicebant ergo : Ubi est ille? Et
murmur multum de eo erat in turba. Unde murmur?
De contentione. Quæ fuit contentio? Quidam enim
dicebant : Quia bonus est. Alii autem dicebant :
Non, sed seducit turbas.* De omnibus ejus ser-
vis hoc dicitur modo, quicumque eminent in ali-
qua gratia : alii dicunt, *bonus est*; alii, *non, sed se-
ducit turbas.* Unde hoc? Quia vita nostra abscondita
est cum Christo in Deo. » Hoc patitur Christus
[Ms., corpus Christi] usque in finem sæculi a mundi
amatoribus, quod tunc passus est a Judæorum mur-
muratoribus. Necdum frumentum a paleis segrega-
tum est, ut grana frumenti congregentur in horrea,
et paleæ comburantur igni æterno. « Quod dictum

est ergo de Domino, valet ad consolationem, de quocumque hoc dictum fuerit Christiano. (VERS. 13.) *Nempe tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum*, qui dicebant : *Bonus est*; non [Ms., nam], qui dicebant : *seducit turbas*. [Qui dicebant : *seducit turbas*], sonitus eorum apparebat, tanquam aridorum foliorum. *Seducit turbas*, clarius sonabant; *bonus est*, pressius susurrabant. Modo autem, fratres, quamvis nondum venerit illa gloria Christi, quæ nos æternos factura est; modo tamen ita crescit Ecclesia ejus, ita eam dignatus est per cuncta diffundere, ut etiam susurraretur : *Seducit turbas*; sed clarius personet, *bonus est*. Nam nova hæresis in angulis occulte susurrat : Christus est adoptivus. Sed clarius universalis sanctæ Ecclesiæ vox resonat : Christus Filius est Dei proprius. Sibilant quoque serpentino ore : Christus nuncupatus [Ms., nuncupativus] est Deus; sed pressius firmiterque fidelium omnium unanimitas clamat : Christus bonus est Deus, verus est Deus; teste egregio prædicatore, qui ait : *Quorum patres, ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus (Rom. ix, 5).*

VERS. 15. — Ascendit ergo Dominus ad diem festum mediante die festo, et docebat. *Et mirabantur Judæi dicentes : Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit?* « Ille quia (Al., qui) latebat, docebat; et palam loquebatur, et non tenebatur. Illud enim ut latere, [erat] exempli, hoc potestatis. Sed cum doceret, mirabantur Judæi omnes quidem, quantum arbitror, mirabantur, sed non omnes convertebantur. Unde admiratio? Quia multi noverant ubi natus et quemadmodum fuerat educatus; nunquam cum viderant litteras discentem, audiebant tamen de lego disputantem, legis testimonia proferentem, quæ nemo potest proferre, nisi legisset, nemo legere, nisi litteras didicisset; et ideo mirabantur. Eorum autem admiratio, magistro facta est: insinuandæ altius veritatis occasio. Ex eorum quippe admiratione et verbis, dixit Dominus aliquid profundum et diligentius inspiciendum. « Quid ergo respondit Dominus eis admirantibus, quomodo sciret litteras, quas non didicerat? (VERS. 16.) *Mea*, inquit, *doctrina non est mea, sed ejus qui me misit*. Hæc enim profunditas [Ms. et Aug., Hæc est prima profunditas]; videtur enim paucis verbis quasi contraria locutus. Non enim ait : *ista doctrina non est mea*; sed : *mea doctrina non est mea*. Quomodo mea et non mea? Quæstio est quomodo fieri possit utrumque, et mea, et non mea. Si enim diligenter intuemur quid ipse in exordio dicit sanctus evangelista : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* : inde pendet hujus solutio quæstionis. Quæ [est] ergo doctrina Patris, nisi Verbum Patris. Ipse [est] ergo Christus doctrina Patris, si Verbum Patris. Sed quia verbum non potest esse nullius, sed alicujus : et suam doctrinam dixit, seipsum; et non suam, quia Verbum Patris est. « Hoc dixisse

A videtur Dominus Christus, *mea doctrina non est mea*; ac si diceret : Ego non sum a meipso : quamvis enim Filium Patri dicamus et credamus æqualem, nec ullam in eis esse naturæ vel substantiæ distantiam, nec inter generantem atque generatum aliquod interfuisse intervallum [Aug., temporis intervallum] : tamen hoc servato et custodito ista dicimus, quod ille Pater est, ille Filius. Pater autem non est, si non habeat Filium; Filius non est, si non habeat Patrem : sed tamen Filius Deus de Patre; Pater autem Deus, sed non de Filio. Pater non Deus de Deo, Filius vero Deus de Deo, lumen de lumine. Pater lumen, Filius lumen. Non duo lumina, sed unum lumen. » Pater Deus, 535 Filius Deus. Non duo dii, sed unus Deus Pater et Filius. Spiritus sanctus de Patre et Filio procedens, et ipse Deus. Sicut Pater Deus, sicut Filius Deus, sic etiam Spiritus sanctus Deus. Non tres dii, sed unus Deus. Unum lumen, una substantia, una natura, una majestas, una æternitas, una magnitudo, una potentia, una bonitas. « Vidit itaque ipse Dominus Christus, Dei sapientia, hoc tam profundum arcanum non omnes intellecturos : in consequenti dedit consilium. Intelligere vis? crede. Deus enim per prophetam dixit : *Nisi credideritis, non intelligetis (Isai. vii, 9, see. LXX)*. Ad hoc pertinet quod hic etiam Dominus secutus adjunxit :

VERS. 17. — *Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscat de doctrina mea, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar*. Quid est hoc, *Si quis voluntatem ejus voluerit facere?* Sed ego dixeram, *si quis crediderit*; et hoc consilium dederam, si non intellexisti, inquam, crede. Intellectus enim merces est fidei. Ergo noli quærere intelligere ut credas, sed crede ut intelligas; quoniam nisi credideritis, non intelligitis. Cum ergo ad possibilitatem intelligendi consilium dederim obedientiam credendi, et dixerim Dominum Jesum Christum hoc ipsum conjunxisse [Aug., adjunxisse], in consequenti sententia invenimus eum dixisse : *Si quis voluerit voluntatem ejus facere*, hoc est, credere, *cognoscat de doctrina*. Quid est cognoscat? Hoc est intelliget; sed quia cognoscat, hoc est, intelliget, omnes intelligunt. Quia vero ait : *Si quis voluerit voluntatem ejus facere*, hoc pertinet ad credere; ut diligentius intelligatur, opus est [Ms., opus esse] nobis ipso Domino nostro expositore, ut indicet nobis utrum revera ad credere pertineat facere voluntatem Patris ejus. Quis nesciat hoc esse facere voluntatem Dei, operari opus ejus, id est, quod illi placet? Ipse autem Dominus aperte alio loco dicit : *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit (Joan. vi, 29)*. Ut credatis in eum, non ut credatis ei. Non autem continuo, qui credit ei, credit in eum. Nam et dæmones credebant ei, et non credebant in eum. Rursus etiam de apostolis ipsis possumus dicere : *Credimus Paulo, sed non credimus in Paulum; credimus Petro, sed non credimus in Petrum*.

* Ex S. Aug., tract. xxix, num. 2, 3 5, 6, 8.

Credenti in eum qui justificat impium, deputatur a fides ejus ad justitiam (Rom. iv, 5). Quid est ergo credere in eum? Crodendo amare, credendo diligere, credendo ad eum ire [Aug., in eum ire], et ejus membris incorporari. Ipsa est ergo fides quam de nobis exigit Deus, quas per dilectionem operatur. Si intelligis verba Dei, intellige quia Christus [est] Filius Dei, qui est doctrina Patris, non ex seipso, sed Filius Patris; non ex nihilo, non ex aliis subsistentibus, sed ex Patre tantum in Patre manens æqualis Patri.

VERS. 18. — *Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit.* « Hoc erit [Ms., quærit], qui vocatur Antichristos, extollens se, sicut Apostolus dicit, *super omne quod dicitur Deus et quod colitur* (II Thess. ii, 4). Ipsum quippe annuntians Dominus, gloriam suam quæsiturum, non gloriam Patris, ait ad Judæos : *Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me. Alius veniet in nomine suo et hunc suscipietis* (Joan. v, 43). Significavit eos Antichristum suscepturos, qui gloriam nominis sui quæsiturus est, inflatus, non solidus; et ideo non stabilis, sed utique ruinosus. Dominus autem noster Jesus Christus magnum exemplum nobis præbuit humilitatis : nempe æqualis Patri; nempe, *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*; nempe ipse dixit, et verissime dixit : *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me. Philippe, qui me videt, videt et Patrem* (Joan. xiv, 8). Nempe ipse dixit, et verissime dixit : *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30). Si ergo cum Patre unum, æqualis Patri Deus de Deo, Deus apud Deum, coæternus, immortalis, pariter incommutabilis, pariter [sine tempore, pariter] creator, dispensator temporum, tamen quia venit in tempore, et formam servi accepit, et habitu est inventus ut homo, quærit gloriam Patris, non suam : quid tu homo facere debes, qui quando aliquid boni facis, gloriam tuam quæris; quando autem aliquid mali facis, Deo calumniam meditaris? Intende tibi, creatura es, agnosce Creatorem; servus es, ne contempnas Dominum; adoptatus es, sed non meritis tuis; quære gloriam ejus a quo habes hanc gratiam, **536** o homo adoptatus, cujus gloriam quæsit, qui est ab illo unicus natus. *Qui autem quærit gloriam ejus, qui misit illum, hic verax est, et injustitia in illo non est.* In Antichristo autem injustitia est, et verax non est; quia gloriam suam quæsiturus est, non ejus a quo missus est : non enim est missus, sed venire permissus. Omnes ergo pertinentes ad corpus Christi, ne inducamur in laqueum Antichristi, non quæramus gloriam nostram; sed si ille quæsit gloriam ejus qui eum misit ad nos, quanto magis nos ejus qui nos fecit? Sequitur : (VERS. 19, 20.) *Nonne Moyses, inquit, dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere?* « Ideo enim me quæritis interficere, quia nemo ex vobis facit legem : nam si legem fecissetis, in ipsis litteris Christum agnosceretis, et præsentem non occidere-

tis. Et illi responderunt : *Respondit enim turba, et dixit.* Respondit quasi turba, non pertinentia ad ordinem, sed ad perturbationem. Denique turba turbata, videte quid responderit? *Dæmonium habes, quis te quærit occidere?* quasi non fuit [Al., fuerit] pejus dicere, dæmonium habes, quam eum occidere. Ei quippe dictum est, *dæmonium habes*, qui dæmones expellebat. Quid posset aliud dicere turba turbulenta? Quid posset aliud olere cœnum commotum, nisi putidum? Turbatur turba, unde? A veritate. Turbam lippitudinis turbavit claritas lucis. Oculi autem non habentes sanitatem non possunt ferre luminis claritatem. « Dominus autem non plane turbatur; sed in sua veritate tranquillus, non reddidit malum pro malo, nec maledictum pro maledicto. Quibus si diceret; dæmonium habetis vos, verum utique diceret. Unde auderent dicere Veritati [Ms., unde hoc dicerent de Veritate], *dæmonium habes*, nisi eos diaboli falsitas irritaret? Quid ergo respondeat tranquillus, audiamus, et tranquille vivamus [Aug. l. cit., Quid ergo respondit? Audiamus tranquille, et tranquillum bibamus]. (VERS. 21.) *Unum opus feci, et omnes admiramini.* Tanquam diceret : Quid si omnia opera mea videretis? Ipsius enim opera erant quæ in mundo videbant, et ipsum qui fecit omnia, non videbant; fecit unam rem, et turbati sunt, quia saluum fecit hominem in sabbato. » Non intelligentes Dominum esse sabbati filium hominis, qui sabbatum propter hominem constituit, non hominem propter sabbatum. Nec sabbatum destruxit, qui sanum fecit hominem in sabbato, quia ad salutem hominum, hominibus sabbati custodia data est.

VERS. 22. — *Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem.* « Bene factum est, ut acciperetis circumcisionem a Moysè, non quia ex Moysè est, sed ex patribus. Abraham quippe primus accepit circumcisionem a Domino (Gen. xvii, 10). *Et in sabbato circumciditis hominem.* Convincit vos Moyses. In lege accepistis ut circumcidatis octavo die; accepistis in lege, ut vacetis septimo die; si octavus dies illius qui natus est occurreret ad diem septimum sabbati, quid facietis? Vacabitis ut servetis sabbatum, an circumcidetis ut impleatis sacramentum diei octavi? Sed novi, inquit, quid facietis? Circumcidetis hominem. Quare? Quia circumcisio pertinet ad aliquod signum salutis, et non debent homines sabbato vacare a salute. Ergo nec mihi irascamini, quia saluum feci totum hominem in sabbato.

VERS. 25. — *Si circumcisionem, inquit, accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi.* (Aliquid enim per Moysen in illa constitutione circumcisionis salubriter institutum est) mihi operanti salutem in sabbato quare indignamini? « Forte enim illa circumcisio ipsum Dominum significabat, cui isti curanti et sananti indignabantur. Jussa est enim adhiberi octava die : et quid est circumcisio, nisi carnis exspoliatio? Significat ergo ista circumcisio exspoliationem a

* Ex S. Aug., tract. xxx, num. 2-7.

corde cupiditatum carnalium. Non ergo [*Al.*, enim] sine causa data est, et in eo membro fieri jussa; quoniam per illud membrum procreatur creatura mortalium. Et per unum hominem mors, sicut per [unum] hominem resurrectio mortuorum (*I Cor. xv, 21*); et per unum hominem peccatum introivit in mundum, et per peccatum mors (*Rom. v, 12*). Ideo quisque cum præputio nascitur, quia omnis homo cum vitio propaginis nascitur: et non mundat Deus, sive a vitio, cum quo nascimur, sive a vitio quæ male vivendo addimus, nisi per cultellum petrinum, id est, Dominum Jesum Christum. Petra enim erat Christus (*I Cor. x, 4*). **537** Cultellis enim petrinis circumcidebant, et petræ nomine Christum figurabant: et præsentem non agnoscebant, sed insuper eum occidere cupiebant. Quod vero circumciditis hominem in sabbato, intelligite hoc significari [*Ms.*, significare] opus bonum, quod ego feci totum hominem salvum in sabbato: quia et curatus est ut sanus esset in corpore, et credidit ut sanus esset in mente [*Al.*, in anima].

VERS. 24. — *Nolite judicare personaliter, sed rectum judicium judicate.* « Quid est hoc quia cum [*Al.*, modo quasi per] per legem Moysi circumciditis in sabbato, non irascimini Moysi; et quia ego die sabbati salvum feci hominem, irascimini mihi? Personaliter judicatis; veritatem attendite, et justum judicium judicate. Si secundum veritatem judicatis, neque Moysen, neque me condemnabitis: et veritate cognita me cognoscetis, quia ego sum veritas. « Hoc vitium, fratres, quod Dominus notavit hoc loco, evadere in hoc sæculo magni laboris est, non personaliter judicare, sed rectum judicium retinere. Admonuit quidem Dominus Judæos, sed monuit nos; illos convincit, nos instruxit; illos redarguit, nos exauit. Non putemus hoc nobis ideo non dictum, quia tunc ibi non fuimus. » Nos itaque sic audiamus Evangelium, quasi præsentem Dominum. Ne dicamus: O illi felices qui eum videre potuerunt! Multi in eis qui viderunt eum carnaliter, occiderunt: multi autem in nobis, qui non viderunt, crediderunt, de quibus dictum est: *Beati qui non viderunt et crediderunt.* Quis est qui non judicat personaliter, nisi qui æqualiter diligit? Qui æqualiter omnes diligit, æqualiter de omnibus judicat. Nec hoc dictum putemus de illis quos pro honore graduum diverso modo honoramus, sed de illis quorum causas dijudicare jubemur.

« Dominus igitur Jesus non manifeste, sed occulte ascendit ad diem festum, non quia timebat ut [*Ms.*, ne] teneretur, cujus potestas erat ut non teneretur; sed ut significaret, jam [*Ms.*, etiam] in ipso die festo, qui celebrabatur a Judæis, occultandum [*Aug.*, se occultari] et suum esse mysterium. Sed mox apparuit potestas, quæ putabatur timiditas: loquebatur enim palam in die festo, ita ut mirarentur turbæ, et dicrent, quod audivimus, cum lectio legeretur: »

VERS. 25, 26. — *Nonne hic est quem quærebant interficere? Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt.*

« Ex S. Aug., tract. xxxi, num. 4-4.

A *Nunc vero cognoverunt principes quia hic est Christus?* Qui noverant qua sævitia quærebatur, mirabantur qua potentia non tenebatur. Deinde non plene [*Ms.*, plane] intelligentes illius potentiam, putaverunt esse principum scientiam, quod ipsi cognoverint eundem esse Christum; ideo pepercerunt ei quem tanto tempore occidendum quæsierunt. « Deinde illi ipsi qui dixerant apud semetipsos: *Nunquid cognoverunt principes quia hic est Christus?* fecerunt sibi quæstionem, qua eis videretur non esse Christus [*Ms.*, Christum]: adjungentes enim dixerunt: (**VERS. 27.**) *Sed istum novimus, unde sit; Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit.* » Quid est quod dixerunt Judæi: *Christus cum venerit, nemo scit unde sit*, dum Herode interrogante locum nativitatis ejus, demonstraverunt juxta prophetiam Michæ prophetæ, et ex hoc certum est locum nativitatis illius eos nosse? Sed considerandum est quid se nosse putarent, et quid se non scire dixerunt. Locum vero nativitatis illius sciebant per prophetarum dicta: sed divinam ejus nativitatem, qua ex Deo Patre æternaliter natus est, propter impietatem cordis sui nesciebant, Isaia dicente? *Generationem ejus quis enarrabit* [*Isai. LIII, 8*]? Denique et ipse Dominus ad utrumque respondit, et de humilitatis fragilitate, et de nativitate majestatis (*Ms.*, de divinitatis majestate), dicens: (**VERS. 28.**) *Clamabat ergo docens in templo Jesus: et me scitis, et unde sim, scitis.* Recte ergo dixit, *et me nostis, et unde sim scitis.* Id est, secundum carnem nativitatem meam nostis, et nobilitatem parentum meorum, et effugiem vultus mei nostis: secundum divinitatem autem non nostis, quia a me ipso non veni, sed est verus qui me misit, quem vos nescitis. « Sed ut eum sciatis, credite in eum quem misit, et sciatis quod nemo vidit Deum unquam, nisi unigenitus Filius qui est in sinu Patris, et ipse narravit: et Patrem nemo cognovit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. « Denique cum dixisset: *sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis*, ut ostenderet eis, unde possint scire quod nesciebant, subjecit: (**VERS. 29.**) *Ego scio eum.* **538** Ergo a me quærite, ut sciatis eum. Quare autem scio eum? *Quia ab ipso sum, et ipse me misit.* Magnifice utrumque monstravit. *Ab ipso*, inquit, *sum*, quia Filius de Patre: et quidquid est Filius, de illo est cujus est Filius. Ideo Dominum Jesum dicimus, Deum de Deo; Patrem non dicimus Deum de Deo, sed tantum Deum: et dicimus Dominum Jesum, lumen de lumine; Patrem non dicimus lumen de lumine, sed tantum lumen. Ad hoc ergo pertinet, quod dixit: *Ab ipso sum.* Quod autem videtis me in carne, *ipse me misit.* Ubi audis, *ipse me misit*, noli intelligere naturæ dissimilitudinem, sed generantis auctoritatem. »

VERS. 30. — *Quærebant ergo eum apprehendere, et nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus; hoc est, quia nolebat. Qui enim voluntate natus est, voluntate passus est, sicut horam prævidit sibi nativitatis suæ, ita horam prædestinavit passio-*

nis suæ. Si hora mortis nostræ [Al., suæ] illius est voluntas, quanto magis hora passionis suæ in arbitrio voluntatis suæ venit? « Magna igitur misericordia Domini nostri Jesu Christi, factum esse eum propter nos in tempore, per quem facta sunt tempora; factum esse inter omnia, per quem facta sunt omnia: factum esse quod fecit [Ms., quod factus est], ut salvaret quod fecerat. Factus est enim homo qui hominem fecerat, ne periret quod fecerat. Secundum hanc dispensationem jam venerat hora nativitalis, et natus erat: sed nondum venerat hora passionis; ideo nondum passus erat, » quia necdum venerat hora, in qua pati voluisset. Ideo in cruce legitur eum dixisse, dum omnia perfecta fuerant secundum Scripturas prophetarum, consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum (Joan. xix, 30). Dum vero voluit, consummata fuerunt quæ de eo scripta sunt: et consummatis omnibus, potestate propria emisit spiritum.

CAPUT XVIII.

Multis de turba credentibus plurima loquitur, inter quæ ait: Qui sitit, veniat ad me, et bibat. Nicodemus quoque de audientia ipsius resistitur a Pharisæis.

« De turba autem multi crediderunt in eum. Humiles et pauperes salvos faciebat Dominus: principes insaniebant, et ideo medicum non solum [non] agnoscebant, sed etiam occidere cupiebant. Erat quædam turba, quæ suam ægritudinem cito vidit, et illius medicinam sine dilatione cognovit. » Quæ commota miraculis credit, principibus in infidelitate manentibus. (Vers. 32.) *Et audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc.* Ideo audita multitudinis fide murmurabant, quia Christus gloriabatur. Et cito miserant ministros, ut eum comprehenderent, quem apprehendere non potuerunt adhuc nolentem ut comprehenderetur; sed audierunt docentem, qui venerant apprehendere. (Vers. 33.) *Dixit ergo Jesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum, et vado ad eum qui misit me.* « Quod modo vultis facere, facturi estis, sed non modo, quia modo nolo. Quare adhuc modo nolo? Quia adhuc modicum tempus vobiscum sum, et tunc vado ad eum qui misit me. Implere debeo dispensationem meam, et [sic] pervenire ad passionem meam. (Vers. 34.) *Queretis me, et non inveniatis, et ubi sum ego, vos non potestis venire.* « Illic jam resurrectionem suam prædixit: noluerunt eum agnoscere præsentem, et postea quæsierunt, cum viderent multitudinem jam credentem. Magna enim signa facta sunt, etiam cum Dominus resurrexit et ascendit in cælum. Tunc per discipulos facta sunt magna; sed ille per illos, [qui] et per se ipsum: ipse quippe illis dixerat: *Sine me nihil potestis facere* » (Joan. xv, 5). Quare non potuerunt venire? Quia noluerant credere, quia nullus sine fide salvari potest. (Vers. 35.) « *Dixerunt ergo Judæi, non ad ipsum, sed ad seipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? Nunquid in dispersionem gentium*

*iturus est, et docturus gentes? Non enim sciebant quid dixerint [Ms., quod dixerunt]; sed quia ille voluit, prophetaverunt. Iturus enim erat Dominus ad gentes, non præsentia corporis sui, » sed potestate divina in discipulis suis, de quibus dixit Propheta: *Quam pulchri 539 sunt pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona* (Rom. x, 15)? In his pedibus Christus iturus erat ad gentes, et per eos docturus gentes, ut fidem accepissent gentes, quam Judæi spreverunt. Qui verum nescientes, prophetaverunt, qui [Ms., quia] et ignoraverunt Christum dicentem: *Et ubi ego sum, vos non potestis venire.* Quare non potestis venire? quia non vultis credere. Quid est quod dixit, *ubi sum ego*, nisi in sinu Patris, consempiternus Patri sum? In terra loquebatur, sed in Patris sinu se esse monstrabat.*

« Inter cæteras dispensationes Domini nostri, et doctrinas salutis nostræ, et dubitationes Judæorum de Domino Jesu Christo quæ dixit, quibus alii confunderentur, alii docerentur; *novissimo festivitatis illius die* (tunc enim ista agebantur, quæ appellantur Scenopogia, id est, tabernaculorum constructio), [de] qua festivitate jam antea meminit charitas vestra fuisse disertum, vocat Dominus Christus, et hoc non utcunque loquendo, sed clamando, ut qui sitit veniat ad eum. Si sitimus, veniamus; et non pedibus, sed affectibus; nec migrando, sed amando veniamus. Quanquam secundum interiore hominem, et qui amat migrat. Sed aliud est migrare corpore, aliud corde: migrat corpore, qui motu corporis mutat locum; migrat corde, qui motu cordis mutat affectum. Si aliud amas, aliud amabas, non ibi es, ubi eras. Clamabat ergo nobis Dominus: *Stabat et clamabat:*

VERS. 38, 39. — *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* « Quid hoc esset, quando evangelista exposuit, immorari non debemus. Unde enim dixerit Dominus: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat; et Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*, consequenter exposuit Evangelista, dicens: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Hoc tantum sciamus, quod de charitate hoc clamabat Dominus Jesus. « Clamat ergo et dicit, ut veniamus et bibamus, si intus sitit animus [Aug., si intus sitiamus], quia cum biberimus, flumina aquæ vivæ fluent de ventre nostro. Venter interioris hominis conscientia cordis est [Ms., ejus]. Bibito ergo isto liquore, reviviscit purgata conscientia, et hauriens fontem habebit; etiam ipsa fons erit. Quid est fons, vel quid est fluvius qui emanat de ventre interioris hominis? Benevolentia qua vult consulere proximo. Si enim putet quia quod bibit soli ipsi debet sufficere, non fluit aqua viva de ventre ejus: si autem proximo festinat consulere, ideo non siccatur, quia emanat. Videbimus quid nunc sit quod bibunt qui credunt in Deum: quia utique Christiani sumus, et si credimus, bibi-

« S. Aug., loc. cit. num. 7-10.

» Ex S. Aug., tract. xxxii, num. 1, 8.

mus. Et unusquisque in se debet cognoscere, si bibit. **A** Et si bibit, largiatur ex eo quod bibit [Aug., et si vivit ex eo, quod bibit]; non enim nos deserit fons, si non deseramus fontem. † Expositus evangelista et dixit, unde Dominus clamasset, ad qualem potum invitasset, quidve ex bibentibus [Ms., quid bibentibus] propinasset, dicens: *Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus.* Quem dicit spiritum, nisi sanctum [Spiritum?]. Nam unusquisque homo habet in se proprium spiritum, id est, animam. Anima [Ms., animam. Animus] enim cuiusque ejus est spiritus. De quo dicit Paulus apostolus: *Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est (I Cor. II, 11)?* Sed quid est quod ait: *Non enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus?* Nunquid non spiritus fuit in sanctis Dei prophetis et patriarchis, qui multa per Spiritum sanctum futura prædixerunt? Igitur et Elisabeth legitur Spiritu sancto repleta esse, et Zacharias similiter, dicente evangelista: *Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu sancto, et prophetavit (Luc. I, 67).* Quid est, quod dicit: *Spiritus sanctus necdum fuerat datus?* † Multa ergo indicia præcedentis [Aug., præcedentia] Spiritus sancti habemus, antequam Dominus glorificaretur resurrectione carnis suæ; non enim alium spiritum etiam propheta habuerunt, qui Christum venturum prænuñtaverunt. Sed modus quidam futurus erat donationis [Aug., dationis] hujus, qui omnino antea non apparuerat: de ipso hic dicitur. **C** Nusquam enim legimus antea congregatos homines accepto Spiritu sancto, linguis omnium gentium locutos fuisse. Post resurrectionem autem suam primum, quando apparuit discipulis suis, dixit illis: *Accipite 540 Spiritum sanctum (Joan. XX, 22).* De hoc ergo dictum est: *Non erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. Et insufflavit in faciem eorum (Gen. II, 7).* Quo flatu primum hominem quem fecit, vivificavit, et de limo erexit; quo flatu animam membris ejus dedit; significans enim eundem esse spiritum, quem insufflavit [Aug., significans eum se esse, qui insufflavit] in faciem eorum, ut a luto exurgerent, et luteis operibus renuntiarent. Tunc primum post resurrectionem suam Dominus, quam dicit evangelista glorificationem, dedit discipulis suis Spiritum sanctum. Deinde commoratus cum eis **D** XI diebus, ut liber Actuum apostolorum demonstrat, ipsis videntibus, et videndo deducentibus, ascendit in cælum (Act. I, 3, 9). Ibi peractis decem diebus, die Pentecostes misit desuper Spiritum sanctum, qui, sicut dixi, fuerant uno in loco congregati. Quo accepto Spiritu sancto, omnium gentium linguis locuti sunt. Quærit aliquis forsitan, si baptizati in Christo, et in charitate præceptorum ejus viventes, quare omnium gentium linguis non loquantur, dum certum est Spiritum sanctum eos accepisse? Quia

† Hic textus in cod. ms. et aliis edit. omittitur, et quæ præcedunt, cum sequentibus uno sensu nectun-

mus. **A** ipsa Ecclesia, quæ est corpus Christi, omnium gentium linguis loquitur. Quod tunc in primitiva Ecclesia præsignatum est, quæ in Judæa una tantummodo gente initiata est, nunc vero ex omnibus gentibus congregata. Quomodo vero unus tunc homo loquebatur omnibus linguis, ita modo unitas sanctæ Ecclesiæ omnibus loquitur linguis. † Accipimus ergo et nos Spiritum sanctum, si amamus Ecclesiam, si charitate compaginamur, si catholico nomine et fide gaudemus. Igitur quantum quisque amat Ecclesiam Christi, tantum habet Spiritum sanctum. Habemus ergo Spiritum sanctum, si amamus Ecclesiam; amamus autem, si in ejus compage et charitate consentimus [Ms., consistimus], quam Apostolus omnibus virtutibus fiducialiter præposuit. Quicumque ipsam habet, cuncta **B** habebit bona; quia sine illa nihil proderit, quidquid habere potuerit homo † (I Cor. XIII). De qua beatus Jacobus apostolus ait: *Qui autem offenderit in uno, factus est omnium reus (Jacob. II, 10).* De hac etiam et ipsa Veritas ait: *In hoc enim cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Cum ergo hæc loquebatur Christus in die novissimo festivitatis, quæ modo proposuimus, et ut potuimus, tractavimus,

VERS. 40, 41. — *Ex illa ergo turba cum audissent quidam de turba sermones Jesu, dicebant: Hic est vere propheta. Alii dicebant, hic est Christus.* † **Nata** est de illo in turba dissensio, aliis putantibus, quod ipse esset Christus; aliis dicentibus, quia de Galilæa non exsurget Christus. Qui vero missi fuerant ut eum tenerent, redierunt immunes a crimine et pleni admirationis. Nam et testimonium perhibuerunt divinæ doctrinæ ejus, cum dicerent, a quibus missi fuerant: (VERS. 45.) *Quare non adduxistis eum?* Responderunt enim nunquam se audivisse hominem sic locutum. (VERS. 46.) *Non enim quisquam sic loquitur homo.* Ille autem sic locutus est, quia Deus erat et homo. Tamen Pharisei testimonium eorum repellentes, dixerunt eis: (VERS. 47, 48.) *Nunquid et vos seducti estis? Videmus enim delectatos vos esse sermonibus illius. Nunquid aliquis de principibus credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt.* Qui non noverant legem, ipsi credebant in eum; et qui docebant legem, eum qui miserat legem, contemnebant: ut impleretur quod dixerat ipse Dominus: *Ego veni, ut non videntes videant, et videntes cæci fiant.* Cæci enim facti sunt Pharisei doctores, illuminati sunt populi legem nescientes, et in auctorem legis credentes. † Nicodemus tamen [unus] ex Pharisæis, qui ad Dominum nocte venerat, et ipse quidem non incredulus, sed timidus; nam ideo et nocte venerat ad lucem, quia illuminari volebat et sciri timebat. Respondit [Judæis]: (VERS. 51.) *Nunquid lex nostra judicat hominem, nisi audierit ab ipso prius, et cognoverit quid faciat?* Volebant enim illi perversi [Aug., perverse] ante esse damnatores quam cogni-

tur sic: tractavimus, nata est, etc.

† Ex S. Aug., tract. XXXIII, num. 1, 2.

tores. Sciebat autem Nicodemus, vel potius credebatur, quia si tantummodo eum patienter vellent audire, forte similes flierent illis qui missi sunt tenere eum, et maluerunt credere illi quam tenere illum. Responderunt ex præjudicio cordis sui, quod et illis: (VERS. 52.) *Nunquid et tu Galilæus es?* Id est, quasi a Galilæo seductus. Dominus 541 enim Galilæus dicebatur, quoniam de Nazareth civitate erant parentes ejus. Secundum Mariam dixi parentes, non secundum virile semen: non enim quæsit in terra nisi matrem, qui jam habebat desuper Patrem. Nam utraque ejus nativitas mirabilis fuit; divina sine matre, humana sine Patre homine. Quid ergo illi quasi legis doctores ad Nicodemum? (VERS. 53.) *Scrutare Scripturas, et vide quia propheta a Galilæa non surget.* Sed Dominus prophetarum inde surrexit. *Reversi sunt, inquit evangelista, unusquisque in domum suam.*

CAPUT XIX.

Mulierem in adulterio deprehensam, adductamque ad se, nec ab accusatoribus condemnatam, ipse sub conditione, qua ulterius non peccaret, absolvit.

CAPUT VIII, VERS. 1, 2. — *Inde Jesus perrexit in montem Oliveti, et diluculo iterum venit in templum.* Mons quippe Oliveti sublimitatem Dominicæ pietatis et misericordiæ designat. Quia et Græce ὄλιβος misericordia, olivetum vocatur ὄλιβον; et ipsa unctio olei fessis ac dolentibus membris solet afferre levamen. Sed et hoc quod oleum et virtute ac puritate præeminet, et quemcumque ei liquorem superfundere volueris, confestim hunc transcendere, eique superferri consuevit, gratiam misericordiæ cælestis non inconvenienter insinuat, de qua scriptum est: *Suaris Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus (Psalm. CXLIV, 9).* Tempus quoque diluculi exitum ejusdem gratiæ [Al., ejusdem gratiam exortam], qua remota legis umbra, lux evangelicæ veritatis erat revelanda, demonstrat. Pergit ergo Jesus in montem Oliveti, ut arcem misericordiæ in se constare denuntiet. *Venit iterum diluculo in templum,* ut eandem misericordiam, cum incipiente novi testamenti lumine fidelibus, templo videlicet suo, pandendam præbendamque significet. *Et omnis, inquit, populus venit ad eum, et sedens docebat eos.* Sessio Domini humilitatem incarnationis ejus, per quam nobis misereri dignatus est, insinuat. Bene autem dicitur quia cum sedens doceret Jesus, omnis populus venit ad eum: quia postquam humilitate suæ incarnationis proximus hominum factus est, libentius est a multis ejus sermo receptus; a multis, inquam, est [ejus] sermo receptus; namque a pluribus est superba impietate contemptus. Audierunt enim mansueti, et lætati sunt (Psalm. XXXIII, 3). (VERS. 3.) *Denique Judæi tentantes, adduxerunt mulierem in adulterio deprehensam, interrogantes quid de ea fieri juberet.* Quoniam Moyses talem lapidare mandaverat (Levit. XX), ut si et ipse hanc lapidandam

A decerneret, deriderent eum, quasi misericordiæ quam semper docebat oblitum; si lapidari vetaret, striderent dentibus suis in eum, et quasi fautorem scele- rum legisque contrarium, velut merito damnarent. (VERS. 6.) *Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra.* Per inclinationem Jesu humilitas, per digitum, qui articularum compositione flexibilis est, subtilitas discretionis exprimitur; porro per terram, cor humanum, quod vel bonarum vel malarum actionum solet reddere fructus, ostenditur. Postulatus ergo Dominus judicare de peccatrice, non statim dat judicium, sed prius se inclinans deorsum, digito scribit in terra, ac sic demum quod obnixè rogatur [Ms., quam enixe rogatus], judicat: nos videlicet typice instituens [Ms., instruens], ut cum quolibet proximatorum errata conspicimus, non hæc antea reprehendendo judicemus, quam ad conscientiam nostram humiliter reversi, digito eam discretionis solerter exculpamus [Ms., exculpamus]; et quid in ea conditori placeat, quidve displiceat, sedula examinatione dirimamus, juxta illud Apostoli: *Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans teipsum, ne et tu teneris (Gal. VI, 1).*

VERS. 7. — *Cum autem perseverarent interrogantes eum, erexit se et dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.* Quia hinc et inde Domino Scribæ et Pharisei tendebant laqueos insidiarum, putantes eum vel immisericordem futurum in judicando, vel injustum: prævidens ille dolos, quasi 542 fila transit aranæ, et judicium justitiæ per omnia et mansuetudinem pietatis ostendens. Ecce temperantia miserandi, *qui sine peccato est vestrum;* ecce iterum justitia judicandi, *primus in illam lapidem mittat.* Ac si dixisset: *Si Moyses mandavit vobis mulierem hujusmodi lapidare, videte quia non hoc peccatores, sed justos facere præcepit.* Primo vos ipsi justitiam legis implete, et sic innocentes manibus et mundo corde, ad lapidandam ream concurrite. Primo spiritalia legis edicta, fidem, misericordiam et charitatem perficite, et sic ad carnalia judicanda divertite. Dato autem judicio, *Dominus iterum se inclinans scribebat in terra.* Et quidem juxta morem consuetudinis humanæ potest intelligi, quod ideo Dominus coram tentatoribus improbis inclinari, et in terra scribere voluerit, ut alio vultum intendens, libertatem eis daret exire [Al., liberum eis daret exitum; Beda, exire arbitrium], quos sua responsione perculsos citius exituros, quam plura interrogaturos esse præviderat.

VERS. 9. — *Denique audientes unus post unum exiebant, incipientes a senioribus.* Sed figurate nos admonet in eo, quod et ante datam et post datam sententiam inclinans scripsit in terra; ut et prius quam peccantem proximum corripiamus, et postquam debite castigationis illi ministerium reddiderimus, nos

• Ex hom. 5 Ven. Bedæ.

ipsos digna humilitatis investigatione perpendamus, ne forte aut eisdem, quæ in ipsis reprehendimus, aut aliis quibuslibet simus facinoribus irretiti. Sicut forte fieri potest, ut ipse qui homicidam reum mortis esse judicaverit, ipse in seipso per odium fraternæ mortis reus esse ante oculum conditoris inveniatur. Similiter qui fornicationis crimen in fratre accusat, in se ipso superbix facinus non videat. Ideo jubetur iudex alieni criminis digito discretionis in corde suo describere, ne forte in seipso reus inveniatur. « Quid igitur nobis in huiusmodi periculis remedii, quid restat salutis, nisi ut cum peccantem conspicimus alium, mox inclinemus deorsum, id est, quam dejecti ex nostræ conditione fragilitatis simus, si non nos divina pietas sustineat [Al., sustentet], humiliter inspiciamus? Digito scribamus in terra, id est, discrimine solerti pensemus, an cum beato Job dicere possimus: *Neque enim reprehendit nos cor nostrum in omni vita nostra* (Job. xxvii, 6). Bene qui inclinatus scripsit in terra, erectus misericordix verba depromit, quia quod per humanæ infirmitatis societatem promisit, per divinæ virtutem potentix hominibus donum pietatis impendit. »

VERS. 10, 11. — *Erigens, inquit, se Jesus dixit ei: Mulier, ubi sunt, qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quæ dixit: Nemo, Domine. Nemo condemnare ausus est peccatricem, quia in se singuli cernere coperant quod magis damnandum cognoscere. Sed quia accusantium turbas prolato iustitiæ pondere fugavit, videamus accusatam quanto misericordix munere sublevet. » Sequitur: *Dixit autem Jesus: Nec ego te condemnabo. Vade, et amplius noli peccare.* Quoniam misericors et pius est, præterita peccata relaxat. Quoniam iustus est, et iustitiam diligit, ne amplius jam peccet, interdicit. « Verum quia poterant dubitare aliqui an posset Jesus, quem verum hominem noverant, dimittere peccata, dignatur ipse apertius, quid divinitus valeat, ostendere. Post repulsam namque tentatorum nequitiam, post solutam peccatricis culpam, iterum locutus est.*

CAPUT XX.

Lucem mundi se dicit. Phariseos de proprio testimonio refutans arguit. Iudicium suum verum ipse confirmat.

VERS. 12. — *Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lucem vitæ.* Ubi manifeste docet non solum quia auctoritate mulieri peccata dimiserit; sed etiam, quod ipse sit vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: cujus perpetuum splendorem humana fragilitas videre non potuisset, nisi nube carnis tegetetur, per quam quasi per quoddam lucidissimum speculum divini luminis claritas humanis mentibus innotesceret, quæ fide purganda est, ut tanti luminis aspectui digna efficiatur. Unde secutus

* Hæcque ex homilia Ven. Bedæ.

^b Ex sancto Augustino, tract. xxxv in Joan., num. 1, 2, 4-6.

A 543 ait: *Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lucem [Ms., lumen] vitæ.* Qui meis modo jussis et exemplis obsequitur, non timebit in futuro tenebras damnationis, sed lucem potius vitæ, ubi nunquam prorsus moriatur, habebit *.)

« b Itaque, fratres mei, sequamur Christum lumen mundi, ne ambulemus in tenebris. Tenebræ metuendæ sunt morum, non oculorum; et si oculorum, non exteriorum, sed interiorum, unde discernitur non album et nigrum, sed justum et injustum. Cum hoc ergo dixisset Dominus noster Jesus Christus, responderunt Judæi: (VERS. 13.) *Tu de te testimonium dicis [Al., perhibes], testimonium tuum non est verum.* Antequam veniret Dominus noster Jesus Christus, multas ante se lucernas propheticas accendit et misit. De his erat etiam Joannes Baptista [cui tam magnum ipsum lumen, quod est Christus, perhibuit testimonium, quale nulli hominum; ait enim: *In natis mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (Matth. xi, 11)]. Hic tamen quo nemo erat major in natis mulierum, dicit de Domino nostro Jesu Christo: *Ego quidem baptizo vos in aqua, qui autem venit post me, fortior me est, cui non sum dignus corrigiam calceamenti solvere* (Joan. 1, 26). Videte quemadmodum se lucerna Dei [Al., dici] submittat. Lucernam vero ipsum Joannem fuisse, Dominus ipse testatur: *Ille erat, inquit, lucerna ardens et lucens, et vos voluistis ad horam exsultare in lumine ejus* (Joan. v, 35). « Responderunt ergo Judæi: *Tu de te testimonium dicis, testimonium tuum non est verum.* Videamus, quid audiunt: audiamus et nos, sed non sicut illi. Illi contemnentes, nos credentes; illi Christum occidere volentes, nos Christum [Aug., per Christum] vivere cupientes. Interim ista distantia distinguat aures mentesque nostras, et audiamus quid Judæis responderit Dominus:

VERS. 14. — *Respondit Jesus, et dicit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum; quia scio unde veni et quo vado.* Lumen et alia demonstrat et seipsum. Christus et se ostendit et Patrem ostendit, et de Judæis quid esset venturum. Ergo ait Dominus, et verum ait: *Et si ego de me testimonium perhibeo, verum est testimonium meum, quia scio unde veni et quo vado.* Patrem volebat intelligi, Patri gloriam dabat Filius; æqualis glorificabat eum, a quo est missus: quantum debet homo glorificare eum, a quo est creatus? *Scio unde veni et quo vado.* « Iste, qui in presentia vobis loquitur, habet quod non deseruit, sed tamen venit; non enim veniendo inde discessit, aut rediendo nos dereliquit. Quid miramini? Deus est. Non potest hoc fieri, sed ab homine: non potest hoc fieri ab ipso sole oriente. Sol oriens pergit ad occidentem, et deserit orientem. Non eo more Dominus noster Jesus Christus ^c: et venit enim, et ibi est; et rediit, et

^c Aug.: « Non potest hoc fieri ab homine: non potest hoc fieri ab ipso sole. Quando pergit ad occidentem, deserit orientem, et donec oriturus redeat ad

hic est. Audi ipsum evangelistam alio loco dicentem, et si potes, cape; si non potes, crede. *Deum*, inquit, *nemo vidit unquam, nisi unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit* (Joan. 1, 18). Non dixit: Qui fuit in sinu Patris. Hic loquebatur, et ibi se esse dicebat: qui et hinc discessurus dixit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 20). « Ergo verum est testimonium luminis, sive se ostendat, sive alia: quia sine lumine non potest videri lumen; et sine lumine non potest videri quodlibet aliud quod non est lumen. » Itaque et lumen et seipsum ostendit, et quæ circa se sunt; ita et Christus, et seipsum ostendit, et alios illuminat qui charitate circa se sunt, et sequuntur illum non pedum gressibus, sed charitatis officiis.

Duos adventus Domini nostri Jesu Christi legimus in Scripturis sanctis a prophetis esse prædictos, unum misericordiæ qui peractus est, alterum iudicii qui venturus est. « Prima ergo dispensatio Domini nostri Jesu Christi medicinalis, non judicialis; nam si primo venisset iudicaturus, neminem invenisset cui præmia justitiæ redderet. Quia ergo vidit omnes peccatores, et omnino esse neminem immunem a morte peccati, prius ejus erat misericordia præroganda, et post exercendum [Aug., exserendum] iudicium: quia de illo cantaverat Psalmus: *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine* (Psalm. c, 4). Non enim ante iudicium et post misericordiam: nam si primum esset iudicium, nulla esset misericordia; sed primo misericordia, postea iudicium. Quæ est primo [Ms., prima] misericordia? Creator hominis homo esse dignatus est, factus quod fecerat, ne periret quod fecerat. Quid huic misericordiæ addi potest? Addidit tamen. » Nam reprobatus est ab omnibus [Al., hominibus], pro quorum salute venerat in mundum, irrisiones sustinuit, flagella, sputa, opprobria inimicorum, turpissimam mortem crucis. Hæc omnia sustinuit quia voluit, ut salvaret hominem quem creaverat. Nullum genus mortis intolerabilius fuit cruce, propter longos cruciatus: sed nihil nunc gloriosius quam signum crucis portare in fronte. Unde Apostolus ait, gloriam crucis prædicans: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Galat. vi, 14).

VERS. 15. — Quia venit neminem iudicare, consequenter Judæis respondit: *Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quemquam*. « Pertulit injustum iudicium, ut ageret justum. Sed in eo quod pertulit injustum, misericordiæ fuit. Denique ita humilis factus est, ut perveniret ad crucem; distulit quidem potentiam, sed publicavit misericordiam. Unde distulit potentiam? Quia de cruce noluit descendere, qui potuit de sepulcro resurgere. Unde publicavit misericordiam? Quia pendens in cruce dixit: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Sive ergo propter hoc, quia non venerat orientem, non est in oriente: Dominus autem noster Jesus Christus et venit, etc. »

A iudicare mundum, sed salvare mundum, dixit: [*Ego*] *non iudico quemquam*; sive quemadmodum commemoravi, quoniam dixerat: *Vos secundum carnem iudicatis*, addidit: *Ego non iudico quemquam*, ut intelligamus Christum, non secundum carnem iudicare, sicut ab hominibus iudicatus est. « Nam ut cognoscatis jam et iudicem Christum, audite quid sequitur: (VERS. 16.) *Et si iudico ego, iudicium meum verum est*. Ecce habet et iudicium [Aug., et iudicem... ne sentias iudicem], sed agnosce Salvatorem, ne sentias iudicium. Quare autem dixit iudicium suum verum esse? *Quia solus*, inquit, *non sum, sed ego, et qui me misit Pater*. » Quid est missio Christi, nisi incarnatio ejus? Missus est Christus, idem est ut si dicas, incarnatus est Christus. Et a Patre missus erat, et a Patre nunquam recessit: et hic fuit per incarnationem, et hic est modo per divinitatem. Fides ergo mundet corda nostra, et intellectus impleat corda nostra, ut intelligamus mysterium salutis nostræ. Altum est, profundum est, secretum est. Una est substantia, una divinitas, una majestas Patris et Filii. Pater non passus est, sed solus Filius. Ergo intelligamus missionem Filii nominatam incarnationem Filii: Patrem autem incarnatum esse non credamus. Unde ergo verum [est] iudicium ejus, nisi quia verus est Filius Patris? Ideo dixit: *Judicium meum verum est, quia solus non sum*, inquit, *sed ego, et qui me misit Pater*. Idem ergo in alio loco dixit: *Ego et Pater unum sumus*; unum in substantia, duo in persona. *Unum dixit*, propter substantiæ unitatem, *sumus dixit*, propter personarum distinctionem. Audi [agnosce], quid dixit, *Ego et qui me misit Pater*. Distingue personas, et agnosce quia Pater pater est, et Filius filius est, ne in barathrum Sabeliani pervenias. Et noli dicere: *alius* [Ms., aliud] *et aliud*, sed dic, *alius et alius*. Non aliud in substantia, sed alius in persona. Non Pater major, non Filius minor in divinitatis gloria; sed crede, *unum sumus*. « In eo quod dixit ipsa Veritas *unum*, liberat te ab Ario; quod dixit *sumus*, liberat te a Sabellio. Si *unum*, non ergo diversum; si *sumus*, non ergo unus. » De iudicio dixerat, dum dixit: *Ego non iudico quemquam*; de testimonio nunc vult dicere, ut intellectus impleat corda nostra.

D VERS. 17. — *In lege vestra*, inquit, *scriptum est*. Vestram dixit, tanquam diceret: In lege quæ vobis a Deo data est; sicut dicimus: *Panem nostrum quotidianum*, quem a Deo nobis dari poscimus. Quid est quod in lege vestra scriptum est, quia *duorum hominum testimonium verum est*? Nunquid semper duo homines verum dicunt testimonium? Nonne duo falsi testes contra Susannam falsum protulerunt testimonium (Dan. xiii, 36)? Et Judæis quærentibus falsum testimonium contra Christum, dicit Evangelista: *Novissime venerunt duo falsi testes*. « Nunquid quia duo erant, ideo falsi testes non erant? Quid de duobus dicimus vel tribus? Universus populus mentitus

* Ex S. Aug., tract. xxxvi, num. 4, 5, 9, 10.

est contra Christum. Si ergo totus populus, **545** qui constat ex magna hominum multitudine, falsum testimonium dicere inventus est, quomodo accipiendum est, *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*, nisi quia hoc modo per mysterium Trinitatis commendata est, in qua perpetua stabilitas veritatis est? Si vis habere bonam causam, habeto duos vel tres testes, Patrem et Filium, et Spiritum sanctum. Denique quando Susanna casta femina fidelisque conjux duobus falsis testibus urgebatur, Trinitas illi in conscientia atque in occulto suffragabatur: illa Trinitas de occulto unum testem Danielem excitavit, et duos convicit. Ergo quia in lege vestra scriptum est: *Duorum hominum testimonium verum esse*, accipite verum testimonium, ne sentiatis iudicium. *Ego enim, inquit, non iudico quemquam, sed testimonium perhibeo de me*; differo iudicium, non differo testimonium. » Eligamus, fratres, testimonium Dei; quia testimonium Dei verum est; et qui modo testis est omnium quæ agimus, iudex erit omnium quæ fecimus. Et alium non quærit testem nisi seipsum, quia omnia secreta cordis nostri considerat, et quid et ex quo fonte procedat. Ideo testis, quia non quærit alium unde cognoscat quis sis vel qualis sit vita tua, qui reddet unicuique secundum opera sua. « Responderunt ergo Judæi Domino loquenti de Patre suo, et dixerunt: (VERS. 49.) *Ubi est pater tuus?* Patrem Christi carnaliter acceperunt, quia verba Christi secundum carnem judicaverunt. Erat autem qui loquebatur in aperto caro, in occulto Verbum; homo manifestus, Deus occultus: videbant indumentum, et contemnebant indutum. « Videamus ergo quid ad hæc Dominus respondit: *Ubi est, inquit, pater tuus?* Audivimus enim te dicere: *Solus non sum, sed ego, et qui me misit Pater*. Nam solum te videmus, Patrem tuum tecum non videmus: quomodo te dicis solum non esse, sed cum Patre tuo esse? [aut] ostende nobis tecum esse Patrem tuum. Et Dominus: *Nunquid me videtis, et Patrem meum non videtis* [Aug., ut Patrem ostendam vobis]? Hoc enim sequitur, hoc suis verbis ipse respondit, quorum verborum expositionem nos ante præmisimus. Videte enim quid dixerit: *Neque me scitis, neque Patrem meum. Si me sciretis, forte et Patrem meum sciretis*. Dicitis ergo: *Ubi est Pater tuus?* Quasi me jam sciatis; quasi totum hoc sim quod videtis. Ergo quia me non nostis, ideo vobis Patrem meum non ostendo. Me quippe hominem putatis, ideo Patrem meum hominem quæritis, quia secundum carnem iudicatis. Quia vero secundum quod videtis aliud sum, et aliud secundum quod non videtis, Patrem meum loquor occultum [Aug., occultus occultum]; prius est ut me noveritis, tunc et Patrem meum scietis. « *Si enim me sciretis, et Patrem meum forsitan sciretis*. Ille qui omnia scit, quando dicit *forsitan*, non dubitat, sed increpat. Attende enim quomodo increpative dicatur ipsum *forsitan*, quod videtur esse verbum dubitationis. Sed dubitationis verbum est, quando dicitur ab homine, ideo dubitante quia nesciente; cum vero dicitur a Deo

A verbum dubitationis, cum Domino [Ms., Deum] nihil utique lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, non opinatur divinitas. Homines enim de his rebus quas certas habent, aliquando increpatione [Aug., increpative] dubitant, id est, verbum dubitationis ponunt, cum corde non dubitant: velut si indignus servo tuo, et dicas: *Contemnis me; considera, forsitan Dominus tuus sum*. Hinc et Apostolus ad quosdam contemptores suos loquens ait: *Puto autem, et ego Spiritum Dei habeo* (I Cor. vii, 40). Qui dicit *puto*, dubitare videtur; sed ille increpabat, non dubitabat. Et Dominus Jesus Christus alio loco increpans infidelitatem futuram generis humani: *Cum venerit, inquit, Filius hominis, putas inveniet fidem super terram* (Luc. xviii, 8)? « Scit ergo omnia, per quem facta sunt omnia, et tamen dubitando increpabat. *Si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis*. Increpabat infideles, admonet fideles; » ut sciant unam esse cogitationem Patris et Filii, quatenus sciant cognitionem Filii cognitionem esse et Patris. Ideo discipulo electo poscenti ut ostenderet eis Patrem, respondit: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me. Philippe, qui videt me, videt et Patrem meum* (Joan. xiv, 8). Si dissimilis esset Filius Patri, nunquid diceret discipulis suis: *Qui me videt, videt et Patrem?* nunquid diceret Judæis: *si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis?*

546 VERS. 20. — « *Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio docens in templo*. Magna fiducia sine timore. Non enim pateretur, si nollet; quia nec nasceretur, si nollet. » Quid est quod hæc verba [Jesus] in gazophylacio docens in templo locutus est? Gazophylacium locus est ubi thesauri conduntur. Jesus in gazophylacio loquebatur Judæis, dum in parabolis locutus est turbis. Nam gazophylacium fuit Christus, in quo omnia latuerunt mysteria tunc aperienda, dum ipse, qui latuit in littera, loquebatur, non in proverbii, sed palam omnia fidelibus suis enarrans. Nam et gazophylacia adhærebant templo, quia ipse Christus templum est, de quo ipse ait: *Solvite templum hoc* (Joan. ii, 19), cui omnia mysteria veteris legis adhærebant, et ad eum omnia respiciebant, donec veniret ad aperienda singulorum gazophylacia mysteriorum, aperiende eo sensus fidelium suorum, ut intelligerent quæ latebant, sicut evangelista ait: *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas* (Luc. xxiv, 45). Denique quid sequitur? *Nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora ejus*. Scilicet omnia dispositionis suæ, omnia voluntatis suæ. Quia qui voluntate natus est, voluntate et passus est. « Si ergo pati nollet, non pateretur; si non pateretur, sanguis ille non funderetur, mundus non redimeretur. Agamus itaque gratias et potestati divinitatis et miserationi infirmitatis ejus, de occulta potentia quam Judæi non noverant; unde illis modo dictum est: *Neque me nostis, neque Patrem meum* (Joan. viii, 19); et de carne suscepta, quam Judæi noverant, et cuius patriam sciebant; unde illis alio loco dixit: *Et me nostis, et unde sim scitis* (Joan.

vii, 28). Utrumque noverimus in Christo, et unde æqualis [est] Patri, et unde illo major est Pater. Illud Verbum est, illud caro; illud Deus est, illud homo. Sed unus Christus Deus et homo. » Modo de sua passione, quid loquatur Christus, audiamus.

CAPUT XXI.

Dicit Judæis quod in peccato suo morientur. A quibus cum esset interrogatus quis esset, respondit principium se esse, addens hoc: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.

VERS. 21. — « Ego vado, et quæretis me, et in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire. Ego vado, inquit, et quæretis me: non desiderio, sed odio. Nam illum, posteaquam abscessit ab oculis hominum, inquisierunt, et qui oderant, et qui amabant: illi persequendo, illi habere cupiendo. Bonum est animam Christi quærerere, sed quomodo discipuli eam quæsierunt; et malum est quærerere animam Christi, sed quomodo eam Judæi quæsierunt; illi enim ut haberent, isti, ut perderent. Denique isti, quia sic quærebant more malo, corde perverso, quid secutus adjunxit? *Quæretis me; et ne putetis, quia bene me quæretis, in peccato vestro moriemini;* hoc est Christum male quærerere, in peccato suo mori. » In peccato suo moritur, qui in peccato permanet usque ad mortem. Ille Christum non quærit qui salutem animæ suæ per penitentiam non quærit. Ad quem Propheta clamat: *Quærite Dominum, dum inveniri potest (Isai. LV, 6).* Modo qui misericordem, dum tempus habet, non quærit, inveniet eum iratum. Judæis dixit: *In peccato vestro moriemini,* quia præsciebat eos in peccato suo permanere. Singulari [vero] numero dixit *in peccato,* et plurali numero *moriemini,* quia omnibus illis ad quos loquebatur, unam esse voluntatem, æqualem malitiam perdendi eum [sciebat], qui salvare eos venerat. « Alio vero loco discipulis suis dixit: *Quo ego vado, [vos] non potestis modo venire (Joan. XXI, 22).* Non abstulit eis spem, sed prædixit dilationem. Quando enim hoc discipulis Dominus loquebatur, tunc non poterant venire quo ille ibat, sed postea venturi erant: isti autem nunquam quibus præsciens [Ms., præsciens] dixit: *In peccato vestro moriemini.* « His autem auditis verbis, quomodo solent carnalia cogitantes, et secundum carnem judicantes, et totum carnaliter audientes et sapientes, dixerunt: (VERS. 22.) *Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit: 547 Quo ego vado, vos non potestis venire?* Stulta verba et omnino insipientiæ plena. Quid enim? Non poterant illo venire quo ille perrexisset, si interficeret semetipsum? Nunquid ipsi non erant morituri? Quid est ergo, *nunquid interficiet semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire?* Si de morte hominis diceret, quis hominum non moritur? Ergo,

A quo ego vado dixit, non quo itur ad mortem, sed quo ibat ipse post mortem, ut occideret mortem. « Illis itaque non intelligentibus ista, respondit Dominus^b: *Vos deorsum estis.* Ideo terram [Al., terrena] sapitis, quia sicut serpens terram manducatis. Quid est, terram manducatis, nisi terrenis pascimini, terrenis delectamini, terrenis inhiatis, sursum cor non habetis? *Vos de deorsum estis, ego de supernis sum; vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.* Quomodo ergo non erat de hoc mundo, per quem factus est mundus, et semper ubique est? Sed omnes de mundo: sed prius mundus, postea homo. Sed Christus ante mundum, ante Christum nihil. Quia in principio erat Verbum, et omnia per ipsum facta sunt. Sic enim erat ille de supernis; de quibus supernis Christus? Ab ipso Patre, nihil illo superius; quia Pater Verbum genuit æquale sibi, coæternum sibi, unigenitum sibi, sine tempore, per quem conderet tempora. » Ideo Christus ante omnes creaturas, et ante omnia tempora, quia de Patre coæternus Patri genitus est. *Ego de supernis sum, vos de hoc mundo estis; ego non sum de hoc mundo.*

VERS. 24. — « *Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris.* Exposuit nobis, fratres, quod [Ms., quid] intelligi voluit, *vos de mundo hoc estis.* Ideo quippe dixit: *Vos de hoc mundo estis,* quia peccatores erant, quia iniqui erant, quia infideles erant, quia terrena sapiebant. » Nunquid apostoli et sancti Dei de hoc mundo non erant? Erant siquidem, quia de Adam nati sunt, sed ipsa Veritas de eis ait: *Ego elegi vos de mundo (Joan. xv, 19),* id est, de carnali conversatione, quæ mundi nomine hoc loco significari videtur. « Qui ergo erant de mundo, facti sunt non de mundo, et pertinere cœperunt ad eum per quem factus est mundus. Isti autem remanserunt esse in mundo, quibus dictum est: *Morietur in peccatis vestris.* » Nemo dicat, de hoc mundo non sum. Quisquis es, o homo, de hoc mundo es: sed venit ad te qui fecit mundum, et liberavit te de hoc mundo. Si delectat te mundus, semper vis esse in mundo [Aug. et Ms., immundus]. Si autem jam non delectat te hic mundus, jam non eris [Ms., jam tu eris] mundus^c, et non audies, quod Judæi audierunt: *Morietur in peccato vestro.* » Et qui plus peccat, plus est [in mundo et plus] immundus; et quanto quis se mundat a peccato, tanto se elevat de mundo non esse. « Merito audierunt Judæi: *Morietur in peccatis vestris;* quia non habere peccatum nullo modo potuistis, qui cum peccato nati estis; sed tamen, *si in me,* inquit, *credideritis,* cum peccato quidem nati estis, sed in peccato vestro morituri non estis. Tota ergo infelicitas ipsa erat, non peccatum habere, sed in peccatis mori. Hoc est quod debet fugere omnis Christianus; propter hoc ad baptismum

^a S. Aug., tract. xxxviii, num. 2-8, 11.

^b Al., « Illi itaque non intelligentes, ista respondit eis Dominus, qui terram sapiebant. Quid ait? *Dicebat eis: Vos, etc.* »

^c S. Aug.: « Si delectat te mundus, semper vis esse

immundus; si autem jam non te delectat hic mundus, jam tu es mundus. Verumtamen si per aliquam infirmitatem adhuc te delectat mundus, habitet in te qui mundat, et eris mundus; si autem fueris mundus, non remanebis in mundo, nec audies, etc. »

curritur, propter hoc qui ægritudine vel aliunde periclitatur, sibi desiderat subveniri; propter hoc etiam suægens parvulus a matre piis manibus ad Ecclesiam fertur, ne sine baptismo exeat, et in peccato qui natus est, non moriatur [Aug. et Ms., quo natus est, moriatur]. Adjunxit enim dicens: *Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris*. Ergo si credideritis quia ego sum, non moriemini in peccatis vestris. « Reddita est spes desperantibus, excitatio facta est dormientibus; cordibus evigilaverunt, inde plurimi crediderunt, sicut Evangelii ipsius consequentia testatur, ubi ait: *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum*. In hoc ergo populo cui Dominus loquebatur, erant qui in peccato suo fuerant morituri: erant etiam qui in ipsum qui loquebatur fuerant credituri, et ab omni peccato liberandi. « Tamen hoc attende, **548** quod ait Dominus Christus: *Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro*. Quid est, *si non credideritis quia ego sum?* Quid? Nihil addidit. Multum est quod commenjavit. » Dixit, *ego sum*, et non addidit quid, sive Christus, sive Filius Dei, sive ille quem propheta prædixerunt, sive Salvator mundi, sive [aliud] aliquid, quod de eo in Scripturis legitur. Multum est, quod ait, ipse [Ms., ipsum]: *Ego sum*. Quia dixerat Deus Moysi: *Ego sum, qui sum* (Exod. III, 14); et hic modo: *Nisi credideritis quia ego sum*, eodem verbo essentia sempiterna usus est ad populum Judæorum, quo tunc ad Moysen per angelum in rubo flammæ ignis, quem missurus erat ad liberandum populum suum. Quid est quod hic dixit: *Ego sum*, nisi ille ipse qui tunc venit in angelum [Ms., veni in angelo] mittere Moysen servum meum ad liberandum populum meum; ego ipse modo per meipsum veni incarnatus, homo factus liberare homines quos creavi; salvare qui perditii fuerant. Quidquid enim aliquo modo mutari potest, vel in melius vel in deterius, quodammodo moritur eo quod fuit ante, dum incipit aliud esse, vel aliter esse quam fuit. Solus vero Deus semper idem est. Immutabilis [veritas], immutabilis bonitas, immutabilis sempiternitas, immutabilis natura, immutabilis substantia. Et quidquid de eo dici potest, semper idem est quod fuit et quod orit. Prorsus nihil aliud melius videtur intelligi in hoc verbo, quod ait Dominus: *Ego sum*, nisi ego sum Deus. Moriemini in peccato vestro. « Sed illi semper terrena sapientes, et semper secundum carnem audientes et respondententes, quid ei dixerunt?

VERS. 25. — *Tu quis es?* Non enim, cum dixisti: *Nisi credideritis, quia ego sum*, addidisti, quis esses [Aug., quid esses]. Quis es, ut credamus? Et ille: *Principium*. Ecce quod est, esse. Principium mutari non potest; principium in se manet et innovat omnia; principium est, cui dictum est: *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* (Psalm. CI, 28). *Principium*, ait, *quod et loquor vobis*. Principium me credite, ne moriamini in peccatis vestris. Tanquam

A enim in eo quod dixerunt: *Tu quis es?* nihil aliud dixerunt quam quid te esse credemus? Respondit: *Principium* me esse credite, et addidit: *quod et loquor vobis*. Id est, quia humilis propter vos factus ad ista verba descendi. Nam si principium, sicuti est, ita maneret apud Patrem ut non acciperet formam servi, et homo loqueretur hominibus, quomodo ei crederent, cum infirma corda intelligibile verbum sine voce sensibili audire [Al., sine voce, sed sensibili, videre] non possent? Ergo, inquit, credite me esse principium, quia ut credatis non solum sum, sed et loquor vobis.

« Verba Domini nostri Jesu Christi quæ habuit cum Judæis, ita moderans loquelam suam, ut cæci non viderent et fideles oculos aperirent [Adde: ista sunt]. Dicebant ergo Judæi: *Tu quis es?* quia dixerat supra Dominus: *Nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris*. Ad hæc ergo illi: *Tu quis es?* veluti querentes nosse, in quem deberent credere, ne in suo peccato morerentur. Respondit dicentibus: *Tu quis es?* et ait: *Principium, quod et loquor vobis*. » Quare se dicit Dominus Jesus principium? Quia omnia per ipsum facta sunt, sicut Psalmus [Ms., Psalmista] dicit: *Omnia in sapientia fecisti* (Psalm. CIII, 24). Si igitur omnia in sapientia fecit Deus, id est, in Filio suo coæterno sibi et consubstantiali, Filius utique omnium principium est. Nunquid et Pater potest dici principium? Utique recte dicitur [et] Pater principium, et Filius principium; non tamen duo principia. Sicut Pater Deus, et Filius Deus, non tamen duo dii, sed unus Deus dicendus est; sic Pater principium, et Filius principium, non tamen duo principia, sed unum principium fatendum est. Ergo et Spiritus sanctus principium est, non tamen tria principia, Pater et Filius et Spiritus sanctus, sed unum principium; sicut Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus, non tamen tres dii, sed unus Deus. Pater omnipotens Filius omnipotens, Spiritus sanctus omnipotens, non tamen tres omnipotentes, sed unus omnipotens. Id enim quod Pater [ad] se est, Deus est; quod ad Filium est, Pater est; quod Filius ad seipsum, Deus est; quod a Patre est, Filius est. Et Spiritus sanctus quod ad se est, Deus est; quod a Patre et Filio, Spiritus sanctus est: quia Patris et Filii Spiritus est, ex Patre et Filio **549** procedens, unius substantiæ, potestatis, majestatis cum Patre et Filio. Audiamus ergo principium, quod loquitur nobis. (VERS. 25) *Multa*, inquit, *habeo de vobis loqui et judicare*. In alio vero loco dixit: *Non judico quemquam*, presentem ejus ostendens adventum, quo venit salvare, non judicare: quia venerat, ut salvaret mundum, non ut judicaret mundum. « Quod autem nunc dicitur [Ms., dicit]: *Multa habeo de vobis loqui et judicare*, judicium futurum dicit. Ideo enim ascendit, ut veniat judicare vivos et mortuos. Nemo justius judicabit, quam qui injuste judicatus est.

* Ex S. Aug., tract. xxxix, num. 4, 6, 7.

Multa habeo, inquit, loqui et judicare de vobis; sed qui me misit, verax est. Videte, quemadmodum Pater det [*Ms.*, dat] gloriam æqualis Filii Patri. Exemplum enim nobis præbet gloriam dare Deo, gloriam Dei querere, non nostram, quasi diceret: O homo fidelis, si ego Filius Patris æqualis Patri, consubstantialis Patri, coæternus Patri, do gloriam ei a quo sum, quomodo tu superbus es apud eum cujus es servus: *Multa, inquit, habeo de vobis loqui et judicare, sed qui me misit, verax est;* tanquam diceret: Ileo verum dico, quia Filius veracis, veritas sum. Pater verax est, Filius veritas. « Ait enim apertissime ipse Dominus: *Ego sum via, et veritas, et vita.* Ergo si Filius veritas, Pater quid, nisi quod ait veritas: *Qui me misit, verax est?* Filius veritas, Pater ver. x. » Sicut a Patre Filius, ita a veraci veritas. Pater verax est, sed non a veritate; Filius veritas, sed a Patre, quasi [*Al.*, quia] Filius a Patre, non a seipso. Et ileo [ait] alio loco: *A me ipso non veni, id est, a me ipso non sum.* Pater utique verax est, non participando veritati [*Ms.*, veritatem], sed generando veritatem; quia Pater genuit Filium, qui de se ipso ait: *Ego sum via et veritas.* Cum autem dixisset Dominus Jesus, *verax est, qui me misit,* non intellexerunt illi, quod de Patre eis dicebat, necdum habuerunt oculos cordis apertos, ut intelligere possent æqualitatem veracis et veritatis.

VERS. 28. — *Dicebat Jesus turbis Judæorum: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a me ipso facio nihil: sed sicut docuit me Pater, hæc loquor.* « Qui est hoc? Nihil enim aliud videtur dixisse, nisi eos post passionem suam cogitatos quid esset [*Aug.*, quis esset]. Procul dubio ergo videbat ibi aliquos quos ipse [noverat, quos ipse] cum cæteris sanctis suis ante mundi constitutionem præsciendo elegerat, post passionem suam esse credituros. Ipsi sunt illi quos assidue commendamus et ad imitationem cum magna exhortatione proponimus. Misso desuper Spiritu sancto post Domini passionem et resurrectionem et ascensionem, cum miracula fierent in ejus nomine, quem tanquam mortuum persequentes Judæi contempserunt, compuncti sunt corde (*Act. II, 37*); et qui sævientes occiderunt, mutati crediderunt; et quem sanguinem sæviendo suderunt, credendo biberunt (*Act. IV, 4*); illa tria millia, et illa quinque millia Judæorum quos ibi videbat, quando dicebat: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum;* tanquam dicens: Differo cognitionem vestram, ut impleam passionem meam; ordine vestro cognoscetis qui sim. Non quia omnes tunc erant credituri ex his qui audiebant, id est, post Domini passionem: nam paulo ante [*Leg.*, paulo post] dicit: *Hæc eo loquente multi crediderunt in eum;* et nondum exaltatus erat filius hominis. Exaltationem quippe dicit passionis, non glorificationis; crucis, non cæli; nam ibi exaltatus est, quando pependit in

A ligno; sed illa exaltatio, humiliatio fuit. Tunc enim factus est Patri obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (*Philipp. II, 8*). Propter quod exaltavit illum Deus. » Altera exaltatio fuit, quando elevatus est in crucem; altera dum ascendit in cælum. Illa humiliationis, ista glorificationis. « Exaltationem crucis oportebat impleri per eorum manus qui postea fuerant credituri, quibus dicit: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.* Quare hoc, nisi ut nemo desperaret in quocunque scelere male [sibi] conscius, quando videbat eis donari homicidium, qui occiderant Christum? » Addidit: *Tunc cognoscetis quia ego sum.* Quid est, *ego sum,* nisi unius substantiæ cum Patre? Sicut et ad Moysen superius diximus, dictum esse: *Ego sum, qui sum.*

B Verbo substantiali utitur de seipso Dominus, ut intelligatur æternam esse substantiam, et unam esse substantiam Patris et Filii. Tamen ne ipse intelligeretur Pater, continuo adjunxit: *Et a me ipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor.* Quod vero ait: *A meipso facio nihil.* Quid est, *A meipso facio nihil?* Id est, a meipso non sum. Quod autem addidit: *Sicut docuit me Pater, hæc loquor,* sensus altissimus est. Cor enim mundandum, ut intelligatur quod ait: *Sicut docuit me Pater, sic loquor;* non enim ita intelligendum est, quasi homo Pater homini Filio loqueretur: sed excellentius et sacratius. Aliter vero intelligendum est quod ait evangelista: *In principio erat Verbum;* et aliter intelligendum, *Verbum caro factum est.* Aliter de divinitate Christi, in qua æqualis est Deo Patri; aliter de humanitate ejus, in qua consimilis est nobis. Cogitandum est non uno modo intelligendum esse, quod ait Dominus: *Ego et Pater unum sumus* (*Joan. X, 30*), et illud quod dixit: *Pater major me est* (*Joan. XIV, 28*). « Ergo incorporaliter cogitetur Pater locutus Filio, quia incorporaliter Pater genuit Filium. Nec eum sic docuit, quasi indoctum genuerit: sed hoc est eum docuisse, quod est scientem genuisse; et hoc est, *docuit me Pater,* quod scientem me Pater genuit. Si enim, quod pauci intelligunt, simplex est natura veritatis, hoc est Filio esse, quod nosso. Ab illo ergo habet quod noverit, a quo habet ut sit; non ut prius ab illo esset, et ab illo postea nosset: sed quemadmodum illi gignendo dedit ut esset, sic gignendo dedit ut nosset; quia simplicis indicium est naturæ veritatis [*Al.* veritas] est^b, esse et nosse: non est aliud atque aliud, sed hoc ipsum. « Dixit ergo ista Judæis et addidit: (*VERS. 29*) *Et qui me misit, mecum est.* Jam hoc antea dixerat, sed rem magnam assidue commemorat: *Misit me, et mecum est.* Si ergo tecum est, o Domine, non unus ab alio missus est, sed ambo venistis. Et tamen cum ambo simul sint, unus missus est, alter misit: quoniam missio, incarnatio est; ipsa incarnatio Filii tantum est, non et Patris. Misit itaque Pater Filium, sed non recessit a Filio. Ergo, inquit, *qui me misit, non reliquit me solum:* cujus auctoritate tanquam paternam

^a Ex S. Aug., tract. xl, num. 2, 5, 6, 8, 9.

^b *Ms.*: « Quia simplicis, ut dictum est, naturæ ve-

ritas est. » *Aug.*: Quia simplici, ut dictum est, naturæ veritatis esse et nosse non est aliud, etc.

incarnatus sum, mecum est, non me dereliquit. Quare mo non dereliquit? *Non dereliquit me, inquit, solum, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper.* Ipsa est æqualitas semper, non ex quodam initio et deinceps, sed sine initio et sine fine. Dei enim generatio non habet initium temporis, quia per genitum facta sunt tempora. (VERS. 30.) *Hæc illo loquente multi crediderunt in eum.* Multi crediderunt, necdum in omnem terram exiit sonus eorum, necdum omnibus prædicatum est, necdum dictum est: (VERS. 31.) *Ite, docete omnes gentes.* Ergo Dominus ad eos, qui crediderunt in eum, ait Judæis:

CAPUT XXII.

Judæis credentibus ait: Si manseritis in sermone meo, veritas liberabit vos. Quibus respondentibus se esse liberos, dicit: Qui facit peccatum, servus est peccati.

VERS. 31. — « *Si vos manseritis in verbo meo.* Ideo manseritis, quia initiati estis, quia esse ibi cœpistis. *Si manseritis,* hoc est, in fide quæ in vobis esse credentibus cœpit, quo pervenietis? Vide quale initium, quo perducitur [Al. perducit]. Amasti fundamentum, culmen attende, et ex ista humilitate aliam celsitudinem quære. Fides enim humilitatem habet; cognitio et immortalitas et æternitas non habet humilitatem, sed celsitudinem, et erectionem, nullam defectionem; æternam stabilitatem, nullam ab inimico expugnationem, nullum deficiendi timorem. Magnum est quod incipit a fide, sed majus quo pervenitur per fidem. Audi igitur quo perveniat, et vide quanta sit fides. (VERS. 32.) *Ergo et vos, ait, si manseritis in verbo meo in quo credidistis, vere discipuli mei eritis;* subjunxit quoque: *et cognoscetis veritatem.* Qui cognoscit veritatem, cognoscit Deum, quia Deus veritas est, dicente ipso Domino: *Ego sum via, et veritas, et vita* (Joan. XIV, 6). Credamus ergo, ut cognoscamus veritatem, quia sine 551 fide ad cognitionem veritatis nullus pervenire poterit. « *Quid cognituri sumus?* Illud quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (Jsa. LXIV, 4; I Cor. II, 9). *Quid est enim fides, nisi credere quod non vides?* Fides ergo est quod non vides credere; veritas, quod credidisti videre. *Quid est, quod videre nobis promittitur?* Dicit enim Dominus in alio loco quid esset quod visuri erimus: *Qui autem diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei me ipsum* (Joan. XIV, 21). Hæc est promissio, hæc est merces fidei quæ per dilectionem operatur. Hæc est satietas quam Psalmista optavit, dicens: *Satiabor, dum manifestabitur gloria tua* (Psalm. XVI, 15). O Domine, fac nos digne amare te, et non amare sæculum, ut valeamus ad illam libertatem pervenire, ad quam per cognitionem veritatis pervenitur; de qua subjunxisti, dicens: « *Et veritas liberabit vos.* Quid est, liberabit vos? Liberos faciet. Denique Judei carnales, et secundum carnem judicantes, non hi qui crediderant, sed in illa turba qui erant qui non credebant, injuriam sibi factam putaverunt, quia dixit

ais: *Veritas liberabit vos:* indignati sunt servos se esse significatos. Et vere servi erant. Et exponit illis quæ sit servitus, et quæ sit futura libertas quam ipse promittit. » Nihil enim aliud est dicere: *Et veritas liberabit vos,* nisi liberos vos faciet, sicut nihil est salvabit, nisi salvos faciet. Audivimus ergo quid libera veritas dixit: audiamus quid superba falsitas respondeat. Dixerunt ergo Judæi: (VERS. 33.) « *Semen Abraham sumus, et nemini servivimus unquam. Quomodo tu dicis, liberi eritis?* Non enim dixerat Dominus, liberi eritis, sed: *Veritas liberabit vos.* In quo tamen verbo, illi nihil aliud intellexerunt, nisi libertatem carnalem, et extulerunt se quod semen essent Abraham, et dixerunt: *Semen Abraham sumus, et nemini servivimus unquam, quomodo tu dicis: Liberi eritis?* O vana superbia! o falsa jactantia! quomodo verum dixistis: *Nemini servivimus unquam?* Joseph non est venundatus? Prophete sancti non sunt ducti in captivitate? Denique nonne ille ipse est populus, qui in Ægypto lateres faciebat, et operibus duris [Aug., regibus duris], non saltem in argento et auro, sed in luto serviebat? Si nemini servivimus unquam, o ingrati, quid est quod vobis assidue imputat Deus, quomodo vos de domo servitutis liberavit? An forte patres vestri servierunt, vos autem qui loquimini nulli servivimus unquam? Quomodo ergo solvebatis tributum Romanis? Unde et ipsi veritati laqueum quasi captionis proposuistis, ut diceretis: *Licet reddere tributum Cæsari?* ut si dixisset, *licet, teneretis eum,* quasi malam optasset libertatem semini Abraham [Aug., quasi male optasset libertati seminis Abraham]. Si autem diceret, *non licet,* calumniaremini apud reges terræ, quod prohiberet regibus tributa persolvi. Deinde prolato nummo victi estis, et captioni vestræ vos ipsi estis respondere compulsi. Ibi enim vobis est dictum: *Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei sunt* (Matth. XXII, 21); cum vos ipsi respondissetis, quod nummus habet imaginem Cæsaris: quia sicut quærit Cæsar in nummo imaginem suam, sic Deus quærit in homine suam. » Nec alienum quid quærit Deus ab homine, sed quod condidit in homine. Ideo Deus homo factus est, ut in homine reformaret, quod in homine servavit. Ergo mentientibus et de vana libertate tumentibus, quid respondisset Dominus Judæis, audiamus.

VERS. 34. — *Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Quis non sub his verbis contremiscat? Si omnis homo peccator, omnis homo servus peccati. Sed intentius audiamus, qualiter liberemur de hac servitute. Terrorem incutit, medicinam adhibet. Nam ait Dominus: *Amen, amen dico vobis:* Quid est, amen, amen, nisi verum, verum dico vobis? Quod verbum nec Græcus interpret, nec Latinus ausus est in aliam transferre linguam, ut honorem haberet velamento secreti testificatio veritatis in Christo. Veritas dicit: *Verum verum dico vobis,* ingeminat, replicat verbum veritatis, ut exci-

• Ex S. Aug., tract. XLII, num. 2, 3, 4, 8.

taret dormientes, intus [Ms. et Aug., intentos] faceret audientes, nec contemneretur, qui ait : *Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* « O mirabilis [Aug., miserabilis] servitus, servare peccato, servire diabolo, qui peccati est auctor! Plerumque homines cum dominos malos patiuntur, venales se petunt; non quærentes dominum non habere, sed saltem mutare. Servus peccati quid **552** faciat, quem interpellat, apud quem interpellat, apud quem venalem se petat? » Sæpe homines malos dominos fugiunt ne serviant malis, et non fugiunt peccatum, cujus servus est qui peccator est. Et quanto felicius esset fugere peccatum, et servire homini libera conscientia? « Deinde servus hominis aliquando sui domini duris imperiis fatigatus, fugiendo requiescit : servus peccati quo fugit? Secum trahit peccatum quocunque fugerit. Non fugit seipsam mala conscientia, non est quo eat, sequitur se; imo non recedit a se : peccatum enim quod facit, intus est. Fecit peccatum ut aliquam corporalem caperet voluntatem : voluntas [Ms., voluptatem : voluptas] transit, peccatum remanet; præterit quod delectabat, remansit quod pungat. Mala servitus. Aliquando fugiunt homines improbos dominos, volentes carere dominis, qui nolunt carere peccatis. » Quanto felicius si deserat homo peccatum, fugiat ad Christum, Deum liberatorem interpellat? Liberat ergo ab hac servitute peccati solus Dominus, qui illam non habuit, qui solus sine peccato venit in mundum. Ille solus liberare potest de peccato, qui venit sine peccato, et factus est sacrificium pro peccato. « Cum ergo omnis qui facit peccatum servus sit peccati, quæ sit spes nobis libertatis, audite : (VERS. 35.) *Servus autem, inquit, non manet in domo in æternum.* Ecclesia est domus, servus est peccator. » Non maneat homo in peccato, nec [Al., ne] sit servus peccati, ut possit manere in domo, id est, in Ecclesia. Maneat in corpore capitis sui, ut sit filius, non servus. Longe aliud est peccare, aliud manere in peccato. Qui manet in peccato, servus est peccati; qui fugit a peccato, servus erit justitiæ. « Terruit itaque, et spem dedit : terruit, ne peccatum amaremus; spem dedit, ne de peccati solutione diffideremus. *Omnis, inquit, qui facit peccatum, servus est peccati. Servus autem non manet [in domo] in æternum.* Quæ ergo nobis spes est, qui non sumus sine peccato? Audi spem tuam : *Filius manet in æternum.*

VERS. 36. — *Si ergo filius vos liberaverit, tunc vere liberi eritis.* Hæc spes est nostra, fratres, ut a libero liberemur, et liberando servos nos faciat; servi enim eramus cupiditatis, liberati efficimur servi charitatis. Prima libertas est non permanere in peccato, servire justitiæ, dicente Apostolo : *Cum servi essetis peccati, liberi eratis justitiæ* (Rom. vi, 20). Nunc autem habetis fructum vestrum in sanctificatione, finem vero vitam æternam. » Perfecta vero libertas est [Deo] Christo servire, illum diligere qui vere nos liberavit, qui verus est Filius Dei, et Dominus in forma servi.

« Non servus, sed in forma servi Dominus. Fuit quippe illa carnis forma servilis, sed quamvis esset similitudo carnis peccati, non erat caro peccati. Libertatem promisit credentibus in se; Judæi vero tanquam de sua libertate superbientes, indignati sunt fieri liberi, cum essent servi peccati. Ideo autem se liberos esse dixerunt, quia semen Abrahamæ erant. Quid ergo eis ad hæc respondit Dominus, audiamus : (VERS. 37.) *Scio, inquit, quia filii Abrahamæ estis, sed quæritis me interficere.* Agnosco carnis originem, non cordis fidem. *Filii Abrahamæ estis, sed secundum carnem.* Ideo quæritis me occidere, inquit; *sermo enim meus non capit in vobis, id est, non habet locum in vobis.* Si sermo meus caperetur a vobis, caperet utique vos. Quid est ergo, non capit a vobis? Id est, non capit cor vestrum, quia non recipitur a corde vestro. « Audistis Dominum certe dicentem : *Scio quia filii Abrahamæ estis.* Audite quid postea dicat : *Ego quod vidi apud Patrem meum loquor; et vos, quod audistis apud patrem vestrum, facitis.* Quid autem faciunt? Quod eis dixit : *Quæritis me occidere.* Ille apud Abrahamam nunquam viderunt. Dicit : *Quæ vidi apud Patrem meum loquor.* Veritatem vidi, veritatem loquor, quia veritas sum. Si enim Dominus veritatem loquitur, quia ipse est veritas Patris, quam vidit apud Patrem [se vidit, se loquitur, quia ipse est veritas Patris, quam vidit apud Patrem]. Ipse est enim Verbum, quod Verbum erat apud Deum. Isti ergo malum quod faciunt, quod Dominus objurgat et corripit, ubi viderunt? Apud Patrem suum. Cum audierimus in consequentibus apertius dictum quis sit eorum pater, tunc intelligemus qualia viderint apud talem patrem : adhuc enim non nominat patrem ipsorum. Paulo superius **553** Abrahamam commemoravit, sed carnis origine, non vite similitudine : dicturus alterum patrem illorum, qui nec genuit eos, nec creavit, ut homines essent; sed tamen filii erant ejus, in quantum mali erant, non in quantum homines [erant], in quo imitati, non in quo creati.

VERS. 39. — *Responderunt et dixerunt ei : Pater noster Abraham est.* Quasi : Tu quid dicturus es contra Abraham? aut si aliquid potes audere, reprehende [Aug., aude reprehendere] Abraham. Non quia Dominus non audebat reprehendere Abraham, sed talis erat Abraham, qui non reprehenderetur a Domino, sed potius laudaretur. Tamen isti videbantur eum provocare ut aliquid male diceret de Abraham, et esset occasio faciendi quod cogitabant. *Pater noster Abraham est.* « Audiamus, quomodo eis respondit Dominus, cum illorum damnatione laudans Abraham. (VERS. 40.) *Dicit eis Jesus : Si filii Abrahamæ estis, opera Abrahamæ facite. Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis, quam audivi a Deo. Hoc Abraham non jecit.* Ecce ille laudatus, isti damnati : Abraham non erat homicida. Non dico, inquit, ego Deus sum [Aug., Dominus sum] Abrahamæ : quod si dicerem, »

* Ex S. Aug., tract. XLII, num. 1-14.

rum dicerem. Nam dixit de alio loco : *Ante Abraham ego sum*. Tunc cum illi lapidare voluerunt. Non dixit hoc. Interim quod videtis, quod aspicitis, quod me solum putatis, homo sum. Hominem dicentem vobis quod audivit a Deo, quare vultis occidere, nisi quia non estis filii Abraham? Et tamen superius ait : *Scio quia filii Abraham estis*. Non negavit eorum originem, sed facta condemnat : caro eorum ex illo erat, sed vita non erat. « Ergo Christiani facti sunt semen Abraham gratia Dei. Non de carne Abraham facti illi coheredes : Deus illos exhæreditavit, istos adoptavit. » Isti sunt de quibus alio loco a Joanne Baptista dictum est : *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham (Matth. III, 9)*. Illi erunt filii Abraham, qui fidem Abraham imitantur. Ideo subjungit Dominus, dicens : *Si filii Abraham estis, opera Abraham facite*. Factis probate nobilitatem, non verbis. Sed quæritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis quam audivi a Deo, hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera Patris vestri ; et adhuc non dicit quis est iste pater eorum. « Modo illi quid responderunt? Cæperunt enim utcumque cognoscere, non de carnis generatione Dominum loqui, sed de vitæ institutione : et quia consuetudo Scripturarum est quam legebant, fornicationem spiritaliter appellari, cum diis multis et falsis anima tanquam prostituta subijcitur, ad hoc responderunt : (VERS. 41.) *Dixerunt itaque ei : Nos ex prostitutione non sumus nati, unum Patrem habemus Deum*. Jam vituit Abraham : repulsi sunt enim, quomodo repelli debuerunt [*Ms.*, voluerunt] ore veridico ; quia erat talis Abraham, cujus factum non imitabantur, et de illius genere gloriabantur. Et mutaverunt responsionem, credendo [*Aug. et Ms.*, credo] dicentes apud seipsos, quotiescunque nominaverimus Abraham, dicturus est nobis : Quare non imitamini eum de cujus genere gloriamini? Nos sanctum, justum, innocentem, tantum virum imitari non possumus : Deum dicamus Patrem nostrum ; videamus quid nobis dicturus est. « Nunquid si falsitas invenit quod diceret, et veritas non inveniret quod responderet? Audiamus quid dicant, audiamus quid audiant : *Unum*, inquiunt, *Patrem habemus Deum*. (VERS. 42.) *Dixit ergo eis Jesus : Si Deus Pater vester esset, diligeretis me utique : Ego enim ex Deo processi et veni. Neque enim a meipso veni, sed ille me misit*. Dicitis Deum Patrem, agnoscite vel fratrem vestrum [*Aug.*, agnoscite me vel fratrem]. Hic tetigit quod sæpius solet dicere : *Non a meipso veni, sed ille me misit, a Deo processi et veni*. Christi ergo missio, incarnatio est ejus. Quod vero de Deo processit Verbum, æternaprocessio est, non habens tempus per quem factum est tempus. Ergo ab illo processit ut Deus, ut æqualis, ut Filius unicus, ut Verbum Patris ; venit ad nos, quia Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis. Adventus ejus, humanitas ejus ; mansio ejus, divinitas ejus.

VERS. 43. — « *Quare, inquit, loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum*. Ideo non poterant cognoscere, quia non poterant

audire. Sed unde audire non poterant, nisi quia corrigi credendo volebant? Et hoc unde? *Vos ex patre diabolo estis*. Quandiu patrem commemoratis? Quandiu patrem **554** inutatis, modo Abraham, modo Deum? Audite a Filio Dei, cujus filii estis. *A patre diabolo estis*. » Deus itaque creator omnium creaturarum creavit hominem. Quomodo hic dicit : *Vos a patre diabolo estis? Quidquid a Deo creatum est, bonum est, et omnis homo, quantum creatura Dei est, bonus est : quantum vero se subijcit per liberum arbitrium diabolo, a patre diabolo est*. « Bona est enim hominis natura, sed vitata erat per malam voluntatem, et inde a patre erat diabolo. Quod fecit Deus non potest esse malum, si ipse homo non sit sibi malus. Inde ergo Judæi dicti sunt filii diaboli, non nascendo, sed imitando. Consuetudo vero sanctæ Scripturæ est ex imitatione vel similitudine operum filios sæpe nominare, ut Propheta ad Judæos ait : *Pater tuus Amorrhæus et mater tua Cethea (Ezech. XVI, 3)*. Amorrhæi gens erat quædam, unde originem Judæi non ducebant ; Cethei et ipsi gentem suam habebant omnino alieni a genere Judæorum. Sed quia erant impii Amorrhæi et Cethei ; Judæi autem imitati sunt impietates illorum ; invenerant filii [*Aug.*, invenerunt sibi] parentes, non de quibus nascerentur, sed quorum mores sectando pariter damnarentur. Quæritis autem fortasse, unde ipse diabolus? Inde utique, unde et cæteri angeli. Cæteri angeli in sua obedientia perstiterunt : ille inobediendo et superbiendo lapsus est angelus, et factus est diabolus. « Sed modo audite quid dicat Dominus : *Vos, inquit, a patre diabolo estis, et desideria patris vestri facere vultis. Quæritis me occidere, hominem qui veritatem vobis dico*. Et ille invidit homini, et occidit hominem. Diabolus autem cum invideret homini, serpentem indutus, locutus est mulieri, et de muliere venenavit et virum. Mortui sunt diabolus audiendo, quem non audissent si Deum audire voluissent : positus enim homo inter Deum qui creavit eum, qui [*Aug. addit* : et eum, qui lapsus est] obtemperare debuit creatori, non deceptor. Ergo ille homicida erat ab initio. Videte genus homicidii fratres. Homicida dicitur diabolus, non gladio armatus, non ferro accinctus. Ad hominem venit, verbum malum seminavit, et occidit. Noli ergo putare te non esse homicidam, quando fratri tuo mala persuades : si fratri tuo mala persuades, occidis. Audi Psalmistam : *Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum machæra acuta (Psal. LVI, 5)*. Vos ergo desideria patris vestri facere vultis, ideo sævitis in carnem, quia non potestis in mentem. *Ille homicida erat ab initio* ; utique in primo homine. Ex illo, ille homicida, ex quo potuit fieri homicidium [*Aug. addit* : ex illo potuit fieri homicidium], ex quo factus est homo. Non enim posset occidi homo, nisi prius fieret homo. *Homicida ergo ille ab initio*. Et unde homicida? *Et in veritate non stetit*, quia veritas non est in eo. Non quomodo in Christo, sic est veritas, ut Christus ipse sit veritas. Si ergo iste in veritate

stetisset, in Christo stetisset. *Sed in veritate non stetit, quia veritas non est in eo.*

VERS. 44. — « *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater ejus. Quid est hoc? Audistis verba Evangelii, intenti accepistis: ecce repeto, ut agnoscatis quid exigatis. De diabolo Dominus ea dicebat, quæ de diabolo dici a Domino meruerunt [Aug., debuerunt]. Ille homicida erat ab initio. Verum est: nam primum hominem occidit; et in veritate non stetit, quia de veritate lapsus est. Cum loquitur mendacium, utique ipse diabolus, de proprio loquitur, quia mendax est et pater ejus. Diabolus autem a semetipso mendax fuit, et mendacium suum ipse genuit, a nemine audivit prius mendacium. Quomodo Deus Pater genuit Filium veritatem; sic diabolus genuit quasi filium mendacium. Mendacium genuit, quia in veritate non stetit. Omnis enim qui in Deo manet, in veritate manet, quia Deus veritas est. Si quis vero a Deo recesserit, mendax erit, dicente Psalmographo: *Omnis homo mendax (Psal. cxv)*. In quantum vero homo a Deo recedit, in tantum mendax erit, dum se a veritate declinaverit, et inde peccator erit: quia omne peccatum non est veritas, sed mendacium, quia recedendo a Deo non habet veritatem. Diabolus vero bonus creatus est, sed per seipsum malus factus est, declinando se a summo bono. Ideo ex propriis locutus est mendacium, quia in seipso invenit unde esset mendax. Homo vero deceptus a diabolo, factus est a diabolo mendax. Ideoque filius diaboli, non natura, sed imitatione. Recedamus ergo a patre **555** mendacii, curramus ad Patrem veritatis. Amplectamur veritatem ut accipiamus veram libertatem. « *Judei apud patrem suum viderant quod loquebantur: quid, nisi mendacium? Dominus autem apud patrem suum vidit quod loqueretur: quid, nisi seipsum? nisi verbum Patris æternum et Patri cœternum?* » Ideo subjunxit: (VERS. 45.) *Ego veritatem dico vobis, et non creditis mihi.* Nam mendax mendacium loquitur, sed veritas veritatem profert. Diabolus mendax, Christus vero veritas et veritatis assertor: quia ex veritatis ore nihil aliud poterit procedere, nisi veritas. Sequitur ergo:*

CAPUT XXIII.

Qui sermonem suum servaverit, eum mortem non visurum in æternum dicit. Et inter cætera plurima, ante Abraham se esse affirmans exivit de templo.

VERS. 46. — *Quis ex vobis arguet me de peccato, sicut ego arguo vos, vestrumque patrem de peccato et mendacio? Ecce qualis est mansuetudo Christi.* « *Relaxare peccata venerat, et dicebat: Quis ex vobis arguet me de peccato? Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute divinitatis poterat peccatores justificare.* » Interrogat eos quare veritatem non velint credere dicentem: *Si veritatem locutus sum vobis, quare non creditis mihi, nisi quia filii diaboli estis, et non ve-*

ritatis; filii diaboli non natura, sed imitatione? Reddiditque [Al., retulitque] causam cur veritati non crederent, cum dicit: (VERS. 47.) « *Ideo vos non audistis, quia ex Deo non estis. Iterum noli attendere naturam, sed vitium. Sicut isti ex Deo, et non sunt ex Deo, natura ex Deo, vitio non ex Deo. Natura vero bona quæ ex Deo est, peccavit voluntate, credendo quod diabolus persuasit, et vitiosa est: ideo medicum quærat, quia sana non est. Agnoscatur natura unde Creator laudetur; agnoscat vitium propter quod medicus advocetur. Terribile est quod subdit:* » « *Qui est ex Deo, verba Dei audit: propterea vos non audistis, quia ex Deo non estis.* Si enim ipse verba Dei audit qui ex Deo est, et audire verba ejus non potest quisquis ex illo non est, interroget se unusquisque si verba Dei in aure cordis percipit, et intelligit unde sit. Cœlestem patriam desiderare Veritas jubet, carnis desideria conteri, mundi gloriam declinare, aliena non rapere, propria largiri. Penset ergo apud se unusquisque vestrum si hæc vox Dei in cordis ejus aure convulsi, et quia [jam] ex Deo sit, agnoscit. Dixerunt ergo Judæi: (VERS. 48.) *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmoniam habes?* Accepta autem tanta contumelia, quid Dominus respondeat, audiamus: (VERS. 49.) *Ego dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum, et vos inhonoratis me.* Quia enim Samaritanus interpretatur custos, et ipse veraciter custos est, de quo Psalmista ait: *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilat, qui custodiunt eam (Psal. cxxvi, 1)*. Et cui per Isaiam: *Cus:os quid de nocte? custos quid de nocte (Isai. xxi, 11)?* Respondere noluit Dominus, Samaritanus non sum; sed ego dæmonium non habeo. Duo quippe ei illata fuerant, unum negavit, et aliud tacendo consensit. Custos namque humani generis venerat; et si Samaritanum se non esse diceret, esse se custodem negaret. Sed tacuit quod recognovit, et patienter repulit quod dictum fallaciter audivit, dicens: *Ego dæmonium non habeo.* Hic vero in semetipso nobis Dominus patientiæ præbuit exemplum; quia si respondere voluisset Judæis, Vos dæmonium habetis, verum tunc dixisset: quia nisi impleti dæmonio, tam perverse [Greg., tam perversa] de Deo loqui non possent. Sed accepta injuria, etiam quod verum erat dicere Veritas noluit, ne non dixisse veritatem, sed provocatus contumeliam reddidisse videretur. Ex qua re, quid vobis inviduit, nisi ut eo tempore, quo a proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiam vera mala taceamus, ne ministerium justæ correptionis in arma vertamus furoris? Sed quid nobis ad ista faciendum sit, adhuc exemplo nos admonet, cum subjungit: (VERS. 50.) *Ego non quæro gloriam meam, est qui **556** quærat et judicet.* Scimus certe quod scriptum est, quia *Pater omne judicium dedit Filio (Joan. v, 22)*: et tamen ecce idem Filius injurias accipiens, gloriam suam non quærit. Illatas contumelias Patris judicio

^a Ex S. Greg. hom. 18, num. 1.

^b Ex S. Aug., tract. xlii, num. 15, 16.

^c Ex S. Greg. loc. cit. num. 2.

reservat, ut nobis profecto insinuet quantum nos esse patientes debemus, dum adhuc se ulcisci non vult et ipse qui iudicat. Cum vero malorum perversitas crescit, non solum frangi prædicatio non debet, sed etiam augeri. Quod suo Dominus exemplo nos admonet, qui postquam habere dæmonium dictus est, prædicationis suæ beneficia largius impendit dicens: (VERS. 51.) *Amen, amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.* Sed sicut bonis necesse est ut meliores etiam per contumelias existant, ita semper reprobi de beneficio peiores fiunt. Nam accepta prædicatione, iterum dicunt: (VERS. 52.) *Nunc cognovimus quia dæmonium habes.* Quia enim æternæ morti inhæserant, et eandem mortem cui inhæserant, non videbant, dum solam mortis carnem [Al., mortem carnis] aspicerent, in veritatis sermone caligabant, dicentes: *Abraham mortuus est, et prophetæ, et tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum.* Unde et ipsi veritati eundem Abraham et prophetas quasi venerantes præferunt. Sed aperta nobis ratio ostenditur, quia qui Deum nesciunt, Dei quoque famulos false venerantur. Vos, inquit, dicitis: *Dæmonium habes.* Ego vos ad vitam voco: servate sermonem meum, et non moriemini. Illi audiebant, *mortem non videbit in æternum, qui servaverit sermonem meum,* et irascebantur, quia jam mortui erant illa morte quæ vitanda erat. Nam illam mortem vitare non potuerunt, quia mortuus est Abraham, et prophetæ, id est, carnis mortem; nam Abraham spiritu vivebat: et ideo de eo ipsa Veritas ait alio loco: *Non est Deus mortuorum, sed vivorum.* ^a Quid est quod dicit, *mortem non videbit in æternum?* (Matth. xxii.) Id est, mortem damnationis cum diabolo et angelis ejus. Nam ista mors corporis, migratio quædam est sanctis ad meliorem vitam: ad impiis vero ad pœnas perpetuas, quas hic mortis nomine Veritas designare voluit. Sed ista morte, quam Dominus voluit intelligi, nec Abraham mortuus est, nec prophetæ mortui sunt. Illi enim mortui sunt, et vivunt, isti vivebant, et mortui erant.

VERS. 53. — *Quem teipsum facis,* inquit, ut dicas, *mortem non videbit in æternum, qui servaverit sermonem meum;* cum scias et Abraham mortuum et prophetas mortuos? Respondit Jesus: (VERS. 54.) *Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus, qui glorificat me.* Hoc ait propter illud quod dixerunt: *Quem teipsum facis?* Refert enim gloriam suam ad Patrem, de quo est quod Deus est. Dicit Patrem suum Dominus Jesus Christus, quem illi dicebant Deum suum, et non cognoverunt; si enim ipsum cognovissent, ejus Filium recepissent. (VERS. 55.) *Ego autem,* inquit, *novi eum.* Secundum carnem judicantibus, potuit et hinc arrogans videri, quia dixit: *Ego novi eum.* Sed vide quid sequitur:

A *Si dixero, non novi eum, ero similis vobis mendax.* Ergo arrogantia non ita vitatur, ut veritas relinquatur. Sed sclo eum, et sermonem ejus servo. Sermone Patris tanquam Filius loquebatur, et ipse erat Verbum Patris quod hominibus loquebatur.

VERS. 56. — ^c ^b Et notandum quod vidit eos Dominus aperta sibi impugnatione resistere, et tamen eis se iterata non desinit voce prædicare, dicens: *Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum: et vidit, et gavisus est.* Tunc quippe diem Domini Abraham vidit, cum in figura summæ Trinitatis tres angelos hospitio recepit: quibus profecto susceptis, sic tribus quasi uni locutus est, quia etsi in personis numerus Trinitatis est, in natura unitas divinitatis est. Sed carnales mentes audientium oculos a carne non sublevant; in eo solam carnis ætatem [Al., sola carnis ætate] pensant, dicentes: (VERS. 57.) *Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* Quos benigne Redemptor noster a carnis suæ intuitu submovet, et ad divinitatis contemplationem trahit dicens: (VERS. 58.) *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham feret, ego sum.* Ante enim præteriti temporis est, *sum,* præsentis. Et quia præteritum tempus et futurum divinitas non habet, sed semper esse habet, non ait: *Ante Abraham ego fui: sed, ante Abraham ego sum.* Unde ad Moysen 557 dicitur: *Ego sum, qui sum;* et, *dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos (Exod. iii, 14).* Ante ergo vel post Abraham habuit, qui et accedere potuit per exhibitionem præsentis, et recedere per cursum vitæ.

C Veritas vero semper esse habet, quia ei quidquam nec priore tempore incipitur, nec subsequenti terminatur. Sed sustinere ista æternitatis verba, mentes infidelium non valentes, ad lapides currunt, et quem intelligere non poterant, obruere quærebant. Quid autem contra furorem lapidantium Dominus fecit, ostenditur cum protinus subinfertur: (VERS. 59.) *Jesus autem abscondit se, et exiit de templo.* Mirum valde est, fratres charissimi, cur persecutores suos Dominus sese abscondendo declinaverit, qui si divinitatis suæ potentiam exercere voluisset, tacito nutu mentis in suis eos ictibus ligaret, aut in pœna mortis subitæ obrueret. Sed quia pati venerat, exercere iudicium nolebat. Certe sub ipso passionis tempore, et quantum poterat ostendit, et tamen hoc ad quod venerat, pertulit. Nam cum persecutoribus suis se quærentibus diceret: *Ego sum,* sola hac voce eorum superbiæ percussit, et omnes in terram stravit (Joan. xviii, 6). Qui ergo hoc in loco potuit manus lapidantium non se abscondendo evadere, cur abscondit se, nisi quod homo inter homines factus Redemptor noster, alia nobis verbo loquitur, alia exemplo? Quid autem nobis hoc exemplo loquitur, nisi, ut etiam cum resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus? ^d

^a Vide S. Aug., tract. xl.iii, num. 13, 15.

^b S. Greg. loc. cit. num. 3, 4.

^c Hucusque S. Gregorius.

LIBER QUINTUS.

CAPUT XXIV.

Cæco a nativitate illuminato, multaque Pharisæis anxietate turbatis, mundi lucem se dicit. Postea cognitus ab illuminato cæco adoratur.

CAPUT IX, VERS. 1. — Postquam exiisset Dominus de templo Judæorum, quid fecisset in populo gentium, imo totius humani generis, audiamus. Sequitur enim evangelista, et dicit: *Præteriens vidit hominem cæcum a nativitate.* « Ea quippe quæ fecit Dominus noster Jesus Christus stupenda atque miranda, et opera et verba sunt: opera, quia facta sunt, verba, quia signa sunt. Si ergo quid significet hoc quod factum est, cogitemus, genus humanum est iste cæcus: hæc enim cæcitas contigit in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus, non solum mortis, sed etiam iniquitatis. Si enim cæcitas est infidelitas et illuminatio fides; quem fidelem, quando venit, Christus invenit? » Ideo evangelista de Christo dicit: *Et præteriens.* Sic præterit enim Christus, et non in via peccatorum nostrorum stetit; sicut in quadam parabola ipse Dominus ait: *Venit enim Samaritanus secus viam (Luc. x, 35), qui venit sanare vulneratum semivivum: præterit cæcum illuminare [Apuđ Bedam, præteriens cæcum illuminat], qui vulneratus in parabola dicitur, hic in re gesta cæcus illuminatur.* « *Vidit ergo hominem cæcum, non utcumque cæcum, sed cæcum a nativitate.* » Omnes enim homines præter illum solum qui ex virgine natus est, originali peccato cæci, id est, cum peccato nati sunt, quod ex radice peccatrice primi parentes traxerunt. (VERS. 2.) *Interrogaverunt eum discipuli ejus: « Rabbi. Scis [Ms., scitis], quia Rabbi magister est. Magistrum appellabant, quia discere desiderabant. Quæstionem quippe Domino proposuerunt, tanquam magistro:*

VERS. 3. — *Quis peccavit, hic aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? Respondit Jesus: Neque hic peccavit, neque parentes ejus [ut cæcus nasceretur].* Quid est quod dixit? Si nullus homo sine peccato, nunquid parentes hujus cæci sine peccato erant? Nunquid ipse sine peccato originali natus erat, vel vivendo nihil addiderat? Si ergo et parentes ejus habuerunt peccatum, et iste habuit peccatum, quare Dominus dixit, *Neque hic peccavit, neque parentes ejus, nisi ad rem respondit, de qua interrogatus est, cur cæcus nasceretur? Habebant 558 enim peccatum parentes ejus, sed non ipso peccato factum est ut cæcus nasceretur. Si ergo non peccato parentum factum est ut cæcus nasceretur, quare cæcus natus est? Audi magistrum docentem: quærit credentem, ut faciat intelligentem. Ipse causam dicit quare sit ille cæcus natus: Neque hic peccavit, inquit, neque parentes ejus, sed ut manifestentur opera Dei in illo.* » Non solum quid in hoc tantummodo cæco acturus sim, sed ut manifestetur quid in cæcitate totius humani

« Ex S. Aug., tract. XLIV, num. 1-17.

A generis per me agendum sit. [Deinde secutus adjunxit]: *Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est.* « Memento quomodo universam gloriam illi dat de quo est; quia ille habet Filium qui de illo sit, ipse non habet de quo sit. » Quæ sunt opera Domini propter quæ venit Filius Dei in mundum, nisi cæcitatem humani generis illuminare, vulnerata quæque sanare, perditam requirere, deformia reformare? Sed quid est quod dixit? (VERS. 4.) *Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est. Venit enim nox, quando nemo potest operari.* « Constat expressum ac definitum diem commemorasse Dominum in hoc loco seipsum, id est, lumen mundi. (VERS. 5) *Quandiu, inquit, sum in hoc mundo, lumen sum mundi.* Ergo ipse operatur. Quandiu est autem in hoc mundo? Putamus, fratres, eum fuisse hic tunc, et modo non hic esse? Si hoc putamus, jam ergo post ascensum Domini facta est nox ista metuenda, ubi nemo possit operari. » Si post ascensionem facta est nox ista, quid est, quod ait discipulis suis ascendens in cælum: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20)?* Qui tunc corporali præsentia fuit in mundo, nunc divina potentia præsens est ubique in mundo. Audivimus diem, audiamus quæ sit nox ista. « Quid igitur? Quid dicemus de nocte ista? Quando erit, quando nemo poterit operari? Nox ista impiorum erit; nox ista eorum erit, quibus in fine dicitur: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41).* Sed et nox dicta est, non flamma. C *Audi, quia et nox est. De quodam servo dicitur: Ligat illi manus et pedes, et projicite eum in tenebras exteriores (Matth. xxii, 13).* Operetur ergo homo [Aug. add. dum vivit], ne illa nocte præveniatur, ubi nemo possit operari. Modo est ut operetur fides per dilectionem; et si modo operamur, hic est dies, hic est Christus. Audi promittentem, et ne arbitraris absentem: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Ibi enim erit nox ubi nemo possit operari, sed recipere quod operatus est. Aliud est tempus operationis, aliud receptionis: relictum enim unicuique secundum opera sua. » Audiamus sollicita mente Apostolum exhortantem nos operari, dum tempus habemus. Dicit enim: *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes (Galat. vi, 10).* Quid enim Christus dixerit, admonendo bonos, terrendo malos, audivimus; sed videamus quid fecerit. (VERS. 6, 7.) *Hæc cum dixisset, exspuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos ejus, et dixit ei: Vade et lava in natatoria Siloe, quod interpretatur missus.* Quid fecit Dominus, perspicuum est. Illuminatio facta est in cæco, sed magnum mysterium commendatur in humano genere. « Exspuit in terram, de saliva lutum fecit, quia Verbum caro

factum est. Et unxit oculos cæci. Inunctus erat, et nondum videbat. Mittit illum ad piscinam, quæ vocatur Siloe. Pertinuit autem ad evangelistam commendare nobis nomen hujus piscinæ, et ait: *Quod interpretatur missus*. Jam quis est missus, agnoscitis: nisi enim ille fuisset missus, nemo nostrum fuisset ab iniquitate dimissus. Lavit ergo oculos in ea piscina, quæ interpretatur *missus*, baptizatus est in Christo. Si ergo quando eum in se ipso quodammodo baptizavit, tunc illuminavit, quando inunxit, fortasse catechumenum fecit. Potest quidem aliter atque aliter tanti sacramenti exponi et pertractari profunditas; sed hoc sufficiat charitati vestræ. Ungitur catechumenus, id est, doceatur ut credat in Christum; mittitur ad piscinam baptismi, ut illuminetur, ut lumen verum agnoscat, ut remissionem peccatorum accipiat, ut ex filio iræ efficiatur filius Dei, illuminatusque veniat prædicare Christum.

559 VERS. 8, 9. — *Itaque vicini, et qui videbant eum prius, quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic es: qui sedebat et mendicabat? Alii dicebant, quia hic est: alii autem nequaquam, sed similis est ejus.* « Aperti oculi vultum mutaverant. Ille dicebat, quia ego sum. Vox grata, ne damnaretur ingrata. (VERS. 10, 11.) *Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt oculi tui? Respondit: Ille homo qui dicitur Jesus [Ms., Christus] lutum fecit, et unxit oculos meos, et dixit mihi: Vade ad natatoriam Siloe, et lava. Et abii, et lavi, et vidi.* Ecce annuntiator factus est gratiæ; ecce evangelizat, constitetur videns. Cæcus illum constebatur, et cor impiorum ringebatur [Al., stringebatur; Aug. frangebatur], quia non habebat in corde quod ille jam habebat in facie. (VERS. 12.) *Dixerunt ei: Ubi est ille? Ait: Nescio.* In his verbis animus ipsius adhuc inuncto similis erat nondum videnti. Sed ponamus, fratres, tanquam illam unctionem in animo habuerit. Et prædicat, et nescit quem prædicat. (VERS. 13, 15.) « *Adducunt eum ad Phariseos, qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit Jesus, et aperuit oculos ejus. Iterum ergo interrogabant eum Pharisei, quomodo vidisset? Ille autem dixit: Lutum posuit super oculos meos, et lavi, et video.* Dicebant ergo ex Phariseis quidam. Non omnes, sed quidam: jam enim inungebantur quidam. Quid ergo dicebant, nec videntes nec uncti? (VERS. 16.) *Non est iste homo a Deo, qui sabbatum non custodit.* Ipse potius custodiebat qui sine peccato erat. Sabbatum enim spiritale hoc est, non habere peccatum. Denique, fratres, hoc admonet Deus quando commendat sabbatum: *Omne opus servile non facietis (Levit. xxiii, 8).* Hæc sunt verba Dei sabbatum commendantis: *Omne opus servile non facietis.* Jam superiores lectiones interrogate, quid [Ms., quod] sit opus servile; et Dominum audite: *Omnis, qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34).* Sed isti nec videntes, ut dixi, nec inuncti, sabbatum carnaliter observabant, spiritualiter violabant. Alii dicebant: *Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?*

A Ecce sunt inuncti. Et schisma erit in eis. Dies ille divisus erat [Aug., dividerat] inter lucem et tenebras.

VERS. 17. — *Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de eo qui aperuit oculos tuos? Quid de illo sentis? Quid existimas? Quid judicas? Quærebant quemadmodum homini calumniarentur, ut de synagoga pelleretur, sed a Christo inveniretur. Sed ille constanter quod sentiebat, expressit. Ait enim: Quia propheta est.* Adhuc quidem inunctus in corde, nondum Dei Filium constitetur, nec mentitur tamen. Ipse Dominus de seipso ait: *Non est propheta sine honore, nisi in patria sua (Matth. xiii, 57).*

B VERS. 18. — « *Non crediderunt ergo Judæi de illo, quia cæcus fuisset [et vidisset], donec vocaverunt parentes ejus qui viderat.* Id est, qui cæcus erat et viderat. (VERS. 19, 20, 21.) *Et interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes ejus, et dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, et quia cæcus natus est. Quomodo autem nunc videat, nescimus. Et dixerunt: Ipsum interrogate: ætatem habet, ipse de se loquatur.* Scimus autem quia filius noster est; sed juste cogemur loqui pro infante, quia ipse pro se loqui non posset; olim loquitur, modo videt; cæcum a natiuitate novimus, loquentem olim scimus, videntem modo videmus: ipsum interrogate, ut instruamini. (VERS. 22.) *Hæc dixerunt parentes ejus, quia timebant Judæos. Jam enim conspiraverant Judæi, ut si quia eum confiteretur Christum, extra synagogam fieret.* **C** Jam non erat malum extra synagogam fieri. Illi expellebant, sed Christus excipiebat.

VERS. 23, 24. — *Propterea parentes ejus dixerunt: quia ætatem habet, ipsum interrogate. Vocaverunt ergo rursus hominem qui fuerat cæcus, et dixerunt ei: Da gloriam Deo. « Quid est, da gloriam Deo? Nega quod accepisti. Hoc plane non est Deo gloriam dare, sed Deum potius blasphemare. Da, inquit, gloriam Deo. Nos scimus quia hic homo peccator est.* (VERS. 25, 26.) *Dixit ergo ille: Si peccator est, nescio; unum scio, quia cæcus cum essem, modo video.* *Dixerunt ergo illi: Quid fecit, quomodo aperuit tibi oculos? Et ille jam stomachans adversus duritiam Judæorum, et ex cæco videns, non ferens cæcos, respondit eis: (VERS. 27) Dixi vobis jam, et audistis: Quid iterum vultis audire? Nunquid et vos vultis discipuli ejus fieri? Quid est, Nunquid et vos, nisi quia ego jam sum? Nunquid et vos vultis? Jam video, **560** sed non video vos videre [Aug., sed non invideo]. (VERS. 28.) « *Maledixerunt ei, et dixerunt: Tu discipulus ejus sis.* Tale maledictum super nos et super filios nostros. Maledictum est enim si cor discutias, non si verba perpendas. (VERS. 29.) *Nos autem Moysi discipuli sumus. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus. Utinam sciretis, quia Moysi locutus est Deus; sic sciretis, quia per Moysen prædictus [Aug., prædicatus] est Deus. Habetis enim Deum dicentem: Si crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me enim scripsit (Joan. v, 46).* Itane sequimini servum,*

et dorsum positus contra Dominum? Sed nec servum A sequimini; nam per illum ad Dominum duceremini.

VERS. 30, 31. — *Respondit ille homo, et dixit eis: In hoc mirabile est, quis vos nescitis unde sit, et aperuit oculos meos. Scimus autem, quia peccatores Deus non exaudit, sed qui [Ms., si quis] Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit Deus.* « Adhuc inunctus loquitur. Nam et peccatores exaudit Deus. Si enim peccatores Deus non exaudiret, frustra ille publicanus oculos in terram dimittens, et pectus suum percutiens diceret: *Domine, propitius esto mihi peccatori (Luc. xviii, 13).* Et ista confessione meruit justificationem, quomodo iste cæcus illuminationem. » Sed peccatoribus lavandum est cor penitentiae lacrymis, ut exaudiantur; et fiat [Ms., et fiet] in corde illorum quod factum est in facie cæci hujus; B et sentiant Deum illos exaudire, qui ut peccatores salvaret venit in hunc mundum.

VERS. 32, 33. — *A saeculo non est auditum, quia aperuit quis oculos cæci nati. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam.* Libere constanterque confessus est veritatem. Hæc enim quæ facta sunt a Domino, a quo fierent nisi a Deo? Aut quando a discipulis talia fierent, nisi in eis Dominus habitaret? (VERS. 34.) « *Responderunt et dixerunt ei: In peccatis natus es totus. Quid est totus? Cum oculis clausis. Sed qui aperuit oculos, salvat et totum: ipse dabit in corde resurrectionem, qui in facie dedit illuminationem. In peccatis totus natus es, et tu doces nos? Et ejecerunt eum foras.* Ipsi illum magistrum fecerant, ipsi ut discerent; toties interrogaverunt, et ingrati C docentem projecerunt. Sed ut dixi jamdudum, fratres, illi pellunt, Dominus suscipit: magis enim, quia expulsus est, Christianus factus est. » Certe projectus est iste de synagoga. Audivit Jesus, et invenit eum, et dixit ei: (VERS. 35, 36.) *Tu credis in Filium Dei? Et ille: Quis est, Domine, ut credam in eum? Videbat, et non videbat, videbat oculis tantum, sed corde adhuc non videbat. Ait illi Dominus: Et vidisti eum, quando illuminatus fuisti, hoc est oculis; Et qui loquitur tecum, ipse est.* « *Dum ergo audivit Jesus, quia ejecerunt eum foras, et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Modo lavat faciem cordis. Respondit ille, et dixit, quasi adhuc inunctus: Quis est, Domine, ut credam in eum? (VERS. 37.) Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est.* Tunc prostratus adoravit eum. Tunc [Al., Nunc] lavit faciem cordis. Denique jam facie lota cordis, et mundata conscientia, agnoscens illum non Filium hominis tantum, quod ante crediderat, sed jam Filium Dei, quem videbat [Aug., Filium Dei, qui carnem susceperat], ait: (VERS. 38.) *Credo, Domine.* Sed parum est dicere, credo. Vis videre qualem credat? *Procidens adoravit eum.* » Si Dominum Dei Filium non credidisset quem videbat, nullatenus adorasset eum. Incumbite ergo orationibus, peccatores, confitemini peccata vestra, orate ut deleantur, orate ut minuantur,

orate ut vobis proficientibus ipsa deficiant. Tamen nolite desperare, et peccatores orate. Quis enim non peccavit? A sacerdotibus incipe. Sacerdotibus dictum est: *Præus offerre sacrificia pro peccatis vestris, et sic pro populo (Hebr. vii, 27).* Sequitur:

VERS. 39. — *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant.* Quid est, quod dicit, *In judicium ego in hunc mundum veni*, dum alio loco dicit: *Non enim veni, ut judicem mundum (Joan. iii, 17, 18)?* nisi quia aliud est judicium discretionis, aliud est judicium damnationis, de quo ipse Dominus ait alibi: *Qui non credit in me, jam judicatus est*, id est, damnatus. Illic enim in hoc loco, sicut in sequentibus verbis patet, judicium discretionis significat, dum ait: *Ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant.* « *Quid est, ut qui non vident, videant? Qui se non videre constituent, et medicum quærunt ut videant. Et qui vident, cæci fiant.* Quid est, *qui vident, cæci fiant?* Ii est, qui se putant videre, et medicum non quærunt, sed in sua cæcitate 561 permanent [Aug., permaneant]. Ergo istam discretionem vocavit judicium; » quia discernit humiles a superbis, credentes a non credentibus, medicum quærentes ab eis qui medicum quærere contemnunt. O Domine, venisti, ut qui non vident, videant; recte, quia lumen es; recte, quia dies es; recte, quia de tenebris liberas homines. Hoc omnis anima accipiat, hoc omnis anima intelligat, ut non maneat in tenebris; sed illuminetur ab eo, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

VERS. 40. — Commoti sunt enim verbis istis quidam ex Pharisæis, et dixerunt ei: « *Nunquid et nos cæci sumus? Audiant [Ms., audi jam] quid est quod movebat: Et qui vident, cæci fiant.*

VERS. 41. — *Dixit eis Jesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum.* Cum sit cæcitas ipsa peccatum. *Si cæci essetis*, id est, si vos cæcos adverteretis, et ad medicum curreretis; si ergo ita cæci essetis, non haberetis peccatum. *Nunc vero dicitis, quia videmus, vestrum peccatum manet.* Quare? Quia dicendo, *Videmus*, medicum non quæritis, in cæcitate vestra remanetis. » Sequitur:

CAPUT XXV.

Qui non intrat per ostium in ovile ovium, furem esse, ostiumque se et pastorem ovium, pro quibus se animam positurum suam, et alias oves adducturum, ut fiat unum ovile et unus pastor, dicit.

CAPUT X. VERS. 1-6. — *Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, et latro; [usque in eum locum]: Hoc proverbium dixit eis Jesus: Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.* « Propter Pharisæorum qui se videre jactabant cum cæci erant, venenatam, et superbam, et insanabilem arrogantiam, Dominus Jesus ista contexit, » quæ in hac parabola leguntur, quam ipse illis non intelligentibus exponere dignatus est; in qua nos salubriter, si advertamus, admonit, non gloriari in sapientia humana, non in morum di-

* Ex sancto Augustino, tract. xlv in Joan., num. 2, 3, 5, 6, 8, 9, 14, 15.

gnitate, si humilitas fidei catholicæ in Christum desit. « Multi enim sunt pagani, qui secundum quamdam vitæ hujus consuetudinem dicuntur boni homines, innocentes, et quasi observantes ea quæ in lege præcepta sunt; deferentes honorem parentibus suis, non mœchantes, non homicidium perpetrantes, non furtum facientes, non falsum adversus quemquam testimonium perhibentes; et cætera, quæ in lege mandata sunt, velut observant [*Ms.*, velut observantes], et Christiani non sunt; et plerumque se jactant, quomodo isti Pharisei, dicentes: *Nunquid et nos cæci sumus?* » Sed hæc omnia inaniter faciunt, quia non intrant per ostium, sed aliunde, tumido fastu quasi per se ipsos ascendere quærunt. « Quapropter Dominus similitudinem proposuit de grege suo, et de ostio quo intratur ad ovile. » Quid enim prodest vana jactantium de bene vivendo inflatio, dum ad finem perpetuiter bene vivendo vita eorum non perveniat? « Ad hoc enim debet unicuique prodesse bene vivere, ut detur illi semper bene vivere; nam si cui non datur semper bene vivere, quid prodest ei bene vivere ad tempus? Igitur nec bene vivere dicendi sunt, qui finem bene vivendi vel cæcitate nesciunt, vel inflatione contemnunt. Non est autem cuiquam spes vera et certa semper vivendi, nisi agnoscat vitam quæ est Christus, et per januam intret in ovile. » Sunt enim quidam homines qui in suis gloriantur moribus, et alios post se trahere quærunt, non de Christi præceptis instruentes suos sectatores, sed suis exemplis vivere eos suadentes, de quibus alio loco ipsa Veritas ait: *Docentes doctrinas hominum* (*Matth.* xv, 9), et mandata Dei contemnentes. « Hi per aliam partem ascendere quærunt, rapere et occidere; non ut pastor, salvare atque conservare. » De talibus hic dictum est: *Sed ascendit aliunde, ille fur est, et latro.* Non solum vero tales inveniuntur doctores inter eos qui sine nomine Christi sunt, sicut multi philosophorum qui suam sapientiam buccis crepantibus ventilabant, et vitam beatam [suis] sectatoribus promiserunt; verum etiam plurimi **562** qui Christiano nomine censebantur, et illuminatos a Christo se esse jactabant, fingentes sibi nova quæque nomina de Christo, et fidei catholicæ contraria, sicut innumerabiles hæretici faciebant, æstimantes se falso nomine per januam, quæ Christus est, intrare. « Sabellius dicit: Qui Filius est, ipse est Pater: sed Filius [*Aug.*, si Filius] non est Pater. Non intrat per ostium, qui Filium dicit Patrem. Arius [*Ms.*, Arius] dicit: Aliud est Pater, aliud Filius. Recte diceret, si diceret alius, non aliud. Quando enim dicit aliud, ei contradicit a quo audit: *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* x, 30). Nec ipse ergo intrat per ostium: prædicat enim Christum qualem sibi pingit [*Aug.*, fingit], non qualem veritas habet [*Aug.*, dicit]. Photinus dicit: Christus homo tantum est, non Deus. Nec ipse intrat per ostium, quia Christus et homo et Deus est. » Hinc enim nova hæresis quæ nostris temporibus orta est, consentire videtur affirmando et prædicando: Christus, sicut quilibet sanctus, nuncupativus Deus

A est, et non verus. « Quid est opus multa percurrere? et multa vana hæresum dinumerare? Hoc tenete; in ovili Christi Ecclesiam catholicam esse, credite [*Aug.*, Hoc tenete, ovile Christi esse catholicam Ecclesiam]. Quicumque vult intrare ad ovile, per ostium intret, id est, per Christum intret, et Christum verum Deum, et verum Filium Dei prædicet. Non solum Christum prædicet, sed Christi gloriam quærat, non suam: nam multi quærendo gloriam suam, oves Christi sparserunt potius quam congregaverunt. Humilis est enim janua Christus Dominus Deus noster: qui intrat per hanc januam, oportet humiliet se, ut sano capite possit intrare. » Hi sunt qui vocem veri pastoris audiunt; hi sunt quos proprias oves nominatim verus pastor vocat. De his dictum est: *Gaudete et exsultate, quoniam nomina vestra scripta sunt in cælis* (*Luc.* x, 20). Hinc enim eas vocat nominatim. « Et quis eas alius emittit, nisi qui earum peccata dimittit, ut eum sequi duris liberatæ vinculis possint? Et quis eas præcessit, quo eum sequantur, nisi qui resurgens a mortuis jam non moritur, et mors illi ultra non dominabitur (*Rom.* vi, 9)? » Has vero educit a fide ad speciem, et ante istas vadit, quia prior omnium ascendit in cælum: et quæ sunt oves suæ, illum sequuntur, quia sciunt vocem doctrinæ ejus; alienos vero doctores non sequuntur, sed fugiunt ab eis, quia non noverunt vocem, id est, doctrinam alienorum. Sed loquente Domino Jesu non intellexerunt qui audierunt. Incrassatum enim habuerunt cor, et graviter audierunt. « Nominat ostium, nominat ovile, nominat oves: commendat hæc omnia, sed nondum exponit. Legamus ergo, quia venturus est ad ea verba, in quibus nobis aliqua, quæ dixit, dignetur exponere: ex quorum expositione dabit nobis fortasse [etiam] illa quæ non exposuit intelligere. Pascit enim manifestis, exercet obscuris. « Audiamus exponentem, qui audivimus proponentem.

VERS. 7. — *Dicit ergo eis iterum Jesus: Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium.* Ecce ipsum ostium quod clausum posuerat, aperuit. Ipse est ostium: agnovimus, intremus, ut nos intrasse gaudeamus. (VERS. 8.) *Omnes, quotquot venerunt, fures sunt et latrones.* Quid est hoc, Domine, *Omnes, quotquot venerunt?* Quid enim, tu non venisti? Sed intellige: *Omnes, quotquot venerunt, dixit* [*Aug.*, dixi], utique præter me. Reclamamus ergo. Ante adventum ipsius venerunt prophætæ: nunquid fures fuerunt et latrones? Absit. Non præter illum venerunt, sed cum illo venerunt. Venturus præcones mittebat, sed eorum corda quos miserat, possidebat. Cum illo ergo venerunt, quia cum verbo Dei venerunt. *Ego sum*, inquit, *via, veritas et vita* (*Joan.* xiv, 6). Ipse est veritas; cum illo venerunt, quia veraces fuerunt et veritatem prædicaverunt. Quotquot autem præter illum venerunt, fures fuerunt et latrones. » Per se venerunt, quia per eum missi non fuerunt, dicente Apostolo: *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur* (*Rom.* x, 15)? Et qui [*Ms.*, quia] per se venerunt, et non sunt ab eo missi, fures sunt et latrones. Nam ante adventum

Christi falsi fuerunt in populo Dei prophetae, falsi A doctores. Sicut post adventum illius sub nomine Christiano, quamplurimi falsi fuerunt doctores, nec doctores, sed seductores; non praedicatores, sed falsi praedicatores [Ms., sed praedatores], atrocina exercentes, non sanæ doctrinæ inhaerentes. De quibus dictum est: *Fures sunt et latrones*, id est, ad furandum 563 et occidendum venerunt. Sed non audierunt eos illæ quæ veræ sunt oves, non sub pelle ovina lupinum cor abscondentes. Igitur qui ante adventum Christi praedicaverunt, eodem spiritu praedicaverunt quo apostoli et sancti doctores, qui post adventum Christi veritatis viam mundo ostenderunt. Quotquot autem illo tempore crediderunt vel Abraham, vel Isaac, vel Jacob, vel Moysi, vel aliis patriarchis, aliisque prophetis Christum prænantiantibus, oves B erant, et Christum audierunt: non alienam vocem, sed ipsius Christi audierant. Nam iudex clamat in præcone, dum præco iudicem annuntiat venturum. Alii sunt ergo quos non audierunt oves, in quibus non erat vox Christi, errantes, falsa dicentes, inania garrientes, vana fingentes, miseros seducentes, sicut pseudoprophetae, sicut Scribæ et Pharisei temporibus ipsius Domini. Hi sunt qui venerunt per se, et non sunt a iudice missi. His vero cum doctrinis suis procul expulsis, videamus quo nos pastor bonus vocat. Dicit enim: (VERS. 9.) *Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur, et ingreditur, et egreditur, et pascua inveniet.* Et hoc evidenter ostendit non solum pastorem, sed etiam oves intrare per ostium. Sed quid est, *ingreditur et egreditur, et pascua inveniet?* Ingredi quippe in Ecclesiam per ostium Christum, valde bonum est: exire autem de Ecclesia, sicut ait ipse Joannes evangelista in epistola sua: *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis* (I Joan. 11, 20); non est utique bonum. Talis ergo egressus non posset a bono pastore laudari, ut diceret: *Et ingreditur et egreditur, et pascua inveniet.* Est ergo aliquis non solum ingressus, verum etiam egressus bonus per ostium bonum, quod est Christus. Sed quis est ille laudabilis et beatus egressus? Possim quidem dicere ingredi nos, quando interius aliquid cogitamus: egredi autem, quando exterius aliquid operamur; et quoniam, sicut dicit Apostolus, *per fidem habitat Christus in cordibus nostris* (Ephes. 11, 17), ingredi per Christum, esset secundum ipsam fidem cogitare; egredi autem per Christum, secundum ipsam fidem etiam foris, id est, coram hominibus operari. Unde et in Psalmo dicitur: *Exiet homo ad opus suum* (Psalm. 111, 23). Et ipse Dominus dicit: *Luceant opera vestra coram hominibus* (Matth. 5, 16). Sed plus me delectat quod ipsa Veritas tanquam pastor bonus, et ideo doctor bonus, quodammodo nos admonuit: secundum quem modum intelligere debeamus, quod ait: *Ingreditur, et egreditur et pascua inveniet.* Tunc [Aug., Cum] secutus adjunxit:

* Ex S. Aug., tract. XLVI, num. 1, 2, 4.

† Apud Aug.: Loquens Dominus Jesus ovibus suis, et præsentibus et futuris, quæ tunc aderant; quia

(VERS. 10.) *Fur non venit, nisi ut furctur et mactet, et perdat. Ego veni, ut vitam habeant, et abundantius habeant.* Videtur enim dixisse, ut vitam habeant ingredienti [In Aug. add.: et abundantius habeant egredientes]: non autem potest quisque per ostium, id est, per Christum egredi ad æternam vitam, quæ crit in specie, nisi per ipsum ostium, hoc est, per eundem Christum, in Ecclesiam ejus, quæ est ovile ejus, intraverit ad vitam temporalem quæ est in fide [Al., in finem]. Ideo ait: *Ego veni, ut vitam habeant*, hoc est, fidem quæ per dilectionem operatur (Gal. 5, 6), per quam fidem in ovile ingrediuntur, ut vivant, quia *justus ex fide vivit* (Habac. 11, 4); et *abundantius habeant*, qui perseverando usque in finem, per illud ostium, id est, per fidem Christi egrediuntur; quoniam veri fideles moriuntur, et abundantius habebunt vitam, veniendo quo pastor ille præcessit, ubi nunquam deinde moriuntur. Quamvis ergo et hic in ipso ovili non desint pascua [Ms., pascuæ], quoniam ad utrumque possumus intelligere quod dictum est: *Et pascua* [Ms., pascuam, et ita porro] *inveniet*, id est, et ad ingressum et ad egressum: tamen vere pascua inveniet, ubi saturerentur qui esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. 5, 6). Qualem [Ms., Talem] pascuam invenit, cui dictum est, *hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43). Sequitur de boni pastoris perfectione sententia Domini, et de mali pastoris fuga quem mercenarium nominat.

VERS. 11, 12. — *Ego sum pastor bonus*, inquit. *Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus.* Loquens Dominus Jesus ovibus suis, et præsentibus et futuris, quæ tunc aderant, qui erant [Ms., aderant] ibi. Jam [in præsentia] oves ejus erant, quæ futuræ erant oves ejus. Item: præsentibus et futuris, et illis et nobis, et quotquot 564 etiam post nos fuerint oves ejus, [suas jam] ostendit. Omnes ergo audiant [Aug., audiunt] vocem pastoris sui dicentis: *Ego sum pastor bonus.* Non adderet, *bonus*, nisi essent pastores mali. Sed pastores mali, ipsi sunt fures et latrones: aut certe, ut multum, mercenarii. Omnes enim hic personas quas posuit, requirere, distinguere et nosse debemus. Aperit enim jam duas res Dominus, quas quodammodo clausas proposuerat. Jam scimus quia ostium ipse est, scimus quia pastor ipse est. Fures et latrones qui sint, priore sententia patefactum est: nunc autem audivimus mercenarium, audivimus et lupum, nominatus est et ostiarius. In bonis ergo ostium est, ostiarius, pastor et oves: in malis, fures et latrones, mercenarius et lupus. Ostium Dominum Christum accipimus, pastorem ipsum; ostiarium quem? Hæc enim duo ipse exposuit; ostiarium nobis quærendum reliquit. Et quid ait de ostiario? *Huc*, inquit, *ostiarius aperit.* Cui aperit? Pastori. Quid aperit pastori? Ostium. Et quis est ipsum ostium? Ipse etiam pastor.

erant, ubi jam oves ejus erant, quæ futuræ erant ejus oves.

Diversa sunt nomina, pastor, [ostium], ovis, unum aliquid significantia. Nam ipsius Domini verba paulo ante audivimus : *Ego sum ostium* ; et hic modo letum est nobis : *Ego sum pastor*. Qui etiam ab amico sponsi Agnus nominatur, sicut in hoc presenti Evangelio audivimus : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. 1, 29). De quo multo ante Propheta prædixit : *Tanquam ovis ad occisionem ductus est* (Isai. LIII, 7) : quamvis totum corpus suum, oves illius intelligantur. Potest et ille ostiarius intelligi, quia nemo ingreditur vel egreditur, nisi eo aperiente, qui habet clavem David, qui aperit, et nemo claudit ; claudit, et nemo aperit (Apoc. III, 7). « Non ergo pigeat nos secundum quamdam similitudinem, ipsum ostiarium accipere, quem et ostium. Quis est ostiarius, nisi qui aperit? Quis aperit, nisi qui se exponit? dicente seipso de seipso : *Ego sum via, et veritas, et vita*. Si forte tibi voluntas est aliam querere personam ostiarii, Spiritus sanctus est, de quo ipse Dominus discipulis suis ait : *Ipse vos docebit omnem veritatem* (Joan. XVI, 13). Ostium quid est? Christus. Christus quid est? Veritas. Quis aperit ostium, nisi qui docet omnem veritatem? Dum Dominus huius pastoris opus ostendere voluit, seipsum proposuit in exemplo dicens : *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis*. Fecit quod monuit, ostendit quod iussit : animam suam posuit pro ovibus suis. Ostensa est nobis de contemptu mortis via quam sequamur, apposta forma cui imprimamur. Primum nobis est exteriora nostra misericorditer ovibus ejus impendere ; postremum vero, si necesse sit, etiam mortem nostram pro eisdem ovibus ministrare. Qui non dat pro ovibus substantiam suam, quando pro eis daturus est animam suam? Exposuimus, vel magis, Domino docente, intelleximus, quis sit pastor, quis ostium, quis ostiarius, quis etiam et ovis : nec non qui sint fures et latrones cognovimus. Sed modo de mercenario et lupo consideremus, de quibus ipse Dominus dixit : *Mercenarius autem, et qui non est pastor, cuius non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit*. « Non pastor, sed mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oves Dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est qui locum [quidem] pastoris tenet, sed lucra animarum non querit : terrenis commodis inhiat, honore prælationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa sibi ab hominibus reverentia letatur. Istæ sunt etenim mercedes mercenarii, ut pro eo ipso quod in regimine laborat, hic quod querit, inveniat, et ab hæreditate gregis in posterum alienus existat. Lupus enim super oves venit, cum quilibet injustus et raptor fideles quosque atque humiles opprimit. Sed is qui pastor esse videbatur et non erat, relinquit oves et fugit ; quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere ejus injustitiæ non præsumit. Fugit autem non mutando locum, sed subtrahendo solatium ; fugit qui injustitiam vidit et tacuit ; fugit qui se sub silentio abscondit. « Sed est

alius lupus qui sine cessatione quotidie non corpora, sed mentes dilaniat, malignus videlicet spiritus, qui caulas fidelium insidians circumit, et mortes animarum querit. De quo lupo mox subditur : *Et lupus rapit, et dispergit oves*. 567 Lupus venit et mercenarius fugit ; quia malignus spiritus mentes fidelium in tentatione dilaniat, et is qui locum pastoris tenet, curam sollicitudinis non habet. Animæ pereunt, et ipse de terrenis commodis letatur. Lupus rapit et dispergit oves, cum alium ad luxuriam pertrahit, alium in avaritiam accendit, alium in superbiam erigit, alium per iracundiam dividit, hunc invidia stimulat, illum in fallacia supplantat. Quasi ergo gregem lupus dissipat, cum fidelem populum diabolus per tentationes necat. Sed contra hæc mercenarius nullo zelo accenditur, nullo fervore dilectionis excitatur ; quia dum sola exteriora commoda querit, interiora gregis damna negligenter patitur. Unde et mox adjungitur : (VERS. 13.) *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus*. Sola ergo causa est ut mercenarius fugiat, quia mercenarius est. Ac si aperte diceretur : Stare in periculo ovium non potest, qui in eo quod ovibus præest, non oves diligit, sed lucrum terrenum querit. Dum enim honorem amplectitur, dum temporalibus commodis letatur, opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit, amittat. Sed quia Redemptor noster culpas ficti pastoris innotuit, iterum formam cui debeamus imprimi, ostendit dicens : (VERS. 14.) *Ego sum pastor bonus* : atque subjungit : *Et cognosco meas, hoc est, diligo, et cognoscunt me meæ*. Ac si patenter dicat : Diligentes obscurantur. « Unde mox subjungit : (VERS. 15.) *Sicut novit me Pater, et ego cognosco Patrem, et animam meam pono pro ovibus meis*. Ac si patenter dicat : In hoc constat quia et cognosco Patrem et cognoscor a Patre, quia animam meam pono pro ovibus meis ; id est, ea charitate qua pro ovibus morior, quantum Patrem diligam ostendo. Quia vero non solum Judæam, sed etiam gentilitatem redimere venerat, adjungit : (VERS. 16.) *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor*. Redemptionem nostram qui ex gentili populo venimus Dominus aspexit, cum se adducere et alias oves dicebat. Hoc quotidie fieri, fratres, aspiciatis ; hoc reconciliatis gentilibus factum hodie videtis. Quasi ex duobus gregibus unum ovile efficit, quia Judaicum et gentilem populum in sua fide conjungit, Paulo attestante, qui ait : *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum* (Ephes. II, 14). Dum enim ad æternam vitam ex utraque natione simplices eligit, ad ovile proprium oves deducit. « De quibus profecto ovibus rursum dixit : *Oves meam vocem meam audiant, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis* ; de quibus et paulo superius dicit : *Per me si quis introierit, salvabitur, et ingreditur, et egredietur, et pascua inveniet*. Ingredietur quippe ad fidem ; egredietur vero a fide ad

* Ex S. Greg. Homil. lib. 1, homil. 14, num. 2-5.

speciem, a credulitate ad contemplationem; pascha autem inveniet in aeterna refectioe, Oves ergo ejus pascha invenient, quia quisquis illum corde simplici sequitur, aeternae viriditatis pabulo nutritur. Quae autem sunt istarum ovium pascha, nisi aeterna gaudia sempiternae virentis paradisi? Pascha namque electorum sunt, vultus praesens Dei, qui dum sine defectu conspicitur, sine fine mens vitae cibo satiatur. » Sequitur :

VERS. 17. b — *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, et iterum sumo eam.* « Quid ait : *Propterea me Pater diligit?* Quia morior, ut resurgam. Cum magno enim pondere dictum est : *Ego. Quis ego, inquit, pono animam meam. Ego pono. Quid est : ego pono?* Ego, inquit, illam pono. Non gloriantur Judaei : scire potuerunt, potestatem habere non potuerunt. Sciant quantum possunt : si ego nolueram ponere animam meam, quid sciendo facturi sunt? Una responsione prostrati sunt, quando eis dictum est : *Quem queritis* (Joan. xviii, 6)? Dixerunt, *Jesus*; et ait eis : *Ego sum* : redierant retro, et ceciderunt. Qui ceciderunt ad unam vocem Christi morituri, quid faciant sub voce [*Ms.*, sub voce] judicaturi? *Ego, inquit, pono animam meam.* Non gloriantur Judaei, quasi qui praevaluerint : ipse posuit animam suam. » Sicut potestatem habuit ponendi, ita potestatem resumendi. Quod aliis veris in hoc ipso Evangelio ostendit, dicens : *So'vite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* (Joan. ii, 19, 21) : quod evangelista 568 secutus exposuit : *Hoc enim dicebat de templo corporis sui.* Et adjunxit discipulos suos haec verba rememorasse, cum resurrexisset Christus a mortuis. Hoc suscitabatur, quod moriebatur; nam Verbum mori non potuit, nec anima illa mortua fuit. Caro tantum mortua est, et resurrexit tertia die. Sed querendum est quid sit quod dixit : « *Ego pono animam meam?* Quis posuit? Quem posuit? Quis est qui posuit? Quid est Christus? Verbum et homo. Nec sic homo, ut sola caro : sed quia homo constat ex carne et anima, totus autem homo in Christo. Non enim partem deteriorem suscepisset, et partem meliorem deseruisset : pars quippe hominis melior est anima quam corpus. Quia ergo totus homo in Christo, quid est Christus? Verbum, inquam, et homo. *Verbum caro factum est, id est, Deus homo factus est*; dicit enim :

CAPUT XXVI.

Potestatem habere se dicit ponendi ac resumendi animam suam. Facta quoque encarnatio in Hierosolymis, et inter multa Pharisaeis sciscitantibus ait : Ego et Pater unum sumus. Et multi crediderunt in eum.

VERS. 18. — *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.* « d Christus autem, et pro nobis posuit, et quando voluit [posuit, et quando voluit] sumpsit animam suam. Ponere ergo animam mori est. Sicut apostolus Petrus Domino dixit : *Animam meam propter te*

a Hincque S. Gregorius.

b Ex S. Aug., tract. XLIII, num. 7, 9.

ponam (Joan. xiii, 37), id est, propter te mori in carne. Caro posuit animam suam, et caro iterum assumpsit animam; non tamen potestate sua caro, sed potestate inhabitantis » Verbi Dei. Verbum vero Dei nunquam posuit animam ex eo quam sumpsit eam in unitatem personae sibi, sed a carne anima posita est, et iterum resumpta per potestatem divinitatis. Caro ergo ponit animam suam expirando, Vide ipsum Dominum in cruce, quid dixit? *Sitio* (Joan. xix, 28, seq.). Qui aderant, tinxerunt spongiam in aceto, alligaverunt arundini, et apposuerunt ori ejus : quod cum accepisset, ait : *Perfectum est.* Quid est, *Perfectum est?* Impleta sunt omnia quae ante mortem futura [de me] fuerant prophetata. Et quia potestatem habebat quando vellet ponendi animam suam, posteaquam dixit, *Perfectum est*, ait evangelista : *Et inclinato capite tradidit spiritum.* » Quod ibi dicitur *tradidit*, et hic dictum est *ponit*, quia unum est tradere et ponere. « Quis tradidit? Quem tradidit? Spiritum tradidit, caro illum tradidit. Quid est, caro illum tradidit? Caro illum emisit, caro illum expiravit. Ideo enim dicitur expirare, extra spiritum fieri; quomodo est exulare, extra solum fieri. » Quod hic dicitur : *Potestatem habeo ponendi animam meam*, ibi dictum est : *Inclinato capite tradidit spiritum*, quia spiritus anima est. « Cum ergo exit anima a carne, et remanet caro sine anima, tunc homo ponere animam dicitur. Quando Christus animam posuit? Quando Verbum voluit. Principatus enim in Verbo erat : ibi potestas erat, quando poneret caro animam, quando sumeret. Sicut enim unus homo anima et corpus, sic unus Christus Verbum et homo. Anima et corpus duae res sunt, sed unus homo. Verbum et homo duae res sunt, sed unus Christus. Nemo enim titubet in fide, quando audit Dominum dixisse : *Potestatem habeo ponendi animam meam.* Ponit eam caro, sed ex potestate Verbi; sumit eam caro, sed ex potestate Verbi. » Verbum, anima, caro, unus est Christus. Et dum caro occisa fuit, Christus occisus fuit; et dum caro animam resumpsit, Christus animam resumpsit. Quia quidquid ibi factum est in dispensatione humanae salutis, totum unus Christus egit, unus Filius Dei proprius et perfectus, unus Deus verus et omnipotens, homo propter Verbum Deus, Deus propter hominem homo, sicut dictum est : *Verbum caro factum est.* Sed haec omnia unde implerentur, subsequenti verbo ostendit. « *Hoc, inquit, mandatum accepi a Patre meo.* Verbum non verbo accepit mandatum, sed in Verbo unigenito Patris est omne mandatum. Cum autem dicitur Filius 569 a Patre accipere, quod substantialiter habet, quomodo dictum est : *Sicut habet Pater vitam in semetipso, sic dedit Filio vitam habere in semetipso* (Joan. v, 26), cum Filius ipse sit vita : non potestas minuitur, sed generatio ostenditur. Quoniam Pater non quasi ei Filio, qui imperfectus [*Al.*, imperfecto] natus est, aliquid ad-

c In col. Rhemensi hic incipit cap. 27.

d S. Aug. loc. cit., num. 11-14.

didit, sed ei quem perfectum genuit, omnia gignendo dedit. Ita dedit illi suam æqualitatem, quem non genuit inæqualem. Sed hæc loquente Domino, quoniam lux lucebat in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt.

VERS. 19, 20. — *Dissensio iterum facta est inter Judæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis : Dæmonium habet, insanit : quid eum auditis? Istæ fuerant densissimæ tenebræ. (VERS. 21.) Alii dicebant : Hæc verba non sunt dæmonium habentis : nunquid dæmonium potest oculos cæcorum aperire? Jam istorum [Ms., justorum] oculi cœperant aperiri; » et aliquid lucis videre, et veritatis agnoscere. Audivimus patientiam Dei [Ms., Domini], et inter opprobria Judæorum salutis prædicationem, sed illi obdurati, magis eum tentare aggressi sunt, quam verbis illius obedire. (VERS. 22.) Facta sunt, inquit evangelista, encænna in Hierosolymis, et hiems erat, et ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis. « b Encænna autem vocabatur solemnitas dedicationis templi, quam populus Dei ex antiqua Patrum traditione per annos singulos celebrare consueverat. Sed notandum est quod hæc encænna, quæ hic leguntur, non ad primam templi dedicationem, sed ad ultimam pertinent; quod ex eo facile colligitur, quia hieme facta referuntur. Prima siquidem ejusdem templi dedicatio a Salomone tempore autumnii (II Paral. vii); secunda autem a Zorobabel et Jesu sacerdote tempore veris (II Esdr. vi); tertia a Juda Machabæo tempore hiemis est facta, quando specialiter constitutum esse legitur, ut eadem dedicatio per omnes annos in memoriam solennibus renovaretur officii (Mach. iv). Quæ etiam ad tempus usque Dominicæ incarnationis observata fuisse, sicut modo, cum legeretur Evangelium, audivimus. » Quæ etiam dedicatio salubri consuetudine in Ecclesiis Christi servari moderno tempore dignoscitur. Considerandum est quare evangelista dixerit, hæc encænna hiemis tempore facta esse? Omnino propter duritiam Judæorum et infidelitatem, quæ frigidis nomine sæpe designari legitur.*

VERS. 23. — *Et ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis.* « Si ergo Dei Filius ambulare voluit in templo, in quo caro et sanguis brutorum animalium offerebatur, multo magis nostram orationis domum, ubi carnis ipsius ac sanguinis sacramenta celebrantur, visitare gaudebit. Si perambulare non desepit porticum, in qua rex quondam mortalis ac terrenus, quamvis potentissimus ac sapientissimus ad orandum stare solebat, quanto magis penetralia cordium nostrorum invisere atque illustrare desiderat, si tamen ea porticum esse Salomonis, hoc est, si ea timorem suum qui est initium sapientiæ habere perspexerit? Neque enim putandum est quia domus solummodo in qua ad orandum vel ad mysteria celebranda convenimus templum sit Domini, et non ipsi qui in nomine Domini convenimus multo amplius

templum ejus appellemur et simus, cum manifeste dicat Apostolus : *Vos estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus : Inhabitabo in eis, et inter illos ambulabo* » (II Cor. vi, 16). Ostendit vero evangelista, cur dixisset : Hiemis tempore. (VERS. 24.) *Tunc, inquit, circumdederunt eum Judæi.* Circumdederunt itaque eum tentationis gratia, non veritatis agnoscendæ voluntate, et dicebant : *Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* « Hæc vero non veritatem fidei inquirendo, sed illi quem interrogabant, insidiando et calumniam instruendo dicebant, ut invenirent quomodo accusarent eum, nolentes eum credere Deum, sed hominem purum tantummodo futurum, et regem cæteris omnibus excelsiorem esse venturum. Quæ etiam dementia posteriorum B [Beda, posteri eorum] usque in præsens, et donec Antichristum pro Christo suscipiant, errare non cessant. Et si se Dominus Jesus Christum esse responderet, cogitabant eum tradere potestati præsiilis puniendum, quasi contra Augustum repugnans, illicitum sibi usurparet imperium. Sed ipse nostræ salutis consulens, propter quos hæc scribenda erant, ita responsum temperavit suum, ut et calumniatorum ora concluderet, et quia Christus est [Ms., esset], 570 fidelibus aperta voce panderet. Illi enim de homine Christo quærebant : ipse autem divinitatis suæ, quæ æqualis est Patri, palam mysteria narrat. » Quid ergo Judæi circumdantes Dominum dixerunt videamus. *Quousque, inquit, animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Non venit Christus in se credentibus animam tollere, sed animam vivificare. Sed ipsi sibi Judæi animam per infidelitatem tulerunt, qui tentare Christum, non in Christum credere congregati sunt. (VERS. 25.) *Respondit eis Jesus : Loquor vobis, et non creditis.* Proprie ostendit quis esset, dum dixit : *Loquor vobis*, id est, Verbum Dei cœternum Patri : quia opera quæ facit in nomine Patris testimonium perhibent quod est Filius Dei, qui gloriam suam non quæsit, sed ejus qui misit illum, quia una est gloria Patris et Filii. Sed hanc fidem corda infidelium accipere nequiverant, de quibus ait : (VERS. 26.) *Sed vos non creditis; causamque reddit cur non crederent : Quis non estis ex ovibus meis.* « d Oves sunt credendo, oves sunt pastorem sequendo, oves sunt redemptorem non contemnendo; oves sunt per ostium intrando, oves sunt exeundo, et pascua inveniando. Quomodo ergo istis dixit : *Non estis ex ovibus meis?* Quia videbat eos ad sempiternam futuros perditionem [Aug., ad sempiternum interitum prædestinatos], non ad vitam æternam sui sanguinis pretio comparatos. » (VERS. 27, 28.) *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis.* Dicit enim : *Cognosco eas.* Consuetudo sanctæ Scripturæ est dicere Dominum nosse, quidquid elegit, Apostolo dicente : *Novit Dominus, qui sunt ejus* (II Tim. ii, 19); et illud nescire.

a Hucusque ex sancto Augustino.

b Ex Bedæ homilia in Dedicatione Ecclesiæ.

c Ex Beda, loco citato.

d Ex S. Aug., tract. XLVIII, num. 4, 6.

quod non approbat dignum vitæ æternæ. Unde et ad A
 impios dicturus erit: *Non novi vos (Matth. vii, 23)*.
 Sequitur de ovibus: *Et ego vitam æternam do eis*.
 Hæc sunt pascua quæ superius promisit ovibus suis,
 ubi nulla herba arescit, totum videt, totum viget,
 totum integrum permanet; et quicquid semel acci-
 pitur, semper habetur. *Et non peribunt in æternum*.
 Hic subaudiendum est, quomodo vos peribitis, quia
 non estis ex ovibus meis. *Et non rapiet eas quisquam
 de manu mea*, id est, de potestate mea.

VERS. 29. — *Pater meus, quod dedit mihi, majus
 est omnibus*. Quod dedit Pater Filio majus est omni-
 bus, ut ipse illi esset unigenitus Filius, æqualis,
 consubstantialis. Quid est quod dedit? Utique gi-
 gnendo dedit, quia non minore sibi genuit, non
 tempore posteriore, sed coæternum, sine initio
 temporis semper Deum. « Non est dicendum, non
 erat, antequam natus erat: nunquam enim non na-
 tus erat, qui Patri coæternus erat. Qui sapit, capit;
 qui non capit, credat: nutriatur fide, ut possit ca-
 pere Verbum Dei, quia Verbum Filius. Semper ergo
 Filius, et semper æqualis. Non enim crescendo, sed
 nascendo æqualis est, qui semper natus de Patre
 Filius, de Deo Deus, de æterno coæternus. Pater
 autem non de Filio Deus: Filius de Patre Deus.
 Ideo Pater Filio gignendo dedit ut Deus esset; gi-
 gnendo dedit ut æqualis esset, hoc est, quod majus
 est omnibus. » Ideo transcendit iste Joannes omnes
 altitudines creaturarum, et millia exercitus angelo-
 rum, et magna omnia, « et pervenit ad illud quod
 majus est omnibus, et dixit: *In principio erat Ver-
 bum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Ver-
 bum (Joan. 1, 1)*. Hoc est, quod majus omnibus est,
 id est, ut sim Verbum ejus, ut sim unigenitus Filius
 ejus, ut sim splendor lucis ejus. Ideo nemo rapiet
 oves de manu mea, et nemo potest rapere de manu
 Patris mei. » Manus Patris et manus Filii, una ma-
 nus est, id est, una potestas: quia una divinitas, una
 majestas, una æternitas, una æqualitas. Quam vide-
 licet æqualitatem, ipse Dominus in divinitate habuit,
 priusquam mundus esset apud Patrem, ipse in hu-
 militate [Ms., humanitate] ex tempore incarnationis
 accepit.

Et nemo potest rapere de manu Patris mei. « Aperte
 dans intelligi unam atque indissimilem esse manum, D
 hoc est, virtutem suam et Patris; atque ideo Chri-
 stum se esse credendum, quia non sicut cæteri san-
 cti factus [Beda, sanctificatus] per gratiam ex tem-
 pore, sed verus semper exstiterit Filius Dei. Quod
 etiam sequenti sententia luce clarius aperit, dicens:
 (VERS. 30.) *Ego et Pater unum sumus*. Unum, inquit,
 sumus, una nobis substantia, una est divinitas, una
 æternitas, perfecta 571 æqualitas, dissimilitudo
 nulla. Quibus profecto verbis non præsentem solum-
 modo Judæorum quæstionem, qua an ipse esset Chri-
 stus interrogabant, explicavit, sed etiam hæretico-
 rum perfidiam quam futuram prævidit, quantum sit

excreanda monstravit. » Cont'cescat Sabellius au-
 diens: *Ego et Pater*, qui unam personam Patris et
 Filii prava doctrina disseruit; nam *ego et Pater*, duæ
 sunt personæ. Item erubescat Arius audiens: *Unum
 sumus*, qui duas naturas in Patre et Filio astruit,
 dum unum unam naturam significat, sicut *sumus*,
 duas personas. Sequamur apostolicam fidem, quam
 beatus Petrus princeps apostolorum confessus est:
Tu es Christus Filius Dei veri (Matth. xvi, 16). « b Ju-
 dæi videlicet verba Domini audientes, et hucusque
 sustinuerunt; dum vero ait: *Ego et Pater unum su-
 mus*, non pertulerunt, sed more suo duri ad lapides
 cucurrerunt, sicut evangelista dicit: (VERS. 31.) *Tu-
 lerunt lapides, ut lapidarent eum*. Dominus qui [Ms.,
 quia] non patiebatur, quod nolebat pati, et non est
 passus, nisi quod voluit pati, adhuc eos lapidare cup-
 ientes alloquitur. *Sustulerunt Judæi lapides, ut la-
 pidarent illum*.

VERS. 32, 33. — *Respondit eis Jesus: Multa opera
 bona ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum
 opus me lapidatis? Et illi responderunt: De bono ope-
 re non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu homo
 cum sis, facis te ipsum Deum*. Ad illud hoc responde-
 runt, quod dixerat: *Ego et Pater unum sumus*. Ecce
 Judæi intellexerunt quod Ariani non intelligunt. Ideo
 enim irati sunt, quoniam senserunt non posse dici,
Ego et Pater unum sumus, nisi ubi æqualitas est Pa-
 tris et Filii. « Dominus autem vidit quid responderet
 pravis. Vidit eos non ferre splendorem veritatis, et
 eos tentavit in verbis [Aug., et eum temperavit in
 verbis]. *Nonne scriptum est in lege vestra; id est,
 vobis data: Quia ego dixi, dii estis?* Deus dicit per
 Prophetam in psalmo hominibus: *Ego dixi, Dii estis
 (Psalm. lxxxii, 6)*; et legem appellavit Dominus ge-
 neraliter omnes illas Scripturas: quamvis alibi spe-
 cialiter dicat legem, a prophetis eam distinguens,
 sicut est: (VERS. 34.) *Lex et prophetæ usque ad
 Joannem (Luc. xvi, 16)*. *Et in his duobus præceptis
 tota lex pendet et prophetæ (Matth. xxii, 40)*. Aliquan-
 do autem in tria distribuit easdem Scripturas, ubi
 ait: *Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege, et
 prophetis, et psalmis de me (Luc. xxiv, 44)*. Nunc vero
 etiam psalmos legis nomine nuncupavit, ubi scriptum
 est: *Ego dixi, dii estis*. (VERS. 35, 36.) *Si illos dixit
 deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi
 Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in mun-
 dum, vos dicitis blasphemare, quia dixi, Filius Dei
 sum?* Si sermo Dei factus est ad homines, ut diceren-
 tur dii, ipsum Verbum Dei, quod est apud Deum, quo-
 modo non est Deus? Si per sermonem Dei fiunt ho-
 mines dii; si participando fiunt dii; unde partici-
 pant, [quomodo] non est Deus? Si lumina illumina-
 ta dii sunt, lumen quod illuminat quomodo non est
 Deus? Si calefacti quodammodo igne salutari dii
 efficiuntur, unde calefiunt, non est Deus? Accedis
 ad lumen, illuminaris, et inter filios Dei numeraris;
 si recedis a lumine, obscuraris, et in tenebris coun-

• Ex B. da, homilia citata.

b S. Aug. loc. cit., num. 8-12.

putaris : Illud tamen [lumen] nec accedit ad se, A quia non recedit a se. Si ergo vos deos facit sermo Dei, quomodo non est Deus Verbum Dei? Pater ergo sanctificavit Filium suum, et misit in mundum. Forte aliquis dicat : Si Pater eum sanctificavit, aliquando non sanctus? Sic sanctificavit, quomodo genuit : ut enim sanctus esset, gignendo ei dedit, quia sanctum eum genuit. Nam si quod sanctificatur, ante non erat sanctum, quomodo dicimus Deo Patri : *Sanctificetur nomen tuum?*

VERS. 37, 38. — *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite. Ut agnoscatis et credatis, quia in me est Pater, et ego in illo.* Quomodo possunt dicere homines. Si enim bene cogitemus, in Deo sumus; et si bene vivamus, Deus in nobis est : fideles, participantes ejus gratiam, illuminati ab ipso, in illo sumus, et ipse in nobis. Sed non sic unigenitus Filius : ille in Patre, et Pater in illo, tanquam æqualis in eo cui est æqualis. Denique nos aliquando possumus dicere : In Deo sumus, et Deus in nobis; nunquid possumus dicere : Ego et Deus unum sumus? In 572 Deo es, quia Deus te continet; Deus est in te, quia templum Dei factus es. Sed nonquid quia in Deo es et Deus est in te, potes dicere : Qui me videt, Deum videt : quomodo Unigenitus dixit : *Qui me videt, videt et Patrem. Ego et Pater unum sumus* (Joan. xiv, 9)? Agnosce propriam Domini, et munus servi. Propriam Domini est æqualitas Patris; munus servi est participatio Salvatoris. (VERS. 39.) *Quærebant ergo eum apprehendere.* Uti nam apprehenderent, sed credendo et intelligendo, non sciendo et occidendo. Quærebant ergo eum apprehendere; dum eum apprehendere voluerunt, quid eis fecit? *Exiit de manibus eorum.* Non eum apprehenderunt, quia manus fidei non habuerunt : et quia noluit qui potestatem habuit animam suam ponere, non apprehenderunt eum; dum autem voluit, apprehensus est ab eis manibus iniquitatis. (VERS. 40, 41.) *Et abiit iterum trans Jordanem ad eum locum ubi erat Joannes baptizans primum; et mansit ibi, et multi venerunt ad eum, et dicebant : Quia Joannes quidem signum fecit nullum.* Meministis vobis dictum de Joanne, quia lucerna erat (Joan. v, 35), et diei testimonium perhibebat. Quid ergo isti dixerunt apud se? Nullam, inquit, miraculum ostendit Joannes : non dæmonia fugavit, non expulit febrem, non cæcos illuminavit, non mortuos suscitavit, non tot millia hominum de quinque vel septem panibus satiavit, non super mare ambulavit, non ventis et fluctibus imperavit; nihil horum fecit Joannes; et totum quidquid dicebat, huic testimonium perhibebat. Per lucernam veniamus ad diem. *Joannes nullum signum fecit.* (VERS. 42.) *Omnia enim quæcumque dixit Joannes de hoc, vera erant.* Ecce quid apprehenderunt, non quomodo Judæi volebant b apprehen-

a Hic defectum supple ex Aug : « Non sic dicit Filius : In me est Pater, et ego in illo, quomodo possunt, etc. »

dere discedentem, apprehenderunt isti permanentem. Denique quid sequitur? *Et multi crediderunt in eum.* »

CAPUT XXVII.

Lazarum amicum suum jam quadriduanum mortuum dormire dicit. Quem magna voce clamando resuscitans, solvi jubet simul et abire, plurimis credentibus ex Judæis.

CAPUT XI, VERS. 1. — *Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania de castello Mariæ et Marthæ.* Plurima vero in hoc miraculo resuscitati Lazari manifesta sunt. Expositionem in singulis non quæramus, ut liberius necessaria pertractemus. In superiori lectione meministis quod Dominus exiit de manibus eorum qui lapidare eum voluerant, et discessit trans Jordanem ubi Joannes baptizabat. Ibi ergo Domino constituto, infirmabatur in Bethania Lazarus, quod castellum erat proximum Hierosolymis. (VERS. 2, 3.) *Mariæ autem erat quæ unxerat Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores ejus ad eum dicentes.* Jam intelligimus quomiserunt, ubi erat Dominus : quoniam absens erat, trans Jordanem scilicet. Miserunt ad Dominum, nuntiantes quod ægotaret frater earum, ut si dignaretur venire, et eum ab ægritudine liberaret. Ille distulit sanare, ut posset resuscitare. Quid ergo nuntiaverunt sorores ejus? *Domine, ecce quem amas infirmatur.* Non dixerunt, Veni : amanti enim tantummodo nuntiatum fuit. Non ausæ sunt dicere, Veni et sana; non sunt ausæ dicere, ibi jube, et hic fiet. Cur enim non et istud [Al., istæ?], si fides illius centurionis inde laudatur? Ait enim : *Non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus* (Matth. viii, 8). Nihil horum istæ, sed tantummodo : *Domine, ecce quem amas infirmatur.* Sufficit ut noveris; non enim amas et deseris. Dicit aliquis : Quomodo per Lazarum peccator significabatur, et a Domino sic amabatur? Audiat eum dicentem : *Non veni vocare justos, sed peccatores* (Matth. ix, 13). Si enim peccatores Dominus non amaret, de cælo ad terram non descenderet [Ms., nequaquam eos vocaret; al. non eos vocare venisset].

D 573 VERS. 4. — *Audiens autem Jesus dixit illis : Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.* Talis glorificatio ipsius non ipsam auxit, sed nobis profuit. Hoc ergo ait : *Non est ad mortem, quia ipsa mors non est ad mortem, sed potius ad miraculum : quo facto crederent homines in Christum, et vitarent veram mortem.* Sane videte quemadmodum tanquam ex obliquo Dominus Deum se dixit, propter quosdam qui negant. Nam sunt hæretici qui hoc negant quod Filius Dei sit Dominus [Ms., Deus]. Ecce audiant : *Infirmitas ergo hæc, inquit, non est ad mortem, sed pro gloria*

b Apud Aug. : « Ecce qui apprehenderunt, non quomodo Judæi. Judæi volebant, etc. »

c Ex S. Aug., tract. xliix, num. 4-25.

Dei. Qua gloria? Cujus Dei? Audi quid sequitur: *A* *Ut glorificetur Filius Dei. Infirmetas ergo hæc, inquit, non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.* Per quam? Per illam infirmitatem. (VERS. 5.) *Diligebat autem Jesus Martham et sororem ejus Mariam, et Lazarum.* « Ille languens, illæ tristes, omnes dilecti. Sed diligebat eos, et languentium salvator, imo etiam mortuorum suscitator, et tristium consolator. (VERS. 6.) *Ut ergo audivit quod infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.* Nuntiaverunt ergo illæ, mansit illic ille. Tandiu tempus ductum est, quousque quadri-duum completeretur. Non frustra, nisi quia forte, imo quia certe, et ipse numerus dierum intimat aliquod sacramentum. (VERS. 7.) *Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Judæam iterum ubi pene fuerat lapidatus; qui propterea inde discessisse videbatur, ne lapidaretur.* Discessit enim ut homo, sed in redeundo quasi oblitus infirmitatem, ostendit potestatem. *Eamus, inquit, in Judæam.* Denique hoc dicto, videte quemadmodum discipuli territi fuerunt. (VERS. 8, 9.) *Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te lapidare Judæi, et iterum vadis illuc? Respondit Jesus: Nonne duodecim horæ sunt diei? Quid sibi vult ista responsio? Illi dixerunt: Modo te volebant lapidare Judæi, et iterum vadis illuc, ut te lapident? Et Dominus: Nonne duodecim horæ sunt diei?*

VERS. 10. — *Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt. Si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.* *C* De die quidem locutus est, sed ad nostram intelligentiam [Aug., in nostra intelligentia], quasi adhuc nix est. Invocemus diem, ut repellat noctem, et cor lumine illustret. Quid enim Dominus dicere voluit? Quantum mihi videtur, quantum subjacet [Aug., subluce] altitudo, profunditasque sententiæ, redarguere voluit dubitationem illorum et infidelitatem, voluerunt enim consilium dare Domino ne moreretur, qui venerat mori, ne ipsi morerentur. Sic etiam quodam alio loco Petrus sanctus diligens Dominum, sed adhuc non plene intelligens cur venisset, timuit ne moreretur, et vitæ displicuit, id est, ipsi Domino (Math. xv, 22). Cum ergo vellent dare consilium homines Deo, discipuli magistro, servi domino, ægroti medico, corripuit eos et ait: *Nonne duodecim horæ sunt diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit.* Me sequimini, si non vultis offendere; nolite mihi consilium dare, quos a me consilium oportet accipere. Quo ergo pertinet: *Nonne duodecim horæ sunt diei?* Quia ut diem se esse ostenderet, duodecim discipulos elegit. Si ergo sum, inquit, dies, et vos horæ, nunquid horæ diei consilium dant? Horæ diem sequuntur, non horas dies. Si ergo

illi horæ, quid ibi Judas; et ipse inter duodecim horas? Si hora erat, lucebat; si lucebat, quomodo diem ad mortem tradebat? Sed Dominus in hoc verbo, non ipsum Judam, sed successorem ipsius prævidebat. Juda enim cadente, successit Matthias, et duodenarius numerus mansit (Act. 1, 26). Non enim frustra duodecim discipulos elegit, nisi quia ipse spiritualis est dies. Sequantur ergo horæ diem, prædicent horæ diem, horæ illustrentur a die, et per horarum prædicationem credat mundus in diem. Hoc ergo ait de compendio: Me sequimini, si non vultis errare. (VERS. 11.) *Et post hoc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed vado, ut a somno excitem eum.* Verum dixit. Sororibus mortuus erat, Domino dormiebat. Hominibus mortuus erat, qui eum suscitare non poterant: nam Dominus tanta facilitate suscitabat de sepulcro, quanta tu non excitas dormientem de lecto. Ergo secundum potentiam suam dixit dormientem, quia et alii mortui dicti sunt in Scripturis sæpe dormientes, sicut Apostolus dicit: *De dormientibus autem nolo vos ignorare, fratres, ut non contristemini, sicut et cæteri, qui spem non habent* (1 Thess. iv, 22). Ideo et ipse dormientes appellavit, quia resurrecturos pronuntiavit [Aug., præ-nuntiavit]. Et in alio loco: *Omnes quidem dormimus, sed non omnes resurgemus* (1 Cor. xv, 51); mortem nostram dormitionis nomine significans. Nam corpus dum deseritur ab anima, dormit in sepulcro, resuscitandum in novissimo die: « Animæ vero, dum deserunt corpora, diversas receptiones habent: gaudium bonæ, malæ tormenta; sed cum facta fuerit resurrectio, et bonorum gaudium amplius erit, et malorum tormenta graviora, quam cum corpore torquebuntur. » Dum Dominus de dormitione amici dixerat discipulis, « responderunt quomodo intellexerunt. (VERS. 12, 13, 14, 15.) *Domine, si dormit, salvus erit.* Solent enim esse somni ægro-tantium salutis indicium. *Dixerat autem Jesus de morte ejus; illi autem putarentur quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo dixit eis Jesus manifeste.* Subobscurè enim dixerat, dormit. Ait ergo manifeste: *Lazarus mortuus est, et gaudeo propter vos, ut credatis quia non eram ibi, sed scio quia mortuus est.* Æger enim, non mortuus fuerat nuntiatus. Sed quid lateret eum qui creaverat et ad ejus manus anima morientis exierat? Hoc est quod ait: *Gaudeo propter vos, ut credatis quia non ibi eram: ut jam inciperent admirari, quia Dominus potuit dicere mortuum, [quod] nec viderat, nec audierat. Ubi sane meminisse debemus, quod adhuc etiam ipsorum discipulorum qui in eum jam crediderant, miraculis ædificabatur fides: non ut ea quæ non erat, esse inciperet, sed ut ea quæ jam esse cæperat, cresceret; quanvis tali verbo usus*

* In Vulgata ita legitur: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Alcuinus hic secutus fuisse videtur quosdam codices Græcos ac Latinos, in quibus etiam loco *omnes quidem resurgemus* legitur: *Omnes quidem dormiemus.* Vid. Hieron.

epist. 119 ad Minerviam et Alexandrum, et Augustinum libr. xx de Civit. Dei, cap. 20. Mendum tamen hic subat in verbis: *Non omnes resurgemus.* Legendum vero: *Non omnes immutabimur.*

ait, quasi tuac credere inciperent. Non enim ait : *A* *Gaudete propter vos*, ut vestra fides augeatur sive firmetur ; sed *ut credatis* : quod intelligendum est, ut amplius robustiusque credatis.

VERS. 16, 17. — *Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos suos : Eamus et nos, ut [Al., et] moriamur cum eo. Venit itaque Jesus, et invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem.* « De quatuor diebus multa quidem dici possunt, sicut se habent obscura Scripturarum, quæ pro diversitate intelligentium multos sensus pariunt. « Dicamus et nos quid nobis videatur significare mortuus quatruiduanus. Quomodo enim in illo cæco intelligimus quodammodo humanum genus, sic forte et in isto mortuo multos intellecturi sumus : diversis enim modis una res significari potest. Homo quando nascitur, jam cum morte nascitur, quia de Adam peccatum trahit. Unde dicit Apostolus : *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors : et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. v, 12).* Ecce habes unum diem mortis, peccatum, quod homo trahit de mortis propagine. Deinde crescit, incipit accedere ad rationales annos, ut legem sapiat naturalem, quam homines [*Ms.*, omnes] habent in corde fixam : quod tibi fieri non vis, alii ne feceris. Nunquid hoc de paganis dicitur [*Aug.*, de paginis dicitur], et non in natura ipsa quodammodo legitur ? Furtum vis pati ? utique non vis. Ecce lex in corde tuo : quod non vis pati, facere noli. Et hanc legem transgrediuntur homines : ecce alter dies mortis. Data est etiam lex divinitus per famulum Dei Moysen : dictum est illis [*Aug. et Ms.*, illis] : *Non occides ; non mœchaberis ; non solum testimonium dices ; honora patrem et matrem ; non concupisces rem proximi tui (Exod. xx, 13, seq.).* Ecce lex scripta est, et ipsa contemnitur : adde [*Aug.*, ecce] tertium diem mortis. Quid restat ? Venit ad Evangelium, prædicatur regnum cœlorum, diffamatur ubique Christus, minatur gebennam, vitam promittit æternam, et ipse contemnitur. Transgrediuntur homines Evangelium : ecce quartus dies mortis. Merito jam putet. Nunquid et talibus neganda est misericordia ? Absit. Etiam ad tales Dominus excitandos non dedignatur accedere. (VERS. 19, 20.) *Multi autem ex Judæis venerant ad Martham et Mariam, ut consolarentur* 575 *eas de fratre suo. Martha ergo, ut cognovit quia Jesus venit, occurrit illi. Maria autem domi sedebat. (VERS. 21, 22.) Dixit ergo Martha ad Jesum : Domine, si fuisses hic, frater meus non esset mortuus. Sed et nunc scio, quia quæcunque poposceris a Deo, dabit tibi Deus.* « Non dixit : Sed et modo rogo te, ut suscitares fratrem meum. Unde enim sciebat si frater ejus resurgeret, quod utile fuerat [*Al.*, ut si ille adesset. *Aug.*, si fratri ejus resurgere utile fuerit] ? Hoc tantum dixit : Scio, quia potes ; si vis, facis : utrum autem facies [*Ms.*, facias], iudicii tui est, non præsumptionis meæ. *Sed et nunc scio, quia quæcunque poposceris a Deo dabit tibi Deus.*

VERS. 23-25. — *Dicit illi Jesus : Resurget frater tuus. Dicit ei Martha : Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die.* De illa resurrectione securusum : de hac incerta sum. *Dicit ei Jesus : Ego sum resurrectio et vita.* Dicit : *Resurget frater meus in novissimo die ; verum est : sed per quem tunc resurget, potest et modo resurgere, quia ego sum resurrectio et vita.* Ideo resurrectio, quia vita : [quia] *qui credit in me, non morietur in æternum.* « Quid est hoc ? *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet* : sicut Lazarus mortuus est, et vivit ; quia non est Deus mortuorum, sed vivorum. De olim mortuis patribus, hoc est, de Abraham, de Isaac, de Jacob, tale responsum Judæis dedit. *Ego sum Deus Abraham, [et Deus Isaac] et Deus Jacob (Exod. iii, 6).* Non est *Deus mortuorum, sed vivorum (Matth. xxii, 32)* : omnes enim illi vivunt. Crede ergo, et si mortuus fueris, vives ; si autem non credis, et cum vivis, mortuus es. Unde est ergo mors in anima ? Quia non est fides in ea. Unde est mors in corpore ? Quia non est ibi anima. Ergo animæ tuæ vita [*Ms.*, anima] fides est. « Sicut anima corporis vita est corporis, ita fides animæ vita est animæ. « *Qui credit in me, inquit, etiam si mortuus fuerit in carne, vivet in anima, donec resurget caro, nunquam postea moritura.* Hoc est, *qui credit in me, licet moriatur, vivet : et omnis qui vivit in carne, et credit in me, et si morietur ad tempus propter mortem carnis, non morietur in æternum propter vitam spiritus et immortalitatem resurrectionis.* Hoc est quod ait : (VERS. 26.) *Et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum.*

VERS. 27. — *Credis hoc ? Ait illi : Utique, Domine. Ego credidi quia tu es Christus Filius Dei, qui in hunc mundum venisti.* Quando hoc credidi [*Aug. repetit voc. credidi*] quia tu es resurrectio, credidi quia tu es vita, credidi quia qui credit in te, et si moriatur, vivet ; et qui vivit et credit [in te], non morietur in æternum. (VERS. 28.) *Et cum hæc dixisset, abiit et vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens : Magister adest, et vocat te.* Advertendum est, quemadmodum suppressam vocem silentium nuncupavit. Nam quomodo siluit, quæ dixit : *Magister adest, et vocat te ?* Advertendum est etiam quemadmodum evangelista non dixerit, ubi vel quando vel quomodo *D* Mariam Dominus vocaverit. Ut hoc in verbis Marthæ potius intelligeretur, narrationis veritatem servat [*Ms.*, veritate. *Aug.*, brevitate servata]. (VERS. 29-31.) *Illa ut audivit, surgit cito, et venit ad eum. Nondum venerat Jesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha. Judæi igitur qui erant cum illa in domo, et consolabantur eam, cum viderent Mariam, quia cito surrexit et exiit, secuti sunt eam, dicentes : Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi.* Quare hoc pertinuit [ad] evangelistam narrare ? [Ut] videamus quæ occasio fecerit ut plures ibi essent, quando Lazarus resuscitatus est. Putantes enim Judæi, propterea illam festinare, ut doloris sui solatium lacrymis quæreret, secuti sunt eam, ut tax

grande miraculum quatruiduani mortui resurgentis A testes plurimos inveniret. (VERS. 32-34.) *Maria ergo cum venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, et dixit ei : Domine, si hic fuisses, frater meus non esset mortuus. Jesus ergo, ut vidit eam plorantem, et Judæos qui cum illa erant plorantes, fremuit spiritu, et turbavit semetipsum, et dixit : Ubi posuistis eum ?* Aliquid nobis insinuavit fremendo spiritu, et turbando seipsum. Quis enim eum posset nisi ipse [Ms., seipsum] turbare ? Itaque primo hic attendite potestatem, et sic inquirete significationem. Turbaris tu nolens, turbatur Christus, quia voluit. Esurivit Jesus, verum est, quia voluit ; dormivit Jesus, verum est, quia voluit ; contristatus est Jesus, verum est, sed quia voluit ; mortuus est Jesus, verum est, sed quia voluit. In illius potestate erat sic vel sic affici [vel non sic affici]. Verbum [Al., Veram] enim 576 animam suscepit, et carnem, totius hominis sibi coaptans in personæ unitate naturam. Nam et animæ apostolorum Pauli et Petri verbo illustratæ sunt * ; aliorum apostolorum, sanctorum, prophetarum Verbo illustratæ sunt animæ : sed de nulla dictum est : *Verbum caro factum est* ; de nullo dictum est : *Ego et Pater unum sumus*. Anima Christi et caro Christi, cum Verbo Dei una persona est, unus Christus est. Ac per hoc ubi summa potestas, ibi secundum voluntatis nutum turbatur infirmitas. Hoc est, *turbavit semetipsum*. Dixi potestatem, attende significationem. Magnus reatus est, quem mortis quatruiduanæ illa significat sepultura [Aug., Magnus reus est, quem mortis quatruiduum, et illa significat sepultura]. Quid est ergo quod turbat semetipsum Christus, nisi ut significet tibi quomodo turbari tu debeas, cum tanta mole peccati gravaris et premeris ? Attendisti enim te, vidisti te reum ; computasti tibi : Illud feci, et pepercit Deus ; illud commisi, et distulit me ; Evangelium audivi, et contempsi. Dic, dic lacrymando, baptizatus sum, et iterum ad eadem revolutus sum : quid facio ? quo eo ? unde evado ? Quando ista dicis, jam fremit Christus, quia fides fremit. In voce frementis apparet spes resurgentis. Ubi ipsa fides intus, ibi est Christus fremens ; si fides in nobis, Christus in nobis. Quid enim aliud ait Apostolus : *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris* (Ephes. iii, 17) ? Ergo si fides tua in Christo [Ms., de Christo], Christus est in corde tuo. Ergo fremat Christus in corde tuo. Flevit ergo Christus amicum mortuum, quem venit resuscitaturus. Quare enim flevit, nisi quia hominem flere docuit oppressum pondere peccatorum ? Quare fremuit et turbavit semetipsum, nisi quia fides hominis sibi merito displicentis fremere admodum debet in accusationem malorum operum, ut violentiæ poenitentis [Aug., poenitendi] cedat consuetudo peccandi ? Et dixit : *Ubi posuistis eum ?* Scis quia mortuus sit, et ubi sepultus ignoras ? Et ista significatio est. Non ausus sum dicere, nescit : quid enim

ille nescit ? Sed quasi nescit. Unde hoc probamus ? Dominum audi dicturum in judicio : *Non novi vos, discedite a me* (Matth. vii, 23). Quid est, *Non vos novi ?* Non vos video in luce mea, non vos video in illa justitia quam novi. Sic et hic tanquam nesciens talem peccatorem, dixit : *Ubi posuistis eum ?* Talis est vox Dei in paradiso, posteaquam peccavit Adam, *Ubi es* (Gen. iii, 9) ?

Dicunt ei : *Domine, veni et vide*. Quid est, *vide ?* Miserere. Videt enim Dominus, quando misereatur. Unde illi dicitur : *Vide humilitatem meam, et laborem meum, et dimitte omnia peccata tua* (Psal. xxiv, 18). (VERS. 35, 36.) *Lacryma us est Jesus. Dixerunt ergo Judæi : Ecce quomodo amabat eum*. Quid est, *amabat eum ?* Non veni vocare justos, sed peccatores in poenitentiam. (VERS. 37.) *Quidam autem dixerunt ex ipsis : Non poterat hic qui aperuit oculos cæci, facere ut hic non moreretur ?* Qui noluit facere ut non moreretur, plus est quod facturum est, ut mortuus suscitetur. (VERS. 38.) *Jesus rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum*. Fremit et in te, si disponis reviviscere. Omni homini dicitur, qui premitur pessima consuetudine : *Veni ad monumentum*. *Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei*. Mortuus sub lapide, reus sub lege. Scitis enim quia lex, quæ data est Judæis, in lapide scripta est (Exod. xxxi, 18). Omnes autem rei sub lege sunt : bene viventes enim in lege non sunt [Aug., eum lege sunt]. Justo lex posita non est (I Tim. i, 9). Quid est ergo lapidem removere ? Gratiam prædicare. Apostolus enim Paulus ministrum se dicit novi testamenti, non litteræ, sed spiritus. Nam *littera*, inquit, *occidit, spiritus autem vivificat* (II Cor. iii, 6). *Littera occidens, quasi lapis est premens*. (VERS. 39, 40.) *Remove*, inquit, *lapidem*. Remove legis pondus, gratiam prædicare. *Dicit ei Martha, soror ejus qui mortuus fuerat : Domine, jam setet, quatruiduanus enim est*. *Dicit ei Jesus : Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei ?* Quid est, *videbis gloriam Dei ?* Quia et pulentem et quatruiduanum suscitavit. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei (Rom. iii, 23). Et ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia (Rom. v, 20).

(VERS. 41-43). — *Tulerunt ergo lapidem*. *Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit : Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me*. *Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat, dixi, ut credant quia tu me misisti*. *Hæc cum dixisset, 577 voce magna clamavit*. Fremuit, lacrymavit, voce magna clamavit. Quam difficile surgit, quæna moles make consuetudinis premit. Sed tamen surgit, occulta gratia intus vivificatus : surgit post vocem magnam. Quid est factum ? (VERS. 44.) *Voce magna clamavit : Lazare, veni foras*. *Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes et manus ineditis, et facies illius sudario erat ligata*. Quomodo processit ligatis pedibus miraris, et non miraris quia resur-

* Ms. : « Nam et anima Apostoli verbo illustrata est, anima Pauli et anima Petri verbo illustrata est. »

rexit quadriduanus? In utroque potentia Domini erat, non vires mortui. Processit, et adhuc ligatus est: adhuc involutus, tamen foras jam processit. Quid significat? Quando contemnis, mortuus jaces; et si tanta quanta dixi contemnis, sepultus jaces: quando confiteris [surgis], tunc procedis. Quid est enim procedere, nisi ab oculis velut exeundo manifestari? Sed ut confitearis, Deus facit voce magna clamando, id est, magna gratia vocando. Ideo cum processisset mortuus adhuc ligatus, confitens et adhuc reus, ut solverentur peccata ejus, ministris hoc dixit Dominus: *Solvite illum, et simite abire*. Quid est, *Solvite, et simite abire*? Quæ solveritis in terra, erunt soluta et in cælis. Potuit enim ligamenta solvere, qui mortuum resuscitavit: sed propter unitatem sanctæ Dei Ecclesiæ, et individuam charitatem, dicitur ministris, id est, discipulis Christi: *Solvite eum*, quia sine unitate catholicæ fidei et charitatis ecclesiasticæ sanctitatis, peccata non solvuntur. (VERS. 45, 46.) *Multi autem ex Judæis, qui venerant ad Mariam, et viderunt quæ fecit Jesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Phariseos, et dixerunt quæ fecit Jesus.* Non omnes ex Judæis qui convenierant ad Mariam, crediderunt: sed tamen multi. *Quidam vero ex eis, sive ex Judæis qui convenierant, sive ex eis qui crediderant, abierunt ad Phariseos, et dixerunt eis quæ fecit Jesus; sive annuntiando, ut et ipsi crederent; sive potius proferendo, ut sævirent. Sed quomodolibet, et a quibuslibet, ad Phariseos ista prolata sunt.*

CAPUT XXVIII.

Pontifices adversus eum concilium colligunt, in quo Caiphas, unum debere pro populo mori, ne cuncti perirent, prophetizat. Et ante sex dies Paschæ de unguenti super pedes Domini profusi pretio murmur arguitur Judæ.

VERS. 47. — *Colligerunt ergo pontifices et Pharisei concilium, et dicebant: Quid faciemus? Nec tamen dicebant, credamus. Plus enim perditii homines cogitabant quomodo nocerent ut perderent, quam quomodo sibi consulerent ne perirent: et tamen timebant, et quasi consulebant. (VERS. 48.) Dicebunt enim: Quid faciemus? Quia hic homo multa signa facit: si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem. Temporalia perdere noluerunt [Aug., timuerunt], et vitam æternam non cogitaverunt; ac sic utrumque amiserunt. Nam et Romani post Domini passionem et glorificationem tulerunt eis locum et gentem, et pugnando [Aug., expugnando] et transferendo; et illud eos sequitur quod alibi dictum est: *Filii autem regni hujus ibunt in tenebras exteriores (Math. viii, 12)*. Hoc autem timuerunt, ne, si omnes in Christum crederent, nemo remaneret qui adversus Romanos civitatem Dei templumque defenderet: quoniam contra ipsum templum et contra suas paternas leges, doctrinam Christi esse sentiebant. (VERS. 49-51.) *Unus autem ex ipsis Caiphas, cum esset pontifex anni illius,**

* Ex S. Aug., tract. 1, num. 2.

A dixit eis: Vos nescitis quidquam, nec cogitatis quis expedit vobis ut unus homo moriatur pro populo, et non tota gens pereat. Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit. Illic docuit etiam per homines malos prophetiæ spiritum futura prædicere: quod tamen evangelista divino tribuit sacramento, quia pontifex fuit, id est, summus sacerdos. Potest autem movere quomodo dicatur pontifex anni illius, cum Dominus statuerit unum summum sacerdotem, cui mortuo unus succederet? Sed intelligendum per ambitiones et contentiones inter Judæos postea constitutum, ut plures essent, et per annos singulos vicibus 578 ministrarent. Nam de Zacharia hoc dicitur: *Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum, secundum constitutionem [AL, consuetudinem] sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret, ingressus in templum Domini (Luc. 1, 18)*. Hinc apparet plures eos fuisse, et vices suas habuisse: nam incensum non licebat ponere, nisi summo sacerdoti. Et forte etiam unum annum [Ms., uno anno] plures administrabant, quibus alio anno alii succedebant, et quibus sorte exhibat qui incensum poneret. (Quid est ergo quod prophetavit Caiphas? *Quia Jesus moriturus erat pro gente: non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.* Hoc evangelista addidit; nam Caiphas de sola Judæorum gente prophetavit, in qua erant oves, de quibus ait ipse Dominus: *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel (Math. xv, 24)*. Sed noverat evangelista alias oves quæ non erant de hoc ovili, quas oportebat adduci, ut esset [Ms., essent] unum ovile et unus pastor. Hæc autem secundum prædestinationem dicta sunt; quia neque oves ejus, nec filii Dei adhuc erant, qui nondum crediderant. (VERS. 53, 54.) *Ab illo ergo die cogitaverunt, ut interficerent eum. Jesus ergo jam non palam ambulabat apud Judæos, sed abiit in regionem juxta desertum in civitatem, quæ dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis.* Non quia potentia ejus defecerat, in qua utique, si vellet, et palam cum Judæis conversaretur, et nihil ei facerent; sed in hominis infirmitate vivendi exemplum discipulis demonstrabat, in quo apparet et non esse peccatum, si fideles ejus qui sunt membra ejus oculis persecutorum sese subtraherent, et furorem sceleratorum latendo potius devitarent. »

Sciebat Jesus tempus appropinquasse passionis suæ et redemptionis nostræ. Appropinquante tempore in quo pati disposuit, appropinquavit ille et loco in quo ejusdem passionis dispensationem perficere voluit. Dicit enim evangelista: (VERS. 55.) « *Proximum autem erat Pascha Judæorum.* Illud diem festum Judæi cruentum habere Domini sanguine voluerunt. Illo die festo occisus est Agnus, qui nobis eundem diem festum suo sanguine consecravit. Consilium erat inter Judæos de occidendo Jesu: ille qui de cælo venerat [pati], propinquare voluit loco

passionis, quia imminabat hora passionis. *Ascend- A*
runt ergo multi in Hierosolimam de regione ante
Pascha, ut sanctificarent seipsos. Hoc faciebant Judæi
secundum præceptum Domini, per sanctum Moysen
in lege datum, ut die festo quo Pascha erat, omnes
undique convenirent, et illius diei celebratione san-
ctificarentur. Sed illa celebratio umbra erat futuri.
Quid est umbra futuri? Prophetia Christi venturi,
prophetia pro nobis illo die passuri: ut transiret
umbra, et lux veniret; ut transiret significatio, et
veritas teneretur. Habebant ergo Judæi Pascha in
umbra; nos in luce. Quid enim opus erat ut Domi-
nus eis præciperet per ipsum diem festum ovem
occidere, nisi quia ille erat de quo prophetatum est:
Sicut ovis ad immolandum ductus est (Isaia LIII, 7)?
Sanguine occisi pecoris Judæorum postes signati sunt
(Exod. XII, 22): sanguine Christi frontes nostræ
signantur. Et illa signatio, quæ erat significatio,
dicta est a domibus signatis exterminatorem prohi-
bere: signum Christi expellit a nobis exterminato-
rem, si cor nostrum recipiat Salvatorem. » (VERS. 56.)
Quærebant, inquit evangelista, Jesum, et colloque-
bantur ad invicem stantes in templo: Quid putatis,
quia non venit ad diem festum? »^b Quærebant ergo
Judæi Jesum, sed male: quærebant enim, ut venia-
tem ad diem festum interficerent. Quæramus autem
nos illum stantes in templo Dei, et perseverantes
unanimitè in oratione, et colloquamur ad invicem
psalmis, hymnis, canticis spiritualibus (Ephes. V, 19),
in gratia postulantes ipsum, ut veniat ad diem festum
nostrum, et sua nos præsentia illustrare, sua ipse
nobis dona sanctificare dignetur. » Dederunt autem
pontifices et Pharisei mandatum, ut si quis cognoverit
ubi sit, indicet, ut apprehendant eum. Mandatum ergo
Judæorum peccatum est illorum. Quærebant Chri-
stum occidere, non in Christo vivere. Quæramus nos
in Christo vivere, quem illi quærebant occidere. Illi
male quærebant, nos bene quæramus; nam nunc est
tempus quærendi Dominum, sicut Propheta ait:
Quærite Dominum, dum inveniri potest (Isaia LV, 6).
Qui misericordem eum invenire voluerit in judicio,
quærat eum modo in humilitatis et charitatis officio.

579 CAPUT XII, VERS. 1. — *Ante sex dies Pa-*
schæ venit Jesus Bethaniam, ubi fuerat Lazarus mor-
tuus quem suscitavit. » Sciens autem Dominus conspi-
rasse de se occidendo Judæos, non fugit insidiantium
manus; sed certus de gloria resurrectionis primo
venit Bethaniam, proximam Hierosolymis civitatem,
ubi Lazarum suscitaverat a mortuis; deinde etiam
Hierosolimam, ubi ipse pateretur et resurgeret a
mortuis: Hierosolimam quidem, ut ipse ibi more-
retur; Bethaniam vero, ut resuscitatio Lazari cun-
ctorum memoriæ ætius imprimeretur, et magis
magisque confunderentur, atque inexcusabiles con-
vincerentur impii principes, qui occidere non time-
rent eum, qui suscitare [Al., suscitari] posset a mor-
tuis; et nec beneficiis suscitationis provocati, nec

divina suscitantis virtute perterriti, animos ab in-
 justa cæde retraherent. » Nec transitorie legendum
 est quare ante sex dies Paschæ venisset Jesus Be-
 thaniam: magna vero dignitas senarii numeri est
 in sanctis Scriptoris, et multa opera Domini Dei
 nostri in senario numero perfecta esse demonstran-
 tur; quia senarius numerus in seipso per suas pro-
 prias partes divisus vel conjunctus, perfectissimus
 esse constat; habet enim partes tres in seipso de-
 nominatas, id est, unum, duo, et tres. Nam sexta
 ejus pars unum est; tertia vero, duo; dimidia
 itaque, tres. Unum vero et duo, et tres, sex esse
 dignoscitur; nec aliud ex his tribus partibus con-
 junctis confici potest, nisi sex tantum; nec in alias
 partes senarius numerus dividi potest, nisi in has
 tres, id est, unum, duo, tres. Nam ipse Dominus
 creator omnium, hujus mundi creaturas sex die-
 bus perfecisse notissimum est, et sexta die homi-
 nem fecisse constat; quem serpentina fraude per-
 ditum, ante sex dies Paschæ venit ipse Filius Dei,
 per quem creatus est, Bethaniam ad liberandum; ut
 qui sexta die creatus est, sexta feria liberaretur;
 nam sexta feria Christum esse passum, nemini
 ignotum esse reor. Igitur et mense sexto annun-
 tiantie archangelo virgo sacra inspiratione Spiritus
 sancti eumdem Redemptorem nostrum concepisse
 legitur; qui etiam sexta hora, perfecta ætate, super
 puteum sedens mulieri Samaritanæ divini fontis
 fluentia aperire dignatus est: sexta quoque ætate
 mundi, ipse creator ad redemptionem mundi juxta
 fidem sacræ historiæ venisse jam legitur. Habent
 quoque hæ tres partes, id est, unum, et duo, et
 tres, ex quibus, ut diximus, senarius constat, ali-
 quid mysterii in dispensatione salutis humanæ. Pri-
 mo itaque tempore sub lege naturæ, veluti in qua-
 dam unitate sancti Patres Deo serviebant; secundo
 vero tempore lex addita est ad naturam, ut quod
 mala consuetudo vitia vitia in natura, lex reformaret
 in littera; et fuerunt duo, natura et lex; tertio ita-
 que tempore venit gratia cœlestis per Jesum Chri-
 stum; et sunt tria, natura, lex, et gratia. Sicut
 nec lex naturæ bonum destruit, nec gratia legem
 solvit, sed adimplevit, naturamque pristinae reddi-
 dit nobilitati: natura tamen et lex sine gratia im-
 pleri non potuit, nec sic homini liberum arbitrium
 datum est, ut legis præcepto [M. s. vel legis præcep-
 tum], ut gratiæ non indigeret, sicut Pelagiana
 hæresis affirmat. » Et ne dicerent machinatores
 calumniarum phantastice suscitatum fuisse Laza-
 rum, facta ibi Domino cœna, et ipse unus erat ex
 discumbentibus cum eo: ut dum viventem, loquen-
 tem, epulantem, cum suis familiariter conversan-
 tem viderent, sive audirent, vel sic suscitantis po-
 tentiam agnoscerent, et acciperent gratiam. Mystice
 autem cœna hæc Dominica, ubi Martha ministra-
 bat, et Lazarus inter alios discumbebat, fides est
 Ecclesiæ, quæ per dilectionem operatur. In qua

^a Hucusque ex Aug.

^b Ex Bedæ hom., fer. II post Palmarum.

^c Iterum ex Bedæ, hom. citata.

cœna Martha ministrat, cum anima quæque fidelis operam Domino suæ devotionis impendit. Lazarus vero unus fit ex discumbentibus cum Domino, cum etiam hi qui post [primam] peccatorum mortem resuscitati ad justitiam sunt, una cum eis qui in sua permansere justitia, de præsentia veritatis exsultant; poenitentes simul cum innocentibus cœlestis gratiæ muneribus aluntur. Et bene eadem cœna in Bethania celebratur, quæ est civitas in latere montis Oliveti, et interpretatur domus obedientiæ. Bonus namque obedientiæ Ecclesia est, quæ fideliter Domini jussis obtemperat: et ipsa est civitas quæ super montem misericordiæ constituta nunquam potest abscondi, ipsaque [Ms., ipsa quæ] de sui latere constructa Redemptoris, id est **580** aqua ablutionis, et sanguine sanctificationis, quæ de ipsius latere pro se morientis exiere [Beda, exierit], imbuta est; ubi etiam altera soror Lazari Maria in magnæ indicium dilectionis, sicut sequentia monstrant evangelicæ lectionis, accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jesu, et extersit capillis suis pedes ejus. Quo facto non solum suæ dat indicium devotionis, sed et aliarum fidelium Deo animarum signat pietatis obsequium. »

VERS. 3. — *Maria autem accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi.* Quid namque per libram unguenti nisi perfectio justitiæ exprimitur? Quod unguentum ex nardo pistico dicitur esse confectum: quid enim per unguentum, nisi bonus odor opinionis insinuat? Et hoc unguentum ex nardo pistico [Al., pistica] conficitur, id est, nardo fideli. Nam *pistis* Græce, *fides* Latine dicitur; sine fide enim Deo placere impossibile est, nec bona fama sine fide catholica fieri poterit. « O homo, unge pedes Jesu bene vivendo, Dominica sectare vestigia, et capillis exterge, ac si habeas superflua, pauperibus eroga. Hoc est capillis pedes Jesu tergere. Quæ tibi superflua sunt, pedibus Domini necessaria sunt, » id est, minimis quibusque in Ecclesia; de quibus in fine dicturus erit Dominus: *Quandiu fecistis uni ex minimis his, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40). *Domus autem repleta est odore* id est, Ecclesia vitæ religiosæ fama [bona]. Nam odor bonus est vita bona. Audi Apostolum: *Christi bonus odor sumus*, inquit, *in omni loco* (II Cor. II, 15); et in Cantico canticorum: *Unguentum effusum nomen tuum* (Cant. I, 2). Item: *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Ubi aperte quid Maria semel fecerat [Ms., fecerit], typice autem quid omnis Ecclesia; quid anima quæque perfecta semper faciat, ostenditur.

VERS. 4, 5. — *Dicit ergo unus ex discipulis ejus Judas Iscariotes, qui erat eum traditurus: Quare hoc unguentum non venit trecentis denariis, et datum est egenis?* « b Væ impio traditori! Væ complicitibus ejus nequitiae, etiam nunc membra Christi persequentibus, qui famam virtutis, quam ipsi habere non

merentur, proximis qui habent, invidere non cessant! » Et quidem putare possemus, Judam cura pauperum hæc fuisse locutum, sed prodit mentem illius testis verax, qui ait: (VERS. 6) *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et oculos habens, ea quæ mittebantur, portabat.* Non ergo tunc Judas periit, quando pecunia corruptus Dominum perdidit [Al., prodidit]; sed jam perditus Dominum sequebatur, qui oculos habens dominicos, ea quæ mittebantur, portabat in ministerium pauperum, quæ etiam infideli mente furari solebat. Videns ergo Dominus cor illius cupiditatis jam sorde pollutum, prævidens pejori proditiōnis sorde polluendum, commisit ejus fidei, quidquid habebant [Beda, habebat] in sacculis, eumque de his quæ vellet facere permisit, ut vel collati honoris, vel habitæ memoria pecuniæ, mentem ab ipsius venditione revocaret. Verum quia semper avarus eget, neque unquam beneficiorum perfidus meminit, impius a furto pecuniæ quam portabat, pervenit ad traditionem Domini, qui pecuniam sibi servandam commendabat.

VERS. 7. — *Dixit ergo Jesus: Sine illam ut in diem sepulturæ meæ servet illud.* Quasi innocenter interroganti Judæ, Dominus simpliciter et mansuete, quo ministerium Mariæ pertineret, exposuit: quia ipse videlicet moriturus, et ad sepeliendum arantibus esset unguendus. Ideoque Mariæ, cui ad unctionem mortui corporis ejus quamvis multum desideranti pervenire non liceret, donatum est ut viventi adhuc impenderet obsequium, quod post mortem, celeri resurrectione præventa, requireret [Ms., et Beda, nequiret]. Unde bene Marcus Dominum de illa dixisse testatur: *Quod habuit, hæc fecit, prævenit ungeri corpus meum in sepulturam* (Marc. xiv, 8). Quod est aperte dicere: quia corpus meum jam defuncti tangere non poterit, solum quod potuit fecit. Prævenit vivum adhuc, funerandi officio donare. (VERS. 8.) *Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis.* Et hic magnæ moderamine patientiæ Dominus non Judam arguit avaritiæ, et non pauperum gratia de pecunia loqui, sed ex ratione demonstrat non esse culpandos eos qui ei inter homines conversanti de facultatibus suis ministrarent, cum tam parvo tempore ipse apud Ecclesiam corporaliter **581** mansurus; pauperes autem, quibus eleemosyna fieri posset, in ea semper essent habendi. (VERS. 9.) *Cognovit ergo turba multa ex Judæis, quia illic est, et venerunt non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis.* Curiositas hos, non charitas adduxit ad Jesum: sed nos versa vice, fratres charissimi, si cognoscimus ubi Jesus est, ubi mansionem facit, ubi Bethaniam, id est, domum animæ obedientis, in qua habitat, invenit; veniamus illic contemplatione, non propter hominem tantum, quem a morte animæ suscitatum spiritaliter vivere dona-

a Ex S. Aug., tract. L, num. 6.

b Ex Ven. Bedæ hom. feria II post Palmarum.

vit, sed ut bonam hominis vitam imitando, per hoc ad visionem Jesu pertingere mereamur: quia pro certo cognovimus ubi Jesus est; resurrexit enim post mortem, et ascendit in coelum, ubi habet mansionem perpetuam: ipsa est vera Bethania, civitas scilicet caelestis, quam nullus valet nisi obediens intrare. (Vers. 10, 11.) *Cogitaverunt autem principes sacerdotum, ut et Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Judæis, et credebant in Jesum.* O caeca caecorum versutia, occidere velle suscitatum! quasi non posset suscitare occisum, qui poterat defunctum. Et quidem se utrumque posse docuit, qui et Lazarum defunctum, et seipsum suscitavit occisum. »^a

Postquam Dominus quatruiduanum mortuum suscitavit, stupentibus Judæis, et aliis eorum videndo credentibus, aliis invidendo pereuntibus, discubuit in domo Jesus recumbente quoque Lazaro, qui fuerat a morte suscitatus: post unguentum diffusum super pedes ejus, unde domus odore completa est, de quibus in superioribus, quantum potuimus, tractavimus; nunc videndum est, quid ante Domini passionem gestum est. Dicit enim Evangelista:

CAPUT XXIX.

Turba cum ramis palmarum occurrens, clamat, Osanna. Ipse vero super pullum sedit, Pharisæis dicentibus: Totus mundus post eum abit.

VERS. 12, 13. — *In crastinum autem turba multa, quæ convenerat ad diem festum, cum audissent, quia venit Jesus Hierosolimam, acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamabant: Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel.* «^b Rami palmarum laudes sunt, significantes victoriam, qua erat Dominus mortem moriendo superaturus, et trophæo crucis diabolus mortis principem [Ms., de diabolo... principe] triumphaturus. » *Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini.* Notandum sane quod *Osanna* verbum Hebraicum, compositum est ex duobus, corrupto et integro. *Salva* namque sive *salvifica* apud eos dicitur [Osi. At vero *anna*] interjectio est deprecantis, quomodo apud Latinos interjectio est dolentis, *heu!* et interjectio admirantis, *papa!* Denique in Psalmo, ubi LXX interpretes transtulerunt, *o Domine, salvum me fac*, in Hebræo scriptam est, *Anna, Adonai, Osanna* [Ms., *Osianna*], quod interpres noster Hieronymus diligentius elucidans transtulit: *Obsecro, Domine, salva, obsecro.* Idem namque significat, *o Domine*, per interjectionem obsecrantis, quod, *obsecro, Domine*, per ipsum verbum obsecrationis. *Osanna* itaque, *salva, obsecro*, significat, consumpta littera *i* vocali, quæ verbum prius terminat, cum perfecte dicitur *osi*, per virtutem litteræ vocalis Aleph, a qua verbum sequens incipit *anna*, quod metrici in versibus scandendis synalepham vocant: quamvis [illi] scriptam litteram scandentes transiliant. In hoc autem verbo *Osanna*, iota littera, nec saltem [Ms., sal-

tim] scribatur, sed sensu loquentium salvo funditus intermittatur.

Benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel. « Sic accipiendum est ut *in nomine Domini* in nomine Dei Patris intelligatur, quamvis possit intelligi etiam in nomine suo, quia et ipse est Dominus. Unde alibi scriptum est: *Pluit Dominus a Domino* (Gen. xix, 24). Verba ejus melius nostrum dirigunt intellectum, qui ait: *Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me. Alius veniet in nomine suo, hunc suscipietis* (Joan. v, 43). Humilitatis enim magister est Christus, qui humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (Philip. n, 8). Non itaque 582 amittit divinitatem, quando nos docet humilitatem. In illa Patri est æqualis, in hac nobis similis; per quod Patri est æqualis, nos ut essemus, creavit; per quod nobis est similis, ne periremus, redemit. Has ei laudes turba dicebat: *Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel.* Quam vocem mentis invidentia principes Judæorum perpeti non poterant [Aug., quam crucem mentis invidentia principum Judæorum perpeti poterat], quando regem suum Christum tanta multitudo clamabat. Sed quid fuit Domino regem esse Israel? Quid magnum fuit regi sæculorum, regem fieri hominum? Non enim rex Israel Christus ad exigendum tributum; vel ferro exercitum armandum hostesque debellandos: sed rex Israel, quod mentem regat, quod in æternum consulat, quod in regnum caelorum credentes, sperantes, amantesque perducat. Dei ergo Filius æqualis Patri, Verbum per quod facta sunt omnia, quod rex esse voluit Israel, dignatio est, non promotio; miserationis indicium est, non potestatis augmentum; qui enim appellatus est rex Judæorum, in caelis est Dominus angelorum. (Vers. 14.) *Et invenit Jesus asellum, et sedit super eum.* Hic breviter dictum est; nam quemadmodum sit factum, apud alios evangelistas plenissime legitur. Adhibetur autem huic facto propheticum testimonium, ut appareret quod maligni principes Judæorum eum non intelligebant, in quo implebantur quæ legebant: *Invenit ergo Jesus asellum, et sedit super eum.*

VERS. 15. — *Sicut scriptum est: Noli timere, filia Sion, ecce rex tuus venit sedens super pullum asinae* (Zach. ix, 9). Hæc filia Sion, cui divinitus ista dicuntur, in illis erat ovibus quæ vocem pastoris audiebant; in illa erat multitudo quæ Dominum venientem tanta devotione laudabat, tanto agmine deducebat. Ei dictum est: *Noli timere*; illum agnosce, qui ecce [Ms., qui a te] laudatur; et noli trepidare cum patitur, quia ille sanguis fundetur per quem tuum delictum doleatur et vita redimatur [Aug., reddatur]. Sed pullum asinae, in quo nemo sederat (hoc enim apud alios evangelistas invenitur) intelligimus populum gentium, qui legem Domini non acceperat; asinam vero (quia utrumque jumentum Domino ad-

^a Hucusque ex Bedæ homilia citata.

^b Ex S. Aug., tract. Lj, num. 2-13.

ductum est), plebem ejus, quæ veniebat ex populo Israel, non indomita tamen, sed quæ præsepe Domini agnovit. (VERS. 16.) *Hæc non cognoverunt discipuli ejus primum, sed quando glorificatus est Jesus.* Id est, quando virtutem suæ resurrectionis ostendit. Tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo. Recolentes quippe secundum Scripturam, quæ ante passionem vel in Domini passione completa sunt, ibi et hoc invenerunt, ut secundum eloquia prophetarum in pullo asine sederet.

VERS. 17-19. — *Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum a mortuis. Propterea et obviam venit ei turba, qui audierunt, eum fecisse hoc signum. Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis, quia nihil proficimus, ecce mundus totus post eum abiit.* Turba turbavit turbam. Quid autem invides, cæca turba, quia post eum vadit mundus, per quem factus est mundus?

CAPUT XXX.

Nuntiatu gentibus eum videre volentibus, horam suæ clarificationis esse dicit, et granum frumenti mortuum multum fructum pronuntiat allaturum. Ministrantem quoque sibi honorificandum promittit.

VERS. 20-22. — *Erant autem gentiles quidam ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erant a Bethsaida Galilææ, et rogabant eum dicentes: Domine, volumus Jesum videre. Venit autem Philippus, et dicit Andrææ. Andreas rursus et Philippus dixerunt Jesu. Videamus quid Dominus ab ista responderit. Ecce voluerunt eum Judæi occidere, gentiles videre: sed etiam illi ex Judæis erant, qui clamabant: Benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel. Ecce illi ex circumcissione, illi ex præputio, velut parietes de diverso venientes, et in unam fidem Christi pacis osculo concurrentes. Audiamus ergo vocem lapidis angularis. (VERS. 23.) Jesus autem, inquit, respondit eis dicens: Venit **583** hora, ut clarificetur Filius hominis. Hic quisquam forsitan putat ideo se dixisse glorificatum, quia gentiles eum volebant videre. Non ita est: sed videbat ipsos [*Ms.*, ipse] gentiles post passionem et resurrectionem suam in omnibus gentibus credituros; quia, sicut dicit Apostolus: *Cæcitas ex parte Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret (Rom. xi, 25).* Ex occasione igitur istorum gentilium qui eum videre cupiebant, annuntiat futuram plenitudinem gentium, et promittit jam jamque adesse horam glorificationis suæ, qua facta in cælis, gentes fuerant credituræ. Unde prædictum est: *Exaltare super cælos Deus, et super omnem terram gloriam tuam (Psal. cvii, 7).* Hæc est gentium plenitudo, de qua dicit Apostolus: *Cæcitas ex parte Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret.* Sed alitudinem glorificationis oportuit ut præcederet humilitas passionis. Ideo secutus adjunxit: (VERS. 24, 25) *Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Se autem di-*

cebat ipsum esse granum mortificandum et multiplicandum: mortificandum infidelitate Judæorum, multiplicandum fide omnium populorum. Jam vero exhortans ad passionis suæ sectanda vestigia, *Qui amat, inquit, animam suam, perdet eam.* Quod duobus modis intelligi potest: *Qui amat, perdet, id est, si amas, perdes [*Ms. et Aug.*, perde]:* si cupis vitam tenere in Christo, noli timere mori pro Christo. Item alio modo: *Qui amat animam suam, perdet eam.* Noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Hoc autem quod posterius dixi, magis habere videtur evangelicus sensus; sequitur enim: *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Ergo quod supra dictum est: *Qui amat, subintelligitur, in hoc mundo; ipse itaque [*Aug.*, utique] perdet: Qui autem odit, utique in hoc mundo, in vitam æternam ipse custodit eam.* Magna et mira sententia, quemadmodum sit hominis in animam suam amor ut pereat, odium ne pereat! Si male amaveris, tunc odisti: si bene oderis, tunc amasti. Felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando. Hic animæ nomine vita præsens designatur; vel etiam hujus vitæ delectatio, quæ perdenda est ut feliciter invenias voluntatem tuam in regno Dei, quam fortiter vicisti in hoc sæculo. Nam sancti martyres odio habuerunt hanc præsentem vitam pro Christi nomine, dum magis voluerunt hanc præsentem vitam perdere, quam Christum negare, implentes quod sequitur:

VERS. 26. — *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* « Quid est, me sequatur, nisi me imitetur? Christus enim pro nobis passus est, ait Apostolus Petrus, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus (I Petr. ii, 21). Ecce quod dictum est: *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Quo fructu, qua mercede, quo præmio? *Et ubi sum, inquit, ego, illic et minister meus erit.* Merces est amoris, et operis pretium, quo ministratur Christo, esse cum illo cui ministrat. « Ubi enim bene erit sine illo? Aut quomodo [*Aug.*, aut quando] [*male*] esse poterit cum illo? Audi evidentius: *Et si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.* Quo honore, nisi ut sit cum Filio ejus? Quod enim superius ait: *Ubi ego sum, illic et minister meus erit:* hoc intelligitur exposuisse, cum dicit: *Honorificabit eum Pater meus.* Nam quem majorem honorem accipere poterit adoptatus, quam ut sit ubi est unicus; non æqualis factus divinitati, sed consociatus [*Ms.*, consocius] æternitati? Quid sit autem ministrare Christo, cui operi merces tanta promittitur, considerandum est: *Si quis mihi ministrat, me sequatur,* hoc intelligi voluit, ac si diceret: Si quis me non sequitur, non mihi ministrat. Ministrant ergo Jesu Christo qui non sua quærunt, sed quæ Jesu Christi (*Philip. ii, 21*). Hoc enim est, me sequatur, vias ambulet meas, non suas: sicut alibi scriptum est: *Qui se dicit in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (I Joan. ii, 6).* Etiam si porrigit eamienti panem, de misericordia facere debet, non de jactantia; non aliud ibi quærere quam opus bonum, nesciente

sinistra quid faciat dextera (*Matth.* vi, 3), id est, ut A alienetur intentio cupiditatis ab opere charitatis. Illi dicitur: *Cum uni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti* (*Matth.* xxv, 40). Nec ea tantum quæ ad misericordiam pertinent corporalem, sed omnia opera propter Christum faciens, (tunc erunt bona, quoniam finis legis Christus ad justitiam omni credenti [*Rom.* x, 4]) **584** credens [*Aug. om.*, credens] minister est Christi usque ad illud opus magnæ charitatis, quod est animam suam pro fratribus ponere; hoc est enim, et pro Christo ponere: quia et hoc propter sua membra dicturus est: Cum pro istis fecisti, pro me fecisti. De tali quippe opere etiam se ministrum facere, et appellare dignatus est, ubi ait: *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et animam suam ponere pro multis* (*Matth.* xx, 28). Hinc ergo est unusquisque B minister Christi, unde est et minister Christus. Sic ministrantem Christo honorificat Pater ejus, honore illo magno, ut sit cum Filio ejus, nec unquam deficiat fides ejus [*Aug.*, felicitas ejus]. Communiter vero de omnibus ait: *Si quis mihi ministrat*; omnis enim quicumque bene agit, Christo ministrat. Unde unusquisque pro modulo suo ministret Christo, bene vivendo, eleemosynas faciendo, nomen doctrinamque ejus, quibus potuerit prædicando. Qui vero bene viventes exhortatur ut permaneant in bene vivendo, ministrat Christo; qui vero humiliter admonenti se obedit, ministrat Christo; et qui fideliter in hoc sæculo ministrat Christo, feliciter in futuro sæculo regnabit cum Christo.

Cum Dominus Jesus prædixisset in grano frumenti [*Ms.*, sinapis] passionem suam, et suos hortaretur ministros ut sequerentur eum, ad nostram rursum infirmitatem suam temperavit affectum, et ait:

CAPUT XXXI.

Animam suam turbatam esse dicenti, et clarificari se a Patre poscenti vox de cælo ait: Et clarificavi, et iterum clarificabo. Post hæc multa prosequitur, inter quæ se non ad judicandum, sed ad salvandum mundum venisse testatur.

Vers. 27. — *Nunc anima mea turbata est.* Unde turbata est, Domine Jesu, anima tua? Nunquid non ideo animam accepisti, et hominem perfectum, ut patereris in eo? Video te, Domine, nostram infirmitatem in te transferre et in te causam suscipere nostram. Ideo turbatus es, quia voluisti; sicut natus fuisti, quia voluisti. Nam paulo ante de te dictum est, ubi Lazarum suscitasti: *Turbavit semetipsum.* Nam his verbis ab infirmitate nostra rapuit nos ad infirmitatem suam. Vox est enim fortitudinis Domini, ubi ait: *Venit hora, ut clarificetur Filius hominis*: vox est enim infirmitatis nostræ, dum ait: *Nunc anima mea turbata est.* O Domine mediator, Deus supra nos, homo propter nos, agnosco misericordiam tuam. Nam quod tu tantus, tuæ charitatis voluntate turbaris, multos in corpore tuo, qui suæ

infirmitatis necessitate turbantur, ne desperando percant, consolaris. Audi ergo, o miles Christi, quid deinde subjungat, cum dixisset: *Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam, inquit? Pater salvifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc: Pater, clarifica tuum nomen.* Docuit te quid cogites, docuit quid dicas, quem invoces, in quo speres, cujus voluntatem certam atque divinam tuæ voluntati humanæ, infirmæque proponas [*Aug.*, præponas]. Non ideo tibi videatur ex alto deficere, quia te vult ab imo prospicere [*Aug.*, proficere]? Nam et tentari dignatus est a diabolo, a quo utique, si nollet, non tentaretur: et ea respondit diabolo, quæ tu in tentationibus debeas respondere. Et ille quidem tentatus est, sed non periclitatus: ut doceret te in tentatione periclitantem, tentatori respondentem, et post tentationem non ire [*Ms. et Aug.*, respondere et post tentatorem non ire], sed a periculo tentationis exire. Sicut autem hic dixit: *Nunc anima mea turbata est*, ita etiam ibi dicit: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Et: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.* Hominis suscepit infirmitatem, ut doceat se contristatum et conturbatum, quod sequitur dicere. *Verumtamen, non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater* (*Matth.* xxvi, 38, 39). Sic enim homo ab humanis in divina dirigitur, cum voluntati humanæ voluntas divina præponitur. Quid est autem, *clarifica tuum nomen*, nisi in sua passione et resurrectione? Quid est ergo aliud, nisi ut Pater clarificet Filium, qui clarificat nomen suum, etiam in similibus

C **585** passionibus servorum suorum? (Vers. 28.) *Venit ergo vox de cælo dicens: Et clarificavi, et iterum clarificabo. Et clarificavi, antequam facerem mundum; et iterum clarificabo, surgentem a mortuis et ascendentem in cælum. Et aliter intelligi potest: Et clarificavi, eum de virgine natus est, cum de cælo indice stella a magis adoratus est, cum a sanctis sancto Spiritu plenis agnitus est, cum descendente Spiritu in specie columbæ declaratus, cum voce de cælo sonante monstratus, cum in monte transfiguratus, cum miracula multa fecit, cum multos sanavit atque mundavit, cum de paucissimis panibus tantam multitudinem pavit, cum ventis et fluctibus imperavit, cum mortuos suscitavit. Et iterum clarificabo, cum resurget a mortuis, cum mors ei ultra non dominabitur, cum exaltabitur super cælos Deus, et super omnem terram gloria ejus.* (Vers. 29, 30.) *Turba ergo quæ stabat et audiebat, dicebat tonitruum esse factum: alii dicebant, angelus ei locutus est. Respondit Jesus et dixit: Non propter me vox hæc venit, sed propter vos.* Hic ostendit illa voce non sibi indicatum quod jam sciebat; sed eis quibus indicari oportebat. Sicut autem illa vox non propter eura, sed propter illos a divinitate facta est: sic anima ejus non propter cum, sed propter alios voluntate turbata est.

Vers. 31. — *Nunc judicium est mundi.* Non enim

* Ex S. Aug., tract. lxxii, num. 2-11.

de futuro iudicio hoc dictum esse putemus quod in fine mundi futurum est, ubi boni et mali separabuntur æterna divisione, sed de iudicio quod quotidie in sancta Dei Ecclesia solet esse. « Possidebat ergo diabolus genus humanum, et reos suppliciorum tenebat chirographo peccatorum; dominabatur in cordibus infidelium, ad creaturam colendam deserto creatore, deceptos captivosque trahebat : per Christi autem fidem quæ morte ejus et resurrectione firmata est, per ejus sanguinem qui in remissionem fusus est peccatorum, millia credentium a dominatu diaboli liberantur, Christi corpori copulantur, et sub tanto capite uno ejus spiritu debilia [Aug., fideles] membra vegetantur. Hoc vocabat iudicium, hanc discretionem, hanc a suis redemptis diaboli expulsionem. Denique attende, quid dicat, quasi quæreremus quid esset quod ait : *Nunc iudicium est mundi, secatu* exposuit, ait enim : *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*. Audivimus quale dixerit esse iudicium. Non ergo illud quod in fine venturum est, ubi vivi et mortui iudicandi sunt, aliis ad sinistram, aliis ad dexteram separatis : sed iudicium quo princeps hujus mundi ejicietur foras. Quomodo ergo intus erat? Quo eum dixit ejiciendum foras? *Nunc*, inquit, *princeps hujus mundi ejicietur foras*; hoc intelligendum est quod nunc sit, non quod tantum [Aug., tanto] post futurum est in novissimo die. Prævidebat [Aug., prædicebat] ergo Dominus quod sciebat, post passionem et glorificationem suam per universum mundum multos populos credituros, in quorum cordibus diabolus intus erat; cui quando ex fide renuntiant, ejicietur foras. Sed dicit aliquis : Nunquid de cordibus patriarcharum et prophetarum, veterumque justorum non est ejectus [foras? Ejectus] est plane. Quomodo ergo dictum est, *Nunc ejicietur foras*? Quomodo putamus, nisi quia tunc quod in hominibus paucissimis factum est, nunc in multis magnisque populis jam futurum esse prædictum est? Sicut illud quod dictum est : *Spiritus autem nondum erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus* (Joan. vii, 39), potest similem habere quæstionem et similem solutionem. Non enim sine Spiritu sancto futura prænuñtiaverunt prophætæ; aut non etiam Dominum infantem in Spiritu sancto Simeon senex et Anna vidua cognoverunt; et Zacharias et Elisabeth, qui de illo nondum nato, sed jam concepto tanta per Spiritum sanctum prædixerunt. Sed Spiritus nondum erat datus, id est, illa abundantia gratiæ spiritualis, qua congregati linguis omnium loquerentur, ac si in linguis omnium gentium futura prænuñtiaretur Ecclesia, qua gratia spirituali populi congregarentur, qua longe lateque peccata dimitterentur, et millia millium Deo reconciliarentur. Quid ergo, ait quispiam, quia diabolus de credentium cordibus ejicietur foras, jam fideium neminem tentat? Imo vero tentare non cessat. Sed aliud est intrinsecus regnare, aliud est forinsecus oppugnare; aliud est vulnerare, aliud occidere. Sed si vulnerat, adest qui sanat. Quia sicut 586 pugnantibus dictum

est. *Hæc scribo vobis, ut non peccetis*; ita qui vulnerantur, quod sequitur, audiunt : *Et si peccaveritis, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, ipse est propitiatio peccatorum nostrorum* (1 Joan. ii, 1). Quid enim oramus, cum dicimus : *Dimitte nobis debita nostra* (Matth. vi, 12), nisi ut vulnera nostra sanentur? Et quid aliud petimus, cum dicimus : *Et ne nos inferas in tentationem*, nisi ut ille qui insidiatur, vel certat extrinsecus, nulla irrumpat ex parte, nulla nos fraude decipiat, nullis nos subvertat machinis? Quando non tenet locum cordis, ubi fides habitat, ejectus est foras. Sed, *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilat, qui custodit eam* (Psal. cxxvi, 1). Nolite ergo de vobis ipsis præsumere, si non vultis foras ejectum diabolum intro iterum revocare. Absit autem ut diabolum mundi principem ita dictum existimemus, ut eam cælo et terræ dominari posse credamus. Sed mundus appellatur in malis hominibus, qui toto terrarum orbe diffusi sunt : sicut appellatur domus in his a quibus habitatur, secundum quod dicimus : *Bona domus est, vel mala domus est*; non quando reprehendimus, sive laudamus ædificium parietum atque tectorum; sed quando mores vel bonorum hominum vel malorum. Sic ergo dictum est, *princeps hujus mundi*, id est, princeps malorum hominum [Aug., malorum omnium], qui habitant in mundo. Appellatur etiam mundus in bonis, qui similiter toto terrarum orbe diffusi sunt : inde dicit Apostolus : *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi* (II Cor. v, 19). Hi sunt ex quorum cordibus princeps mundi ejicitur foras. Cum ergo dixisset : *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* :

VERS. 32. — *Et ego, inquit, si exaltatus fuero a terra, omnia traham post me*. Quæ omnia, nisi ex quibus ille ejicitur foras? Non autem dixit omnes, sed omnia; non enim omnium est fides (II Thess. iii, 2). Non itaque hoc ad universitatem hominum retulit, sed ad creaturæ integritatem, id est, spiritum et animam et corpus; et illud quod [Aug., quo] intelligimus, et illud quod [Aug., quo] videmus, et illud quod [Aug., quo] visibiles et contractabiles sumus. Qui enim dixit : *Capillus capitis vestri non peribit* (Luc. xxi, 18), omnia trahit post se. Aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutem possumus dicere : ex quibus omnibus, ait, nihil esse periturum, cum supra de suis ovibus loqueretur (Joan. x, 28). Aut certe omnia hominum genera, sive in linguis omnibus, sive in ætatibus omnibus, sive in gradibus honorum omnium, sive in diversitatibus ingeniorum omnibus, sive in artium licitarum et utilium professionibus omnibus, et quidquid aliud dici potest, secundum innumerabiles differentias quibus inter se, præter sola peccata, homines distant, ab excelsissimis usque ad humillimos, a rege usque ad mendicam : *Omnia, inquit, traham post me, ut sit caput eorum, et illa membra ejus*. Sed si exaltatus, inquit, fuero a terra, hoc est, cum exaltatus fuero : non enim dubitat futurum esse quod venit implere.

Hoc refertur ad illud, quo superius ait : Si autem *A.* mortuum fuerit granum, multum fructum affert (Joan. XII, 24). Nam exaltationem suam quid aliud dixit, quam in cruce passionem? Quod et ipse evangelista non tacuit; subjunxit enim, et ait : (VERS. 33, 34.) *Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba : Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum, et quomodo tu dicis : Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis?* Memoriter tenuerunt quod Dominus dicebat assidue Filium hominis se esse. Nam hoc loco non ait : si exaltatus fuerit a terra Filius hominis : sed sicut superius dixerat, quando nuntiati sunt gentiles illi, qui eum videre cupiebant : *Venit hora, ut glorificetur Filius hominis.* Hoc itaque isti animo retinentes, et quod nunc ait : *Cum exaltatus fuero a terra,* mortem crucis intelligentes, quæsierunt ab illo, et dixerunt : *Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum : et quomodo tu dicis : Oportet exaltari Filium hominis?* Si enim Christus est, inquit, manet in æternum : si manet in æternum, quomodo exaltabitur a terra? Id est, quomodo crucis passione morietur? Hoc enim eum dixisse intelligebant, quod facere cogitabant. Non ergo eis verborum istorum obscuritatem aperuit infusa sapientia, sed stimulata conscientia. (VERS. 35.) *Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum lux in vobis est.* Nunc est, quod intelligitis [*Ms.*, intelligetis], quod Christus manet in æternum. *Ergo ambulate, dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant.* Ambulate, accedite, totum **587** intelligite, et moriturum Christum et victurum in æternum; et sanguinem fusurum quo redimat, et ascensurum in sublimia quo perducatur. Tenebræ autem vos comprehendunt, si eo modo credideritis Christi æternitatem, ut negetis in eo mortis humilitatem. *Et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.* Sic potest offendere in lapidem offensionis, et petram scandali, quod fuit Dominus cæcis Judæis (*I Petr.* II, 8); sicut credentibus lapis quem reprobaverunt ædificantes, factus est in caput anguli (*Psal.* CXVII, 22). Hinc indignati sunt credere in Christum, quia eorum impietas contempsit mortuum, risit occisum; et ipsa erat mors grani multiplicandi, et exaltatio trahentis post se omnia.

VERS. 36. — *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.* Cum aliquid veri auditum habetis, credite in veritatem, ut renascamini in veritate. *Hæc locutus est Jesus, et abscondit se ab eis.* Non ab eis qui credere et diligere cœperant; non ab eis qui cum ramis palmarum et laudibus obviam venerant; sed ab eis qui videbant et invidebant, quia nec videbant, sed in lapidem illum cæcati [*Aug.*, cæcitate] offende-
bant. Cum autem se abscondisset Jesus ab eis qui illum occidere cupiebant, (quod sæpe propter oblivionem commonendi estis), nostræ infirmitati consuevit, non suæ potestati derogavit. »

• Ex S. Aug., tract. LIII, num. 2-13.

• Apud Augustinum hæc verba ita interponuntur :

Prænuntiata Dominus Christus passione sua in exaltatione crucis (quod Judæi intelligentes, quæstionem proposuerunt quomodo diceret se esse moriturum, cum ex lege audierint, quod Christus manet in æternum), deinde intulit evangelista, et ait : (VERS. 37, 38) *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum. Ut sermo Isaie prophete impleretur, quem dixit : Domine, quis credidit auditui nostro? Et brachium Domini cui revelatum est (Isai. LIII, 1)? Quis, pro raritate posuit, quia quod sancti prophete a Deo audierunt et populo prædicaverunt, paucissimi crediderunt. In eo quod ait, Brachium Domini cui revelatum est? « ubi satis ostendit brachium Domini, ipsum Dei Filium nuncupatum; non quod Deus Pater figura determinetur carnis humanæ, eique Filius tanquam membrum corporis hæreat, sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachium Domini dictus est. Sicut enim tuum brachium per quod operaris, sic Dei brachium dictum est ejus Verbum, quia per Verbum operatus est Deus mundum. Cur enim homo brachium, ut aliquid operetur, extendit, nisi quia non continuo fit quod dixerit? Si autem tanta potestate prævaleret, ut sine ullo corporis motu sui quod diceret, fieret, brachium ejus esset verbum ejus. Sed Dominus Jesus Dei Patris unigenitus Filius, sicut non est paterni corporis membrum, ita non est cogitabile, vel sonabile ac transitorium verbum : quia cum omnia per ipsum facta sunt, Deus erat Verbum [*Aug.*, Dei Verbum erat]. » Quem evangelista Verbum nominavit esse apud Deum, hunc propheta brachium Domini nominavit. Dum brachium Domini audiamus, Dei virtutem, et Dei sapientiam Christum agnoscamus, per quem facta sunt omnia. *Omnia enim in sapientia fecisti (Psal.* CIII, 24), dicit Psalmista. « Non est enim ipse qui Pater, sed unum sunt ipse et Pater, et æqualis Patri, ubique totus. Hic quæstio difficilis oritur quid fecissent Judæi mali; vel quæ culpa illorum esset, ut non crederent, si necesse erat ut sermo Isaie prophete impleretur, quem dixit : Domine quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? Cui quæstioni respondemus, Dominum præscium futurorum per prophetam prædixisse infidelitatem Judæorum : prædixisse tamen, non fecisse. Non enim propterea quemquam Deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata jam novit. Ipsorum enim præscivit peccata, non sua; non cujusquam alterius, sed ipsorum. Quapropter si ea, quæ ille præscivit, ipsorum non sunt, ipsorum non vera præscivit. Sed quia illius præscientia falli non potest, sine dubio non alius, sed ipsi peccant, quos Deus peccatores [*Aug.*, peccaturos] esse præscivit. Fecerunt ergo peccatum Judæi, quod eos facere non compulit, cui peccatum non placet : sed facturos esse prædixit, quem nihil latet. Sed ea quæ sequuntur Evangelii verba plus urgent, et profundior quæstionem faciunt. Dicitur enim **588** hic, quasi causa sit Deus « Quapropter si ea, quæ ille præscivit ipsorum, non sunt ipsorum, non vere ille præscivit. »*

incredulitatis illorum, qui illorum oculos excæcavit et cor induravit. Hoc omnino de Deo dicitur, non de diabolo. Sed causa quærenda est cur propheta dixisset hoc Deum fecisse: quam eo donante quantum poterimus, exponemus. Non poterant credere, quia hoc propheta prædixit: [hoc autem propheta prædixit], quia Deus hoc futurum esse præscivit. Quare autem non poterant, si a me quæretur, cito respondeo: Quia nolebant: malam quippe eorum voluntatem prævidit Deus, et per prophetam prænuuntiavit ille, cui abscondi futura non possunt: et hanc excæcationem vel indurationem malam eorum meruisse voluntatem [*Ms.*, mala.... voluntate]. Sic enim excæcat, sic obdurat Deus, deserendo et non adjuvando, quod occulto nobis iudicio facit, sed nunquam injusto. Cum ergo Apostolus hanc ipsam difficillimam quæstionem tractaret, ait: *Nunquid iniquitas est apud Deum (Rom. ix, 14)? Absit. Si ergo absit ut sit iniquitas apud Deum, sive quando adjuvat, misericorditer facit; sive quando non adjuvat, iuste facit; quia omnia non temeritate, sed iusto iudicio facit. Porro si iudicia sanctorum iusta sunt, quanto magis sanctificantis et iustificantis Dei? Iusta ergo sunt, sed occulta. Ideo cum quæstiones huiusmodi in medium venerint, quare alius sic, et alius sic iudicetur; quare ille Deo deserente excæcetur, ille Deo adjuvante illuminetur: non nobis iudicium de iudicio tanti iudicis usurpemus, sed contremiscentes exclamemus cum Apostolo: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quam inscrutabilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ipsius (Rom. xi, 33)! De talibus vero quæstionibus vel iudiciis Dei, admonentem audiamus Scripturam atque dicentem: *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne perscrutatus fueris (Eccl. iii, 22). Perveniamus ergo in viam fidei, hanc perseverantissime teneamus: ipsa perducit ad cubiculum regis, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi. Non enim Dominus ipse Jesus Christus suis illis magnis et præcipue electis discipulis invidabat, quando dicebat: *Multa habeo vobis dicere, sed non potest illa portare modo (Joan. xvi, 12). Ambulandum est, proficiendum est, crescendo est, ut sint corda nostra capacia earum rerum, quas capere modo non possumus. Quod si nos ultimus dies proficientes invenerit, ibi discemus, quod hic non potuimus. Non itaque mirum est quia non poterant credere, quorum voluntas sic superba erat, ut ignorantes Dei iustitiam, et suam volentes constituere [*Ms.*, vellent statuere], sicut de illis dicit Apostolus, iustitiæ Dei non essent subjecti (Rom. x, 3). Quia enim non ex fide, sed tanquam ex operibus tumuerunt: ipso suo tumore cæcati, offenderunt in lapidem offensionis. Sic autem dictum est, *non poterant credere*, ubi intelligendum est, quod nolebant: quemadmodum dictum est de Domino Deo: *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare se ipsum non potest (II Tim. ii, 13). Sicut laus est voluntatis divinæ [quod illos salvos fieri voluit], ita quod illi*****

A non poterant credere, culpa est voluntatis humanæ. Hoc de Judæis qui excæcati et indurati sunt, Deus præscivit, atque in ejus spiritu propheta prædixit. Quod vero addidit: *Et convertantur, et sanem eos*, utrum subaudiendum sit [*Aug. add.*, non], id est, non convertantur, connexa desuper sententia, ubi dictum est, *Ut non videant oculis, et intelligant corde*: quia et hic utique dictum est, ut non intelligant; et ipsa enim conversio de illius gratia est, cui dicitur: *Deus virtutum converte nos (Psal. lxxix, 4)*. An forte et hoc de supernæ medicinæ misericordia factum intelligendum est, quoniam perversæ et superbiæ voluntatis erant, et iustitiam suam constituere volebant, ob hoc [*Ms.*, ad hoc] desererentur, ut cæcarentur; ad hoc excæcarentur, ut offenderent in lapidem offensionis, et implerentur facies eorum ignominia: ita humiliati quærerent nomen Domini, et non suam iustitiam qua inflatur superbus: sed iustitiam Dei qua iustificatur impius? Hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de suo scelere compuncti, in Christum postea crediderunt, pro quibus et ipse oraverat, dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34)*. » Sequitur:

VERS. 42, 43. — *Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Phariseos non confitebantur, ut de synagoga non ejicerentur: dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.* « Videte quæmodo notaverit evangelista et improbaverit [quosdam] quos tamen in eum dixit credidisse: qui in hoc 589 ingressu fidei si proficerent, amorem quoque humanæ gloriæ proficiendo superarent, quem superaverat Apostolus dicens: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Galat. vi, 14)*. Ad hoc enim et ipse Dominus crucem suam, ubi eum dementia superbiæ impietatis irrisit, in eorum qui in illum crederent, frontibus fixit, ubi est quodammodo sedes verecundie, ut de nomine ejus fides non erubescat, et magis Dei gloriam, quam hominum diligant. »

« Loquente Domino Jesu Christo apud Judæos, et tanta miraculorum signa faciente, quidam crediderunt, predestinati in vitam æternam, quos etiam vocavit oves suas; quidam vero non crediderunt, nec poterant credere, eo quod occulto nec tamen injusto iudicio Dei fuerant excæcati; » alii vero palam credentes, et cum raris palmarum occurrentes; alii vero occulte credentes, sed propter Phariseos non confitentes, quos evangelista notavit, cum dixit: *Dilexerunt gloriam hominum magis quam gloriam Dei.* Gloria Dei est publice confiteri Christum, sicut martyres sancti fecerunt, de quibus alio in loco ipse Dominus ait: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo (Matth. x, 32)*. Qui confitetur Christum in confessione laudis, confitebitur, id est laudabitur a Christo coram Deo Patre. His ita se habentibus, et sua jam propinquantem passione.

a Ex S. Augustino, tract. LIV, num. 1-8.

VERS. 44, 45. — *Jesus clamavit et dixit : Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me; et qui videt me, videt eum qui me misit.* « Jam dixerat quodam loco : *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui me misit* (Joan. vii, 16). Ubi intelleximus eum doctrinam suam dixisse Verbum Patris, quod est ipse; et hoc significasse dicendo : *Doctrina mea non est mea, sed ejus qui me misit*, quod a seipso ipse non esset, sed haberet a quo esset. Deus enim de Deo, Filius Patris : Pater autem non Deus de Deo, sed Deus Pater Filii. Nunc autem, quod ait : *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me*, quomodo intellecturi sumus, nisi quia homo apparebat hominibus, cum lateret Deus? Et ne putarent hoc eum esse tantummodo quod videbant, talem ac tantum se volens credi, qualis et quantus est Pater, qui credit in me, inquit, non credit in me, id est quod videt, sed in eum qui misit me, id est in Patrem. Sed qui credit in Patrem, necesse est ut eum credat Filium habere; » et dum eum Patrem credit æternum, credit et Filium habere coæternum sibi, et consubstantialem sibi. Propterea dixit : *Qui credit in me, non credit in me* : nolens ut totum quod de Christo creditur secundum hominem crederetur. Ille bene credit in me qui secundum id quod videt me non tantum credit in me; sed secundum id quod videt me æqualem esse Patri; « ac ne putaretur sic voluisse intelligi Patrem, tanquam patrem multorum filiorum per gratiam regenerantium, non unci Verbi æqualis sibi, continuo subjicit : *Et qui videt me, videt eum qui misit me.* » Usque adeo enim nihil distat inter eum et me, ut qui me videt, videat eum qui misit me. Hæc visio, intellectualis, non carnalis debet intelligi, quæ modo in laude est sanctorum, post resurrectionis ultimæ diem in specie [Ms., in re] æternæ beatitudinis erit, de qua alibi ait : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8). Attendamus cætera.

VERS. 46. — *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Dixit quodam loco discipulis suis : *Vos estis lumen mundi : non potest abcondi civitas super montem constituta. Neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est* (Matth. v, 14). Non tamen dixit : *Vos lux venistis in mundum, ut omnis qui credit in vos, in tenebris non maneat.* Nusquam hoc legi posse confirmo. Lumina ergo sunt omnes sancti : sed credendo illuminantur ab eo, a quo si quis recesserit, tenebrabitur. Lumen autem illud quod illuminat, a se recedere non potest, quia incommutabile omnino est. Cum autem dicit : *Omnis qui credit in me, in tenebris non manet*, satis manifestat omnes se in tenebris invenisse : sed ne in eis tenebris remaneant in quibus inventi sunt, debent **590** credere in lucem

^a Aug. : « Ut eum necesse esset ex tempore habere, quod antea non habebat. Ita enim a Patre, quod

quæ venit in hunc mundum, quia per illam factus est mundus.

VERS. 47. — *Et si quis audierit, inquit, verba mea, et non custodierit ea, ego non judico eum.* « Audite, quomodo dicit Filius, *ego non judico eum*; cum dicat alio loco : *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio* (Joan. v, 22), nisi quia intelligendum est, quod sequitur : *Non enim veni, inquit, ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum?* Nunc ergo tempus est misericordix, postea erit judicii. Quia misericordiam, inquit, et judicium cantabo tibi, Domine (Psal. c, 4). Sed de ipso etiam futuro novissimoque judicio videte quid dicat : (VERS. 48) *Qui spernit me et non accipit verba mea, habet qui judicet eum. Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die.* Non ait : Qui spernit me et non accipit verba mea, ego eum non judico in novissimo die. » Venit enim Filius Dei ad salvandum, non ad judicandum. Ideo dixit, non judico eum, id est modo, in præsentem, sed judico eum in novissimo die. « Cum enim dixisset : *Qui spernit me et non accipit verba mea, habet qui judicet eum*; exspectantibus autem quisnam ille esset, secutus adjunxit : *Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die*, satis manifestavit seipsum judicaturum in novissimo die. Seipsum quippe locutus est, seipsum annuntiavit, seipsum januam posuit, qua ipse ad oves pastor intraret. Aliter itaque judicabuntur qui non audierunt, et aliter qui audierunt et contempserunt. *Qui enim sine lege peccaverunt, ait Apostolus, sine lege peribunt; et qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur* (Rom. ii, 12). (VERS. 49.) *Quia ego, inquit, ex me non sum locutus.* Ideo se dicit non locutum ex seipso, quia non est ex seipso. » Jam hoc sæpe diximus quod Filius a se non est, sed a Patre; ideo adjunxit : *Sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam et quid loquar.* Non enim locorum spatio, non syllabarum expressione, non vocali sono Pater Filio loquitur, ut Filius mandatum Patris audiat : sicut filius hominis ab homine audire solet, quid Pater mandet illi. « Sed unicus Filius est Verbum Patris et sapientia Patris : in illo sunt omnia mandata Patris. Neque enim mandatum Patris aliquando Filius nescivit, ut eum necesse esset ex tempore **D** habere quod accepit, ut nascendo acciperet, dederitque illi Pater gignendo ^a, quod non haberet : sed eum genuit vitam habentem. Sicut superius ait : *Sicut Pater habet vitam, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso*, id est genuit Filium, vitam habentem in semetipso : sic dicit hic, *sicut mandatum dedit mihi Pater.* Et quia æterna ipsa nativitas, nunquam non fuit Filius, qui est vita : et sicut est vita æterna, sic est qui natus est, vita æterna. Ita et mandatum, non quod Filius non habeat, Pater dedit; sed sicut dixi, in sapientia Patris, quod est Verbum Patris, omnia mandata sunt Patris. Sequitur enim :

habet accepit, ut nascendo acciperet, dederitque illi gignendo. »

VERS. 50. — *Et scio, quia mandatum ejus vita æterna est.* Si ergo vita æterna est ipse Filius, et vita æterna est mandatum Patris, quid aliud dictum est quam ego sum mandatum Patris? Proinde et id quod adjungit et dicit: *Quæ ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor*: non accipiamus, dixit mihi, quasi per verba [*Ms.*, quasi verbo. *Aug.*, quasi Pater verba] locutus sit unico verbo, aut egebat Dei verbis Dei verbum. Dixit ergo Pater Filio, sicut dedit vitam Filio: non quod nesciebat, vel non habebat, sed quod ipse Filius erat. Quid est autem: *Sicut dixit mihi, sic loquor*, nisi verbum loquor? Ita ille dixit ut verax, ita iste loquitur ut veritas. Verax autem genuit veritatem. Quid ergo jam diceret veritati? Non enim imperfecta erat veritas, cui verum aliquid adderetur. Dixit ergo veritati, quia genuit veritatem. Porro ipsa veritas sic loquitur, ut ei dictum est: sed intelligentibus, quos docet ut nacta [*Aug. et al.*, nata] est. Ut autem crederent homines, quod intelligere nondum

valerent, ex ore carnis verba sonuerunt et abierunt transvolantibus sonis; strepuerunt [*Aug.*, transvolantes soni strepuerunt] peractis morulis temporum suorum: sed res ipsæ, quarum signa sunt soni, tractæ quodammodo in eorum memoriam qui audierunt, etiam ad nos per litteras, quæ visibilia signa sunt, pervenerunt. **591** Non sic loquitur veritas: intelligentibus mentibus intus loquitur, sine sono instruit, intelligibili voce perfundit. Qui ergo potest in ea videre nativitatis ejus æternitatem, ipse illam sic audit loquentem, sicut ei dixit Pater, quod loqueretur. Excitavit nos ad magnum desiderium interioris dulcedinis suæ: sed crescendo capiamus, ambulando crescamos, proficiendo ambulemus, ut pervenire possimus, per seipsum ad seipsum, seipso docente nos et promittente nobis: *Ego sum via, et veritas, et vita.* Via quærentibus, veritas inventientibus, vita permanentibus.

LIBER SEXTUS.

Charissimæ in Christo sorori Gislae [*Al.*, Gislanae], et filiae Deo votæ Columbæ, humilis levita Alcuinus salutem ^a.

Ad solatium sanctitatis vestrae hunc libellum direxi, comatico sermone dictatum, ut eum habeatis his diebus, ad exercendam in eo vestram sanctam devotionem: quia optimum est in tali studio hos sanctissimos peragere dies, et maxime in beati Joannis evangelistæ Evangelio, in quo sunt altiora mysteria Divinitatis; illius quoque Evangelii sanctissima verba Domini nostri Jesu Christi, quæ locutus est ea nocte qua tradi voluit pro mundi salute. Totius forsitan Evangelii expositionem direxi [direxissem] vobis, si me non occupasset domini regis præceptum in emendatione Veteris Novique Testamenti. Tamen, Deo auxiliante, et vita comite, coeptum opus secundum opportunitatem temporis explevero, vestroque nomini consummatum dedicavero. Nunc vero in præsentem deprecor ut nostri nominis habeatis memoriam in sanctisacris [*Forte*, sacrosanctis] orationibus vestris; et hoc tempus sanctissimum in servitio sanctitatis, et religione castissimæ vitæ, et in lectionis studio prospere peragatis, quatenus ad sanctum Pascha pervenientes, condignis laudibus resurrectionem Domini nostri celebrare valeatis. Opto vos semper valere, et in omni pietatis exercitio florere, charissimæ dominæ.

CAPUT XXXII.

Surgens a cœna lavit pedes discipulorum, exemplum se dedisse dicens, ut ipsi conservis faciant, quod omnium Dominum fecisse probantur.

CAPUT XIII, VERS. 1. — *Ante diem autem festum*

^a De hac epistola et de tempore quo scripta est, recole quæ diximus in monito his commentariis præ-

Pascha, sciens Jesus, quia venit hora ejus, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem. ^b Pascha, fratres, non sicut quidam existimant Græcum nomen est, sed Hebræum. Pascha transitus dicitur in sua lingua, propterea quia tunc primum Pascha celebravit populus Dei, quando ex Ægypto fugientes Rubrum mare transierunt (*Exod. xiv, 29*). Quæ figura in Christo secundum veritatem impleta est, dum per passionem crucis transiret ex hoc mundo ad Patrem. Ita nobis transeundam est ab hoc mundo ad Patrem, a temporalibus ad æterna, ab iniquitate ad justitiam, a deceptore diabolo ad salvatorem Christum. *Cum dilexisset suos qui erant in mundo, usque in finem dilexit eos.* Utique ut et ipsi de hoc mundo, ubi erant, ad suum caput, quod hinc transiisset, **592** ejus dilectione transirent: *In finem*, id est in æternum, dilexit eos. Vel in finem, in Christum, quia finis legis Christus est. (*Vers. 2.*) *Et cœna jam facta.* Non ita debemus intelligere cœnam factam, velati jam consumptam [*Aug.*, consummatam] atque transactam: adhuc enim cœnabatur, cum Dominus surrexit et pedes lavit discipulis suis. Nam postea recubuit, et buccellam suo traditori dedit. Cœna ergo facta, dictum est [*Ms.*, cœna ergo dicta est], jam parata, convivantibus discipulis cum magistro. *Cum diabolus jam misisset in cor ut traderet eum Judas Simon Scariothis.* Si quæris quid missum sit in cor Judæ? Ille utique, ut traderet eum. Missio ista spiritalis suggestio est: non in aures corporalibus sonis, sed in cor consentientis iniqua; sicut enim bonas cogitationes benignus Spiritus immittit, sic etiam malas cogitationes malignus spiritus suggerit. Sed in-

misso. Hanc non habet cod. ms. S. Emmeramni.

^b Ex S. Aug., tract. LV, num. 4-7.

terest, quibusnam earum mens humana consentiat, A
divino auxilio vel deserta per meritum, vel adjuta
per gratiam. » Sine fide proditor iste venit ad convi-
vium, non credens Deum esse, quem tradere cogita-
bat. « Videbatur et tolerabatur : in eo quem falli
putabat, fallebatur ; » cujus malitia bonitas Dei ute-
batur ad salutem aliorum.

VERS. 3. — « *Sciens quia omnia dedit ei Pater in
manus. Ergo et ipsum traditorem. Nam si cum in
manibus non haberet, non utique illo uteretur ut
vellet. Sciebat enim Dominus quid faceret pro ami-
cis, qui patienter utebatur inimicis. Sciens etiam
quia a Deo exivit, et ad Deum vadit : nec Deum, cum
inde exiret ; nec nos deserens, cum rediret. (VERS. 4.)
Surgit a cæna, et ponit vestimenta sua. Locuturus
evangelista de tanta Domini humilitate, prius ejus B
celstudinem voluit commendare. Ad hoc pertinet
quod ait : *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus.*
Cum ergo ei omnia dedisset Pater in manus, non
Dei Domini, sed hominis servi implevit officium.
Tanta est quippe humanæ humilitatis utilitas, ut
eam suo commendaret exemplo etiam divina su-
limitas. » *Surgit a cæna*, descendit de cœlestibus ; *po-
suit vestimenta sua*, id est senetipsum exinanivit.
(VERS. 5.) *Cum accepisset linteam, præcinxit se*, for-
mam servi induens. *Mittit aquam in pelvem*, id est,
fudit sanguinem suum in terram, ut mundaret in se
credentium vestigia, quæ terrenis peccatis sordida
suerant ; et extergeret linteo quo erat præcinctus, id
est corporis sui linteo quo erat præcinctus, purgaret :
quia tota illa ejus passio, nostra est purgatio. Dum C
formam servi accepit, non quod habebat dimisit, sed
quod non habebat assumpsit.*

VERS. 6. — *Venit ergo ad Simonem Petrum.* « Non
ita intelligendum est, quasi aliorum pedibus lavatis,
venisset ad primum apostolorum, sed quia inde pri-
mum cœpit. » Ideo expavescit Petrus, ut Dei Filius
pedes ei lavaret, Dominus servo, Deus homini.
« Quando ergo pedes discipulorum lavare cœpit,
venit ad eum a quo cœpit, id est ad Petrum : et tunc
Petrus, quod etiam quilibet eorum expavisset, expa-
vit atque ait : *Domine, tu mihi lavas pedes ?* » Tu Deus,
ego homo ; tu Dominus, ego servus ; tu Redemptor,
ego peccator. (VERS. 7.) *Quod ego facio, tu nescis
modo : scies autem postea.* Hujus facti mysterium D
necdum intelligis, sed postea intellecturus eris, quia
si te non laverò, non habebis partem mecum. (VERS. 8.)
*Dixit autem Petrus : Non lavabis mihi pedes in æter-
num. Æternum*, pro nunquam posuit : sed territus
responsione Domini subjunxit : (VERS. 9) *Domine
non tantum pedes, sed et caput, et manus.* « Quando
quidem sic minaris, lavanda tibi mea membra, non
solum ima non subtrahò, verum etiam prima sub-
sterno. Non [Ms., Ne] mihi neges capiendam tecum
partem, nullam tibi nego ablucendam mel corporis
partem. Respondit Jesus : (VERS. 10) *Qui lotus est,
non habet opus nisi pedes lavare, sed est mundus to-*

lus. Quomodo utrumque et mundus totus, tamen et
pedes ei lavandi sunt, » nisi quia mundus totus est
in lavacro sancti baptismatis, iterum pulvere terrenæ
habitationis sordidatur ? Unde et necesse habet iterum
lavari per gratiam [lavacri] divinæ pietatis, licet
prius eadem gratia esset totus mundatus, apostolo
Joanne attestante : *Si dixerimus quia peccatum non
habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non
est (I Joan. 1, 8).* « Quotidie igitur pedes lavat nobis,
qui interpellat pro nobis : et quotidie nos opus ha-
bere, ut pedes lavemus, in ipsa oratione Dominica
confitemur, cum dicimus : *Dimitte nobis debita nostra,
sicut et nos dimittimus* 593 *debitoribus nostris (Matth.*
vi, 12). » *Et vos mundi estis, sed non omnes.* Quod
evangelista sequentibus verbis exposuit. Ideo trans-
eamus ad cætera.

VERS. 12. — *Postquam ergo lavit pedes eorum, id
est, impleta redemptionis nostræ purgatione per san-
guinis sui effusionem, accepit vestimenta sua, tertio
die de sepulcro resurgens, et eodem corpore quo mo-
riebatur in cruce, immortalis factus est et vestitus.
Et cum recubisset iterum, ascendit in cœlum, in dex-
tera Dei sedens, et in majestate paternæ divinitatis
recumbens, unde iterum venturus est, judicare vivos
et mortuos. Sequitur enim : *Dixit eis : Scitis quid
fecerim vobis ?* Hoc enim ait quod ante præmiserat
[Ms., promiserat], dum Petro apostolo respondit :
Quod ego facio, nescis modo, scies autem postea. Nunc
est illud post, quod ante promisit.*

VERS. 13. — *Vos vocatis me Domine et magister,
et bene dicitis.* Utique, quia verum dicitis, sum et
enim. Non arrogantis typo, sed veritatis obsequio di-
xit, ego sum : (VERS. 14) *Si ergo ego lavi vestros pe-
des, Dominus et magister, et vos debetis alter alterius
lavare pedes.* Si ego Deus et Dominus dimisi vobis
peccata vestra, quanto magis et vos debetis alter
alterius peccata dimittere ? « Et hoc est quod Apo-
stolus ait : *Donantes vobismetipsis, si quis adversus
aliquem habet culpam (Coloss. iii, 13),* sicut et Domi-
nus donavit nobis, ita et nos [Aug., donavit vobis,
ita et vos]. Invicem itaque nobis delicta donemus, et
pro nostris delictis invicem oremus ; atque ita quo-
dammodo invicem pedes nostros lavamus [Ms. et
Aug., lavemus]. » Licet et hoc corporaliter charitatis
officio, et humilitatis exemplo aliquibus utiliter fa-
cere placeat, tamen spiritualiter in corde omnibus
agendum est, ut debita nostra in invicem dimittamus
nobis, sicut a Deo nostro nobis debita dimitti depre-
camur. Sequitur enim :

CAPUT XXXIII.

*Non esse servum majorem domino dicens, post testi-
monium Scripturæ a Juda se tradendum intincti
panis porrectione significat ; et discipulos multipli-
citer exhortatur.*

VERS. 16, 17. — *Amén, amén dico vobis : Non est
servus major domino suo, neque apostolus major eo
qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis*

^a Ex S. Aug., tract. lvi, num. 1-4.

^b Ex S. Aug., tract. lviii, num. 5.

ea. « Hoc ideo dixit, quia laverat pe' es discipulo- rum, magister humilitatis et ver'o et exemplo : » ut verbo et exemplo eos instrueret in charitatis officio. (VERS. 18.) *Non de vobis omnibus dico, id est, non vos omnes beatos dico. Ego scio quos elegerim, ad hanc beatitudinem, ut meorum sint sequaces præceptorum. Sed ut impleatur Scriptura : Qui manducat panem mecum, levabit contra me calcaneum suum.* Id est, calcabit me [Aug., conculcabit me]. Manducat panem, non ad salutem sibi, sed ad pœnam : quia manducavit, ut lateret proditor, non ut proficeret amator. Quid est quod alio loco dicit : *Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est* (Joan. vi. 71) ? et hic dicit : *Ego scio quos elegerim* ? Electus est ille Judas, non ad beatitudinem, sed ad proditionis perfidiam ob salutem mundi, non suam, quia dictum est de eo : *Melius esset homini illi, si non fuisset natus* (Matth. xxvi, 24). Isti vero de quibus modo dicitur [Ms., dixit] : *Ego scio quos elegerim, ad beatitudinem æternæ gloriæ electi sunt.* (VERS. 19.) « *Amodo, inquit, dico vobis priusquam fiat, ut credatis, cum factum fuerit, quia ego sum.* Id est, [ego] sum, de quo illa Scriptura præcessit, ubi dictum est : *Qui manducat mecum panem, levabit super me calcaneum* (Psal. xl, 10). » (VERS. 20.) *Qui accipit, si quem misero, me accipit : qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.* « Cum hæc dicebat, non unitatem naturæ divisit, sed mittentis auctoritatem ostendit. Sic utique [Aug., sic itaque] unusquisque eum qui est missus, accipiat, ut in illo eum qui misit, attendat : si ergo attendas Christum in Petro, invenies discipuli præceptorum. Si autem attendas Patrem in Filio, invenies Unigeniti-Genitorem : ac sic in eo qui missus est sine ullo accipis errore mittentem. » (VERS. 21.) *Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, et protestatus est, et dixit : Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me.* « ^b Turbavit eum imminens passio et periculum proximum, et traditoris impendens manus, cujus fuerat præcognitus animus. »

594 Turbatus est itaque spiritu, tanto scelere traditoris. Turbata est in eo nostra infirmitas, non sua potestas. Sicut pro nobis passus est, ita pro nobis turbatus est. Qui ergo potestate mortuus est, [potestate turbatus est] ne nostra perturbatio in desperationem cadat : sed [in] miserationem proximorum, vel in [veram] pœnitentiam peccatorum nostrorum vertatur ; quia illius perturbatio nostra est consolatio. *Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis hodie tradet me* « ^c Unus numero, non merito ; specie, non virtute ; commistione corporali, non vinculo spiritali ; carnis adjunctione, non cordis socius unitate. Quid est ex vobis, nisi, ex vobis exiturus est, qui tradet me ? (VERS. 22.) *Aspiciebant ergo discipuli ad invicem, hæsitantes de quo diceret.* Sic quippe in eis erat erga magistrum suum pia charitas, ut tamen eos humana alterutrum de altero simularet [Ms. et Aug., alterum de altero stimulare] infirmitas. Nota

fuit unicuique sua conscientia, sed alterius incognita.

VERS. 25. — *Erat autem recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus.* Quod dixerat, in sinu, paulo post dicit, *super pectus Jesu.* Ipse est Joannes, cujus est hoc Evangelium, sicut postea manifestatur. Erat enim hæc eorum consuetudo, qui sacras nobis litteras ministrarunt, ut quando ab aliquo eorum divina narrabatur historia, cum ad se ipsum veniret, tanquam de alio loqueretur ; et sic se insereret ordinationi [Aug., ordini] narrationis suæ, tanquam rerum gestarum scriptor, non tanquam sui ipsius prædicator. Hoc fecit et beatus Moyses ; ita de se ipso tanquam de alio cuncta narravit [Add. ex Aug., et ait : dixit Dominus ad Moysen] (Exod. vi, 1). « *Diligebat*, non præ omnibus unum, sed familiaris in omnibus unum. Quiddam in eo dilexit, quod in aliis non dilexit, id est, ut per pacem transiret [ex hac vita, non per passionem finiret] hanc vitam. *In sinu Jesu*, id est, in secreto, de quo illud mirabile et omnibus sæculis inauditum eructavit sacramentum : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.*

VERS. 24. — « *Innuendo autem huic Simon Petrus, et dicit ei.* Innuendo dicit, non loquendo ; significando, non sonando. Quid dicit innuendo ? Quod sequitur : *Quis est, de quo dicit ?* Hæc verba Petrus innuit : non sono vocis, sed motu corporis dixit. (VERS. 25.) *Itaque cum recubisset ille supra pectus Jesu.* Hic est utique pectoris sinus, sapientiæ secretum. *Dicit ei : Domine, quis est [qui tradet te] ?* (VERS. 26.) *Respondit ei Jesus : Ille est, cui intinctionem panem porrepero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simoni Scariothis. Post panem, tunc introivit in illum Satanæ.* Expressus est traditor, nudatæ sunt latebræ tenebrarum : bonum est quod accepit, sed malo suo accepit, quia male bonum malus accepit. « ^d Hinc enim docetur quam diligenter nobis cavendum sit, sic male accipere bonum. Multum quippe interest, non quid accipiat, sed quis accipiat : nec quale sit quod datur, sed qualis sit ipse cui datur. Intravit ergo post hunc panem Satanæ in Domini traditorem, ut sibi jam traditum plenus possideret, in quem prius intraverat, ut deciperet. « *Auxit enim peccatum traditionis presumptio sacramenti, cum hominis ingrati intrasset panis in ventrem, hostis in mentem : fortassis per panis intinctionem, illius significans fictionem, qui fictus ad cœnam venit amicus, et falsus ad magistrum [vadit] discipulus.*

« *Quod facis, fac citius.* Non præcepit facinus, sed prædixit Judæ malum, nobis bonum. Quid enim Judæ pejus, et quid nobis melius, quam traditus Christus ab illo ? *Citius* : hoc [verbum hoc] est plus parati ad passionem, quam irati ad vindictam. Non enim tam ad perniciem perferri se viendo dixit, quam ad salutem fidelium festinando, *quod facis, fac citius* : non quia in tua potestate est, quem tradas, sed quia hoc vult qui omnia potest. (VERS. 28, 29.) *Hoc autem*

^a Ex S. Aug., tract. lxx, num. 1-3.

^b Ex eodem, tract. lxx, num. 1.

^c Ex S. Augustino, tract. lxxi, num. 2-6.

^d Ex eodem, tract. lxxii, num. 1, 2, 3, 5.

nemo scivi discumbentium, ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant quia oculos habebat Judas, quia dixisset ei Jesus: Emne ea quæ opus sunt nobis ad diem factam, aut ut egenis aliquid daret. Habebat ergo et Dominus oculos, et a fidelibus oblata conservans, et suorum necessitatibus et aliis indigentibus tribuebat. Tunc primum ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, ubi intelligeremus, quod præcepit non cogitandum esse de crastino (Matth. vi, 34), non ad hoc fuisse præceptum, ut nihil pecuniæ servaretur a sanctis; sed ne Deo pro ista serviatur, et propter inopie timorem justitia deseratur. »

595 VERS. 30. — Cum autem accepisset ille buccellam, exiit continuo, erat autem nox. Erat autem ipse nox, qui exiit, et filius tenebrarum, et opera faciens tenebrarum. Exiit ergo ad suæ perditionis ministerium, et ad nostræ salutis [dispensationem; non nostræ salutis] considerationem, sed suæ negationis [Ms., negotiationis] intentione. Hinc impletur quod Psalmista ait: Dies diei eructat verbum, id est, Christus discipulis promebat verbum salutis: Et nox nocti indicat scientiam (Psal. xviii, 3), id est, Judas Judæis proditoris [Ms., proditoris] malitiam ostendit. Nunc majore intentione verba Domini consideranda sunt, quæ ipsa nocte ante traditionem coram [Ms., ante traditionem horam] discipulis singulariter loquebatur. Profundissima sunt in mysteriis; ideo ubi multum laboraturus est disputator, non remissus esse debet auditor. Altius consideranda sunt Altissimi dicta, qui occultat ut quæramus, et manifestat ut inveniamus. Ipse est qui claudit, et aperit: claudit ut quæramus: aperit ut inveniamus, ut inquisitor fructum accipiat sudoris sui; et largitor laudem et gratias bonitatis suæ habeat.

VERS. 31. — Dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo. Hic aliquid magnum significat in hac clarificatione. « Exiit Judas, et clarificatus est Jesus; exiit filius perditionis, et clarificatus est Filius hominis. Exeunte itaque immundo omnes mundi remanserunt, et cum suo mundatore manserunt. Tale aliquid erit, cum victus a Christo transiet [Aug., transierit] hic mundus, et nemo in populo Christi remanebit immundus: cum, zizaniis a tritico separatis, justii fulgebunt sicut sol in regno Patris sui (Matth. xiii, 43). » De hac clarificatione futura sanctorum locuturus, verbo præteriti temporis est usus; quia quod futurum in sanctis est, hoc in prædestinatione Dei factum esse dicitur. « Nunc clarificatus est Filius hominis; tanquam diceret: Ecce in illa mea clarificatione quid erit, ubi malorum nullus erit. Hic autem [Aug., Sic autem] non est dictum: Nunc significata est clarificatio filii hominis; sed dictum est, Nunc clarificatus est Filius hominis: quemadmodum non est dictum: Petra significabat Christum, sed, Petra erat Christus. Cum

^a Ex eodem, tract. lxiij, num. 2, 3.

^b Ex eodem, tract. lxxiv, num. 1-4.

^c Locus mutilus tam in Edit. quam Mss., qui ita fortassis restitui possit: « Potest tamen intelligi par-

autem dixisset, Nunc clarificatus est Filius hominis, a' junxit: Et Deus clarificatus est in eo. Ipsa enim est clarificatio Filii hominis, ut Deus clarificetur in eo. Non enim ipse in seipso [Aug., si enim non ipse in seipso], sed Deus in illo clarificatur, tunc illum Deus in se clarificat. Denique tanquam ista exponens, adjungit et dicit: Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso. Hoc est, si Deus clarificatus est in eo, qui non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit eum: (VERS. 32) Et Deus clarificabit eum in semetipso, ut natura humana, in qua est Filius hominis, quæ a Verbo æterno suscepta est, etiam immortalis æternitate donetur. Et continuo, inquit, clarificabit eum: resurrectionem scilicet suam, non sicut nostram in fine sæculi, sed continuo futuram, hac attestatione prædicens. » (VERS. 33.) Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Cum autem prædixit de clarificatione futuri regni sui, et de clarificatione resurrectionis suæ, quæ mox futura erat; « ne putarent ergo quod sic eum clarificaturus esset Deus, ut non eis conjungeretur ulterius ea conversatione, qua in terra erat cum eis; adhuc, inquit, modicum vobiscum sum; tanquam diceret: Continuo quidem resurrectione clarificabor, non tamen continuo ascensus in cælum, sed adhuc modicum vobiscum sum: » significans quadraginta dies, quibus erat cum discipulis, temporibus opportunis apparens illis. Potest tamen intelligi, quod parvum tempus illius tantummodo noctis, usque ad passionis horam cum discipulis se esse. « Est et alia divina præsentia, sensibus ignota mortalibus, de qua item dicit: Ecce ego vobiscum sum, usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). Hoc certe non est, adhuc modicum vobiscum sum; » sed est modicum vobiscum, vel ante passionis horam, vel post resurrectionem usque ad ascensionis gloriam. « Quid est quod post resurrectionem alio loco dixit discipulis suis: Hæc sunt verba quæ locutus sum vobis, cum adhuc essem **596** vobiscum (Luc. xxiv, 44), nisi cum adhuc essem in carne mortali, in qua estis et vos? Tunc enim, cum hæc diceret, in eadem carne suscitata [Aug., resuscitatus] erat, sed cum illis in eadem mortalitate jam non erat.

Queritis me, et sicut dixi Judæis, quo ego vado, vos non potestis venire: et dico vobis modo. Hoc est, modo non potestis. Judæis autem cum hæc diceret, non addidit, modo. Isti itaque non poterant venire tunc, quo ille ibat, sed poterant postea. Ideoque docens eos, quomodo idonei esse possent pergere, quo ille anteedebat: (VERS. 34) Mandatum, inquit, novum do vobis, ut diligatis invicem. Hi sunt gressus quibus sequendus est Christus; » hoc mandatum charitatis. « Innovat quippe audientem, vel potius obedientem, non omnis, sed ista dilectio, quam Dominus, ut a carnali dilectione distingueret, addidit:

vum tempus illius tantummodo noctis, usque ad horam passionis, quo cum discipulis esset. »

^d Ex S. Aug., tract. lxxv, num. 1, 2.

Sicut dilexi vos. Dilectio ista nos innovat, ut simus **A** homines novi, sed hæredes Testamenti Novi. Hæc dilectio populum novum colligit Christo. » Hæc et antiquos Patres innovabat, ut essent in Christum credentes, qui venturus erat redimere eos. « Audiant enim atque custodiant: *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* » omnes qui volunt fratres esse unici Filii Dei, qui seipsum in hac dilectione tradidit pro nobis. Nam et in hoc mandato illud mandatum est, quod prius ponitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, [et ex tota anima] et tota mente tua (Matth. xxii, 39, seq.)*: « seil bene intelligentibus utrumque invenitur in singulis. Nam et qui diligit Deum, non eum potest cohibere præcipientem, ut non diligat proximum [*Aug., contemnere præcipientem, ut diligit proximum*]; et qui sancte atque spiritaliter diligit proximum, quid in eo diligit, nisi Dominum [*Aug., Deum*] ? Ipsa est dilectio, ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit Dominus: *Sicut dilexi vos.* »

« Cum Dominus Jesus sanctam dilectionem, qua se invicem diligenter, discipulis commendaret, *dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis?* Sic utique hoc dixit magistro discipulus, et Domino servus, tanquam sequi paratus. Propterea quippe Dominus, qui ejus animum vidit, quare hoc interrogaverit, sic ei respondit: (VERS. 36) *Quo ego vado, non potes modo sequi*; tanquam diceret: Propter quod interrogas, non potes modo. Non ait, non potes; sed *non potes modo*; dilationem intulit, non spem tulit, et eandem spem, quam non tulit, sed potius dedit, sequenti voce firmavit, addendo atque dicendo: *Sequeris autem postea.* (VERS. 37.) *Respondit Petrus: Quare te non possum sequi modo? animam meam pro te ponam.* Quid in animo ejus esset cupiditatis, videbat; quid vero [virium] non videbat. Voluntatem suam jactabat infirmus, sed intendebat [*Ms., impendebat; Aug., inspiciebat*] valetudinem medicus; iste promittebat, ille prænoscebat; qui nesciebat, audebat; et qui præsciebat, docebat. » (VERS. 38.) *Respondit Jesus: Animam tuam pro me pones?* Quod promittis, modo non potes. Prius est anima pro te ponenda, ut possis postea animam tuam pro me ponere. « Quid tantum præsumis? Quid de te sentis? Quid esse te credis? Audi quid sis: *Amen, amen dico tibi: Non cantabit gallus, donec me ter neges.* Ecce quomodo [tibi] cito apparebis, qui magna loqueris, et te parvulum nescis. Qui mihi promittis mortem tuam, ter negabis vitam tuam. Nam timendo mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ. Quanta enim est vita confiteri Christum, tanta mors est negare Christum. » Hinc admonere oportet, ne quis de suis viribus confidat, dum ad unius ancillæ vocem tanta titubat columna; nec de suis desperare peccatis. Nam Petrus mortuus est negando, revixit plorando; mortuus, quia superbe ipse præsumpsit, revixit autem humiliter plorando, quia benigne respexit eum pietas Salvatoris. Sequitur enim:

^a Ex S. Aug., tract. LXXVI, num. 1.

597 CAPUT XXXIV.

Non turbetur cor vestrum, ait discipulis. Ego sum via, veritas, et vita. Qui videt me, videt et Patrem. Ego in Patre, et Pater in me. Quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam.

CAPUT XIV, VERS. 1. — *Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite.* « ^b Ne mortem tanquam homines timerent [*Beda, ne mortem sibi tanquam homini timerent*], et ideo turbarentur, consolatur eos, etiam Deum se esse contestans. Consequens est enim, ut si in Deum creditis, et in me credere debeatis: quod non esset consequens, si Christus non esset Deus. »

VERS. 2. — *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Quia merita eorum [*Ms., sanctorum*] diversa sunt, ideo in domo Patris mansiones multæ sunt. « Nullus eorum alienabitur ab illa domo, ubi mansionem pro suo quisque accepturus est merito. » Ideo non turbetur cor vestrum. Nam unus denarius omnibus in vinea laborantibus datur, id est, omnibus in Ecclesia per fidem laborantibus vita datur æterna. « Sed multæ mansiones, diversas meritum in una vita æterna significant dignitates, erique [*Deus*] omnia in omnibus, quia Deus charitas est. Sic enim quisque etiam ipse habet, cum amat in altero quod ipse non habet, quia regnat in omnibus unitas charitatis. » Sequitur: *Si quo minus dixissem vobis, quia vado parare vobis locum.* Si alicubi, [nisi] in domo Patris mansiones multæ essent, dixissem utique vobis. *Sed modo vado parare vobis locum.* [Quomodo ad illas mansiones membra pervenissent, si caput non præcessisset? Paravit nobis locum], dum pro nobis mortuus est et resurrexit, imo et ascendit in cælos: hæc omnia pro nobis fecit, ut nobis pararet locum in regno Patris sui. (VERS. 3.) *Et si abiero, et præparavero vobis locum, iterum veniam ad vos.* Si abiero per carnis absentiam, veniam per divinitatis præsentiam, in qua vobiscum ero usque in finem [*Ms., in consummationem sæculi*]. Vel etiam: Si abiero ascendendo ad cælos, veniam iterum judicare vivos et mortuos, quod angeli attestati sunt dicentes: *Hic Jesus qui assumptus est a vobis, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum (Act. i, 11).* Sequitur: *Et accipiam vos ad meipsum: ut, ubi sum ego, et vos sitis.* Hoc est, quod in sequentibus dixit: *Volo Patrem, ut, ubi ego sum, et isti sint mecum.* (VERS. 4.) *Et quo ego vado, scitis, et viam scitis.* Quo vado, id est, ad Patrem, scitis; et viam, qua venit ad Patrem, scitis. (VERS. 5.) *Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis, et quomodo possumus viam scire?* Videbatur ei nescire, quod Christus convicit eum scire, dum ait:

VERS. 6. — *Ego sum via, et veritas, et vita.* Quasi dixisset: Si me scitis, et viam scitis; et ego sum, ad quem itur, id est, veritas; et ego sum vita, in qua statis [*Al., statur*]. Si me scitis et viam scitis, et quo ibo scitis, et ubi mansuri [*Al., manseritis*]

^b Ex eodem, tract. LXXVII, num. 1, 2.

critis, scitis. Qui ad Patrem vadunt, per me vadunt; A et qui ad Patrem veniunt, ad me veniunt, quia ego et Pater unum sumus; et in me manent, quia *hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii, 3). Unde secutus est dicens: *Nemo venit ad Patrem nisi per me*. Exponens quid sit, quod ait: *Ego sum via*, statim subiungens: (VERS. 7) *Si cognovissetis me, utique et Patrem meum cognovissetis*: quia ego sum veritas, in vero Patre. *Et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum*. Si me spiritaliter cognoscitis, et vidistis, [illum cognoscitis et videtis] *quia ego et Pater unum sumus*, unum natura, non unum persona. (VERS. 8.) *Dicit ei Philippus*, hoc non intelligens: *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis*. Quasi aliquid melius esset Pater quam Filius, in cujus est visione sufficiens beatitudo. Quam vocem discipuli redarguit magister dicens:

VERS. 9. — *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me*. [Non cognovistis me] esse in Patre, et Patrem in me. *Philippe, qui videt me, videt et Patrem*. Qui me intelligit, utique et Patrem meum intelligit. ^a Sed ideo magister discipulum arguebat, quoniam cor postulantis videbat. Tanquam enim melior Pater esset quam Filius, ita Philippus Patrem nosse cupiebat: et ideo nec Filium 598 sciebat, quo melius aliquid esse credebat. Ad hunc sensum corrigendum dictum est: *Qui videt me, videt et Patrem. Quomodo tu dicis, ostende nobis Patrem?* Video quomodo a te dictum: non alterum quæris videre similem, sed illum putas esse meliorem.

VERS. 10. — *Non credis, quia ego in Patre, et Pater in me est?* Cur inseparabiles separatim desideras nosse? Deinde non ad solum Philippum, sed ad eos pluraliter loquitur: *Verba, quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor. Pater autem in me manens ipse facit opera*. ^b Quid est, a meipso non loquor, nisi a meipso non sum, qui loquor? Ei quippe tribuit quod facit, de quo est ipse qui facit. Pater enim Deus non est de aliquo: Filius autem Deus est quidem Patri æqualis, sed de Patre Deo; ideo ille Deus, sed non de Deo, et lumen, sed non de lumine: iste vero Deus de Deo, lumen de lumine. Denique adjungit, et ait: (VERS. 11, 12.) *Non creditis quia ego in Patre et Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite*. ^c Antea solum Philippum arguebat, nunc autem non ibi eum solum fuisse qui esset arguendus, ostenditur. *Propter opera ipsa*, inquit, *credite, quia ego in Patre et Pater in me est*. Neque enim si separati essemus, inseparabiliter operari ulla ratione possemus. ^d Sed quid est, quod sequitur?

Amen, amen dico vobis: qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado. ^e Non se extollat servus auper Dominum, nec discipulus super magistrum:

^a Ex S. Aug., tract. LXX, num. 3.
^b Ex eodem, tract. LXXI, num. 1-3.
^c Ex eodem, tract. LXXII, num. 1, 2.

majora quam ipse facit, dixit eos esse facturos; ^d sed sine illo, ut in sequenti^{us} dixit, quid potuerunt facere? ^e Sed quæ sunt tandem ista majora? An forte quod ægros ipsis transeuntibus, etiam eorum umbra sanabat? Majus est enim ut sanet umbra, quam simbria: illud per se, hoc per ipsos, sed utrumque ipse. ^f Vel majora sunt apostolorum opera in omnium gentium salute, quam Christi tantummodo in salute Judæorum, et hoc in paucissimis? Tamen utrumque et ille fecit, et salutem aliorum in Judæa [per se]; et salutem gentium per apostolos, sed et [per] alios quoque prædicatores. Unde subiungit, et ait: *Qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, [et majora horum faciet]*. ^g Non quo major sit magistro discipulus, vel Domino servus, vel adoptatus unigenito, vel homo Deo: sed quod per illos [ipse] dignaretur eadem majora facere. ^h

Unde majora facere potuissent, mox ostendit; dicens: *Qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet*, continuo secutus adjunxit: *Quia ego ad Patrem vado*. (VERS. 13.) *Et quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam*. Qui dixit *faciet*, post ait *faciam*, tanquam diceret: Non vobis hoc impossibile videatur, non enim poterit esse major me, qui credit in me. Ideo majora non per se faciet, sed per me, quia in me credit: nec est defectio potestatis, sed miseratio pietatis. Dives ergo, qui ab eo recessit tristis non recipiens verba salutis ^d. Apostolis igitur prædicantibus, multi divites pauperiem voluntate [Ms., voluntariam] secuti sunt. ^e Ita quod ab illo audiens unus non fecit, fecerunt multi, cum loqueretur per discipulos magister bonus. Ecce majora fecit prædicatus a credentibus, quam locutus audientibus: ^f sed hoc per prædicatores. Nunquid omnes, qui credunt in eum, prædicatores sunt? Tamen dicit, qui credunt in eum, opera facere majora. ^g In hoc opere fidei facimus opera Christi, quia et ipsum credere in Christum opus est Christi; Christus hoc operatur in nobis, non utique sine nobis. Prius ego facio præveniens gratiam [Ms., melius, gratia]; deinde et ipse faciet [Ms., facit] subsequens gratiam, quia ego facio, ut fiat [Ms., faciat]. Quæ opera, nisi ut ex impio justus fiat? ^h Fortassis majus est opera salutis nostræ nos per ipsum facere, quam verba salutis prædicare, quod ipse fecit sine nobis. Dum hæc dixit, sequitur: *Quia ego ad Patrem vado, et quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam*. In his verbis magnam spem promisit orantibus. ⁱ Sic ergo perrexit ad Patrem, ut non relinqueret indigentes, sed exaudiret petentes: ^j tamen non omnia petentes, sed quæ ad salutem pertinent petentium: ideo dixit: (VERS. 14) *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam*. Quid est, in nomine meo, nisi in nomine Salvatoris? Si petieritis quæ ad

^d Locus corruptus. Leg. S. Aug., loco citato.

^e Ex eodem, tract. LXXIII, num. 1-4.

599 salutem pertinent vobis, in nomine meo petieritis [*Ms.*, petitis]. « Quando enim nos delectant mala, et non delectant bona, rogare potius debemus Deum, ut nos delectent bona, quam ut concedantur mala, ut delectent mala. Qui ergo credit in eum, quodcumque petierit in nomine [ejus], quod prodest illis qui credunt in eum, hoc facit : quoniam hoc sicut Salvator facit. Si autem, qui in eum credit, aliquid per ignorantiam contra salutem suam petit, non in nomine Salvatoris petit : quia Salvator ei non erit, si quod ejus salutem impedit fecerit. Novit enim Salvator melius quid nobis prodest quam nosmetipsi. Ideo petendum est ut fiat voluntas ejus in nobis. » Continuo subjicit :

Ut glorificetur Pater in Filio. « Nullo modo igitur sine Patre Filius facit, nec Filius sine Patre. Facit ergo Pater in Filio, ut Filius glorificetur in Patre : et facit Filius in Patre, ut Pater glorificetur in Filio, quoniam in unum sunt Pater et Filius. » Sequitur :

CAPUT XXXV.

Diligentibus se discipulis, mandataque servantibus, Paraclitum a Patre mittendum promittit, mansurumque cum eis in æternum ; seque pacem dare eis, pacemque relinquere pollicetur.

VERS. 15, 16. — *Si diligitis me, mandata mea servate, et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis.* Quid est quod dicit, quod diligentibus Deum et servantibus mandata ejus Spiritus paraclitus daretur, dum Deus diligi et mandata ejus servari non possunt, nisi per Spiritum sanctum ? Quid est aliud, nisi ut qui per Spiritum sanctum diligit Deum, mereatur diligendo ut plus habeat, et plus habendo plus diligit ? « Paraclitus quippe consolator interpretatur, et Spiritus sanctus recte Paraclitus vocatur, quia corda fidelium, ne inter hujus sæculi adversa deficiant, cœlestis vitæ desideriis sublevari ac reficit. » Habebant itaque discipuli Spiritum sanctum, sed occulta quadam inspiratione, per quem Dominum diligebant, sed nondum habebant, sicut Dominus promittebat. Habebant siquidem occulte, quem postea quadam manifestatione habituri erant : id est, dum in ignis linguis venit, et sedit super eos, et linguis loquebantur magnificantes Deum. *Rogabo Patrem meum, et alium Paraclitum dabit vobis*, ostendens seipsum esse Paraclitum, « Habebant autem et prius Paraclitum, ipsum videlicet Dominum accum in carne commorantem, cum [*Beda*, cujus] et miraculorum dulcedine et ope prædicationis, ne propter infidelium persecutionem scandalizari possent, erigi et confortari solebant. » *Rogabo*, dixit, propter humanitatem, qui dat cum Patre per divinitatem. *Ut maneat vobiscum in æternum.* « In æternum namque manet cum sanctis, quos et in hac vita semper invisibiliter intus illustrabat, et in futuro ad contemplandam perpetuo speciem suæ majestatis introducit.

VERS. 17. — *Spiritum veritatis, quem mundus*

^a Ex *Beda* homilia in die Pentecostes.

^b Ex *S. Aug.*, tract. LXXV, num. 5.

non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Mundum autem appellat homines, mundi hujus amori deditos. » Mundus ergo eum accipere non potest, id est, mundiales homines, quia non habent invisibiles charitatis oculos, quibus solummodo Spiritus sanctus videri potest et sciri, et sciendo intelligi. *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit.* *Erit*, ut maneat in æternum. « Dominum namque Salvatorem et infideles ante passionem in carne viderunt ; sed quia Filius Dei esset, quia Paraclitus a Deo missus in mundum, non nisi fideles scire potuerunt : Spiritum autem sanctum neque oculis videre infideles, neque animo valebant cognoscere, quia non indutus humanitate discipulis apparuit, sed ita ad eos venire, ita apud eos maluit manere, ut in ipsis eorum cordibus gratissimam sibi sedem consecraret ; hoc est enim, quod ait : *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit.* Qui autem invisibiliter in hac vita manet cum electis, visibiliter utique [*Beda*, invisibiliter utique] eis gratiam suæ cognitionis exhibet. **600** (VERS. 18.) *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* Videbatur infidelibus quia moriens in cruce Dominus, discipulos relinqueret orphanos ; sed non reliquit eos orphanos, quibus et præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta ; et post dies decem assumptionis suæ Spiritus sancti illis de cœlo charismata donavit ; ubi ipsum Christum ad eos venisse nullus fidelium ambigit, qui inseparabilem sanctæ Trinitatis naturam virtute et operatione [*Beda*, virtutem et operationem] esse cognovit.

VERS. 19. — *Adhuc modicum, et me jam mundus non videt, vos autem videtis me.* Modicum erat usque ad tempus explendæ [*Beda et Ms.*, expletæ] passionis, ex quo illum reprobi videre non valebant. Soli etenim justis, qui morte illius erant contristati, gaudium resurrectionis ejus videre meruerunt. » *Quia ego vivo, et vos vivetis.* « ^b Quid est, quia ego vivo, et vos vivetis ? Cur de præsentis se dixit vivere, illos autem de futuro esse victuros, nisi quia vitam etiam carnis, utique resurgentis, qualis in ipso præcedebat, et illis est pollicitus secururam ? Et quia ipsius mox futura fuerat resurrectio, præsentis posuit temporis verbum, propter significandam celeritatem : illorum autem quoniam in sæculi differtur finem, non ait, *viviis*, sed *vivetis*. Duas ergo resurrectiones, suam scilicet mox futuram, et nostram in sæculi sine secururam, duobus verbis, præsentis temporis et futuri, eleganter breviterque promisit. » (VERS. 20.) *In illo die, inquit, vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis.* In quo die, nisi de quo ait : *Et vos vivetis ?* « ^c Noverant tunc apostoli esse Christum in Patre per unitatem individuae divinitatis ; noverant se esse in Christo, per susceptionem fidei et sacramentorum ejus ; noverant veraciter vere tunc esse Christum in Pa-

^c Ex *Beda* hom. citata.

tre, et in se esse Christum per dilectionem et observantiam mandatorum ejus; novit et hoc sancta Dei Ecclesia, sed longe melius et plenius in illa die de qua dixit: *Et vos vivetis*: in qua veraciter vivere incipiunt, hoc est, in die resurrectionis, quando eo perfectius cuncta quæ scienda sunt, sciunt, quo ipsum scientiæ fontem vicinius sine fine conspiciunt. » Ut autem omnibus hujus promissionem beatitudinis promitteret, non solummodo apostolis, mox subjungit: (VERS. 21.) *Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui me diligit. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* « Ubi omni intentione considerandum est, quia Christum vere diligere est ejus mandata servare: non ipsam dilectionem [solum] labilis profiteri, sed mandata Christi, quæ discendo habemus, operando servare: » *Qui habet, inquit, mandata mea, et servat ea, ille est qui me diligit,* « a qui habet in memoria, et servat in vita; qui habet in sermonibus, et servat in moribus; qui habet audiendo, et servat faciendo; aut qui habet faciendo, et servat perseverando, ipse est, inquit, qui diligit me. » « b Notandum quia cum præsentis temporis verbo diceret: *Qui autem diligit me*, adjecit de futuro: *Diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Diligit namque etiam nunc dilectores suos cum Patre Filius, sed nunc diligit ad hoc, ut recte vivant ex fide, quæ per dilectionem operatur: tunc ad hoc diligit, ut perveniant ad visionem veritatis, quam per fidem gustaverant. Non autem frustra addidit: *Et manifestabo ei meipsum.* » Se vero secundum humanitatem cunctis in judicio manifestabit: solis vero justis et sanctis divinitatis gloriam, in qua æqualis est Patri et Spiritui sancto, ad beatitudinem æternam percipiendam manifestaturus erit.

VERS. 22. — *Dicit ei Judas, non ille Scariothis: Domine, quid factum est; quia nobis manifestaturus es teipsum; et non huic mundo?* Interrogavit discendo causam veritatis. Iste est Judas cujus Epistola legitur in ecclesiis Christi, non ille trāditor. Ideo aliter interrogavit iste, aliter illo proditor, dum ait: *Nunquid ego sum?* Ille simulātor accessit ad mensam magistri, iste veritatis inquisitor interrogavit Dominum. Cui respondit Jesus: (VERS. 23.) *Si quis diligit me, sermones meos servabit.* « c Probatio ergo dilectionis, exhibitio est operis. Hinc in Epistola sua idem Joannes dicit: *Qui dicit quia diligo Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est* (I Joan. iv, 20). Vere enim diligimus Deum, si mandata ejus observamus, et a nostris 601 nos ad mandata illius voluntatibus [Ms., voluptatibus] coarctamus. » *Et Propter meus diligit eum.* Quia opera quæ Pater facit, hæc et similiter Filius facit; et qui diligit Filium, diligit et Patrem; et qui diligitur a Filio, diligitur a Patre. *Et ad eum veniemus, et mansionem apud eum*

A *faciemus.* Qui enim vere diligit Deum, nec tentationis tempore recedit ab amore Dei, ad hunc veniunt Pater et Filius spiritali accessione, et mansionem apud eum habent. Ille enim vere amat, cujus videlicet mentem delectatio prava ex consensu suo non superat. Nam tanto quisque a superno amore disjungitur, quanto inferius delectatur. « d Dilectio sanctos discernit a mundo, quæ facit unanimes habitare in domo. In qua domo facit Pater et Filius mansionem: qui donant et ipsam dilectionem, quibus donent in fine etiam suam manifestationem. » De qua manifestatione discipulus interrogavit, et audivit ad hanc manifestationem per dilectionem veniendum esse. (VERS. 24.) *Qui non diligit me, sermones meos non servat.* « Hi sunt qui Patrem et Spiritum sanctum nunquam vident: Filium autem, non ut beatificentur, sed ut judicentur, ad modicum vident: nec ipsum in forma Dei, ubi est cum Patre et Spiritu sancto pariter invisibilis: sed in forma hominis, ubi [Ms., in qua] esse mundo voluit patiendo contemptibilis, judicando terribilis. » *Et sermo quem audistis, non est meus; sed ejus qui misit me, Patris.* Quid est quod prius plurali numero *sermones* dixit, nunc autem singulari *sermonem*? Fortassis ut prædicationis [Ms., prædicationes] ibi sermones monstraret; hic vero seipsum, qui est Verbum Patris. Et ideo dixit non suum, quia a seipso non est, sed a Patre: sicut nec sua est imago, sed Patris; nec suus Filius, sed Patris. « Recte igitur auctori tribuitur quicquid facit æqualis, a quo ha' et hoc ipsum quod illi est indifferenter æqualis.

VERS. 25. — *Hæc locutus sum vobis apud vos manens.* Illa mansio, de qua superius dixit, spiritalis est, quæ solis sanctis datur: hæc vero de qua nunc dicit, corporalis est. De sua præsentia corporali tantummodo dixit, quam utrique, et justis et impiis videre potuerunt. « e Illa in æternum beatificat liberatos, hæc in tempore visitat liberandos. *Hæc, inquit, locutus sum vobis, apud vos manens.* Utique præsentia corporali, qua cum illis visibiliter loquebatur. » (VERS. 26.) *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcunque dixerit vobis.* Multa dixit audientibus infidelibus, quæ in eorum cordibus locum non invenērunt, quia Spiritus sanctus intus eos non docebat. Multa dicit quotidie per sanctos prædicatores; quæ audientes interius non recipiunt, quia Spiritus sanctus non suggerit eis interius, quæ audierunt exterius. De quo recte promittitur: *Ipsæ vos docebit omnia,* « f quia nisi idem Spiritus cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris. Nemo enim docenti homini tribuit quod ex ore docentis intelligit, quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. » Aliter itaque prædicantem Christum audierunt Judæi, aliter apostoli. Illi ad judicium, isti ad salutem:

a Ex S. Aug., loc. cit., num. 5.

b Ex Beda, loco citato.

c Ex S. Greg., hom. 30, num. 1.

d Ex S. Aug., tract. LXXVI, num. 2, 4, 5.

e Ex eodem, tract. LXXVII, num. 4.

f Ex S. Greg.; hinc illa citata, num. 3.

quia hos spiritus in animo docuit, quod foris audierunt in aure.

VERS. 27. — *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* In pace relinquo vos, in pace veniam ad vos. Hic relinquo, illic do. Sequentibus relinquo, pervenientibus do. « a Pacem relinquit nobis in hoc sæculo, pacem suam dabit nobis in futuro sæculo. Pacem relinquit nobis, ut nos invicem diligamus: pacem suam dabit nobis, ubi nunquam invicem dissentire possimus. » Quid est quod dicit: *Pacem meam do vobis*, et non dicit: *Pacem meam relinquo vobis*? Fortassis quia aliter nunc, aliter tunc pax erit; hic vero bella cum vitiis habemus, ideo non addidit *meam*: illic vero in æterna pace, æterna erit tranquillitas et concordia, et talis pax, qualem ille habuit cum seipso qui nullum habuit in seipso peccatum. B Non quomodo mundo *dat, ego do vobis*. Id est, non quomodo in mundo [*Ms.*, immundi] homines sæpe sibi in sua malitia concordant, sed quomodo qui sibi in saucitate concordant, et in Christi se charitate conjungunt.

602 VERS. 28. — *Non turbetur cor vestrum neque formidet. Audistis, quia dixi vobis: Vado et venio ad vos.* « b Hinc turbari et formidare poterat cor illorum, quod ibat ab eis, quamvis venturus esset ad eos: ne forsitan gregem lupus hoc intervallo invaderet, pastore absente. Sed a quibus homo abscedebat, Deus non relinquebat: et idem ipse Christus, et homo et Deus. Ergo ibat per id quod homo erat, et manebat per id quod Deus erat; ibat per id quod in uno loco erat, et manebat per id quod ubique Deus erat. Igitur Deus, qui nullo continetur loco, discedit ab eorum cordibus qui eum relinquunt moribus, non pedibus: et veniet ad illos qui convertuntur ad eum non facie, sed fide, et accedunt ad eum non carne, sed charitate. » *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia ego ad Patrem vado, quia Pater major me est.* Tanquam si diceret: Gaudere debetis, quia porto mecum consecrandam fragilitatem vestram. « Per quod igitur Filius non est æqualis Patri, per hoc erat iturus ad Patrem, a quo venturus est vivos judicaturus et mortuos: per illud vero quod est æqualis Patri, nunquam recessit a Patre, sed cum illo est, ubique totus, pari divinitate, quam nullus continet locus. » « Agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet, qua æqualis est Patri; humanam qua major est Pater: utrumque autem simul, non duo, sed unus Christus, ne sit quaternitas, sed Trinitas Deus. Sicut enim unus est homo, anima rationalis et caro, sic unus est Christus Deus et homo: ac per hoc Christus est Deus, anima rationalis et caro: Christum in his omnibus, Christum in singulis consistemus. Quis est ergo per quem factus est mundus? Christus Jesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Jesus, sed in forma servi. Item de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in

A inferno? Christus Jesus, sed in anima sola. Quis resurrectorus triduo jacuit in sepulcro? Christus Jesus, sed in carne sola. Dicitur ergo et in his singulis Christus; verum hæc omnia non duo, vel tres, sed unus est Christus. Ideo ergo dixit: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem*: quoniam naturæ humanæ gratulandum est, eo quod sic assumpta est a Verbo unigenito, ut immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, ut incorruptibilis pulvis sederet in dextera Patris. Hoc enim modo se iturum dixit ad Patrem: non profecto [*Aug.*, nam profecto] ad illum ibat qui cum illo erat; sed hoc erat ire ad eum, recedere a nobis; mutare atque immortale facere quod mortale suscepit ex nobis, et ad dexteram constituere Patris, et levare in cælum, per quod fuit in terra pro nobis. » Deinde ipse Dominus Jesus subjunxit:

VERS. 29. — *Et nunc dixi vobis, priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis.* « c Illud utique dicit, cum factum fuerit, quod eum post mortem visuri erant viventem, et ad Patrem ascendentem: quo viso, illud fuerant credituri quod ipse esset Christus Filius Dei, qui potuit hoc facere cum prædixisset, et prædicaret [*Aug.*, et prædicere], antequam faeret. » Poterant enim dubitare si Filius Dei esset, cum eum viderunt moriturum: sed cum viderunt eum surrexisse, credebant in quo antea dubitabant, et confirmata est fides in cordibus eorum quam illis prædixerat, qui et ore promisit quod facturus erat, et opere complevit quod ante prædixit. Deinde quid dicit: (VERS. 30) *Jam non multa loquar vobiscum, venit enim princeps mundi hujus*: « Quis, nisi diabolus? *Et in me non habet quidquam*; nullum scilicet omnino peccatum. Hic enim [*Aug.*, Sic enim] ostendit, diabolum principem esse peccatorum hominum, non creaturarum Dei. Et quotiescunque mundi figura in mala [*Aug.*, in mali] significatione ponitur, non ostendit nisi mundi istius amatores, et non Dei. Absit enim ut credamus principem esse cæli et terre, et creaturarum omnium quæ generaliter mundi [*Suppl.*, mundi nomine] appellantur. Totus itaque mundus servit suo creatori, non deceptor; redemptori, non interemptori: » et regitur dispensatione divina, non inimici versutia subvertitur, præter homines partis illius qui propria voluntate, non necessitate aliqua se subjiciunt diabolo. Unde et Apostolus ait: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, id est, adversus homines, sed adversus potestates, et rectores tenebrarum harum* (*Ephes. vi, 12*), id est, peccatorum, qui in tenebris manent iniquitatis. Quos rectores, angelos 603 esse desertores designat. Sed sunt qui per gratiam Dei non propriis meritis inde eruuntur, de quibus ait Apostolus: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate* (*Ephes. v, 8*). *Sed gratias Deo qui eruit nos, sicut idem dicit Apostolus, de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum clarita-*

a Ex S. Aug., loc. cit., num. 3.

b Ex S. Aug., tract. LXXVII, num. 1-5.

c Ex eodem, tract. LXXXI, num. 1, 2.

tis Filii sui [Ms., Filii claritatis suae] (Coloss. i, 13). A et ut plus ferat, purgabitur : et hoc non a se, sed a Deo, qui mundat corda nostra ut fructum ferre possint, et purgat spiritu charitatis ut plus fructificare valeant.

« In quo princeps hujus mundi, hoc est, tenebrarum harum, non habebat quidquam : quia neque cum peccato Deus venerat, nec ejus carnem de peccati propagine virgo pepererat. Et tanquam ei diceretur : Cur ergo morieris, si non habes peccatum, cui debebatur mortis supplicium? continuo subjecit : (VERS. 31) *Sed ut cognoscat mundus, quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.* Discumbens enim discumbentibus loquebatur. *Eamus* autem dixit; quò? nisi ad illum locum, unde fuerat tradendus. Est igitur morti traditus, qui nullum habebat meritum mortis : [sed] habebat ut moreretur. mandatum Patris. » Sequitur enim :

CAPUT XXXVI.

Se ipsum vitem, Patrem vero agricolam dicens, discipuloque palmites, ac sine se nihil eos facere posse testatur. Et multis locutionum modis alteram eis dilectionem inculcat, cujus merito possent, quodcumque petterint, impetrare.

CAPUT XV, VERS. 1. — *Ego sum vitis vera, et vos palmites.* Hanc similitudinem dicit per hoc, quod est caput Ecclesiae, nosque membra ejus. Cum esset in forma Dei aequalis Patri, factus est in forma servi mediator Dei et hominum homo Christus Jesus a (I Tim. ii, 5). « b Unius quippe naturae sunt vitis et palmites propter quod cum esset Deus, cujus naturae non sumus, factus est homo ut in illo esset vitis humana natura, unde nos homines palmites illius esse possemus. » Sicut enim ovis, agnus, leo, petra, lapis angularis per similitudinem dicitur Christus, ita et vitis per similitudinem dictus est. Sed quid est hoc, quod dixit, *vera*, nisi quia est et vitis falsa, de qua in Propheta legitur : *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienae (Jer. ii, 21; Isa. v, 4)?* quae dum facere uvae expectata est, fecit labruscas. [Vel ita : *Ego sum vitis vera*, id est sapientia, innocentia, justitia vera.] c. *Ego sum vitis vera; Pater meus agricola est.* « Secundum hoc ergo vitis Christus, secundum quod ait, *Pater major me est* : secundum id vero, quod ait, *ego et Pater unum sumus*, et ipse agricola est; nec talis quales sunt qui extrinsecus operando exhibent ministerium; sed talis ut det etiam intrinsecus incrementum. Nam neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus (I Cor. iii, 7). Et utique Deus est Christus; quia Deus erat Verbum, » et Verbum caro factum est. Factum est quod non erat, mansit quod erat. (VERS. 2.) *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum Pater.* Hoc est quod alio loco ait : *Jam securis ad radicem arborum posita est, omnis enim arbor non ferens fructum, excidetur et in ignem mittetur. Eum vero palmitem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat (Math. iii, 10).* Fert fructum, quia mundatus est ;

a Ms. : « Factus est in forma servitutis, unde nos palmites illius esse possumus. Sicut enim ovis, etc. » Intermedia sibi ommissa sunt.

et ut plus ferat, purgabitur : et hoc non a se, sed a Deo, qui mundat corda nostra ut fructum ferre possint, et purgat spiritu charitatis ut plus fructificare valeant.

VERS. 3. — *Jam vos mundi estis, propter verbum, quod locutus sum vobis.* Illic se ostendit agricolam esse, dum dixit, *mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.* « Quare non ait, *Mundi estis propter baptismum quo abluti estis*; sed ait : *Propter verbum, quod locutus sum vobis*; nisi quia et aquam verbum mundat? Detrahe verbum, et quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum. Unde ista tanta virtus aquae, ut corpus tingat [Aug., tangat] et cor abluat, nisi faciente verbo, non quia solum dicitur, sed quia creditur? » 604 Nam tria in Baptismo visibilia sunt, id est, corpus, aqua et sacerdos : tria invisibilia, anima, fides et Spiritus Dei [Ms., Spiritus sanctus], qui haec omnia operatur; ut fiat spiritualiter Filius Dei renatus ex aqua et Spiritu, qui fuit carnaliter filius peccati natus ex traduce primorum parentum carne. *Ego sum vitis vera, et vos palmites.*

VERS. 4. — *Manete in me, et ego in vobis.* Non eo modo illis in ipso manendum est, sicut ipse in illis. « d Utrumque enim prodest non ipsi, sed illis. Ita sunt quippe in vite palmites, ut viti non conferant, sed inde accipiant unde vivant et fructificare possint : ita vero vitis est in palmitibus, ut vitale alimentum subministret eis, non sumat ab eis. Ac per hoc utrumque prodest credentibus in Christum, manere in Christo, et Christum in illis. Unde secutus est, et ait : *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis.* Qui enim a semetipso se fructum existimat ferre, in vite non est; qui in vite non est, in Christo non est; qui in Christo non est, Christianus non est. » Omnis enim fructus boni operis ab illa radice procedit, qui nos sua gratia liberavit, et suo auxilio provelit, ut fructum plus afferre valeamus. (VERS. 5.) *Ego sum vitis vera, et vos palmites. Qui manserit in me, et ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere.* « Non dixit : *Parvum aliquid boni potestis sine me facere, sed omnino nihil.* Sive enim parvum bonum, sive multum, sine illo fieri non potest [sine quo nihil boni fieri potest]. Quamvis enim Christus vitis non esset, nisi homo esset, tamen istam gratiam palmitibus non praeberet, nisi etiam Deus esset. »

VERS. 6. — *Si quis in me, inquit, non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.* « Ligna itaque vitis tanto sunt contemptibilia si in vite non manserint, quanto gloriosiora si manserint. Unum e duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis : si in vite non est, in igne erit : ut ergo in igne non sit, maneat in vite. (VERS. 7.) *Si manseritis in me, inquit,*

b Ex S. Aug., tract. LXXX, num. 1, 2, 3.

c Annullis inclusa desunt in ms.

d Ex S. Aug. Tract. LXXXI, num. 1-4.

et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis. Manendo quippe in Christo, quid velle possunt nisi quod convenit Christo? Quid velle possunt manendo in Salvatore, nisi quod alienum non est a salute? Nec enim petere volunt, nisi quod expedit ad salutem. « Manentes autem in eo, cum verba ejus in nobis manent, quodcumque voluerimus, petamus, et fiet nobis. Quia si petimus, et non fit, non hoc petimus quod habet mansio in eo, nec quod habent [Ms., non hoc petimus, quod ad illud pertinet, ut maneamus in eo; nec quod suadent verba] verba ejus quæ manent in nobis: sed quod habet cupiditas et infirmitas carnis, quæ non est in eo, et in qua non manent verba ejus. Tunc enim dicenda sunt verba ejus in nobis manere quando facimus quæ præcepit, et diligimus quæ promisit.

• Magis magisque Salvator gratiam qua salvamur, discipulis loquendo commendans, (VERS. 8) *In hoc, inquit, clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli.* Si enim hæc gloria est Patris, ut fructum plurimum afferamus, et simus discipuli Christi, non hoc nostræ gloriæ tribuamus, tanquam hoc ex nobis ipsis habeamus. Ejus est enim hæc gratia, et ideo [in] hoc non nostra, sed ejus est gloria. A quo efficitur ut simus discipuli Christi, nisi ab illo cujus misericordia prævenit nos, ut velle subsequatur et posse, quæ ad id pertinent, ut perpetualiter maneamus in vite?

VERS. 9. — *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos, manete in dilectione mea.* « Ecce unde sunt vobis opera bona. Nam unde [vobis] essent, nisi quia fides per dilectionem operatur? Unde autem diligimus, nisi prius diligeremur? » Et unde illa dilectio Dei in nobis caset, nisi prius nos sua præveniret gratia in qua nos dilexit, cum essemus in peccatis, et convulsivæ nos Christo? « Quod autem ait: *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos*, non æqualitatem naturæ ostendit nostræ et suæ, sicut est Patris et ipsius; sed gratiam, qua est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus (I Tim. 11, 5). Mediatorem se ostendit, cum dixit: *Me Pater diligit, et ego vos.* Nam Pater utique diligit et nos, sed in ipso: quia in hoc clarificatur Pater, ut fructum afferamus in vite, hoc est, in Filio, et efficiamur ejus discipuli. *Manete, inquit, in dilectione mea.* Quomodo 605 manebimus? audi, quid sequatur. (VERS. 10.) *Si præcepta mea, inquit, servaveritis, manebitis in dilectione mea.* In hoc enim apparebit, quod in dilectione mea manebitis, si præcepta [mea] servaveritis. Nemo se fallat dicendo quod eum diligit, si ejus præcepta non servat. Nam in tantum eum diligimus, in quantum ejus præcepta servamus: in quantum autem minus servamus, tantum minus diligimus. Quid est quod dixit: *Manete in dilectione mea*, nisi manete in gratia mea? Et quid est: *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*, nisi ex

^a Ex eodem, tract. LXXXII, num. 1-4.

^b Al., « Quid est ergo ille homo ex virgine natus, nisi quod Deus susceptor est ejus? Deus enim erat

A hoc scietis quod in dilectione mea qua vos diligo manebitis, si mea præcepta servaveritis? Sed quid est illud quod adjungit: » *Sicut et ego præcepta Patris mei servavi, et maneo in ejus dilectione.* Quæ sunt præcepta Patris, nisi quæ ante dixit: *Et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio?* Quod Apostolus exponens ait: *Christus factus est obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen (Philip. 11, 8).* Sequitur: *Et maneo in ejus dilectione.* « De hac dilectione dixit, qua diligit cum Pater. Sed nunquid et hic gratia intelligenda est qua Pater diligit Filium, sicut gratia est qua nos diligit Filius, cum simus filii gratia, non natura [Ms., gratiæ non naturæ]: unigenitus autem natura, non gratia? » Manet ergo Filius in dilectione qua eum dilexit Pater, et ideo servavit præcepta ejus. « Nam dicendo, *sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos*, gratiam mediatoris ostendit. Mediator autem Dei et hominum, non in quantum Deus est, sed in quantum homo est Christus Jesus. Deus enim erat Verbum, unigenitus gignenti coæternus ^b: sed ut mediator daretur nobis, per ineffabilem gratiam Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.

VERS. 11. — *Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur.* [In vobis sit verbum meum, impleatur gaudium vestrum]. Quid est, *gaudium meum in vobis sit*, nisi verbum meum in vobis impleatur? Quid est gaudium Christi in nobis, nisi salus nostra, propter quam factus est homo? « Et quid est gaudium nostrum, quod dicit implendum, nisi ejus habere consortium, » sicut in consequentibus dicit: *Volo Pater, ut ubi ego sum, et isti sint mecum?* « Gaudium igitur ejus de salute nostra, quod in illo semper fuit, cum præscivit et prædestinavit nos, cepit esse in nobis, quando vocavit nos: et hoc gaudium, merito nostrum dicimus, quo et nos beati futuri sumus. » Illius vero gaudium semper perfectum est, nec minui potest, nec habet quo crescat. « Hoc vero gaudium nostrum inchoatur in fide nascentium, implebitur in præmio resurgentium. » (VERS. 12.) *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* « Nam in superioribus dixit, dum de dilectione præcepit: *Mandatum novum do vobis*, modo dixit: *Præceptum meum.* Novum dixit, ne in vetustate nostra perseveremus: hic dictum est, *meum*, ne contemnendum putemus. » Repetitio vero hujus mandati [commendatio] est, quia sine charitate nullum præceptum Deo est acceptabile, de qua et Apostolus ait: « *Plenitudo legis est charitas (Rom. XIII, 10).* Ubi ergo charitas est, quid est quod possit deesse? Ubi autem non est, quid est quod possit prodesse (I Cor. XIII, 15)? Nemo diligit qui non credit, nemo desperat qui diligit. » Et hæc tria sunt, spes, fides et charitas, in quibus Christiana religio con-

unigenitus Dei Patris Filius. Sed ut, etc. » Vid. Aug. l. cit. n. 4 in fine.

^c Ex S. Aug., tract. LXXXIII, num. 1-3.

sistit : sed majus his charitas, quia non præterit, sed permanet. Hic incipit, sed illic perficitur, ubi permanet. « Hoc ergo præceptum Domini teneamus, ut nos invicem diligamus, et sic quidquid aliud præcepit, faciemus; quoniam quidquid est aliud, habemus. » Hujus dilectionis in seipso exemplum ostendit, et ideo subjunxit : *Ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos.* Ut quid enim nos dilexit Christus, nisi ut possimus regnare cum Christo? Ad hoc nos diligere debemus, ut habeamus Deum, et maneamus in Deo; et sic, qui se diligunt, Deum diligunt. Et hæc est dilectio, qua sit Deus omnia in omnibus. Sequitur :

606 VERS. 13. — *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Quid est quod Dominus noster Jesus Christus toties charitatis præcepta iteravit, nisi quia omne præceptum et omne opus bonum in sola charitate solidatur? « Præcepta ergo Dominica, et multa sunt et unum : multa sunt per diversitatem operis, unum in radice dilectionis. Hanc itaque charitatem veraciter habet, qui et amicum diligit in Deo, et inimicum diligit propter Deum. Ideo subjunxit : *Sicut ego dilexi vos*, id est, ad hoc amate, ad quod amavi vos. » Unde et in cruce positus oravit pro inimicis suis dicens : *Pater, ignosce illis* (Luc. xxiii, 34). *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* In hoc Christi dilectio supereminet in nos, quia venit ut animam suam poneret pro inimicis suis; ad hoc tamen ut ex inimicis faceret amicos. Sed non omnium est martyrium, tamen omnium beneficium est in fratres. Qui vero substantiam suam fratri in necessitate posito non tribuit, quomodo animam suam in persecutione daturus est pro fratre suo? Virtus vero hujus charitatis est, in pace sua distribuere pro Christi amore, ut possit in perturbatione seipsum tradere pro nomine ejus. (VERS. 14.) *Vos amici mei estis, si feceritis ea quæ ego præcipio vobis.* Magna est dignitas amicum esse Dei. Sed videndum est quibus gradibus ad hanc celsitudinem perveniatur. Subjungit : *Si feceritis ea quæ ego præcipio vobis.* Ac si aperte dicat : Gaudetis de culmine, pensate quibus laboribus venit ad culmen. Magna est misericordia largitoris nostri : servi non fuimus digni, et amici vocamur. Ideo [Al., Unde] subjungit : (VERS. 15) *Jam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus.* Aliud est servitium timoris, aliud amoris; quæ [duo] genera ipsa Veritas in hoc eodem Evangelio exprimit, dicens : *Servus non manet in domo in æternum, filius autem manet* (Joan. viii, 35). Filius vero servit patri propter amorem, servus autem propter timorem. De quo servitio modo Dominus dixit : *Jam non dico vos servos, sed amicos*, quia filii, non servi, ideo et amici. *Quia servus nescit quid faciat dominus [ejus] :* Nescit enim voluntatem domini sui, qui per timoris amaritudinem servit domino suo, et non per chari-

^a Ex Greg., hom. 27, num. 4, 2.

^b Ex eodem, loc. cit., num. 5.

tatis dulcedinem; quasi patri serviat. *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Quæ sunt omnia quæ audivit a Patre suo, quæ nota fieri voluit servis suis, ut eos perficeret amicos suos, nisi gaudia internæ charitatis, nisi illa festa superæ patriæ, quæ nostris quotidie mentibus per aspirationem sui amoris imprimit? Sed hæc cognitio, quæ nunc ex parte proficit, in illa plenitudine scientiæ perficietur, de qua Apostolus ait : *Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* (I Cor. xiii, 10). Hoc enim Dominus discipulis se fecisse dixit, quod cum facturum esse sciebat.

VERS. 16. — *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Hæc est ineffabilis [Al., affabilis] gratia quæ prævenit nos, ut simus amici ex servis. Ideoque nobis non subrepat superbia, quasi pro nostris meritis aliquid acceperimus, dum filii iræ fuimus. Nunc autem Filii Dei per gratiam effecti sumus, sine qua nihil possumus facere, ut paulo ante ipsa Veritas ait : *Sine me nihil potestis facere. Et posui vos, ut eatis, et fructum afferatis.* « Posui ad gratiam, plantavi ut eatis volendo, fructus afferatis operando. Eatibus enim volendo dixi, quia velle aliquid facere, jam mente iræ est. Qualem vero fructum afferre debeant, subdendo manifestat : *Et fructus vester maneat, ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.* » Nomen filii, Jesus est; Jesus autem Salvator vel etiam salutaris dicitur. Ille ergo in nomine Salvatoris petit, qui illud petit quod ad veram salutem pertinet; nam si id quod non expediat petimus, non in nomine Jesu petimus.

607 CAPUT XXXVII.

Eandem dilectionem instantius commendans, contemnendum dicit odium mundi. Prædicans quoque qualia pro ejus nomine sint passuri, et arguendum mundum a Paraclito de peccato, et de justitia, et de judicio manifestat.

VERS. 17. — *Hæc mando vobis, ut diligatis invicem.* « Merito itaque magister bonus dilectionem discipulis sic sæpe commendat, tanquam sola præcipienda sit, sine qua non possunt prodesse cætera bona, et quæ non potest haberi sine cæteris bonis quibus homo efficitur bonus. In [Al., Pro] hac autem dilectione, patienter debemus pro Domino mundi odia sustinere. Necessè est enim ut nos oderit, quos cernit nolle amare quod diligit. Sed non parum nos de seipso Dominus consolatur, qui cum dixisset : (VERS. 18) *Hæc mando vobis ut diligatis invicem*, adjecit atque ait : *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* » Non est discipulus super magistrum, adhæreant capiti membra; ut quod caput patiebatur prius, membra pati non recusent. (VERS. 19.) *Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret.* Aliter enim mundus intelligitur in sanctis, aliter in peccatoribus; aliter qui diligunt Deum, atque aliter qui diligunt hoc sæculum. « Nam mundi hujus

^c Ex S. Aug., tract. lxxxvii, num. 3.

nomine, sæpe Ecclesia designatur, sicuti est illud : *A Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi* (II Cor. v, 19). Itemque illud : *Non enim venit Filius hominis ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* (Joan. iii, 17). Totus mundus Ecclesia est, et totus mundus odit Ecclesiam. Mundus igitur o'it mundum, inimicus reconciliatum, damnatus salvatum, inquinatus mundatum. Sed iste mundus quem Deus in Christo reconciliat sibi, et qui per Christum salvatur, et cui per Christum peccatum omne per corpus [Aug., peccatum omne donatur] donatur, de mundo electus est. Denique cum dixisset, *Si de mundo essetis, mundus quod suum erat, diligeret*, continuo subiicit : *Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* Erant itaque de mundo, sed per gratiam electi sunt de mundo, ut non essent in mundo, in quo nati sunt de peccati radice : sed in quo reuati sunt per gratiam, ut non essent in mundo, sed electi de mundo. *Elegi vos de mundo*, dixit, ne quis in suis gloriatur meritis ; sed qui gloriatur, in Domino gloriatur (II Cor. x, 17).

VERS. 20. — *Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis : Non est servus major Domino suo : si me persecuti sunt, et vos persequentur ; si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt.* Perfectus magister revocat discipulos ad exemplum quod in se ostendebat, ut in prioribus legimus. Nunc autem exhortatur eos quatenus habeant in memoria sermonem magistri : *Non est servus major Domino suo.* Ille servum significat, qui sanctum habet timorem, et permanet in seculum seculi, et in quo est initium sapientiæ, et intellectus bonus omnibus facientibus eum (Psal. cx, 10) : ibi in superioribus illum demonstrat servum, de quo et dudum ait : *Servus non manet in domo in æternum.* Ille est servus qui pertinet ad timorem, quem foras mittit charitas, et non permanet in domo in æternum. (VERS. 21.) *Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum, qui misit me.* Quæ omnia facient, nisi quæ prædixit, odio habebunt vos scilicet, et persequentur, sermonemque contemnent vestrum ? Adjunxit, *propter nomen meum.* Quid est aliud dicere quam me in vobis odio habebunt, me in vobis persequentur, et sermonem vestrum, quia meus est, ideo non servabunt ? *Sed hæc omnia facient propter nomen meum, non vestrum, sed meum.* Tanto igitur miserriores sunt qui propter hoc nomen ista faciunt, quanto beatiores qui propter hoc nomen ista patiuntur : sicut ipse alio loco dicit : *Beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam* (Matth. v, 10), hoc est, propter nomen meum. Sequitur : (VERS. 22) *Si non renissem, et locutus fuisset eis, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Judæos ostendit expressius [quibus missus est], et quibus promissus est antea per prophetas. ^a Judæi ergo persecuti sunt Christum, quod **608** evidētis-

sime indicat Evangelium ; Judæis [ergo] locutus est [Christus], non aliis gentibus : in eis ergo voluit intelligi mundum, qui odit Christum et discipulos ejus. Quid est ergo, *Si non renissem, peccatum non haberent ?* Nunquid sine peccato erant Judæi, antequam Christus ad eos in carne venisset ? Quis hoc vel stultissimus dixerit ? Sed magnum quoddam peccatum, non omne peccatum, quasi sub generali nomine vult intelligi. Hoc est enim peccatum, quo tenentur cuncta peccata, quod unusquisque si non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata : hoc est autem quia non crediderunt in Christum, qui propterea venit ut credatur in eum. Ille peccatum, si non renissem, non utique haberent. Adventus quippe ejus quantum credentibus salutaris, tantum non credentibus exitiabilis factus est. *Nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* De quo peccato, nisi quod non crediderunt in Christum Filium Dei, qui eis ante promissus est, et multis in lege figuratibus demonstratus ; et quasi hæc omnia inania essent, ita contempserunt, et non crediderunt in Christum, quia venit in plenitudine temporis factus sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret (Galat. iv, 4, 5). (VERS. 23.) *Qui me odit, et Patrem meum odit.* Sicut qui diligit Filium, diligit et Patrem, quia una dilectio est Patris et Filii, sicut una natura ; ita et qui Filium odit, odit et Patrem.

VERS. 24. — *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* ^c Supra dixerat : *Qui me odit, et Patrem meum odit.* Utique enim, qui odit veritatem, necesse est oderit a quo et veritas nata est. Nunc dicit : *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent ;* peccatum illud scilicet magnum, de quo et superius ait : *Si non venissem, et locutus fuisset eis, peccatum non haberent,* hoc est, peccatum, quod in eum loquentem et operantem non crediderunt. Quod dixit : *Nemo alius fecit in eis,* tanquam si aliqui miracula sanctorum non fecissent ante in populo Dei : aut sic ut Elias vel Eliseus mortuos non suscitarent. Nemo tamen tanta fecit miracula, vel tanta salutis insignia humanæ fecit, sicut Christus fecit in conspectu illorum : quæ cuncta facile intelligit qui Evangelium legit. Ideo opus non est illa enumerare, quæ Evangelium narrat, et totus mundus clamat : *Nimirum illa sunt opera, quæ in eorum valetudine tanta salutis auctor ostendit, quanta illis antea nemo donavit.* Hæc enim illi viderunt, et hoc eis exprobrans adjungit, et dixit : *Nunc autem et viderunt, et oderunt et me, et Patrem meum.* Quo sensu hoc intelligendum sit, paulo ante exposuimus. (VERS. 25.) *Sed ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est : Quia odio habuerunt me gratis* (Psal. xxxiv, 19). ^e Eorum legem dicit non ab ipsis inventam, sed ipsam datam. Gratis videlicet odit, qui nullum ex odio concessum querit, vel ad commodum tendit [Aug., qui nullum ex odio commodum querit, vel incommodum

^a Ex S. Aug., tract. lxxxviii, num. 2.

^b Ex eodem, tract. lxxxix, num. 1.

^c Ex S. Aug., tract. xci, num. 1, 4.

fugit]. » Hi vero de quibus hoc dixit, pro beneficiis A reddiderunt mala; et propter nimiam cordis malitiam oderant diligentem eos, et beneficientem illis. (VERS. 26.) Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit. « Ex multis sancti Evangelii locis invenimus, quia discipuli ante adventum sancti Spiritus minus capaces erant ad indulgendum [Ms., intelligendum] arcana divinæ sublimitatis, minus fortes ad toleranda adversa humanæ pravitatis; sed eis adveniente Spiritu, cum augmento divinæ agnitionis, data est etiam constantia vincendi humanæ persecutionis tentamenta. » Unde eos Spiritus sancti adventu promisit roborandos esse, vel ad fiduciam prædicationis, vel ad constantiam passionis: sicut in ipso principe apostolorum factum esse cognovimus, qui prius ad unius ancillæ vocem Christum timuit confiteri, quem postea palam et in omnibus cæteris constantius, sancto Spiritu roboratus, multis Judæorum millibus prædicavit; ita ut ad ejus prædicationem tria millia virorum legamus credidisse et baptizatos esse; et non post multum temporis etiam quinque millia credidisse (Act. 11 et 14). Unde et ipse Christus, ut audivimus, promisit eis, dicens: Cum autem venerit Spiritus Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis. Utrumque dixit, et Spiritum Paraclitum, hoc est spiritum consolationis, et Spiritum veritatis, ut et fiduciam habuissent prædicationis in Spiritu veritatis, et consolationem gratiæ in eodem Spiritu. Quod vero ait: Qui a Patre procedit, 609 statim subjunxit, quem ego mittam. Significat enim quod æqualiter idem Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit, et æqualiter a Patre et Filio mittitur; sed propter distinctionem personarum, hic dicitur a Patre procedere, et a Filio mitti; et in eadem distinctione personarum unam esse operationem ac voluntatem suam cum Patris voluntate denuntiat. Venit etiam et sua sponte, quia coæqualis est Patri et Filio, ut cognoscatur unam esse voluntatem atque operationem sanctæ Trinitatis.

VERS. 27. — Ille, inquit, testimonium perhibebit de me, et vos testimonium perhibebitis. « Quia quæ Spiritu intus docente perceperunt, hæc abstracto timore pristino, foris loquendo et aliis ministrando protulerunt. Ipse namque Spiritus corda eorum et ad scientiam veritatis illustravit, et ad docenda quæ nossent, culmine veritatis erexit. » Cum autem venerit Paraclitus, ille testimonium perhibebit de me. « Tanquam diceret: odio me habuerunt et occiderunt videntes; sed tale de me Paraclitus testimonium perhibebit, ut eos faciat in me credere non videntes. Et vos, inquit, testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis, perhibebit Spiritus sanctus, perhibebitis et vos, quia ab initio mecum estis. Potestis prædicare, quod nostis: quod ut modo non faciatis, illius [Ms., quod amodo non faciatis, quia illius] Spiritus plenitudo nondum adest vobis. »

^a Ex hom. Ven. Bedæ Dom. Exaudi.

^b Ex Beda, ibidem.

CAPUT XVI, VERS. 1, 2. — Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Absque synagogis facient vos. « Coravit namque pius magister, futura discipulis pravorum bella prædicare, quo minus eos venientia possint turbare. Solent enim levius ferri adversa, quæ præsciuntur, quam quæ subito ex insperato superveniunt, sicut in sæculari literatura legitur, sæpe repentini casus perturbationis fortissimos quosque in bello milites fatigare. Sed venit hora, ut omnia, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. « Arbitrabantur autem obsequium se Deo præstare Judæi in eo quod ministros Novi Testamenti odiis insequerentur et morte. Sed sicut illis testimonium perhibet Apostolus: Emulationem Dei habent; sed non secundum scientiam (Rom. x, 2). Arbitrantur ergo legis æmulatione [Ms., æmulatores] obsequium se præstare Deo, dum præconibus gratiæ necesse inferunt; sed frustra legem quæ per famulum data est defendunt, qui gratiam quam ipse Filius offert accipere renuunt; incassum se Deo Patri placere æstimant, qui Dei Filium contemnere, imo etiam persequi ac blasphemare laborant. » Duo dixit illis esse ventura a Judæis, id est, ut extra synagogam eos facerent, et ut eos interficerent. Quæ etiam ad cumulum damnationis illius populi pertinebant, et ad salutem gentium profutura fuissent, sicut Paulus in Actibus apostolorum illis Judæis dixit: Quia indignos vos verbo Dei fecistis, ecce convertimur ad gentes: Sic enim præcepit nobis Dominus: Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ (Act. 13, 46). Sequitur: (VERS. 3.) Et hæc facient, quia non noverunt Patrem neque me. « Quia enim Filius in Patre est et Pater est in Filio, et qui videt Filium videt et Patrem: patet profecto quia quicumque Filii credulitatem obstinata mente rejiciunt, nec Patrem nosse probantur. » (VERS. 4.) Sed hæc locutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis. Magna consolatio est discipulorum, reminisci ante prædicta esse a magistro quæ passuri essent, et eundem se scire habere adiutores et remuneratorem, pro cujus nomine talia passuros se esse prædictum est illis.

VERS. 5. — Hæc ab initio vobis non dixi, quia vobiscum eram. Quæ sunt quæ ab initio illis non dixit? Etiam de Spiritu sancto, quem missurus erat illis a Patre, et de consolatione et confortatione [Ms., confirmatione] ejusdem Spiritus, quo consolandi et roborandi fuissent, ut omnia mundi adversa vel Judæorum scandala et persecutiones, libero animo formidare non debuissent. Hæc ab initio non dixi, quia vobiscum eram, quia mea præsentia consolabatur vos; et nunc vadens ad Patrem, necessarium habetis Spiritum sanctum, qui vos consoletur et confirmet in omni tribulatione et passione, quam passuri eritis. Et [Al., At] nunc vado ad eum qui me misit, et nemo, inquit, ex vobis interrogat me, quo vadis?

^c Ex S. Aug., tract. xcii, num. 1, 2.

^d Ex Beda, loc. cit.

« Significat sic se iturum ad eum qui misit illum, ut nullus interrogaret quod palam fieri visu corporis cernerent: nam superius interrogaverant eum quo **610** esset iturus, dum ad passionem properavit; et responditeo se iturum qui ipsi tunc venire non poterant. Nunc vero ita se promisit iturum, ut nullus, quo vadis, interroget; nubes enim suscepit eum quando ascendit ab eis; et euntem in cœlum non verbis quæsierunt, sed oculis viderunt [Aug., deduxerunt]. (Vers. 6.) *Sed quia hæc locutus sum vobis, inquit, tristitia implevit cor vestrum.* Videbat utique quid illa sua verba in eorum cordibus agerent; spiritalem quippe quondam habentes interiori consolationem, quam per Spiritum sanctum fuerant habituri, id quod exterius in Christo videbant, amittere metuebant. » (Vers. 7.) *Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam.* « ^b Expedit ut forma servi vestris subtrahatur aspectibus, quatenus amor divinitatis aptius vestris insigatur mentibus. Expedit ut notam vobis formam cœlo inferam, quatenus per hoc majore desiderio illuc suspiretis. *Si autem non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* Non quia non poterat ipse in terra positus dare Spiritum discipulis, hæc loquitur; cum aperte legatur, quia post resurrectionem apparens eis, insufflavit et dixit eis: *Accipite Spiritum sanctum* (Joan. xx, 22): sed quia ipso in terraposito, et corporaliter conversante cum eis, non valebant ad illum erigere mentem, ad sitienda munera gratiæ cœlestis. Ascendente autem illo ad cœlos, et illi pariter omne desiderium suum illo transferebant. Ideo capaces Spiritus sancti jam facti erant, non ultra de morte ejus contristati, sed de promissionis ejus [Ms., Spiritus sanctus] munere [erant] lætati. Patet autem, nec laboriosa expositione indiget, cur eundem Spiritum Paraclitum, id est, consolatorem cognominaverit; quia nimirum corda discipulorum, quæ recessus ipsius mœsta reddidisset, hujus consolaretur et recrearet adventus. » Non quod antea Spiritus sanctus non esset in cordibus discipulorum, vel etiam in antiquorum sanctorum, sed manifesta plenitudine ante sic non fuit datus, quomodo post ascensionem die decima in centum viginti nomina transmissus legitur. Sed in nullo opere ejuslibet personæ, Patris, vel Filii, vel sancti Spiritus totius sanctæ Trinitatis operatio defuit; sed oportebat ita insinuari Trinitatem, ut, quamvis nulla esset diversitas substantiæ, singillatim tamen commendaretur distinctio personarum.

VERS. 8. — *Cum autem venerit ille, arguet mundum.* Quid est, quod dixit, *cum venerit ille, arguet mundum?* « Nunquidnam Christus, dum esset in mundo, non arguit mundum de his omnibus quæ sequuntur? Sed Christus solum Judæorum gentem arguit; Spiritus vero sanctus, in discipulis ejus toto orbe diffusis, non unam gentem intelligitur arguisse,

« Ex S. Aug., tract. xciv, num. 5.

^b Ex Bedæ hqm. Dqm. Cantata.

« Ex S. Aug., tract. xciv, num. 1.

A se] mundum. In quo arguit? In eo quia per Spiritum sanctum charitas diffusa est in cordibus eorum (Rom. v, 5), quæ foras mittit timorem, ut non metuerent mundum, id est, amatores mundi arguere. *De peccato, et de justitia, et de judicio.* Quam sententiam ipse Christus exposuit dicens: (Vers. 9.) *De peccato quidem, quia non credunt in me.* « ^d Peccatum incredulitatis quasi speciale posuit, quia sicut fides origo virtutum, ita solidamentum est vitiorum in incredulitate persistere, Domino terribiliter attestante, qui ait: *Qui autem non credit, jam judicatus est* (Joan. iii, 18), quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei: » judicatus dixit, id est, damnatus. (Vers. 10.) *De justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me.* « Justitiæ discipulorum Christi erat [Beda, Christi confessio erat] quod Dominum, quem verum hominem cernebant, verum quoque Dei Filium esse crediderunt; et quem sibi corporaliter ablatum noverant, certo semper amore colebant. Justitiæ cæterorum fidelium, id est, eorum qui Dominum in carne non viderunt, hæc est: quod eum, quem corporali intuitu nunquam viderunt, Deum et hominem verum corde credunt ac diligunt. De qua profecto justitiæ fidei arguuntur infideles, cur ipsi videlicet, cum similiter verbum vitæ audirent, noluerunt ei credere ad justitiæ. Neque enim nequitia malorum ex sua solum pravitate [Beda, tortitudine], verumetiam ex comparatione rectorum, quam sit damnanda, denuntiat. Arguit ergo mundum, id est, infideles, Spiritus sanctus de peccato, quia non crediderunt in Christum; arguit de justitiæ credentium, quia exemplum eorum sequi noluerunt, qui hunc ad Patrem ascendisse, neque ultra corporaliter in terris conversaturum esse, sciebat; **611** nec tamen ab ejus dilectione poterant ulla ratione separari; hoc est enim quod ait: *Quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me. Non videbitis me,* postquam ascendero, qualem nunc videre soletis, carne mortali et comprehensibili [Beda, corruptibili] circumdatum: sed in majestate ad judicium venientem, et peracto judicio, in majore gloria cum sanctis apparentem. Sequitur: (Vers. 11.) *De judicio autem, quia princeps hujus mundi judicatus est.* Principem mundi diabolum dicit, quia primum in cordibus infidelium tenuit, quos hic mundi nomine voluit intelligi; qui ordine perverso, mundum potius quam mundi creatorem diligunt; qui judicatus est a Domino, qui ait: *Videbam Satanam sicut fulgur cadentem de cœlo* (Luc. x, 18). Judicatus est ab eo, cum et ipse demonia ejiceret, et discipulis daret potestatem calcandi supra omnem virtutem inimici. Arguitur itaque mundus de judicio, quo diabolus est judicatus, quando homines, ne Dei voluptati resistere præsumant, exemplo damnati propter superbiam terrentur archangeli. » « ^e Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis

^d Ex Bedæ hom. citata.

^e Ex S. Aug., tract. xciv, num. 4.

suar, quo peccata omnia tenentur [*Ms.*, quo peccato A omnia detinentur]; transeant in numerum fidelium, ne arguantur de justitia eorum, quos justificatos non imitantur; caveant futurum judicium, ne cum mundi principe judicentur, quem judicatum imitantur; et enim ne si. i existimet parci superbia dura mortali- um, de superborum supplicio terrenda est angelo- rum. » Sequitur :

VERS. 12, 13. — *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* « Certum est autem quod veniente desuper Spi- rito, apostoli majorem multo scientiam veritatis quam carnales eatenus potuere, consecuti sunt, ma- jore desiderio certandi pro veritate succensi sunt. Non tamen putandum est in hac vita quempiam om- nem veritatem posse comprehendere. Unde et ipse beatus Paulus apostolus, qui ad tertium cœlum rap- tus est, et ibi audivit arcana verba, quæ non licet ho- mini loqui (*II Cor. xii, 4*), ait : *Ex parte, inquit, cognoscimus, et ex parte prophetamus; cum autem venerit, quod perfectum est, evacuabitur, quod ex parte est (I Cor. xiii, 9)*. Intelligendum est ergo, quod ait de Spiritu, *docebit vos omnem veritatem*, quasi dice- ret : Diffundet in vestris cordibus charitatem, quæ vos omnem veritatem faciet amare : cujus magiste- rio intus edocti, proficiatis de virtute in virtutem, dignique efficiamini pervenire ad vitam, in qua vo- bis æterna claritas summæ veritatis et veræ sublimi- tatis, id est, contemplatio vestri conditoris appa- reat. » Sequitur : *Non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur.* Non enim loquitur Spi- ritus a semetipso, fortassis quia non est a semetipso, sed a Patre. Nam Filius natus est a Patre, et Spiritus sanctus procedit a Patre : non enim loquitur a se- metipso, id est, sine Patris et Filii communione [*Al.*, commotione]. Non enim divisus est Spiritus sanctus a Patre et Filio, sed unum opus est Patris et Filii et Spiritus sancti. « Sed quæcunque audiet, loquetur : audiet videlicet per unitatem substantiæ et proprie- tatem scientiæ. Non loquitur a semetipso, quia non est a semetipso. Pater quippe solus de alio non est, Filius a Patre genitus, et Spiritus sanctus a Patre procedit. Ab ipso enim audiet Spiritus sanctus a quo procedit, quia non est a seipso, sed ab illo a quo procedit. [A quo est illi intelligentia (*Beda*, essentia), ab illo utique et scientia]. Ab illo igitur audientia, quod nihil est aliud quam scientia. Quod vero ad- junxit : *Et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.* Con- stat enim nonnullos sanctorum in Spiritu sancto futu- ra prædixisse; » sed tamen alius sunt hæc verba Domini consideranda, quæ omnibus sanctis commu- nia esse possunt. « Igitur Spiritus adveniens, quæ ventura sunt annuntiat, cum gaudia nobis patriæ cœlestis ad memoriam reducit, cum festa illa su- pernæ civitatis per donum nobis suæ aspirationis innotuit. Ventura nobis annuntiat, cum nos a dile-

ctione [*Ms. et Beda*, delectatione] præsentium abstra- hens promissum in cœlis regnum nostris cordibus desiderii [*Beda*, promissi in cœlis regni desiderii] inflammat.

VERS. 14. — *Ille me clarificabit, quia de meo acci- piet, et annuntiabit vobis.* Spiritus clarificavit Chri- stum, quia per eum tanta charitas in cordibus disci- pulorum accensa est, ut abjecto timore carnali effec- tum resurrectionis ejus constanter prædicarent, 612 qui paulo ante tempore passionis pavidi fuge- rant. Unde scriptum est : *Et repleti sunt omnes Spi- ritu sancto, et loquebantur verbum Dei cum fiducia (Actor. iv, 31)*. Spiritus clarificavit Christum, cum impleti gratia spiritali doctores sancti, tot et tanta miracula in nomine Christi fecerunt, quibus orbem totum ad fidem Christi converterent, tot ac tanta pro Christi nomine passionum certamina pertule- runt b. » Clarificat, dum charitatem in cordibus no- stris diffundit, et æternæ patriæ amorem inspirat. *Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis*, id est, de meo Patre. De Patre accepit Spiritus sanctus, quia de Patre procedit, de quo et Filius natus est : qui vero de nullo natus sit, de nullo procedit, Pater est solus. (VERS. 15.) *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt, propterea dixi quia de meo accipiet, et an- nuntiabit vobis.* De his dixit quæ ad ipsam Patris divini- tatem pertinent, in quibus ille est æqualis Patri; in quibus est et Spiritus sanctus æqualis Patri et Filio, quia una substantia, una natura, una majestas, una gloria, una æternitas [est] Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et est unus Deus omnipotens, invisibilis, incomprehensibilis omni creaturæ, Pater et Filius et Spiritus sanctus. Sequitur :

CAPUT XXXVIII.

Modicum se ab eis videndum dicit : et iterum modicum, et non videndum. De quo quærentibus disci- pulis, similitudinem mulieris post partum præ gau- dio tristitiæ non reminiscens inducit. Et quos a Patre amari significat, corroborat relicturus dicens : In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.

VERS. 16-19. — *Modicum, et non videbitis me, iterum modicum, et videbitis me, quia vado ad Patrem.* « Notandum autem, quia tota lectionis hujus evan- gelicæ series illis convenit, qui eam præsentibus au- dierunt a Domino : prius autem illis [*Ms. et Beda*, Pars autem illius] etiam et nobis, qui post passionem et resurrectionem Dominicam ad fidem venimus, aptissime congruit. Quod autem ait : *Modicum, et non videbitis me, iterum modicum, et videbitis me, quia vado ad Patrem*, ad illos specialiter pertinet, qui ejus discipulatu prædicantis in carne adhærere, et post tristitiam passionis visa resurrectione et ascensione ejus lætificari meruerunt. » Modicum etiam fuit ab illa hora illius noctis qua traditus est, in horam passionis suæ, quod eum discipuli carna- liter videbant; et iterum modicum fuit quod clausus

• Ex Bedæ hom. citata.

» Deficienti, quæ ex Beda supplantur

• Ex Bedæ hom. Dom. *Jubilate*.

in sepulcro, tertia die resurrecturus jacuit, et illorum aspectibus videri non potuit. Hoc est quod ait : *Modicum, et non videbitis me* ; quod vero ait : *Iterum modicum, et videbitis me*, significat tempus post resurrectionem, quo cum discipulis conversatus est, et illis multimoda ostensione apparuit, usque dum ascendit in caelum illis videntibus, ut in Evangelio Lucae et Actibus apostolorum legitur : et hoc est quod ait, *quia vado ad Patrem*. « Ac si patenter dicat : Quia post modicum a vestris aspectibus in monumento claustra abscondor, et iterum post modicum destructo mortis imperio vobis intuendus apparebo. Quia tempus est, ut expleta dispensatione assumptæ mortalitatis, cum resurrectionis triumpho jam revertar ad Patrem. » Hæc vero verba Domini, ut dixi, illis specialiter qui ejus resurrectionem videre potuerunt, conveniunt ; quæ apostoli tunc temporis non potuerunt intelligere. Et hanc illorum ignorantiam pius magister intelligens, subequenter secundum animi illorum dubitationem respondit, quasi expositurus, quid esset, quod dixit : *Modicum, et non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me*.

VERS. 20. — *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium*. « Et ipsorum, et totius Ecclesiæ statui congruit. Plorabant quippe et flebant amatores Christi, cum illum comprehendi, ab hostibus ligari, ad concilium duci, **613** damnari, crucifigi, mori et sepeliri viderent. Gaudebant multi [*Ms. et Beda mundi*] amatores, quos propter infimas cogitationes mundum vocat Dominus, cum morte turpissima condemnarent illum, qui gravis erat eis etiam ad videndum. Contristabantur discipuli posito in morte Domino ; sed agnita ejus resurrectione, tristitia illorum versa [est] in gaudium ; visa ascensionis potentia, jam majore gaudio sublevati, laudabant et benedicebant Dominum, ut Lucas evangelista testatur (*Actor. 11*). Sed et cunctis fidelibus hic Domini sermo convenit, qui per lacrymas pressurasque præsentis, ad gaudia æterna pervenire contendunt : » *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent; euntes ibant et flebant* (*Psal. cxxv, 5, 6*), quatenus in æterna beatitudine laboris sui mercedem recipiant. Mundus autem, id est, mundi amatores gaudebant, qui ad æterna gaudia se preparare per lacrymas et afflictiones despiciunt : vos autem contristabimini per labores et pressuras ; sed tristitia vestra vertetur in æternæ beatitudinis lætitiâ. Sequitur :

VERS. 21. — *Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus*. « Mulierem dicit sanctam Ecclesiam, propter fecunditatem bonorum operum ; et quia spirituales Deo filios gignere nunquam desinit. Hæc mulier, cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus. Cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Quia nimirum sancta Ecclesia quandiu in

^a Hucusque ex homilia Beke citata.

^b Ex S. Aug., tract. ci, num. 4.

A mundo spiritualium virtutum profectibus insistit, nunquam mundi tentationibus exerceri desistit : at cum devicto laborum certamine ad palmam pervenerit, jam non meminit pressuræ præcedentis, propter gaudium perceptæ retributionis. *Non sunt enim condignæ passionibus hujus temporis ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom. viii, 18*). *Non meminit, inquit, pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum*. Sicut enim mulier, nato in hunc mundum homine, lætatur, ita Ecclesia nato in vitam futuram fidelium populo, digna exultatione repletur ; pro qua ejus nativitate multum laborans et gemens in præsentem, quasi parturiens dolet. Nec novum debet cuiquam videri, si natus dicitur qui ex hac vita migraverit : quomodo enim consuete nasci dicitur, cum quis de utero matris procedens hanc in lucem ingreditur ; ita etiam rectissime potest natus appellari, qui solutus a vinculis carnis ad lucem sublimatur æternam. Unde mos obtinuit ecclesiasticus, ut dies beatorum martyrum sive confessorum Christi, quibus de sæculo transierunt, natales vocitemus, eorumque solemnitas non funebria, sed natalitia [*Beda, natalitia*] dicantur. Sequitur Dominus exponens ipse paradigma, quod de muliere proposuit : (VERS. 22) *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis ; iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis*. Quod de ipsis quidem discipulis facile intelligitur, quia tristitiam habuerunt passo ac sepulto Domino ; sed peracta resurrectionis gloria, gavisus sunt viso Domino, et gaudium eorum nemo tollet ab eis. » Licet pressuras ac persecutiones passi essent in hoc mundo, semper in spe gaudebant futuræ retributionis, pro eo quod digni essent pro nomine Jesu contumelias pati (*Actor. v, 41*). *Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum ; et gaudium vestrum nemo tollet a vobis*. « Videt itaque electos post tristitiam Dominus, cum eorum patientiam damnato impugnatore remunerat. » ^a *Videbo vos, id est, cum assumpsero vos ad meipsum, ut ubi ego sum, et vos sitis, et in illa visione perpetuæ gloriæ gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* : quia ibi nullus adversarius, nullus persecutor, nemo qui tristitiam ingerat animis vestris, dum videtur [*Ms., videbitur*] Deus deorum in Sion (*Psal. lxxxiii, 8*) ; *et cum apparuerit Christus, tunc et vos apparebitis*, ut Apostolus ait, *cum illo in gloria* (*Coloss. iii, 4*). Sequitur : (VERS. 23) *Et illa die me non rogabitis quidquam*. « ^b Hoc enim verbum, quod est rogare, non solum petere, sed etiam interrogare significat, sicut et in Græco habet, unde hoc Evangelium translatum est. » Significat vero, quod ait Dominus, illud tempus quo gaudium nostrum nemo tollet a nobis ; ubi jam nihil rogemus, nihil interrogemus : quia nihil desiderandum remanebit, nihil querendum latebit.

VERS. 24. — *Usque modo non petistis quidquam in nomine meo*. « Duobus modis intelligi potest ; vel quia

^c Ex eodem, tract. cii, num. 2, 3.

non in nomine meo petistis, quod nomen non, sicut **A** cognoscendum **614** est, cognovistis: vel non petistis quidquam, quoniam in comparatione rei quam petere delinistis, pro nihilo habendum est quod petistis, » quia qui petit, quod ad sempiternam [Ms., supernam] salutem et gaudium æternum non pertinet, in hil petere videtur ad comparationem illius petitionis, quam petere deluit. *Usque modo non petistis quidquam in nomine meo.* Vel ita intelligendum est: Non petierunt eatenus in nomine Salvatoris, quia dum ipsius Salvatoris visibilem præsentiam contemplerentur, minus ad invisibilia salutis dona mentis intuitum crexerant. Qui vero contra rationem salutis sue petit, non petit in nomine Jesu. Hinc et Dominus sequenter ait: *Petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum*, significans, quid sit nobis petendum, id est, **B** ut plenum sit gaudium nostrum: unde ait, *et accipietis*. Si illa petimus quæ ad plenitudinem laborum pertineant et gaudiorum, accipiemus. Plenum ergo gaudium, beatitudinem perpetuæ pacis appellat. Ait itaque: *Petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum*; ac si patenter dicat: Non fluxa sæculi gaudia, quæ et mœrore semper mixta et dolore finienda sunt; sed illud singulare gaudium a Patre petite, cujus plenitudo nullo [unquam] cujuslibet inquietudinis attacco minuatur, æternitas nullo unquam termino dissolvatur. Si ergo talia petendo perstiteritis, talia petendo procul dubio quæ petitis accipietis, si mores menti concordant petentis; parum enim utilitatis affert bene orando superna quærere, qui non desistit perverse vivendo infimis implicari. (Vers. 25.) **C** *Hæc in proverbis locutus sum vobis. Venit hora, cum jam non in proverbis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis.* Nam adhuc parvuli fuerant, necdum intelligere potuerant, quomodo Pater esset in Filio, et Filius in Patre; et cætera quæ ad profunda mysteriorum divinitatis pertinebant, necdum scire potuerunt. Ideo in proverbis, quasi in ænigmate, loqui illis videbatur Dominus; sed promittit ille horam, in qua palam illis de Patre loqueretur. Illam nimirum horam significabat, qua eis, peracta sua passione ac resurrectione, Spiritus sancti erat gratiam daturus. Tunc etenim spiritaliter intus instructi, spiritali delectatione succensi, quo perfectius omnia quæ de agnitione divinitatis mortalibus erant capienda, ceperunt; eo ardentius sola quæ ad ejus visionem promerendam jurerent, appetere ac desiderare curaverunt.

Vers. 26. — *Illam die in nomine meo petetis, id est, quæ ad salutem tantummodo animarum vestrarum, et quæ ad gaudia æterna pertinere videantur, petere incipietis.* Et maxime ut intelligatis, quid sit quod dixi: *Ego et Pater unum sumus*, vel quomodo Pater sit in me, et ego in Patre. « Tunc in ejus nomine petunt, qui petunt, quia in solo ejus nomine [Aug., in sono ejus nominis] non aliud quam res ipsa est, quæ hoc nomine vocatur, intelligunt. Ili possunt utcumque cogitare Dominum nostrum Jesum Christum, in quantum homo est, pro nobis interpellare Patrem; in quantum Deus est, nos exaudire cum Patre, » quod

eum significasse arbitror, ubi ait: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis.* Potest enim non inconvenienter accipi quod ait: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis*: quia non de præsentis, rogo; sed de futuro [tempore] posuit *rogabo*, quod sanctis ad internam pacem [Ms., in interna pace] receptis, non opus sit jam aliquid rogare [de] illis, quia nimirum tanta beatitudine donandi sint, quæ amplior esse non possit. (Vers. 27.) *Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amatis, et credidistis, quia a Deo exivi.* Non ita intelligendum est, quod dixit: *Quia vos me amatis*, quasi priores illi amarent Christum: sed ita potius quia Pater illos gratuito amore prævenerit, atque ad amandum credendumque Filium, a mundo sustulerit; et quia ipsi agnitam Filii dilectionem ac fidem pio et sollicito corde servaverint, majoribus eos donis paternæ dilectionis esse remuneratos, una cum Filio et Spiritu sancto amare, quos amore dignos judicat. Quod vero adjunxit, *quia vos me amatis*, eadem ratione sentiendum est. Quapropter quicumque Filium recte amat [Ms., recte habet], hunc cum Patre et Spiritu sancto amet [Ms., amat]: quia quorum inseparabilis est natura divinitatis, horum una eademque sunt dona virtutis: hoc est, quod amatis et creditis [Al., credidistis] *quia a Deo exivi.*

615 Vers. 28. — *Exivi a Patre, et veni in mundum, iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.* Exivit a Patre, et venit in mundum, quia visibilis mundo apparuit in humanitate, qui erat invisibilis apud Patrem in divinitate; exivit a Patre, quia non in ea forma qua æqualis est Patri, sed in assumpta creatura minor apparuit. *Et venit in mundum*, quia in ea forma servi quam accepit, etiam mundi hujus amatoribus se videndum præbuit. Iterum reliquit mundum, et rediit ad Patrem, quia ab aspectu amatorum mundi, quod viderat, abstulit, et se amatoribus suis æqualem Patri esse credendum docuit. Reliquit mundum, et rediit ad Patrem, quia humanitatem quam induit, per ascensionem ad invisibilia paternæ majestatis adduxit. Hæc quidem verba Domini mystica, et sicut ipse testatur, *in proverbis sunt dicta.* Sed discipuli quibus dicebantur adeo carnales adhuc erant, ut eorum profunditatem minime caperent; et non solum arcana dicatorum, sed nec ipsam ignorantiam suam intelligerent, putantes simpliciter et dilucide prolata, quæ non intelligentibus proverbialia erant: et continuo responderunt: (Vers. 29) *Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis.* Palam igitur eorum loqui aestimabant, cujus mysteria dicatorum necdum comprehendere valebant. Quod autem adjungunt: (Vers. 30) *Nunc scimus, quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget. In hoc credimus, quia a Deo existi:* aperte ostendunt quia loquens ad eos Dominus, de his maxime disputabat, quæ illos delectabat audire et quæ illi interrogare volebant. Hæc ipse præveniens eos, ultro proferebat, unde merito illum scire omnia quasi Deum, et quasi Dei Filium a Deo venisse credunt et confitentur. Apertum namque di-

vinitatis indicium est cogitationum nosse secreta. **A**

VERS. 32. — *Ecce venit hora, et jam venit, ut disperganini unusquisque in propria.* Venit itaque hora passionis meæ, qua solus torcular calcare habeo, et nemo [nec] saltem ex vobis mecum remanebit, sed dispergemini in propria, id est, vestræ infidelitatis timore. Quasi diceret: Ita perturbabimini, ut etiam quomodo vos modo credere putatis, omnino relinquatis. Venerunt enim ad tantam desperationem et suæ fidei oblivionem, ut nec quid ante crederent recordati sint. Ecce quomodo eum reliquerant, deserendo etiam ipsam fidem qua in eum crediderant. In ea vero pressura quam post ejus glorificationem accepto Spiritu sancto pertulerunt, non eum reliquerunt: et quamvis fugerant de civitate in civitatem, ad ipsum refugeretur [*Ms.*, ab ipso non refugerunt]. Dato **B**

• Ex S. Aug., tract. ciii, num. 3.

me pacem habeatis. Non tantum ad hæc verba respicit quæ hic in sancto convivio locutus est eis, sed ad omnia quæ ab initio discipulatus eorum vel loquebatur, vel in presentia illorum agebat: hæc omnia ad hoc pertinent, ut pacem habeamus in illo, licet pressuras et persecutiones patiamur in mundo. [Et] in magna spe consolationis concludit hæc verba: *Sed confidite, ego vici mundum.* Non enim caput in se solummodo, sed etiam in membris suis vicit mundum. Ideo non timendæ sunt persecutiones hujus mundi. Et hæc omnia sunt agenda, ut pacem habeamus in illo. **c** *Hanc* enim causam commendavit sermonis sui, ut in illo pacem haberent, propter quam Christiani sumus. Hæc enim pax finem temporis non habebit; et omnis piæ nostræ intentionis actionisque finis, ipsa erit. **B** Propter hæc sacramentis ejus imbuimur, propter hæc mirabilibus ejus operibus et sermonibus erudimur, propter hæc Spiritum ejus pignus accepimus, propter hæc in eum credimus et speramus, ut ejus amore, quantum ipse donat, efficiamur digni; per hæc pacem in pressuris omnibus consolamur; per hæc et a pressuris omnibus liberamur; propter hæc omnem tribulationem fortiter sustinemus, ut in hac sine ulla tribulatione regnemus. **d** Sequitur,

• Ex eodem, tract. civ, num. 1.

616 LIBER SEPTIMUS.

CAPUT XXXIX.

Ad Patrem de clarificatione sua loquens, discipulos proluxa et multimoda prosecutione commendat, passione prolinus imminente.

CAPUT XVII, VERS. 1. — *Sublevatis Jesus oculis in cælum dixit: Pater, venit hora, clarifica Filium tuum.* Potuit silenter hæc eadem verba orationis Patri Filius dicere; sed oratio Filii doctrina est discipulorum, nec non et eorum qui illorum exempla sequi voluissent [*Ms.*, voluerint], vel eorum scripta legere. Dixit: *Venit hora.* Hora itaque passionis appropinquat. *Clarifica Filium tuum*, id est, resurrectionis gloriam præcedat humilitas passionis, et subsequatur cito resurrectionis clarificatio. Sequitur: *Ut Filius tuus clarificet te.* Clarificatio Patris æterna est, quæ nec augeri nec minui potest. Sed hæc clarificatio ad notitiam Dei Patris pertinet, ut resurrectionis gloria in Filio peracta, innotesceret Deus Pater in toto orbe, qui ante in Judæis tantummodo notus erat. **c** *Clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te*, quasi dixisset: Resuscita me, ut innotescas in toto orbe per me. **d** Sequitur: (**VERS. 2.**) *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.* Id est, omnis hominis, a parte totum, caro pro homine. Hæc aut ut ostenderet magis ac magis quomodo clarificaturus esset Patrem. **c** Sicut ergo delisti ei potestatem, inquit, omnis carnis, ita te clarificet Filius; id est, notum te faciat omni carni,

• Ex S. Aug., tract. cv, num. 1-8.

C quam dedisti ei. Sic enim dedisti. (**VERS. 3.**) *Ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.* Ordo verborum est, ut te et quem misisti Christum Jesum cognoscant solum Deum verum. **a** Plena cognitio Dei Patris et Filii et Spiritus sancti plena est et perfecta vita æterna; perfecta vita æterna, summa beatitudo est; summa beatitudo non est, nisi in vita æterna. Ideo dixit: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te, et quem misisti Jesum Christum* solum et verum Deum.

VERS. 4. — *Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam.* Quid est quod præterito tempore posuit, *clarificavi et consummavi*, et statim subjunxit futuri temporis verbum *faciam*, nisi quod omnia Deo sunt presentia, et in divina prædestinatione futura quasi transacta esse credenda sunt? Quod enim futurum fuit ut fieret, hoc quasi transactum fuit. *Ego te clarificavi*, quasi dixisset: Ego te clarificabo. prædicationis gloria, quam in discipulis suis toto mundo efficit; dum opus consummabo passionis meæ et resurrectionis, quod dedisti mihi ut faciam. (**VERS. 5.**) *Sed nunc vero clarifica me, tu Pater.* **c** Dicendo enim, *te clarificavi super terram*, se autem a Patre apud eundem Patrem postulat clarificandum, modum profecto utriusque clarificationis ostendit. Ipse quippe Patrem clarificavit super terram, eum

gentibus prædicando : Pater vero ipsum apud semetipsum, ad suam dexteram collocando. Subjunxit : *Claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te.* Ordo verborum est, *quam habui apud te priusquam mundus esset.* In hoc valet quod ait : *Et nunc clarifica me,* hoc est, sicut tunc, ita et nunc; sicut tunc prædestinatione, ita et nunc perfectione; fac [Ms., statue] in mundo quod apud te fuerat ante mundum; fac [Ms., statue] in suo tempore quod ante omnia tempora statuisti. Convenit nos intelligere in hoc loco prædestinationem claritatis humanæ quæ in illo est naturæ, ex mortali immortalis apud Patrem futuræ; et hoc jam prædestinando factum fuisse, antequam mundus esset, quod in mundo etiam suo tempore fieret. Si enim de nobis dixit hic videns prædestinationem Filii Apostolus : *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem (Ephes. 1, 4) a.* Nec formidare debemus prædestinatum dicere Filium Dei secundum humanitatem, qui in tempore suo venit **617** in mundum, ante tamen omnia tempora prædestinatum esse [Ms., prædestinatus est]. « Illud autem prædestinatum fuit, quod nondum erat, ut fieret, quod Deus voluit ut esset. De qua prædestinatione ait Apostolus in principio Epistolæ ad Romanos : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute (Rom. 1, 2).* Secundum hanc prædestinationem etiam clarificatus est antequam mundus esset, ut et claritas ejus esset ex resurrectione mortuorum apud Patrem ad cujus dexteram sedet. »

VERS. 6. — *Manifestari nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.* Quod ergo facturus erat per doctores sanctos in toto orbe post gloriam resurrectionis et ascensionis hæc, et post Spiritus sancti dona, quæ in discipulos delata sunt, hoc quasi factum esse dixit. « ^b Tale est hoc, quale et illud quod Paulo ante dixit : *Ego te clarificari super terram* : pro tempore futuro et illic et hic præteritum ponens tempus, sicut qui sciret prædestinatum esse ut id fieret, et ideo fecisse se dicens quod erat sine ulla dubitatione facturus. Sequitur :

VERS. 7, 8. — *Tui erant, et mihi eos dedisti, et sermonem tuum servaverunt. Nunc cognoverunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt, quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, et ipsi acceperunt et cognoverunt vere quia a te exivi, et crediderunt quia tu me misisti.* Quanquam et hæc omnia de omnibus futuris fidelibus dici potuerint re imperfecta [Ms. spe perfecta; Aug., spe jam perfecta], cum adhuc essent futura, tamen et hæc specialiter de discipulis dici possunt ad quos tunc præsentialiter loquebatur, quia illud quod sequitur : *Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo; quos dedisti mihi, custodivi, et nemo ex his periit, nisi filius perditionis (Judam significans, qui tradidit eum, qui unus fuit de duodecim)* magis huic sensui convenit, ut apostolis specialiter hæc loqueretur. Deinde subjungit : *Nunc*

A *autem ad te venio,* cum [Aug., unde] manifestum est eum de corporali sua dixisse præsentia : *Cum essem cum eis, ego servabam eos;* veluti jam cum eis ea præsentia non esset. Eo modo enim significare voluit ascensionem mox futuram, de qua dicit : *Nunc autem ad te venio* : iturus utique ad dexteram Patris; unde venturus est ad vivos et mortuos judicandos, præsentia itidem corporali secundum fidei regulam sanamque doctrinam. Nam præsentia spiritali cum eis erat semper, et cum tota Ecclesia sua in hoc mundo usque in consummationem sæculi. » Quod vero ait, ut ad superiora redeamus, *Manifestari nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi,* non illud nomen quod Deus es, sed illud nomen quod Pater meus es : quod nomen manifestari non potest sine illius Filii manifestatione. Nam vero illud nomen quod Deus est, nulli naturæ rationabili incognitum omnimodis esse putavit. Hæc est enim veræ vis divinitatis, ut creaturæ rationali non omnino incognitus possit abscondi, exceptis paucis in quibus natura rationalis nimium depravata est. Propterea omnes gentes Deum esse faciunt, licet diversis erroribus verum Deum agnoscere impediantur. Quod vero in Psalmis legitur : *Notus in Juda tantum Deus (Psal. LXXV, 2),* quia legitimo cultu tantummodo Deum verum cognoverunt et coluerunt : in hoc vero quod Pater est Christi per quem tollit peccata, ignotum fuit antequam venisset Christus in mundum; nisi tantum quibus Deus per spiritum prophetiæ revelavit hoc mysterium magnum et absconditum, quod post adventum ejus in mundum, prædicatum est gentibus, creditum est in hoc mundo; assumptum est in gloria. Quod vero addidit : *Quos dedisti mihi,* hoc est, quod paulo ante dixit : *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, attraxerit eum. Quos dedisti mihi de mundo,* hoc est; quibus per regenerationem hoc prestitit, non quibus natura per nativitatem contulit. Quid est quod sequitur : *Tui erant, et mihi eos dedisti?* In humanitate hanc potestatem se accepisse a Patre dicit, ut eos haberet quos Pater elegit et prædestinavit ante constitutionem mundi; non solum Pater, sed et Filius et Spiritus sanctus, ut sit unum opus sanctæ Trinitatis inseparabilis et omnimodo æqualis. Percat hic carnalis cogitatio. De mundo sibi a Patre dicit Filius datos esse homines, quibus alio loco dicit : *Ego vos de mundo elegi (Joan. xv, 19).* Quos de mundo Dei Filius elegit cum Patre, idem ipse homo Filius de mundo eos accepit a Patre. « Sequitur : *Et sermonem tuum servaverunt : nunc cognoverunt, 618* quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. Id est, cognoverunt, quæ abs te sunt [Aug., cognoverunt, quia abs te sum]. Simul enim Pater dedit omnia, cum genuit [eum] qui haberet omnia; » sicut in prioribus hujus Evangelii ipse Dominus dicit : *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso,* id est, genuit Filium vitam habentem in

^a Supple ex Aug. loc., cit. : « Cur abhorreere putatur a vero, si tunc Pater caput nostrum glorificavit,

^b Ex S. Aug., tract. CVI, num. 1, 2, 4, 5, 6.

semetipso. † *Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, et ipsi acceperunt*; id est, intellexerunt atque tenuerunt. Tunc enim verbum accipitur, quando mente percipitur et tenetur, ne oblivione pereat. *Et cognoverunt*, inquit; *vere quia a te exivi, et crediderunt quia tu me misisti*. Et hic subaudiendum est, *vere*. Quod enim dixit, *cognoverunt vere*, exponere voluit adjungendo; *et crediderunt*. Hoc itaque crediderunt vere, quod cognoverunt vere: id enim est, *a te exivi*, quod est, *tu me misisti*. Sed tamen adhuc non erant discipuli tales, quales eos dicit futuros esse, verbis præteriti temporis usus: quasi jam essent, pronuntians quales futuri essent, accepto scilicet Spiritu sancto, qui eos, sicut promissum est, doceret omnia et induceret eos in omnem veritatem. Dedit eis verba, sicut dixit, quæ dedit ei Pater: sed quando illa non foris in auribus, sed intus in cordibus spiritaliter acceperunt, tunc vere acceperunt; quia tunc vere cognoverunt; vere autem cognoverunt, quia vere crediderunt. Sed hæc verba, quæ dicit Filius sibi dedisse, si ad divinitatis unitatem intelligitur pertinere, eo modo dedit verba Pater Filio, quo genuit Verbum coæternum sibi. Si vero ad humanitatem respicit, quis intelligit quomodo dedisset, vel quomodo accepisset Deus homo factus ex virgine, quando etiam ipsam, quæ de virgine facta est, generationem quis enarrabit? Sequitur:

VERS. 9. — *Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi*. Hæc enim dixit inter alia, dum oraret pro eis, quos dedit ei Pater. « Mundum vult modo intelligi, qui vivunt secundum concupiscentiam mundi, et non sunt in ea sorte gratiæ ut ab illo eligantur ex mundo. Non itaque pro mundo, sed pro eis quos Pater dedit, rogare se dicit: per hoc enim quod eos illi Pater jam dedit, factum est ut non pertineant ad eum mundum, pro quo non rogat. Deinde subjungit: *Quia tui sunt*. Neque enim quia Pater eos Filio dedit, amisit ipse quos dedit, cum adhuc Filius sequatur ac dicat: (VERS. 10) *Et mea omnia tua sunt, et tua mea*. Ubi satis apparet quomodo unigeniti Filii sint omnia quæ sunt Patris; per hoc utique quod etiam ipse Deus est, et de Patre Patri natus æqualis [Aug., est natus æqualis]. » Hoc enim dictum est de sancta et rationabili creatura, quam elegit Deus, et quæ subdita est Patri et Filio, et æqualiter est Patris et Filii. « Hæc ergo tum sit Dei Patris, non simul esset et Filii, nisi Patri Filius esset æqualis. Nec fas est ut sancti, de quibus hæc locutus est, cujusquam sint, nisi ejus a quo creati et sanctificati sunt. Ergo cum et Patris et Filii sunt, æquales esse demonstrant, quorum æqualiter sunt. » *Et clarificatus sum*; inquit, *in eis*. † Nunc tuam clarificationem tanquam facta sit dicit; cum adhuc esset futura. » *Clarificatus sum in eis*, id est, per eorum prædicationem clarificatus sum in toto mundo. Et quia prædestinatum est ut fieret, certum voluit esse quod futurum erat. Ideo præteriti temporis verbo usus est.

^a Ex 8. Aug., tract. CVII, num. 1 - 3.

VERS. 11. — *Et jam*, inquit, *non sum in mundo, et hi in mundo sunt*. Significat horam in qua transiurus erat ex hoc mundo, et verbo præsentis temporis usus est pro futuro, quia cito erat futurum, quasi factum esset dixit. Quod autem ait: *Et hi sunt in mundo*, significat enim eos ad quos loquebatur, tardius transire ex hoc mundo, dum illo abeunte ex hoc mundo necesse esset, ut illi remanerent, per quos prædicaretur nomen ejus sanctum in mundo. Prævidensque quid eos movere posset, qui audirent hæc quæ legerent, adjecit: *Nunc autem ad te venio*. Ascensionis gloriam designat, per quam elevatus est homo super altitudinem cælorum, et omnium angelicarum potestatum dignitates, ita ut in dextera Dei Patris collocaretur: commendatque eos Patri, quos corporaliter absentia relicturus est dicens: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi*. « Nempè sicut homo Deum rogat pro discipulis suis quos accepit a Deo. Attende quid sequitur: *Ut sint*, inquit, *unum, sicut et nos*. Non ait, **619** *ut nobiscum sint unum*; aut ut simus unum ipsi et nos, sicut unum sumus nos; sed ait, *ut sint unum sicut et nos*; ipsi utique in natura sua sint unum, sicut et nos in nostra unum sumus. Quod procul dubio non diceret; nisi secundum hoc diceret, quod Filius æqualis est Patri, sicut in alio loco dicit: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30); non secundum id quod homo est: nam secundum hoc dixit: *Pater major me est* (Joan. xiv, 28); sed quoniam una eademque persona est Deus et homo, intelligimus hominem in eo quod rogat: intelligimus autem Deum in eo quod unum sunt, et ipse et ille quem rogat. Sequitur: (VERS. 12) *Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo*. Me; inquit, veniente ad te serva eos in nomine tuo; in quo eos, quando cum eis eram; et ipse servabam. In nomine Patris servabat discipulos suos Filius hominis in humana presentia constitutus: sed etiam Pater in nomine Filii servabat; quos in nomine Filii petentes exaudiebat. His quippe idem Filius dixerat: *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* (Joan. xvi, 23). Simul enim nos custodiunt Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, qui est unus, verus, beatus Deus. Intelligamus [Al., quem unum verum, beatum Deum intelligamus] cum ita loquitur, sicut hic locutus est, personas cum distinguere, non separare naturam [Aug., naturas]; licet ablata ab eis corporali presentia Filii. Sed nunquam spiritalis custodia deerat, de qua dicit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 20). *Quos dedisti mihi, custodiv*; et nemo ex his periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. « Filius perditionis dictus traditor Christi, de quo in psalmo centesimo octavo maxime prophetatur. (VERS. 13.) *Nunc autem ad te venio, et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis*. « Ecce in mundo loqui se dicit, qui paulo ante dixerat: *Jam non sum in mundo*.

Ergo et quia non natura ibat [*Aug.*, quia nondum abierat], hic adhuc erat ; et quia fuerat abiturus, hic quodammodo jam non erat. Quid sit autem hoc gaudium, de quo ait : *Ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis*, jam superius expressum est, [ubi ait] *ut sint unum sicut et nos*. Hoc gaudium suum, id est a se in eos collatum, in eis dicit implendum, propter quod locutum se dixit in mundo. Hæc est pax illa et beatitudo in futuro sæculo, propter quam consequendam temperanter, et juste, et pie vivendum est in hoc sæculo. »

VERS. 14. — Loquens adhuc Dominus ad Patrem, et orans pro discipulis suis : *Ego dedi eis sermonem tuum* ; in prioribus expositum est. *Et mundus eos odio habuit*. Significat passiones quas in mundo habituri erant a persecutoribus, quos hic mundi nomine demonstrat. Deinde causam subjiciens, cur eos oderit mundus, quia non sunt, inquit, *de mundo, sicut et ego non sum de mundo*. Sed aliter illi, aliter ego. Illi regeneratione, ego generatione. Illi eguerunt secunda nativitate, quia in peccatis nati sunt : ego quia sine peccato natus sum, non egui regeneratione. Donatum est ergo eis ut de mundo non essent ; ego vero nunquam fui de mundo, quia nunquam in peccato. « Ipse autem de mundo nunquam fuit, quia etiam secundum formam servi, de Spiritu sancto natus est, de quo illi renati. Si ergo illi ideo non de mundo, quia renati sunt de Spiritu sancto, propterea ille nunquam de mundo, qui natus est de Spiritu sancto. (VERS. 15, 16.) *Non rogo, inquit, ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos ex malo* [*Ms. a malo*]. Adhuc enim necessarium fuit, quamvis jam non essent de mundo, esse tamen in mundo ; » ut impleretur, quod dictum est : *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal. xviii, 5*).

VERS. 17. — *Sanctifica eos in veritate*. Sic enim servantur ex malo, quod superius oravit ut fieret de malo perfidia in quo cecidit Judas proditor. « Sanctificantur itaque in veritate hæredes testamenti novi, cujus veritatis umbræ fuerunt sanctificationes Veteris Testamenti ; et cum sanctificantur in veritate, utique sanctificantur in Christo, qui veraciter dixit : *Ego sum via, et veritas, et vita* (*Joan. xvi, 6*). *Veritas liberabit vos*. Paulo ante exponens Jesus quid dixerit, *Si vos Filius*, inquit, *liberabit* [*Al., liberaverit*], *vere liberi eritis* (*Joan. viii, 32, 36*) : ut ostenderet hoc se prius dixisse veritatem, quod postmodum Filium. Quid ergo aliud et hoc [loco] dixit : *Sanctifica eos in veritate*, nisi sanctifica eos in me ? Denique sequitur, et hoc apertius insinuare non desinit, *Sermo etiam tuus*, inquit, *veritas est*. Quid aliud 620 dixit, quam ego veritas sum ? Sanctificat itaque Pater in veritate, id est, in Verbo suo, in unigenito suo, suos hæredes, ejusque coheredes. Sed nunc adhuc de apostolis loquitur, nam secutus adjungit : (VERS. 18) *Sicut me misisti in*

mundum, et ego misi eos in mundum. Quos misit, nisi apostolos suos ? Nam et ipsum nomen apostolorum, quod Græcum est, nihil nisi *missos* significat in Latino. Misit ergo Dominus [*Al., Deus*] Filium suum absque peccato conceptum et natum ; misit ergo Filius discipulos suos quos ipse sanctificavit, vel per baptismi sacramentum ; vel per sanguinis sui redemptionem, ut prædicarent mundo sanctificationem et ablutionem remissionemque peccatorum suorum. Unde et sujecit : (VERS. 19) *Et pro eis ego sanctifico meipsum*. Id est, in eo quia non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me Patris. Sanctificatio fidelium est obedientia Filii, qui obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis : *propter quod et Deus exaltavit illum* (*Phi. ii, 8, 9*). Quod vero ait : *Ut sint et ipsi sanctificati in veritate*. Hoc est, in meipso ; sicut et ego sanctificatus sum in Verbo Dei. *Ut et ipsi sint in veritate*, quæ est Verbum Dei, *sanctificati*. Nam susceptio humanitatis sanctificata est in unitate personæ Verbi Dei ; et quia ille caput est omnium sanctorum, et illi membra, et membra quoque per capitis sanctificationem sint sancta in ea veritate, qua caput est sanctificatum : ideo et in sequentibus non pro his tantum se rogare dixit qui tunc corporali presentia cum eo erant, sed etiam pro omnibus fidelibus qui per eorum verbum credituri erant per eos. Igitur subjecit, et ait :

VERS. 20. — *Non pro his rogo tantum*. « Id est, pro discipulis, qui cum illo tunc erant. *Sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me*. Ubi omnes snos intelligi voluit, non solum eos qui tunc erant in carne, sed etiam qui futuri erant. Quotquot enim postea crediderunt in eum, per verbum apostolorum sine dubio crediderunt, et donec veniat, credituri sunt : ipsis enim dixerat : *Et vos testimonium perhibetis, quia ab initio mecum estis, et per vos Evangelium ministratum est* (*Joan. xv, 27*), et antequam scriberetur ; et utique quisquis in Christum credit, per Evangelium credit [*Aug.*, Evangelio credit]. Non itaque [*Ms.*, utique] hi tantum intelligendi sunt quos ait in se credituros per verbum eorum ; [qui ipsos cum in carne viverent apostolos audierunt, sed et post obitum eorum] et nos longe post nati ; per verbum eorum credidimus in Christum : quoniam ipsi qui cum ipso tunc fuerunt, quod ab illo acceperunt cateris prædicaverunt. » Itaque per verbum eorum factum est ut etiam nos crederemus, imo et omnes usque in finem mundi, ubicunque Ecclesia Christi erit, per verba apostolicæ prædicationis credituri erunt. Sequitur : (VERS. 21) *Ut omnes unum sint*. Unum in charitate, unum in fide, unum in pace ; quia in unum regnum futuri sunt. Licet in eo regno mansiones diversæ sint, propter merita sanctorum diversa : tamen quicunque in eo regno erit, beatus erit, et sufficet sibi quod habuerit, et in eo gaudet quod possidet. *Sicut*

^a Ex S. Aug., tract. cviii, num. 1-4.

^b Ex S. Aug., tract. cix, num. 1.

et tu Pater in me, et ego in te. Hoc est, quod paulo ante dixit: *Ego in Patre, et Pater in me*. Nam totus Pater in Filio est, et totus Filius in Patre: et qui Filium habet, habet et Patrem; et qui Patrem habet, habet et Filium. Unde subiecit: *Ut et ipsi in nobis unum sint*. Id est, una charitate nos diligant, et una fide nos credant, et in una spe in nobis confidant; ut sit unitas corporis in capite, et sit unus Deus omnia in omnibus. Qui enim orat pro nobis, mortuus est pro nobis, et vivit pro nobis, ut nos vivamus in illo [Ms., cum illo]. Potest et ita intelligi, ut in nobis unum sint, id est, in charitate unum sint nobis templum. Unde dicitur: *Quia factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion* (Psal. lxxv, 3), quæ nos sumus. *Et mundus credat, quia tu me misisti*. Duobus modis, ut diximus, mundus intelligitur: aliter in peccatoribus, aliter in sanctis. Illic nominat mundum, eos qui credituri erant, vel qui tunc credebant Christum Filium Dei esse, ad salutem humani generis missum esse a Patre in mundum.

VERS. 22. — *Sed et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis*. Quæ est ista clarificatio, nisi illa de qua paulo ante dixit, *clarificavi nomen tuum*? Ista clarificatio, cognitio est nominis omnipotentis Patris in Filio. Hanc claritatem dedit Filius 621 fidelibus suis, id est, hanc prædicationem, ut prædicarent eum Patri esse æqualem in divinitate, et Patre esse minorem in forma servi, in qua factus est Filius hominis, ut nos essemus Filii Dei: in qua nativitate unum debemus esse, de qua ei subdidit: *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus*. Illi in sua natura unum in charitate; nos in nostra unum sumus in unitate substantiæ et gloriæ. (VERS. 23.) *Ego in eis, et tu in me*. Ego in eis, sicut caput in membris; et tu in me, sicut Pater in Filio. *Ut sint consummati in unum*. Id est, perfecti, quod perficiet qui nos voluit unum esse in se et per se. *Ut cognoscat mundus quia tu me misisti, et dilexisti eos sicut et me dilexisti*. Dilexisti eos, ut essent quod non erant; dilexisti me, ut essem quod semper fui; dilexisti me sicut unicum; illos itaque sicut adoptivos. Dilexisti eos, ut per me in te essent; dilexisti me, ut per te in te essem. Sequitur: (VERS. 24) *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum*. « Nunc per fidem, tunc ergo fiet per speciem. Cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos cum illo apparebimus in gloria (Coloss. iii, 4). » Tunc apparebimus quod tunc erimus; quia tunc apparebit, antequam essemus, quod tunc erimus^b.

Ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi. Fortassis ergo de illa claritate dicit, in qua sedet ad dexteram Dei Patris. Continuo subjungit: *Quia dilexisti me ante constitutionem mundi*. « In illo enim dilexit et nos ante constitutionem mundi, et tunc prædestinavit quod in fine facturus est mundi. (VERS.

^a Ex S. Aug., tract. cxi, num. 4-6.

^b Aug., loc. cit.: « Tunc apparebimus quod tunc erimus: quia tunc apparebit, non inaniter nos id

A 25.) *Pater juste, mundus te non cognovit*. Quia justus es, ideo te non cognovit. Mundus vero, qui damnandus est per justitiam, te non cognovit; ille vero, qui salvandus erat per misericordiam, te cognovit: mundus vero, quem per Christum reconciliavit sibi, non merito, sed gratia cognovit. Quid est enim eum cognoscere, nisi vita aeterna? quam mundo damnato utique non dedit, reconciliatio dedit; et ut cognosceret, non ei merito, sed gratia subvenisti. Denique sequitur: *Ego autem te cognovi*. Ipse fons gratiæ est Deus natura; homo autem de Spiritu sancto et virgine, ineffabili gratia, in unitatem personæ Filii Dei assumptus est. Per illum cognoverunt hi; et omnes per eos credituri. *Quia tu me misisti*. « Quia tu me misisti, ideo cognoverunt: igitur per gratiam cognoverunt. (VERS. 26.) *Et notum feci eis, inquit, nomen tuum, et notum faciam*. « Notum feci per fidem, notum faciam per speciem. Notum feci in [hoc] sæculo peregrinantibus, notum faciam in coelo regnantibus. *Ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis*. Quomodo autem dilectio, qua dilexit Pater Filium, est et in nobis, nisi quia membra ejus sumus, et in illo diligimur, cum ille diligitur totus, id est, caput et corpus? Ideo subjungit: *Et ego in ipsis, tanquam diceret, quoniam ego sum et in ipsis*. »

Terminato magno prolixoque sermone, quem post eorundem Dominus de fundendo pro nobis sanguine proximus passioni ad discipulos habuit, qui cum illo tunc erant, adjuncta oratione, quam direxit ad Patrem pro suis; deinceps ejus passionem Joannes evangelista sic orsus est:

CAPUT XL

Traditionis ac passionis ejus per ordinem secunda narrantur.

CAPUT XVIII, VERS. 1. — *Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron* [Cedron]: Genitivus pluralis in Græco, quod potest Latine Cedrorum dici. Tunc appropinquavit tempus, de quo in Psalmo legitur: *De torrente in via bibit*. In via hujus vite de torrente passionis bibit: *propterea exaltavit caput* (Psal. cix, 7): quod Apostolus ita exposuit: *Christus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis*. Propter quod et Deus exaltavit illum (Phillip. ii, 8, 9). *Ubi erat hortus, in quem introivit ipse et discipuli ejus*. Bene in horto miseris nostræ comprehensus est, ut nos in hortum beatitudinis suæ induceret. Igitur in horto deliciarum, id est, in 622 paradiso, primus [Pater] humani generis peccavit, et inde ejectus est in hanc vallem lacrymarum. Ideo Christus secundus Adam se in horto comprehendi voluit; ut peccatum, quod in horto paradisi (nam paradisi horti deliciarum interpretatur) primus homo commisit, deleteretur. (VERS. 2.) *Sciebat autem et Judas, qui tradebat eum, locum, quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis*. « Hoc

credidisse ac sperasse, antequam essemus. »

^c Ex S. Aug., tract. cxii, num. 4-6.

quod narrat, ingressum Dominum cum discipulis suis in hortum, non continuo factum est, cum ejus illa finita esset oratio, de cujus verbis ait: *Hæc cum dixisset Jesus*; sed alia quædam sunt interposita, quæ ab isto prætermissa, apud alios evangelistas leguntur: sicut apud hunc inveniuntur multa, quæ illi similiter in sua narratione tacuerunt. Ad hoc vero valet, quod dictum est: *Hæc cum dixisset Jesus*, ut non eum ante opinemur venire in hortum, quam illa verba finiret, et illam orationem, quæ leguntur in prioribus post cœnam sanctam eum dixisse, vel orasse. « *Sciebat autem, inquit, et Judas, qui tradebat eum, locum. Ordo verborum est: sciebat locum, qui tradebat eum. Quia frequenter, inquit, Jesus convenerat illuc cum discipulis suis.* Ibi ergo lupus, ovina pelle contactus, inter oves alto Patris familias consilio toleratus, didicit ubi ad tempus exiguum dispergeret gregem, insidiis appetendo pastorem.

VERS. 3. — *Judas ergo, inquit, cum accepisset cohortem, et a principibus et Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis et facibus et armis.* Cohors non Judæorum, sed militum fuit. A præside itaque intelligatur accepta, tanquam ad tenendum eum, servato ordine legitimæ potestatis, ut nullus tenentibus auderet obsistere. Ideo tanta manus inimicorum congregata est, ut nullus apprehendentibus vel contradicere, vel defendere Jesum auderet. « Ita quippe ejus abscondebatur potestas, [et] obteñebatur infirmitas, ut hæc inimicis necessaria viderentur adversus eum, in quem non valuissent, nisi quia [Ms., nihil valuissent nisi quod] ipse voluisset: bene utens bonus malis, et faciens bona de malis. » Jesus autem, sicut evangelista secutus adjungit: (VERS. 4) *Sciens omnia, quæ ventura erant super eum. Sciebat et voluit ut comprehenderetur; quia ad hoc venit in mundum, ut hoc fieret quod voluit, et tunc impleretur quando voluit. Processit et dixit eis, quem quæritis?* Processit, paratus ad passionem, et interrogans quem quærerent; non quasi ignarus eorum voluntatis, sed ut scirent ipsum esse quem quærerent. (VERS. 5.) *Responderunt: Jesum Nazarenum.* Jesus Nazarenus dicebatur, quia in Nazareth nutritus est, et impletur propheta: *Quoniam Nazareus vocabitur. Dicit eis: Ego sum.* Non abscondit se, sed ostendit; quia qui voluntate sua venit in mundum, voluntate sua posuit animam suam pro mundo. (VERS. 6.) *Stabat autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis. Ut ergo dixit eis: Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram.* « Ubi nunc militum cohors, et ministri principum ac Pharisæorum? Ubi terror et munimen armorum? Nempe una vox dicentis: *Ego sum*, tantam turbam odiis ferocem, armisque terribilem, sine ullo telo percussit, repulit, stravit. Deus enim latebat in carne, et sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, ut laternis et facibus quæreretur occidendus a tenebris.

« Ms.: « Quare, qui venerunt ad comprehendendum, non tenuerunt, a quo audierunt: *Ego sum?* »

PATROL. C.

A *Ego sum*, dicit, et impios dejecit. Quid judicaturus faciet, qui judicandus hoc fecit? Quid regnaturus poterit, qui moriturus hoc potuit? Et nunc ubique per Evangelium, *Ego sum*, dicit Christus: ut a Judæis exspectatur Antichristus, ut retro redeant, et in terram cadant. » Quare qui venerunt ad comprehendendum, non tenuerunt quem, si noluisset ille qui ait *Ego sum*, non tenerent. Illi quærebant eum apprehendere [et occidere], ille quærebat eos [redimere] et vivificare, propter quod venit ad nos. Ostendit quærentibus potestatem, quia habuit in potestate animam suam ponere, quam posuit hora passionis; ostendit quod [Ms., ut] nostræ redemptionis impleretur mysterium. (VERS. 7.) *Iterum ergo eos interrogavit: Quem quæritis?* Si quæritis, quare non apprehenditis, nisi quia in vestra non est potestate apprehendere [Ms., apprehendendi hora], sed in ejus qui venit ut apprehendatur.

623 VERS. 8, 9. — *Illi autem dixerunt: Jesum Nazarenum. Respondit Jesus: Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire. Ut adimpleretur sermo, quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdi ex eis quemquam.* « *Si me quæritis, inquit, sinite hos abire.* Inimicos videt [Ms., jubet], et hoc faciunt quod jubet: sinunt hos abire quos non vult perire. Nunquid autem non erant postea morituri? Cur ergo, si tunc morerentur, perderet eos, nisi quia nondum in eum sic credebant, quomodo credunt quicumque non pereunt? (VERS. 10.) *Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum, et percussit principis servum [Sic et in ms.; Al., servum principis sacerdotum] et abscondit ejus auriculam dexteram. Erat autem nomen servo Malchus.* Solus hic evangelista etiam nomen servi hujus expressit: sicut Lucas solus, quod ejus auriculam Dominus tetigerit et sanaverit eum. Malchus autem interpretatur regnator. Quid ergo auris pro Domino amputata, et a Domino sanata significat, nisi auditum amputata vetustate renovatum, ut sit in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ? Quod cui præstitum fuerit a Christo, quis dubitet regnaturum esse cum Christo? » Servus dictus est propter servitutem legalem, sanus [Ms., sanatus] autem dicitur propter evangelicam libertatem. « Factum tamen Petri Dominus improbavit, et progredi ultra prohibuit dicens: (VERS. 11) *Mitte gladium in vaginam. Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum?* » *Non bibam illum*, interrogative vel increpative legendum est, quasi dixisset: Non bibam illum calicem quem Pater mihi dedit bibere? Quare resistere vis voluntati omnipotentis Patris, imo et salutis tuæ calici? In suo quippe facto ille discipulus magistrum defendere voluit, nescius adhuc dispensationem paternæ voluntatis [Ms., pietatis], quid ex hoc fieri venturum voluisset. « Quod autem a Patre sibi dicit datum calicem passionis, profecto illud est quod ait Apostolus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui Filio proprio non pepercit, sed pro* Quia ante non potuerunt, quam voluisset ille, qui ait: *Ego sum.* »

nobis omnibus tradidit eum (Rom. VIII, 31, 32). Verum auctor calicis hujus est, etiam ipse qui bibit. Unde idem Apostolus item dicit: *Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis, oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.* (Ephes. V, 2) (VERS. 12.) *Cohors ergo, et tribunus, et ministri Judæorum comprehenderunt Jesum, et ligaverunt eum.* Comprehenderunt, ad quem non accesserunt [quoniam dies ille, illi vero tenebræ permanserunt]; nec audierunt: *Accedite ad eum, et illuminamini* (Psal. XXXIII, 6). Nunc autem quando eum illo modo comprehenderunt, tunc ab eo longius recesserunt: et ligaverunt eum, a quo solvi potius velle debuerunt. »

« Posteaquam persecutores tradente Juda comprehensum Dominum ligaverunt, qui nos dilexit, et tradidit semetipsum pro nobis omnibus, et cui Pater non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum (Rom. VIII, 32), (VERS. 13) *Adduxerunt eum ad Annam primum.* Nec enim Joannes istam tacet causam, quare hoc ita factum sit [Ms., quare hoc fecissent], dicens: *Erat enim, inquit, socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius.* »

VERS. 14. — *Erat autem Caiphæ, qui consilium dedit Judæis, quia expedit unum hominem mori pro populo.* Ductus est ad Annam primum, et postea ad Caipham, ut cognatio sanguinis et sceleris eos faceret consortes. Moyses Deo jubente præceperat ut pontifices patribus succederent, ut generationis in sacerdotibus series conservaretur. Refert Josephus istum Caipham unius tantum anni ab Hero le pretio redemisse sacerdotium. Non ergo mirum, si iniquus pontifex inique judicaverit. Sæpe qui per avaritiam ad sacerdotium accedit, per injustitiam versatur in eo, et scelertum initium funesto fine consumitur.

VERS. 15. — *Sequebatur autem, inquit, Jesum Simon Petrus et alius discipulus.* « Quisnam sit iste discipulus, non temere affirmandum est, quia taceatur. Solet autem se idem Joannes ita significare, et addere: *quem diligebat Jesus.* Fortassis ergo et hic ipse est, » qui juxta crucem Jesu stabat, cui ille matris commendavit custodiam. Dicit et Matthæus de Petro: *Petrus sequebatur eum a longe* (Matth. XXVI, 58). A longe sequebatur [Dominum], qui erat eum negaturus, ut videret finem, vel amore magistri, vel humana curiositate scire cupiens, quid pontifex judicaret [de Jesu, utrum eum neci addiceret], an flagellis cæsum dimitteret. (VERS. 16.) *Discipulus autem ille, inquit, erat notus pontifici, et introiit cum Jesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris.* Foris autem stabat, quia negaturus erat Dominum: nec erat in Christo, qui Christum confiteri non 624 fuit ausus. (VERS. 17.) *Exiit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariæ, et introduxit Petrum. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Nunquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum. Illic agnoscitur: quam verum sit quod ipsa Veritas paulo ante dixit: Quia sine me nihil potestis facere.* « Ecce columna fir-

missima ad unius auræ impulsum tota contremuit. Ubi est illa promittentis audacia, et de se plurimum præsumptis? Ubi sunt verba illa, quando ait: *Quare non possum sequi te modo? Animam meam pro te ponam* (Joan. XIII, 37); hoc non est sequi magistrum, sed se negare discipulum esse. Sicne pro Domino anima ponitur, ut hoc ne fiat, vox ancillæ formidetur? » Sane in hoc [loco] considerandum est, quam periculosum sit Christiano se Christianum esse negare. Non enim Petrus in hoc loco dixit se Christum negare, sed discipulum Christi: tamen ipse Christus ante prædixit: *Ter me negaturus es.* Qui enim discipulum se Christi negavit esse Christianum [sc] negavit: similiter qui se Christianum negat esse propter aliquem timorem, etiam Christum negat.

B (VERS. 18.) *Stabant autem servi et ministri ad prunas, quia frigus erat, et calefaciebant se.* Frigus erat infidelitatis in cordibus illorum, in tantum etiam ut ille princeps apostolorum in eo frigore torpesceret, quia necdum calore sancti Spiritus inflammatus fuit: in quo non solum ipse iterum post acceptum sancti Spiritus donum non timuit Christum coram imperatore et populo Romano confiteri; sed etiam pueri imberbes et puellæ, sancti Spiritus calore inflammata, Christum publice usque ad mortem confitebantur, et pro eo mori non metuebant, quem claviger cæli confiteri ad unius ancillæ vocem formidavit.

VERS. 19. — *Pontifex autem interrogavit Jesum de discipulis ejus, et de doctrina ejus.* Non cognoscens veritatis amore interrogavit, sed ut causam inveniret qua etiam eum accusare potuisset, et tradere Romano præsidi ad damnandum. (VERS. 20.) *Respondit Jesus: Ego palam locutus sum mundo: ego semper docui in synagoga et in templo, quo omnes Judæi conveniunt, et in occulto locutus sum nihil.* Quid est quod palam se dicit loqui, et in occulto nihil loqui, dum in alio loco apostolis dicit, dum per parabolas turbis loquitur: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis?* « Intelligendum est ita eum dixisse, *palam locutus sum mundo*, ac si dixisset: Multi me loquentem audierunt. Ipsum autem palam, quodammodo erat palam, quodammodo autem non erat palam. Palam quippe erat, quia multi eum audiebant: et rursus non erat palam, quia non intelligebant. Et quod seorsum discipulis loquebatur, non in occulto utique loquebatur. Quis namque in occulto loquitur, qui coram tot hominibus loquitur, eum scriptum sit: *In ore duorum vel trium testium stabit omne Verbum* (Deut. XIX, 15): præsertim si [sic] hoc loquitur paucis, quod per eos vellet innotescere et multis? Ergo et hoc ipsum, quod ab eo dici videbatur occulte, quomodo [Ang., quo Jammodo] non dicebatur in occulto? Quia non ita dicebatur, ut ab eis quibus dictum fuerat taceretur, sed ita potius, ut usquequaque prædicaretur. » (VERS. 21.) *Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sum ipsis: ecce hi sciunt quæ diximus*

« Ex S. Aug., tract. cxiii, num. 4-6.

ergo. Quasi dixisset: *Quid me interrogas, a quo veritatem audire non desideras, sed quem damnare cupis?* Interroga magis eos de quorum dictis non habes invidiam. Ita temperavit Dominus responsionem suam, ut nec veritatem taceret, nec se defendere videretur. (VERS. 22.) *Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu dicens: Sic respondes pontifici?* Hic impletur, quod prophetatum est de eo: *Dedi maxillam meam percutientibus.* Percussit eum quasi reum responsionis, sed ille injuste percussus, mansuete respondit: (VERS. 23) *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo.* Omnis itaque qui contra veritatem loquitur, male loquitur: si autem veritatem non dixi, da testimonium contra me, in quo mendacium dixissem; si autem bene, id est, vere, *quid me credis?* Quid ista responsione verius, mansuetius, justius? « Si cogitemus quis acceperit alapam, nonne vellemus eum qui percussit, aut caelesti igne consumi, aut terra dehiscente sorberi, aut correptum dæmonio volutari? Quid enim horum per potentiam jubere non potuisset, per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset, a quo vincitur mundus [Aug., qua vincitur mundus]? » Forte aliquis **625** hic dicit, quare alteram maxillam percutienti non daret secundum præceptum suum (Matth. v, 39)? Non solum itaque alteram dedit maxillam percutienti, sed etiam totum corpus suum ad crucifigendum tradidit, et magis vult præcepta sua Dominus in cordis tranquillitate servare, quam in corporis ostentatione demonstrare.

VERS. 24. — *Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.* Hi duo Annas et Caiphæ principes fuerunt sacerdotum, et per vices annuas sacerdotium ministrabant; et erat tunc annus Caiphæ, cum passus est Christus. Et credendum est secundum voluntatem Caiphæ factum esse ut prius duceretur ad Annam, ut minoris culpæ videretur, si alterius quoque consacerdotis sui damnaretur sententia. « Sed cum dixisset evangelista quod cum ligatum misit Annas ad Caipham, reversus est ad locum narrationis, ubi reliquerat Petrum, ut explicaret, quod in domo Annæ de trina ejus negatione contigerat. (VERS. 25.) *Erat autem, inquit, Simon Petrus stans et calefaciens se.* Hoc recapitulat quod ante etiam dixerat. Deinde quæ secuta sunt, jungit: *Dixerunt ergo ei: Nunquid et tu ex discipulis ejus es? Negavit ille et dixit: Non sum.* Jam semel negaverat ad ancillæ vocem: ecce iterum eodem timore perterritus negavit. Deinde, ut tertia quoque negatio perficeretur, et Verbum Domini prædicentis impleretur, (VERS. 26, 27.) *Dicit unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscondit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum sicut antea negavit Petrus, et statim gallus cantavit.* Ecce medici est completa prædictio, ægroti convicta præsumptio. Non enim factum est, quod iste dixerat: *Animam meam pro te ponam* (Joan.

A XIII, 58), sed factum est, quod ille prædixerat: *Ter me negabis.* Sed hæc trina negatio timoris, trina confessione amoris diluitur. Necdum fuit amor in eo, qui foras mitteret timorem: sed adhuc timor servilis valuit in corde ejus, sed necdum respexit eum qui hæc prædixit ei. Sed et hoc magna Dei dispensatione gestum esse credere debemus, quatenus ille, cui oves suas ad Patrem rediens Christus commendaturus erat, per suam disceret fragilitatem aliis misereri, et fratrum culpas ignoscere, dum suum recordaretur peccatum, et aliorum compati posset fragilitati, qui sui casus ignarus non esset. Peracta itaque trina hac negatione Petri, reversus est evangelista ad ordinem narrationis suæ, ubi eam reliquerat.

VERS. 28. — *Adducunt ergo, inquit, Jesum ad Caipham in prætorium.* « Ad Caipham quippe ab Anna collega et socero ejus dixerat missum. Sed si ad Caipham, cur in prætorium? Quod nihil aliud vult intelligi, quam ubi præses Pilatus habitabat: » aut damnationis causa Christi Caiphæ perrexit in prætorium ad Pilatum: aut Pilatus in domo Caiphæ prætorium habebat, et tanta fuit amplitudo, ut utrosque capere potuisset, et seorsum habitantem Dominum suum, seorsum judicem ferret. Ecce quanta est sollicitudo sacerdotum in malum [Ms., in malo]! « Tota nocte vigilarunt, ut homicidium facerent. *Erat autem mane, et ipsi, id est, qui ducebant Jesum, non introierunt in prætorium.* Hoc est in eam partem domus quam Pilatus tenebat, si ipsa erat domus Caiphæ. Cur autem non introierunt in prætorium? Exponens causam, ut non contaminarentur, inquit, *sed manducarent Pascha.* Dies enim ægi cœperant azymorum: quibus diebus contaminatio illis erat in alienum habitaculum intrare. O impia et stulta cæcitas! ut habitaculo videlicet contaminarentur alieno, et non contaminarentur proprio scelere^b. Alienigenæ iudicis domo contaminari timebant, et fratris innocentis sanguine non timebant? » Sciendum est quid sit inter Pascha et dies azymorum. Pascha dicebatur proprie dies illa qua agnus ad vesperam quarta decima luna occidebatur; septem vero dies sequentes, dies azymorum dicebantur. Dies azymorum fuerunt, in quibus nihil fermentati in domibus illorum debuit inveniri; sed tamen dies Paschalis invenitur inter dies azymorum nominari, ut in alio Evangelio legitur: *Prima autem die azymorum accesserunt ad Jesum discipuli dicentes: Ubi vis, paremus tibi Pascha manducare* (Matth. xxvi, 17)?

626 VERS. 29, 30. — *Exivit ergo Pilatus ad eos foras, et dixit: Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? Et responderunt, et dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.* Hunc enim habebant morem Judæi, ut quem morte dignum dijudicarent, vinctum eum præsi traderent. « Interrogentur atque respondeant ab immundis spiritibus liberati, languidi sanati, leprosi mundati, surdi audientes, muti loquentes, cæci videntes, mortuaverunt, et non proprio scelere inquinari se videbant. »

^a Ex S. Augustino, tract. cxiv, num. 1-5.

^b Ms.: « Habitaculo videlicet alieno se violari pu-

tui resurgentes, utrum sit malefactor Jesus. Sed ista dicebant, de quibus per Prophetam ipse prædixerat: *Retribuere mihi mala pro bonis (Psal. xxxiv, 12).* (VERS. 31.) *Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum.* Justior fuit illis iudex gentilis, quasi diceret: Legem habetis, et secundum legem vestram judicate eum: vos melius nostis quid de talibus vestra lex iudicet; secundum quod justum sciatis, judicate. *Dixerunt ergo ei Judæi: Nobis non licet interficere quemquam.* « Quid est quod loquitur insana crudelitas? An non interficiebant, quem interficiendum offerebant? » An non forte interficiebant, dum clamabant: *Crucifige, crucifige?* Quid est quod dixerunt, *Nobis non licet interficere quemquam,* dum lex mandat homicidas, adulteros, et talium reos scelerum occidere vel lapidare? nisi forte hoc ideo dixissent, propter sanctitatem diei festi [et venerationem], ut non liceret eis secundum legem in die festo occidere hominem, ob cuius diei festi venerationem, etiam prætorium iudicis intrare noluerunt. Quomodo, o Judæi, o falsi Israelitæ, non occidistis eum, quem apprehendistis, quem duxistis, quem præsi tradidistis, quem crucifigi poposcistis? « Audite, quod contra vos etiam Prophetam clamat: *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum machæra acuta (Psal. lvi, 5).* Ecce quibus armis, quibus sagittis, qua machæra justum interfecistis. Deinde sequitur: (VERS. 32) *Hoc autem dixerunt, ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans quæ esset morte moriturus.* « Itaque intelligendum est Dominum hic significare non mortem crucis, sed illam mortem qua Judæi eum gentibus tradebant ad occidendum, hoc est, Romanis; nam Pilatus Romanus civis fuit, licet genere Pontius, eumque in Judæam Romani præsidem miserant. *Ut ergo iste sermo Jesu impleretur,* id est, ut eum sibi traditum Gentes interficerent, quod Jesus futurum esse prædixerat, hoc impletum est, dum Judæi eum Gentibus tradiderunt occidendum; minore tamen scelere, quam Judæi, qui se isto modo ab ejus interfectione velut alienos facere voluerunt, non ut eorum innocenter, sed ut dementia monstraretur. »

VERS. 33. — *Introivit iterum in prætorium Pilatus, et vocavit Jesum, et dixit ei: Tu es rex Judæorum?* In his verbis ostendit Pilatus hoc Judæos objecisse ei criminis, ut diceret se regem esse Judæorum. (VERS. 34.) *Respondit Jesus: A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me?* « Sciebat utique Dominus, et quod ipse interrogabat, et quod ille responsurus fuit [*Ms. addit: et quid illi Pilatus responsurus erat. Sed hoc redundat*]: et tamen dici voluit, non propter se qui omnia sciebat, sed propter nos, ut scriberetur quod nos scire voluit. *Respondit Pilatus: Nunquid ego Judæus sum? Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi. Quid fecisti?* Abstulit a se suspicionem qua posset putari a semetipso dixisse quod Jesum regem dixerat esse Judæorum; id se a Judæis accepisse demonstrans. Direndo:

• Ex S. Aug., tract. cxv, num. 1, 4, 5.

A (VERS. 35) *Quid fecisti?* satis ostendit illud ei pro crimine objectum, tanquam diceret: Si regem te negas, quid fecisti ut tradereris mihi? Quasi mirum non esset, si puniendus iudici traderetur, quid se diceret regem esse: si autem hoc non diceret, querendum ab illo esset quid aliud forte fecisset, unde tradi iudici dignus esset.

VERS. 36. — *Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis. Nunc autem meum regnum non est hinc.* Hoc est quod bonus magister scire nos voluit; sed prius nobis demonstranda fuerat vana hominum de regno ejus opinio, sive Gentium, sive Judæorum, a quibus id Pilatus audierat: quasi propterea fuisset morte plectendus, quod illicitum affectaverit regnum; vel quoniam solent regnatoris invidere regnantes. Poterat autem Dominus, quod ait: *Regnum meum non est de mundo hoc,* ad primam interrogationem præsidis respondere, ubi dixit: *Tu es rex Judæorum?* Sed eum vicissim interrogat, utrum hoc 627 a semetipso diceret, an audisset ab aliis; illo respondente, ostendere voluit, hoc sibi apud illum fuisse a Judæis velut crimen objectum: patefaciens nobis cogitationes hominum quas ipse noverat quoniam vanæ sunt. » Quod vero ait: *Regnum meum non est de hoc mundo,* id est, in hoc mundo. Audite omnes reges terræ; non venit Christus regnum tollere, sed dare; non minuere, sed augere; regem se non contradixit, sed carnaliter in hoc mundo se regnare non dixit. Quod est ejus regnum, nisi credentes in eum, quos tradet regnum Deo Patri in fine sæculi (I Cor. xv, 24), id est, adducet ad Deum Patrem, ut sine fine regnent cum illo? Sed ut hoc probaret, ut regnum ejus de hoc mundo non esset, adjecit: *Si de hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent ut non traderer Judæis.* Non ait: Nunc autem regnum meum non est hic, sed non est hinc; hic est enim regnum ejus, usque in finem sæculi, sed in sanctis suis, de quibus dixit in alio Evangelio: *Regnum Dei intra vos est (Luc. xvii, 21).* Nam regnum ejus sancta Ecclesia est. Unde et ad Mariam virginem angelus ait: *Et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis (Luc. i, 32, 33),* spiritale regnum quo in sanctis regnat demonstrare volens, non carnale quod sæpe impii habent in hoc mundo. De regno quippe suo dicit paulo ante: *De mundo non estis, sed ego vos de mundo elegi.*

D (VERS. 37. — *Dixit ei itaque Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia rex sum ego.* Non quia se regem timuit confliteri, sed, tu dicis, ait. Sic respondit, ut verum diceret, et sermo ejus calumniæ non pateret. Dictum est, *tu dicis,* carnalis carnaliter dicis. Deinde subjungit: *Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* « Non est producenda hujus pronomini syllaba, quod ait: *In hoc natus sum,* tanquam dixerit [in hac re natus sum; sed corripienda, tanquam di-

xerit] in hanc rem natus sum, vel ad hoc natus sum, A sicut ait : *Ad hoc veni in mundum.* In Græco namque Evangelio nihil est hujus locutionis ambiguum. Unde manifestum est eum temporalem nativitatem suam hic commemorasse, qua incarnatus venit in mundum : non illam sine initio, qua Deus erat, per quem Pater condidit mundum. In hoc ergo se dixit natum, id est, propter hoc natum, et ad hoc venisse in mundum, utique nascendo de virgine, ut testimonium perhibeat veritati. Sed quia non omnium est fides, adjunxit atque ait : *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Audit utique interioribus auribus, id est, obaudit meæ voci; quod tantumdem valeret quasi diceret, *Credit mihi.* Cum itaque Christus testimonium perhibet veritati, profecto testimonium perhibet sibi : ejus quippe vox est, *Ego sum veritas* (Joan. xiv, 6). Hic commendat gratiam, per quam vocati sumus. Ait itaque : *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam* (Joan. viii, 18) : non ideo est ex veritate, quia ejus audit vocem, sed ideo audit, quia ex veritate est, [id est] quia hoc illi donum ex veritate collatum est; quod quid est aliud, quam donante Christo credere [in Christum]?

VERS. 38. — *Dicit ei Pilatus : Quid est veritas? Nec expectavit audire, > quid responderet ei Jesus, quia forte dignus non fuit audire. (VERS. 39.) Sed cum hoc dixisset, iterum exiit ad Judæos, et dixit eis : Nullam invenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in Pascha; vultis ergo dimittam vobis regem Judæorum? < Credo, cum dixisset Pilatus, quid est veritas, in mentem illi venisse continuo consuetudinem Judæorum, qua solebat eis dimitti unus in Pascha : et ideo non expectavit, ut responderet ei Jesus quid esset veritas, ne mora fieret, cum recoluisset morem quo possit eis per Pascha dimitti. > Hæc vero consuetudo dimittendi, fortassis propter Pascha apud Judæos remansit, ob memoriam liberationis illorum ex Ægypto, qua in Pascha liberati sunt a servitute. Sed hoc audientes : (VERS. 40.) *Clamaverunt rursum omnes dicentes : Non hunc, sed Barrabam. Erat autem Barrabas latro. Barrabas iste filius magistri eorum interpretatur, id est, diaboli, qui magister fuit vel huic latroni in scelere suo, vel Judæis in impietate perfidiæ suæ. < Non reprehendimus, o Judæi, quod per Pascha liberatis nocentem, sed quod occiditis innocentem : quod tamen nisi fieret, verum Pascha non fieret. Sed umbra veritatis a Judæis 628 errantibus tenebatur, ut mirabili dispensatione divinæ sapientiæ, per homines fallaces, ejusdem umbræ veritas impleretur, quia ut verum Pascha fieret, Christus velut ovis imolabatur. >**

CAPUT XIX. VERS. 1. — *Tunc apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit.* < Hoc Pilatus non ob aliud fecisse credendus est, nisi ut ejus injuriis Judæi satiati, sufficere sibi existimarent, et usque ad ejus mortem sævire desisterent. Ad hoc pertinet, quod

idem præses cohortem suam permisit facere quæ sequuntur : (VERS. 2, 3.) *Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus, et veste purpureæ circumdederunt eum, et veniebant ad eum et dicebant : Ave, rex Judæorum; et dabant ei palmas* {Ms. alapas}. Sic implebantur, quæ de se prædixerat Christus; sic martyres informabantur ad omnia, quæ persecutoribus libuisset facere, perferenda; sic paulisper occultata tremenda potentia, commendabatur prius imitanda patientia; sic regnum, quod de hoc mundo non erat, superbum mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat; sed [Aug., sic] illud granum multiplicandum seminabatur horribili contumelia, ut mirabili pullularet in gloria

VERS. 4, 5. — [Exiit iterum Pilatus foras et dicit eis : *Ecce adduco eum foras, ut cognoscatis quia in eo nullam causam invenio.*] Exiit ergo Jesus foras portans spineam coronam, et purpureum vestimentum, et dicit eis : *Ecce homo.* Hinc apparet non ignorantem Pilato hæc a militibus facta, sive jusserit ea, sive permiserit; illa scilicet causa quam supra diximus, ut hæc ejus ludibria inimici libentissime viderent, et ulterius sanguinem non sitirent. Egreditur ad eos Jesus portans spineam coronam et purpureum vestimentum, non clarus imperio; sed plenus opprobrio; et dicitur eis : *Ecce homo.* Si regi invidetis, jam parcite, quia dejectum videtis : flagellatus est, spinis coronatus est, ludibriosa veste amictus est, amarum convitiis illusus est, alapis cæsus est : fervet ignominia, frigescat invidia. Sed non frigescit, inardescit potius, et increscit. (VERS. 6, 7.) *Cum enim viderent eum pontifices et ministri, clamabant dicentes : Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus : Accipite eum vos, et crucifigite; ego enim non invenio in eo causam. Responderunt ei Judæi : Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. Ecce altera major invidia. Parva quippe illa videbatur, velut affectatæ illicito ausu regis potestatis; et tamen neutrum sibi Jesus mendaciter usurpavit; sed utrumque verum est, et unigenitus est Dei Filius, et rex ab eo [Ms., a Deo] constitutus super Sion montem sanctum ejus : et utrumque nunc demonstraret, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior.*

VERS. 8. — *Cum ergo audisset Pilatus hoc verbum, magis timuit : et ingressus prætorium iterum, dicit ad Jesum : Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit ei.* Hoc silentium Domini nostri Jesu Christi non semel factum, collatis omnium evangelistarum narrationibus reperitur, et apud principes sacerdotum, et apud Herodem >. > Tamen propter illa, quibus noluit respondere, ad hoc data est de agno similitudo, ut suo silentio non reus, sed innocens haberetur. (VERS. 11.) *Respondit Jesus : Non haberes adversum me potestatem ullam, nisi tibi esset datum desuper. Propterea, qui tradidit me tibi, majus peccatum habet.* < Ecce respondit, et tamen non ubique respon-

^a Ex S. Aug., tract. cxvi, num. 1-9.

^b Defectum supple ex sancto Augustino loc. cit.

dit *; non sicut reus sive dolosus, sed sicut agnus, hoc est, sicut simplex atque innocens, non aperuit es suum. Proinde ubi non respondebat, sicut ovis silebat; ubi respondebat, sicut pastor docebat. Discamus ergo quod dixit, quod et per Apostolum docuit, quia non est potestas nisi a Deo (Rom. xiii, 1): et quia plus peccat qui potestati innocentem occidendum livore tradit, quam potestas ipsa, si eum cum timore alterius majoris potestatis occidit. Talem quippe Deus Pilato dederat potestatem, ut esset etiam sub Cæsaris potestate. Quapropter, *non haberes*, inquit, *adversum me potestatem ullam*, id est, quantumcumque habes, nisi hoc ipsum, quidquid est, tibi esset datum desuper. Sed quoniam scio quantum sit, (non enim tantum est, ut tibi omni modo liberum sit), *propterea qui tradidit me tibi, majus peccatum habet*. Ille quippe me tuæ potestati tradidit invidendo, tu vero eandem potestatem in me exerciturus es metuendo. Nec timendo quidem præsertim **629** innocentem, homo hominem debet occidere: sed tamen id zelando facere, multo magis malum est quam timendo. Et ideo non ait verax magister: Qui me tibi tradidit, ipse habet peccatum; tanquam ille non haberet: sed ait, *majus habet peccatum*, ut etiam se habere intelligeret. Neque enim propterea illud nullum est, quia hoc majus est.

VERS. 12. — *Exinde quærebat Pilatus dimittere eum*. Quid est hoc quod dictum est, *exinde*, quasi antea non quærebat? Lege superiora, et invenies jam dudum eum quærebat dimittere Jesum. *Exinde* itaque intelligendum est, *propter hoc*, id est, ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentem sibi traditum, quamvis minus peccans quam Judæi qui illum ei tradiderant occidendum. *Exinde* ergo, id est, ideo, ne hoc peccatum faceret [Ms., fieret], non nunc primo, sed ab initio quærebat eum dimittere. *Judæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari*. Majorem timorem se ingerere putaverunt Pilato, terrendo de Cæsare, ut occideret Christum, quam superius, ubi dixerant: *Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*. Eorum quippe legem ille non timuit ut occideret, sed magis Filium Dei timuit ne occideret. Nunc vero non sic potuit contemnere Cæsarem, auctorem potestatis suæ, quemadmodum legem gentis alienæ. (VERS. 13, 14.) *Adhuc Pilatus, cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum, et sedit pro tribunali in loco, qui dicitur lithostrotas, Hebraice autem gabatha* [Ms., Golgotha]. *Erat autem parasceve Paschæ hora quasi sexta*. Qua hora sit Dominus crucifixus, propter evangelistarum alterius testimonium, [qui dixit]: *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum*; quoniam magna disceptatio solet oboriri, cum ad ipsum locum, ubi crucifixus narratur, ventum fuerit, ut potuerimus, si Dominus voluerit, disseremus. Cum ergo pro tribu-

* Aug.: « Ecce respondit, et tamen ubicumque non respondit, non sicut reus, etc. »

A nali sedisset Pilatus, dicit *Judæis: Ecce rex vester*. (VERS. 15.) *Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum*. *Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Adhuc terrorem quem de Cæsare ingesserant superare conatur, de ignominia eorum volens eos frangere dicendo: Regem vestrum crucifigam? Quos de ignominia Christi mitigare non potuit: sed timore mox vincitur.*

VERS. 16. — *Responderunt autem pontifices: Non habemus regem nisi Cæsarem*. *Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur*. Apertissime quippe contra Cæsarem venire videretur, si regem se non habere nisi Cæsarem profiterentibus, alium regem vellet intelligere [Aug., ingerere], dimittendo impunitum, quem propter hos ausus ei tradiderant occidendum. *Tradidit ergo illum eis, ut crucifigeretur*. Sed nunc quid aliud et ante cupiebat, cum dicebat: *Accipite eum vos, et crucifigite*; vel etiam superius: *Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum? Cur autem illi tantopere noluerunt, dicentes: Nobis non licet interficere quemquam*, et omni modo instantes, ut non ab eis, sed a præside occideretur, et ideo eum occidendum accipere recusantes, si nunc eum accipiunt occidendum? Aut si hoc non sit, cur dictum est: *Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur? An aliquid interest? Plane interest, non est enim dictum: Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigerent eum*; sed *ut crucifigeretur*, id est, ut iudicio et potestate præsidis crucifigeretur. Sed ideo illis traditum dixit Evangelista, ut eos crimine implicatos, a quo alieni esse conabantur, ostenderet: non enim Pilatus hoc faceret, nisi ut id quod eos cupere cernebat, impleret. Quod ergo sequitur: *Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt, potest ad milites jam referri apparatus præsidis*. Nam postea evidentius dicitur: *Milites ergo cum crucifixissent eum*: quamvis evangelista, etiamsi totum Judæis tribuit, merito facit; ipsi enim susceperunt quod avidissime flagitaverunt, et ipsi fecerunt quidquid ut fieret extorserunt. »

VERS. 17. — « b Judicante atque damnante Pilato pro tribunali Dominum Jesum Christum, hora quasi sexta susceperunt eum et eduxerunt. *Et bajulans sibi cruceem, exiit in eum, qui dicitur Calvariæ locum, Hebraice Golgotha, ubi eum crucifixerunt*. Quid est ergo, quod Marcus evangelista ait, *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum* (Marc. xv, 25), nisi quia hora tertia crucifixus est Dominus linguis Judæorum, hora sexta manibus militum? Ut intelligamus horam quintam jam fuisse transactam, **630** et aliquid de sexta coeptum, quando sedit pro tribunali Pilatus; quæ dicta est a Joanne hora quasi sexta; et cum duceretur ut in ligno cum duobus latronibus configeretur, et juxta crucem ejus gererentur, quæ gesta narrantur, hora sexta integra completeretur: ex qua hora usque ad nonam sole obscurato tenebras factas, trium evangelistarum, Matthæi, Marci et Lucæ contestatur auctoritas. Sed quoniam Judæi

b Ex S. Aug., tract. cxvii, num. 1-5.

facique interfecti Christi a se in Romanos, id est, a Pilatum et ejus milites transferre conati sunt, propterea Marcus subpressa ea hora, qua Christus a militibus crucifixus est, quæ agi sexta jam cœperat, tertiam potius horam recordatus expressit, qua hora intelliguntur apud Pilatum clamare potuisse, *Crucifige, crucifige*: ut non illi tantum reperiantur crucifixisse Jesum, id est, milites qui eum ligno sexta hora suspenderunt, verum etiam Judæi, qui, ut crucifigeretur, hora tertia clamaverunt. *Bajulans ergo sibi crucem, exiit in eum qui dicitur Calvarie locum, Hebraice autem Golgotha, ubi eum crucifixerunt. Et cum eo quos hinc et hinc, medium autem Jesum.* Isti duo latrones erant, sicut aliorum evangelistarum narratione didicimus, cum quibus crucifixus est Christus; et inter quos fixus est Christus, de quo præmissa dixerat prophetia: *Et inter iniquos deputatus est (Isa. LIII, 12).*

VERS. 19, 20. — *Scriptis autem et titulum Pilatus, et posuit super crucem. Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus rex Judæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Judæorum, quia prope civitatem erat locus, ubi est crucifixus Jesus. Et erat scriptum Hebraice, Græce, et Latine.* Hæ quippe tres linguæ ibi præ cæteris eminebant: Hebræa, propter Judæos in lege gloriantes; Græca, propter gentium sapientes; Latina, propter Romanos, multis ac pene omnibus jam tunc gentibus imperantes. (VERS. 21, 22.) *Dicebant ergo Pilato pontifices Judæorum: Noli scribere, rex Judæorum; sed quia dixit ipse: Rex sum Judæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.* O ineffabilem vim divinæ operationis, etiam in cordibus ignorantium! Nonne occulta vox quædam Pilato intuitu quodam, si dici potest, clamore silentio [Aug., clamoso silentio] personabat, quod tanto ante in Psalmorum litteris prophetatum est, *Ne corrupas tituli inscriptionem (Tit. Psal. LVI).* Nunquid enim propterea non erit verum, quia [Ms., quod] Jesus ait: *Rex sum Judæorum?* Si corrupti non potest quod Pilatus scripsit, corrupti potest quod Veritas dixit? Sed Judæorum tantum rex est Christus, an et gentium? imo et gentium. Cum enim dixisset in prophetia: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini (Psal. 11, 6):* ne propter Sion montem, solum Judæis eum regem [quiaquam] diceret constitutum, continuo subjecit: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, et dabo tibi gentes, et cætera.* Cur ergo magnum volumus intelligi in hoc titulo sacramentum, in quo scriptum erat, *rex Judæorum*, si rex est Christus et Gentium? Quia scilicet oleaster factus est particeps pinguedinis olivæ [Aug., oleæ], non olea particeps facta amaritudinis oleastri? Nam in eo quod de Christo vepaciter scriptus est titulus, *rex Judæorum*, qui sunt intelligendi Judæi, nisi semen Abraham, filii re-

qui filii carnis, ait Apostolus, *hi filii Dei: sed qui filii promissionis, deputantur in semine (Rom. ix, 7, 8).* Et gentes erant, quibus dicebat: *Si autem vos Christi, ergo Abraham semen estis, secundum promissionem hæredes (Galat. iii, 29).* Rex ergo Judæorum Christus, sed Judæorum circumcissione cordis; spiritu, non littera: quorum laus non ex hominibus, sed ex Deo est; pertinentium ad Jerusalem liberam matrem nostram (Gal. iv, 26), æternam in cœlis, Saram spiritalem, ancillam et filios ejus de domo libertatis ejicientem. Ideo enim Pilatus quod scripsit, scripsit, quia Dominus Jesus, quod dixit, dixit.

VERS. 23. — *Milites ergo, cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, et tunicam.* Unde apparet quatuor fuisse milites, qui in eo crucifigendo præsidi paruerunt. Manifeste quippe ait: *Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, et tunicam;* subaudiendum est, acceperunt: ut iste sit sensus: acceperunt vestimenta ejus, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem; acceperunt et tunicam. Et sic locutus est ut de cæteris **631** vestimentis nullam sortem missam esse videamus: sed de tunica quam simul cum cæteris acceperunt, sed non simul [Ms., similiter] dividerunt. De hac enim sequitur exponens: *Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum.* Cur autem de illa sortem miserint narrans: (VERS. 24) *Dixerunt ergo ad invicem, inquit, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cujus sit.* Apparet itaque in aliis vestibus æquales eos habuisse partes, ut sortiri necesse non fuerit: in illa vero una non eos habere potuisse singulas partes. Quærat forte aliquis quid significet in tot partes vestimentorum facta divisio, et de tunica illa sortitio? Quadripartita vestis Domini nostri Jesu Christi quadripartitam ejus figuravit Ecclesiam, toto scilicet qui quatuor partibus constat terrarum orbis diffusam, et omnibus eisdem partibus æqualiter, id est, concorditer distributam. Propter quod alibi dicitur, missurum se Angelos suos, ut colligant electos suos a quatuor ventis (Marc. xiii, 27): quod quid est, nisi a quatuor partibus mundi, oriente, occidente, aquilone, et meridie? Tunica vero illa sortita omnium partium significat unitatem, quæ charitatis vinculo continetur. De charitate autem locuturus Apostolus: *Supereminentiorem, inquit, viam vobis demonstro (1 Cor. xii, 31).* Et alio loco ait: *Cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi (Ephes. iii, 19):* Itemque alibi: *Super omnia autem hæc charitatem, quæ est vinculum perfectionis (Coloss. iii, 14).* Si ergo charitas et supereminentiorem habet viam, et supereminet scientiæ, et super omnia præcepta est, merito vestis, qua significatur, desuper contexta perhibetur. Inconsutilis autem, ne aliquando dissuatur; et ad unum pervenit, quia in unum omnes colligit; sicut in apostolis

* Ex S. Aug., tract. cxviii, num. 2.

cum esset etiam ipse numerus duodenarius, id est, A
quadripartitus in ternos, et omnes essent interro-
gati, solus Petrus respondit: *Tu es Christus Filius
Dei vivi*, et ei dicitur: *Tibi dabo claves regni celo-
rum* (Matth. xvi, 16, 19); tanquam ligandi et sol-
vendi solus acciperet (*Ms.*, acceperit) potestatem:
cum et illud unum pro omnibus dixerit, et hoc
cum omnibus tanquam personam gerens ipsius
unitatis acceperit; ideo unum pro omnibus, quia
unitas est in omnibus. Unde et hic cum dixisset,
desuper contexta, addidit, *per totum*. Quod
si referamus ad id quod significat, nemo est ejus
expers, qui pertinere inveniatur ad totum: a quo
toto, sicut Græca indicat lingua, Catholica vocatur
Ecclesia. In sorte autem quid, nisi Dei gratia
commendata est? Sic quippe in uno ad omnes per-
venit, cum sors omnibus placuit, quia et Dei
gratia in unitate ad omnes pervenit; et cum sors
mittitur, non personæ cujusque vel meritis, sed oc-
culto Dei iudicio ceditur. Nec ideo ista non aliquid
boni significasse quis dixerit, quia per malos facta
sunt; non scilicet per eos qui Christum secuti, sed
qui sunt persecuti. Quid enim de ipsa cruce dicturi
sumus, quæ certe similiter ab inimicis atque impiis
Christo facta et impacta est? Et tamen ea signifi-
cari recte intelligitur, quod ait Apostolus: *Quæ est
latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum*
(Ephes. iii, 18). Lata est quippe in transverso ligno,
quo extenduntur pendentis manus, et significat opera
bona in latitudine charitatis; longa est a transverso
ligno usque ad terram, ubi dorsum et pedes signun-
tur, et significat perseverantiam in longitudine tem-
poris, usque ad finem; alta est in cacumine, quod a
transverso ligno sursum rursus extenditur [*Aug.*
quo transversum lignum sursum versus exceditur],
et significat supernum finem quo cuncta opera re-
feruntur, quoniam cuncta quæ latitudine ac longitu-
dine bene ac perseveranter fiunt, propter altitudi-
nem divinorum faciendæ sunt præmiorum; profunda
est in ea parte, qua in terra figitur: ibi quippe
occulta est, nec videri potest, sed cuncta ejus appa-
rentia et eminentia inde consurgunt; sicut bona
nostra de profunditate gratiæ Dei, quæ comprehendere
ac dijudicare non potest, universa procedunt. Sed
et si crux Christi hoc solum significet, quod ait
Apostolus: *Qui autem sunt Jesu Christi, carnem
suam crucifixerunt cum passionibus et concupiscentiis*
(Gal. v, 24), quam magnum bonum est? Nec tamen
hoc facit, nisi concupiscens adversus carnem spiri-
tus bonus, cum illam crucem Christi fecerit inimi-
cus, id est, spiritus malus. Postremo quid est quod
omnes noverunt signum crucis Christi [*Aug.*, signum
Christi], nisi crux Christi? Quod signum, nisi adhi-
beatur sive frontibus credentium, sive ipsi aquæ ex
qua regenerantur, sive oleo quo charismate [*Al.*,
crismate] 632 unguuntur, sive sacrificio quo alun-

tar, nihil eorum rite perficitur. Quomodo ergo per
id quod mali faciunt, nihil boni significatur, quando
per crucem Christi quam fecerunt mali, in celebra-
tione sacramentorum ejus bonum nobis omne si-
gnatur? »

« Crucifixo Domino, postquam divisio vestimen-
torum ejus etiam missa sorte completa est, quæ
deinde narret Joannes evangelista, videamus. (Vers.
25-27) *Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant au-
tem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror ma-
tris ejus Maria Cleophae et Maria Magdalene. Cum
vidisset ergo Jesus matrem et discipulum stan-
tem, quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier,
en filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce ma-
ter tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in*
B *sua*. Hæc nimirum est illa hora, de qua Jesus aquam
conversurus in vinum dixerat matri: *Quid mihi et
tibi est mulier? Nondum venit hora mea* (Joan. ii, 4).
Hanc itaque horam prædixerat, quæ tunc nondum
venerat, in qua deberet agnosci a matre moriturus,
de qua fuerat mortaliter natus. Tunc ergo divina
facturus, non divinitatis, sed infirmitatis matrem,
velut incognitam refellebat [*Aug.*, repellebat]: nunc
autem humana jam patiens, ex qua fuerat factus
homo, affectu commendabat humano. Tunc enim
qui Mariam creaverat, innotescebat virtute; nunc
vero quem Maria pepererat, pendeat in cruce. « Mor-
talis igitur insinuat locutus [*Ms. et Aug.*, *Moralis
insinuat locus*]. Facit quod faciendum admonet, et
exemplo suo suos instruit præceptor bonus, ut a
C filiis piis impendatur cura parentibus: tanquam li-
gnum illud ubi erant fixa membra morientis, etiam
cathedra fuerit magistri docentis ^b. *Ex illa hora ac-
cepit eam discipulus in sua*, de semetipso dicens. Sic
quippe commemorare se solet, quod eum diligebat
Jesus: qui utique omnes, sed ipsum præ cæteris
et familiarius diligebat, ita ut in convivio super
pectus suum discumbere faceret: credo, ut istius
Evangelii, quod per eum fuerat prædicaturus, divi-
nam excellentiam hoc modo altius commendaret.

VERS. 28-30. — *Postea sciens Jesus quia omnia
consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dicit:
Satio. Vas ergo positum erat aceto plenum. Illi autem
spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes obtu-
runt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit:
D Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiri-
tum. Quis potest quæ facit ita disponere, quomodo
disposuit homo iste qui passus est [*Aug.*, quæ pas-
sus est]? Sed homo mediator Dei et hominum; ho-
mo, de quo prædictum legitur, et homo est, et quis
agnoscit eum? Quoniam omnes per quos hæc fie-
bant, videbant hominem, sed non cognoscebant
Deum ^c. Homo namque apparebat, qui Deus latebat;
patiebatur hæc omnia qui apparebat, et idem ipse
disponebat hæc omnia qui latebat. Vidit ergo quo-
niam consummata sunt omnia quæ oportebat ut*

Et ex illa hora, etc. »

^c Aug.: « Quoniam homines, per quos hæc fie-
bant, non agnoscebant hominem Deum. »

^a Ex S. Aug., tract. cxix, num. 1-6.

^b Supple ex Aug. loc. cit.: « Nam cur hoc fece-
rit, quod sequitur indicat; ait enim Evangelista:

fierent, antequam acciperet acetum et traderet spiritum, atque ut hoc etiam consummaretur, quod ait Scriptura : *Et in siti mea potaverunt me aceto* (Psal. LXXVIII, 22). Sitio, inquit; tanquam diceret: hoc minus fecistis, date quod estis. Judæi quippe ipsi erant acetum, degenerantes a vino patriarcharum et prophetarum; et tanquam de pleno vase, de iniquitate mundi hujus impleti, cor habentes velut spongiam cavernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum. Hyssopum autem cui circumposuerunt spongiam aceto plenam, quoniam herba humilis est et pectus purgat, ipsius Christi humilitatem congruentur accipimus: quam circumdolerunt, et se circumvenisse putaverunt. Unde illud in Psalmo : *Asperges me hyssopo, et mundabor* (Psal. L, 9). Christi namque humilitate mundamur: quia nisi humiliasset semetipsum, factus obediens Patri usque ad mortem crucis, utique sanguis ejus in peccatorum remissionem, hoc est, in nostram mundationem non fuisset effusus. Nec moveat quomodo spongiam ori ejus potuerint admovere, qui in cruce fuerat exaltatus a terra. Sicut enim apud alios evangelistas legitur, quod hic prætermisit, in arundine est factum, **633** ut spongia talis potus ad crucis sublimia levaretur. Per arundinem vero Scriptura significabatur, quæ implebatur hoc facto. Sicut enim lingua dicitur vel Græca, vel Latina, vel alia quælibet sonum significans qui lingua promitur, sic arundo dici potest littera, quæ arundine scribitur; sed significantius sonos [Aug., sonos significantes] vocis humanæ usitatissime dicimus linguam: Scripturam vero arundinem dici quo minus est usitatum, eo magis est mystice figuratum. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit: *Consummatum est*. Quid nisi quod propheta tanto ante [Al., paulo ante] tempore prædixerat? Deinde quia nihil remanserat, quod antequam moreretur fieri adhuc oportebat, tanquam ille qui potestatem habebat ponendi animam suam et iterum sumendi eam, peractis omnibus quæ ut peragerentur expectabat, *inclinato capite tradidit spiritum*. Quis ita dormit quando vomerit, sicut Jesus mortuus est quando voluit? Quis ita vestem deponit quando voluerit, sicut se carne exiit quando voluit? Quis ita cum voluerit abit, quomodo cum voluit obiit? Quanta speranda vel timenda potestas est judicantis, si apparuit tanta morientis?

e Posteaquam Dominus Jesus, peractis omnibus quæ ante suam mortem peragi oportere præciebat, quando voluit tradidit spiritum, quæ deinde secuta sint evangelista narrante videamus. (VERS. 31.) *Judæi ergo, inquit, quoniam parasceve erat, ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magna dies ille sabbati), rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, et tollerentur*. Non crura tollerentur, sed hi quibus ideo frangebantur ut morerentur, et auferrentur ex ligno: ne pendentibus in

A crucibus, magnum diem festum sui diuturni cruciatu horrore fedarent.

VERS. 32-34. — *Venerunt ergo milites, et primi quidem fregerunt crura, et alterius qui crucifixus erat cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderant eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura. Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exiit sanguis et aqua*. Eleganti vigilantique verbo evangelista usus est, ut non diceret: *Latus ejus percussit, aut vulneravit, aut quid aliud; sed aperuit*: ut illic quodammodo vitæ ostium panderetur, unde sacramenta Ecclesiæ manaverunt, sine quibus ad vitam quæ vera vita est, non intratur. Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum; aqua illa salutare temperavit poculum: hæc et lavacrum præstat et potum. Hoc prænuuntiabat quod Noe in latere arcæ ostium facere jussus est, qua intrarent animalia quæ non erant diluvio peritura, quibus præfigurabatur Ecclesia (Gen. vi, 16). Propter hoc prima mulier facta est de viri latere dormientis, et appellata est vita materque vivorum (Gen. ii, 22, seq.). Magnum quippe significavit bonum, ante magnum prævaricationis malum, in habitu jacentis ac dormientis. Et hic secundus Adam inclinato capite in cruce dormivit, ut inde formaretur ei conjux quæ de latere dormientis effluxit. O mors, unde mortui reviviscunt! (VERS. 36, 37.) *Facta enim sunt hæc, inquit, ut Scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt, in quem transfixerunt*. Duo testimonia de Scripturis reddidit singulis rebus, quas factas narravit. Nam quia dixerat: *Ad Jesum autem cum venissent, non fregerunt ejus crura*, ad hoc pertinet testimonium: *Os non comminuetis ex eo*: quod præceptum est eis qui celebrare Pascha jussi sunt ovis immolatione in veteri lege, quæ Dominicæ passionis umbra præcesserat. Unde *Pascha nostrum immolatus est Christus* (I Cor. v, 7): de qua [Aug., de quo] et Isaias propheta prædixerat: *Sicut ovis ad immolandum ductus est* (Isai. LIII, 7). Item [quia] subjunxerat dicens: *Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, ad hoc pertinet alterum testimonium: Videbunt, in quem compunxerunt*: ubi promissus est Christus in ea qua crucifixus est carne venturus.

D VERS. 38, 39. — *Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathia, eo quod esset discipulus Jesu, occultus autem propter metum Judæorum, ut tolleretur corpus Jesu: et permisit Pilatus. Venit ergo et tulit corpus Jesu: Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum*. Non ita distinguendum est, ut dicamus, *primum ferens mixturam myrrhæ*; sed hoc, quod dictum est *primum*, ad superiorem sensum pertinet, venerat enim Nicodemus ad Jesum nocte primum: quod idem Joannes narravit in prioribus Evangelii sui **634** partibus (Joan. iii, 2). Hic ergo intelligendum est, ad Jesum non tunc solum, sed

* Ex S. Aug., tract. cxx, num. 1-7.

tunc primum venisse Nicodemum; ventitasse [Ms., venit] autem postea, ut fieret audiendo discipulus: quod modo certe in revelatione corporis beatissimi Stephani fere omnibus gentibus declaratur. (VERS. 41) *Erant autem in loco ubi crucifixus est, hortus, et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat.* Sicut in Mariæ virginis utero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est, ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. (VERS. 42) *Ibi ergo propter parascevem Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.* Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne advesperasceret: quando jam propter parascevem, quam cœnam puram Juchæ Latine, usitatius præparationem apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat.

CAPUT XLI.

Resurrectionis similiter manifestatio declaratur, qua Maria Magdalene Petro et Joanni nuntiat sublatum corpus de monumento. Quibus occurrentibus ac reversis, ipsa post angelicam visionem visum a se Dominum calimans hortulanum, proprio mox ab eo revocatur ex nomine. Quem cognitum jubetur protinus discipulis nuntiare.

CAPUT XX, VERS. 1. — *Una autem sabbati, Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum; et vidit lapidem sublatum a monumento.* « *Una sabbati, quam jam diem Dominicam propter Domini resurrectionem nos Christianus appellat: quem Matthæus solus in evangelistis primam sabbati nominavit.* » (VERS. 2.) *Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum quem amabat Jesus, et dicit ei: Tulerunt Dominum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum.* Amore nimio turbata, eum quem quæsit non invenit, cucurrit discipulis nuntiare, ut aut secum quærerent, aut secum dolerent ablatum Dominum: quem Dominum nominare non metuit, dum corpus illius tantummodo quæreret in sepulcro. (VERS. 3, 4.) *Exiit ergo Petrus et ille alius discipulus, et venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, et venit prior ad monumentum.* « Advertenda hic et commendanda est recapitulatio, quomodo reditum est ad id quod fuerat prætermissum: et tanquam, si hoc [Aug., et tamen quasi hoc] sequeretur, adjunctum est. Cum enim jam dixisset: *Venerunt ad monumentum, regressus est ut narraret quomodo venerunt, atque ait: Currebant autem duo simul, etc.* Ubi ostendit, quod præcurrens ad monumentum prior venerit ille alius discipulus, quem seipsum significat; sed tanquam de alio more sanctæ Scripturæ cuncta narrat a. »

VERS. 5. — *Et cum se inclinasset, inquit, vidit posita linteamina, non tamen introiit.* « *b Quod vero Maria Magdalene venit ad monumentum, cum adhuc tenebræ essent, juxta historiam notatur hora; juxta intellectum vero mysticum, requirentis signatur intelligentia. Maria enim auctorem omnium quem carne viderat mor-*

a Hucusque ex S. Augustino.

atrum quærebat in monumento; et quia nunc [Al., hunc] minime invenit, furatam credidit. Adhuc ergo erant tenebræ, cum venit ad monumentum. Cucurrit citius, discipulis nuntiavit: sed illi præ cæteris cucurrerunt, qui præ cæteris amaverunt, videlicet Petrus et Joannes. *Currebant autem duo simul, sed Joannes præcucurrit citius Petro, et venit prior ad monumentum, et [Greg., sed] ingredi non præsumpsit, venit vero posterior [Petrus], et intravit.* « Iste vero cursus duorum discipulorum magnum habet mysterium. Quid enim per Joannem, qui prior venit ad monumentum, et non intravit, nisi Synagoga significatur? Quid per Petrum, nisi Ecclesia ex gentibus congregata demonstratur, quæ posterioris vocata, et prior intravit? Cucurrerunt enim pariter B Gentilitas et Synagoga per hujus sæculi successiones, sed non pari intelligentia veniebant. 635

« *Venit Synagoga prior ad monumentum, sed minime intravit: quia legis quidem mandata percipit, prophetias de incarnatione ac passione Dominali audivit, sed credere in mortuum noluit. Vidit enim Joannes posita linteamina, non tamen introiit, quia videlicet Synagoga et Scripturæ sacræ sacramenta cognovit, et tamen ad filium passionis Dominicæ credendo intrare distulit; quem diu longe lateque prophetavit, præsentem vidit et renuit; hominem esse despexit, Deum carne mortalem factum credere noluit. Quid ergo est, nisi quia et citius cucurrit, et tamen ante monumentum vacua stetit? (VERS. 6.) *Venit autem Simon Petrus subsequens eum, et introiit in monumentum.* Quia secuta posterior Ecclesia Gentium, mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum, et cognovit carne mortuum, et viventem credidit Deum. (VERS. 7.) *Vidit linteamina posita, et sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in uno (Al., in unum locum) loco.* Quid est quod sudarium capitis Domini cum linteaminibus non invenitur in monumento, nisi quia attestante Paulo: *Caput Christi Deus est (I Cor. xi, 3), et divinitatis incomprehensibilia sacramenta ab infirmitatis nostræ cognitione disjuncta sunt, ejusque potentia creaturæ transcendit naturam? Et notandum quod non solum separatim, sed etiam involutum inveniri dicitur [Greg. addit: in unum locum]. D Linteum quippe quod involvitur, ejus nec initium, nec finis aspicitur. Recte ergo sudarium capitis involutum inventum est, quia consuetudo divinitatis nec cœpit esse, nec desinit. Bene autem additur, in uno loco, quia in scissura mentium Deus non est. Deus quippe in unitate est, et illi ejus habere gratiam merentur, qui se ab invicem per sectarum scandala non dividunt.* » Potest quippe [Ms., quoque] per sudarium passio Christi Domini nostri designari, cujus passionis sacramenta infidelibus sunt involuta: « quia quem videbant carne mortalem, Deum esse immortalem non credebant. Sudarium ergo quod super caput ejus fuerat seorsum inveni-*

b Ex S. Greg., hom. 22, num. 2-5.

tur, quia ipsa passio Redemptoris nostri longe a nostra passione distincta est; quoniam ipse sine culpa pertulit, quod nos cum culpa toleramus. Ipse sponte morti succumbere voluit, ad quam nos venimus inviti. Sequitur: (VERS. 8) *Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat prior ad monumentum.* Postquam introivit Petrus, ingressus est et Joannes. Posterior intravit, qui prior venerat. Notum est quoque in fine mundi, ad Redemptoris fidem etiam Judaea cofligetur, Paulo attestante, qui ait: *Donec plenitudo gentium intraret, et sic omni Israel salvus fieret* (Rom. XI, 25, 26).

Et vidit et credidit. Quid ergo vidit, et quid credidit? Vidit linteamina posita, et credidit quod mulier dixerat, de monumento Dominum fuisse sublatum. » Adhuc enim tenebrae erant in monumento, id est, in mentibus illorum: ideo sequitur et dixit: (VERS. 9, 10) *Nondum enim sciebant Scripturam quia oportuit eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos;* id est, ubi habitabant, et unde ad monumentum cucurrerant. (VERS. 11.) *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.* Hæc Maria ^b postquam venit ad monumentum, ibique corpus Dominicum non invenit, sublatum credidit, atque discipulis nuntiavit: qui venientes viderunt, atque ita esse, ut mulier dixerat, crediderunt, et de his protinus scriptum est: *Abierunt ergo discipuli ad semetipsos.* Ac deinde subiungitur: *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.* Qua in re pensandum est hujus mulieris mentem quanta vis amoris accenderat, quæ a monumento Domini, etiam discipulis recedentibus non recedebat. Exquirebat quem non invenerat, flebat inquirendo, et amoris sui igne succensa ejus, quem ablatum credidit, ardebat desiderio: » et oculi qui Dominum quæsierant et non invenerant, lacrymis jam exundabant; amplius dolentes quod fuerat ablatum de monumento, quam quod fuerat occisus in ligno: quoniam magistri tanti, cujus ei vita subtracta fuerat, nec memoria remanebat. » Unde contigit ut eum sola tunc videret, quæ remansit ut quæreret: quia nimirum virtus boni operis perseverantia est: ut voce Veritatis dicitur: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. X, 22). Ista itaque quæ sic amabat, quæ se ad monumentum quod perspexerat, iterum inclinavit, videamus quo fructu vis amoris in ea ingeminat opus inquisitionis. Sequitur:

636 VERS. 12. — *Vidit duos angelos in albis sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu.* Quid est quod in loco Domini corporis duo angeli videntur, unus ad caput, atque alius ad pedes sedens, nisi quod Latina lingua angelus nuntius dicitur, et ille ex passione sua nuntian- dus erat, qui et Deus est ante sæcula, et homo in fine sæculorum? Quasi ad caput sedet angelus, cum per Apostolum dicatur ^c, quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Ver-

bum (Joan. I, 1). Et quasi ad pedes sedet angelus, cum dicitur: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Possumus autem [Ms., etiam] per duos angelos duo testamenta cognoscere, unum prius, et aliud sequens. Qui videlicet angeli per locum Domini corporis sibi metipsis sunt conjuncti, quia nimirum utraque testamenta, dum pari sensu incarnatum et mortuum, ac resurrexisset Dominum nuntiant, quasi testamentum prius ad caput, et testamentum posterius ad pedes sedet. Requiritur Mariam angelus dicebat: (VERS. 15) *Mulier, quid ploras? Dicit ei: Quia tulerunt Dominum meum a monumento, et nescio ubi posuerunt eum.* Ipsa namque sacra eloquia, quæ in nobis lacrymas amoris excitant, propter bonitatem Salvatoris nostri et memoriam mortis illius quam passus est pro nostro amore, easdem lacrymas consolantur, dum nobis Redemptoris nostri speciem promittant. » Angeli interrogaverunt, *Quid ploras?* Quasi dixissent: Non est opus mortuum plorare, quem viventem credere debes. At illa ait: *Tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum.* Dominum suum vocans Domini sui corpus exanime, a parte totum significans; sicut omnes confitemur Jesum Christum Filium Dei unicum Dominum nostrum, quod utique simul est et Verbum, et anima, et caro: crucifixum tamen et sepultum, cum sola ejus sepulta sit caro. *Et nescio, inquit, ubi posuerunt eum.* Hæc erat causa major doloris, quod nesciebat quo iret ad consolandum dolorem; sed prope erat hora qua tristitia ejus verteretur in gaudium. Unde sequitur: (VERS. 14) *Hæc cum dixisset, reversa [Al., conversa] est retrorsum, et vidit Jesum stantem, et nesciebat quia Jesus esset.* » Notandum quod Maria quæ adhuc de Domini resurrectione dubitabat, retrorsum conversa est ut videret Jesum: quia videlicet per eandem debitationem suam, quasi terga [Greg., tergum] in Domini faciem miserat, quem resurrexisse minime credebatur. Sed quia amabat et dubitabat, videbat, et non cognoscebat, eamque illi et amor ostenderat et dubietas abscondebatur. Cujus adhuc ignorantia exprimitur, cum inferitur: (VERS. 15) *Et nesciebat quia Jesus esset. Qui dicit ei: Mulier, quid ploras? Quem quæris?* Interrogatur doloris causa, ut augeatur desiderium, quatenus cum nominaret quem quæreret, in amore ejus ardentius æstuaret. *Ille existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, et ego eum tollam.* Forsitan nec errando hæc mulier erravit, quæ Jesum hortulanum credidit. Ah non ei spiritaliter hortulanus erat, qui in ejus pectore per amoris sui semina virtutum virentia plantabat sata? » Sed quid est, quod viso eo, quem hortulanum credidit, cui nequid dixerat quem quærebat, ait ei: *Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, etc.* » Nemo calumnietur mulierem, quod hortulanum dixerit Dominum, et Jesum magistrum. Ibi enim rogabat, hic noscebat [Al., agnoscebat]; ibi honorabat hominem a quo be-

^a Hucusque ex S. Gregorio.

^b Ex S. Gregorio, hom. 25, num. 1-7.

^c Greg.: « Cum per apostolum Joannem prædicatur. »

neficium postulabat, hic recolebat doctorem a quo discernere humana et divina discebat. Appellabat Dominum cujus ancilla non erat, ut perveniret ad Dominum cujus erat. Aliter ergo Dominum dixit: *Sustulerunt Dominum meum*: aliter autem: *Domine, si tu sustulisti illum*, ibi ex veritate, hic ex honore. Quærebat itaque, et non dicebat, quæ eum dixit: *Domine, si tu sustulisti eum*. « Hoc habet vis amoris, hoc agere solet in animo, ut quem ipse semper cogitat, nullum alium credat ignorare. Recte et hæc mulier, quem quærit non dicit, et tamen dicit, *si tu sustulisti eum*, quia alteri non putat incognitum, quem sie ipsa continuo plangit desiderio.

VERS. 16. — *Dicit ei Jesus: Maria*. Postquam eam communi vocabulo appellavit ex sexu, et agnitus non est, vocat ex nomine. Ac si aperte ei dicat: *Recognosce eum a quo recognosceris*. Perfecto quoque viro dicitur: *Novi te ex nomine* (*Exod. xxxiii, 12*); **637** quia homo, commune omnium nostrum vocabulum est, *Moyse* vero proprium, cui recte dicitur quia ex nomine scitur: ac si aperte Dominus dicat, non te generaliter ut cæteros, sed specialiter scio. Maria ergo, quæ vocatur ex nomine, recognoscit auctorem, atque eum protinus *Rabboni*, id est magistrum vocat, quia et ipse erat qui quærebatur exterius, et ipse eam interius ut quæreret, docebat. Jam vero ab evangelista non subditur quid mulier fecerit, sed ex eo innuitur quod audivit, cui dicitur: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum*. In his namque verbis ostenditur, quod Maria amplecti voluit ejus vestigia, quem recognovit. Sed ei magister dicit: *Noli me tangere*; non quia post resurrectionem Dominus tactum renuit seminarum, cum de duabus ad sepulcrum ejus [venientibus] scriptum sit: *Accesserunt et tenuerunt pedes ejus* (*Matth. xxviii, 9*). Sed cur tangi non debeat, ratio quoque additur, cum subinfertur: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum*. In corde etenim nostro tunc Jesus ascendit ad Patrem, cum æqualis creditur Patri. Nam quisquis eum æqualem Patri non credit, adhuc in ejus pectore ad Patrem Dominus non ascendit. Ille ergo Jesum veraciter tangit, qui Patri Filium cœternum credit.

Vade autem ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, ad Deum meum et Deum vestrum. Cum *meum* dicat et *vestrum*, cur non communiter dicit *nostrum*? Sed distincte loquens indicat quia eundem Patrem et Deum similiter habet ipse, quem nos [*Ms. melius: dissimiliter* habet ipse, quam nos]. *Ascendo ad Patrem meum*, videlicet per naturam; et *Patrem vestrum* per gratiam; *ad Deum meum*, quia descendi, *ad Deum vestrum*, quia ascenditis [*Ms., ascendistis*]. Quia enim et ego homo, Deus mihi est; quia vos ab errore liberati estis [*Ms., liberati*], Deus est vobis. Distincte ergo mihi Pater et Deus est; quia quem ante sæcula Deum genuit, hominem in fine sæculorum me [*Ms., mecum*] creavit. (VERS. 18.) *Venit Maria Magdalene*

* Ex S. Greg., hom. 26. num. 1-3.

A *annuntians discipulis: Quia vidi Dominum. Et hæc dixit mihi*. Ecce humani generis culpa ibi absconditur, unde processit. Quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem, a sepulcro mulier viris annuntiavit vitam, et dicta sui vivificatoris narrat, quæ mortiferi serpentis verba narraverat. Ac si humano generi non verbis Dominus, sed rebus dicat: De qua manu vobis illatus est potus mortis, de ipsa suscipite poculum vitæ. Hæc de expositione lectionis evangelicæ succincte transcurramus: nunc opitalante eodem de quo loquimur Domino, et resurrectionis [ejus] gloriam, et pietatis viscera consideremus. Citius enim a morte voluit resurgere, ne nostra diu anima in infidelitatis morte remaneret. »

CAPUT XLII.

B *Cum fores essent clausæ, veniens ad discipulos pacem infert, manibus lateraque monstrato. Quibus etiam per inauspationem significat Spiritum sanctum. Item post dies octo Thomas inspectu vel tactu lateris ac manuum in fidem confirmatur audiens: Beati qui non viderunt, et crediderunt.*

VERS. 19. — *Cum sero factum esset una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, et stetit in medio eorum*. « Quid mirum si clausis januis post resurrectionem suam in æternum jam victurus intravit, qui moriturus veniens non aperto utero virginis exivit? Sed quia ad illud corpus, quod videri poterat, fides intuentium dubitabat, ostendit eis protinus manus ac lateris: palpandam carnem præbuit, quam clausis januis introduxit. » Clavus enim manus fixerat, lancea lateris aperuerat; ubi [*Ms., ibi*] ad dubitantium corda sananda vulnere sunt servata vestigia. « Qua in re duo mira et juxta humanam rationem sibi valde contraria ostendit, dum post resurrectionem corpus suum et incorruptibile, et tamen palpabile demonstravit. Nam et corrumpi necesse est quod palpatur, et palpari non potest quod non corrumpitur. Sed miro modo atque inæstimabili Redemptor noster et incorruptibile **638** post resurrectionem, et palpabile corpus exhibuit, ut monstrando incorruptibile invitaret ad præmium, præbendo palpabile formaret [*Greg., firmaret*] ad fidem. Et incorruptibilem se ergo et palpabilem demonstravit, ut profecto esse post resurrectionem ostenderet corpus suum et ejusdem naturæ et alterius gloriæ. »

D *Dicit eis: Pax vobis*. Pacem offerebat, qui propter pacem venit; et quibus ante dixit: *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis*, modo dicit: *Pax vobis*. Quam pacem nascente Christo angeli prædicaverunt in mundo. *Et iterum secundo ait: Pax vobis*, ut monstraret pacificata esse quæ in cœlis sunt et quæ in terris sunt, per sanguinem suum. (VERS. 21.) *Dicit eis: Pax vobis*. Iteratio, confirmatio est. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*. « Pater Filium misit, qui hunc pro redemptione generis humani incarnari constituit; quem videlicet in mundo [*Greg., in mundum*] venire ad passionem voluit; sed tamen amavit

Filium quem ad passionem misit. Electos vero apostolos Dominus non ad mundi gaudia, sed sicut ipse missus est, ad passiones in mundum mittit. Quia ergo et Filius amatur a Patre, et tamen ad passionem mittitur, ita et discipuli amantur a Domino, qui tamen ad passionem mittuntur in mundum. Itaque dicitur: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*: id est, ea charitate vos diligo cum inter scandala persecutorum mitto, qua me charitate Pater diligit [*Ms.*, dilexit], quem venire ad tolerandas passiones fecit. (VERS. 22.) *Hoc cum dixisset, insufflavit et dicit eis: Accipite Spiritum sanctum.* Quærendum nobis est, quid est quod Spiritum sanctum Dominus noster et semel dedit in terra consistens, et semel cælo præsidens? Neque enim alio in loco datus Spiritus sanctus aperte monstratur, nisi nunc cum per insufflationem percipitur, et postmodum cum de cælo veniens in linguis variis demonstratur. Cur ergo prius in terra discipulis datur, postmodum de cælo mittitur, nisi quod duo sunt præcepta charitatis, dilectio videlicet Dei et proximi? In terra datur Spiritus ut diligatur proximus: e cælo datur Spiritus ut diligatur Deus. Sicut ergo una est charitas et duo præcepta, ita unus Spiritus et duo data. Prius a consistente Domino in terra, postmodum e cælo; quia in proximi amore dicitur qualiter perveniri debeat ad amorem Dei. » Hoc cum dixisset, insufflavit et dicit eis: *Accipite Spiritum sanctum*, insufflando significavit Spiritum sanctum non Patris solius esse Spiritum, sed et suum. (VERS. 23.) *Quorum remisistis, inquit, peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.* « Ecce charitas quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit, eorum autem qui non sunt ejus participes, tenet. Ideo posteaquam dixit: *Accipite Spiritum sanctum*, hoc continuo de peccatorum remissione ac detentione subiecit. » Sciendum vero est quod hi qui primo Spiritum sanctum habuerunt, ut et ipsi innocenter viverent, et in prædicatione quibusdam prodesse, idcirco hunc post resurrectionem Domini patenter acceperunt, ut prodesse non paucis, sed pluribus possent.

VERS. 24. — *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venit Jesus.* « Iste unus discipulus defuit, reversus quod gestum est audivit, audita credere renuit. Venit iterum Dominus, et non credenti discipulo latus palpandum præbuit, manus ostendit, et ostensa suorum vulnerum cicatrice, infidelitatis illius vulnus sanavit. Quid, fratres charissimi, quid inter hæc animadvertitis? Nunquid casu gestum creditis, ut electus ille discipulus tunc deesset; post hæc venit ut audiret [*Greg.*, post autem veniens audiret], audiens dubitaret, dubitans palparet, palpans crederet? Non hoc casu, sed divina dispensatione gestum est. Egit namque miro modo superna clementia, ut discipulus dubitans, dum in magistro suo vulnera palparet car-

nis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Plus enim nobis Thomæ infidelitas ad fidem, quam fides credentium discipulorum profuit: quia dum ille ad fidem palpando reducitur, nostra mens omni dubitatione postposita in fide solidatur. Sic quippe discipulum post resurrectionem suam dubitare permisit, nec tamen in dubitatione deseruit, sicut ante natiuitatem suam habere Mariam sponsum voluit, qui tamen ad ejus nuptias non pervenit. Nam ita factus est discipulus dubitans et palpans, testis veræ resurrectionis, sicut sponsus matris fuerat custos integerrimæ virginitatis. Palpavit autem, et exclamavit: (VERS. 28, 29) *Dominus meus et Deus meus. Dicit ei Jesus: Quia vidisti me, credidisti.* Cum Paulus apostolus dicat: *Est enim fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium* (*Hebr.* xi, 1): Profecto liquet quia fides illarum rerum argumentum est, quæ apparere non possunt. Quæ etenim apparent jam fidem non habent, sed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas, dum palpavit, cur ei dicitur: *Quia vidisti me, credidisti?* Sed aliud vidit, aliud credidit. A mortali quippe homine divinitas videri non potuit. Hominem igitur vidit, et Deum confessus est, dicens: *Deus meus et Dominus meus.* Videndo ergo credidit qui considerando hominem, verum [*Greg.*, qui considerando verum hominem] hunc Deum quem videre non poterat, exclamavit. Lætificat valde quod sequitur: *Beati qui non viderunt, et crediderunt.* In qua nimirum sententia nos specialiter signati sumus, qui enim quem carne non vidimus, mente retinemus. Nos signati sumus, sed si fidem nostram operibus sequimur. Ille etenim vere credit qui exercet operando quod credit. » [Quia autem] ait: *Beati qui me non viderunt, et crediderunt*, « præteriti temporis usus est verbo; tanquam ille qui id quod erat futurum, in sua noverat prædestinatione jam factum, » sed his verbis proprie gentium, ut diximus, fides signatur.

VERS. 30. — *Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum.* Significat evangelista plurima [*Ms.*, plura] fecisse Jesum signa et miracula salutis et prædicationis, quæ non scripta essent propter multitudinem illarum rerum quæ gestæ fuerunt ab eo. Sequitur autem: (VERS. 31) *Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Quid dicunt qui asserunt Jesum Christum Filium Dei non esse, dum iste evangelista Deo dilectus et a Deo electus [*Al.*, doctus] dixit hanc sibi esse occasionem scribendi hoc Evangelium, ut crederetur quia Jesus est Christus Filius Dei? Ille qui ab angelo nuntiatus est, et nomen illi impositum est Jesus, dum venit ad virginem dixit: *Paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum* (*Luc.* i, 31): hic autem Jesus, qui natus est ex virgine Maria, Filius est Dei, sicut iste evangelista testatur, et ut omnes in hac fide vitam possint habere sempiternam in nomine ejus. Quid de illis

« Ex S. Aug., tract. cxxi, num. 4.

» Ex S. Greg. homilia citata, num. 7-9.

« Ex S. Aug., loc. cit. num. 5.

æstimandum est qui eum non credunt Filium Dei esse verum, sed adoptivum, nisi forte ut nunquam habeant vitam æternam? Dicunt itaque assumptionem et adoptionem unum esse; et Jesum Christum secundum quod homo est, propter assumptionem humanitatis necessarie adoptivum esse, non intelligentes quanta est hæc absurditas quæ sequitur eos [*Ms.*, eis]. Nam si adoptivus est propter assumptionem, igitur Filii persona adoptivus est, quia Filius assumpsit hominem, et est tunc nepos Deo Patri: quod quam impium sit, nullum æstimo fidelium ignorare. Tantummodo credamus Jesum esse [Christum] Filium Dei verum in utraque natura. Et sicut Filius Dei vere est Filius hominis, ita Filius hominis vere est Filius Dei. Sed hæc alias plenius; nunc vero quæ sequuntur videamus.

* Sed hoc capitulum velut libri hujus indicat finem: tamen narratur hic deinde quemadmodum se manifestaverit Dominus ad mare Tiberiadis, et in capura piscium commendaverit Ecclesiæ sacramentum, qualis futura est ultima resurrectio [*Aug.*, ultima resurrectione] mortuorum. Ideo quasi ab alio incipit principio, quia vita fidelium ab alio tunc incipit principio, ubi nihil hujus perturbationis futurum erit, quas hæc pertinetur in hac vita. Unde et ita incipit qualiter hæc manifestatio esset acta. Dicit enim:

640 CAPUT XLIII.

Manifestat se iterum ad mare Tiberiadis septem discipulis in captura piscium centum quinquaginta trium, cum resurrexisset a mortuis.

CAPUT XXI, VERS. 1-5. — *Manifestavit se iterum ad mare Tiberiadis, manifestavit autem sic. Erant simul Petrus et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanael, qui erat a Cæna Galilæa, et filii Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado pescari. Dicunt ei: Venimus et nos tecum. Exierunt et ascenderunt in navem, et illa nocte nihil ceperunt.* * Quæri enim potest cur Petrus, qui piscator ante conversionem fuit, post conversionem ad piscationem rediit? Et cum Veritas dicat: *Nemo mittens manum suam in aratrum, et aspiciens retro, aptus est regno Dei* (*Luc. ix, 62*); cur repetiit quod dereliquit? Sed si virtus discretionis intenditur [*Ms. et Greg.*, inspicitur], citius videtur, quia nimirum negotium quod ante conversionem sine peccato exstitit, hoc etiam post conversionem repetere culpa non fuit. Nam piscatorem Petrum, Matthæum vero telonearium scimus; et post conversionem suam, ad piscationem Petrus rediit, Matthæus vero ad telonei negotium non rediit [*Greg.*, non rediit]; quia et aliud est victum per piscationem quærere, aliud telonei lucris exercitia [*Greg.*, pecunias] augere. Sunt enim pleraque negotia quæ sine peccatis exhiberi aut vix aut nullatenus possunt. Quæ ergo ad peccatum implicat, ad hæc necesse est ut post conversionem animus non recurat. Quæri potest cur discipulis in mari laborantibus post resur-

rectionem suam Dominus in littore stetit, qui apte resurrectionem suam coram discipulis suis in fluctibus maris ambulavit? Cujus rei ratio festine cognoscitur, si ipsa quæ tunc inerat causa pensetur. Quid enim mare, nisi præsens sæculum significat, quod se causarum tumultu et undis vitæ corruptibilis illidit? Quid per soliditatem littoris, nisi illa perpetuitas quietis æternæ figuratur? Quia igitur discipuli adhuc fluctibus mortalis vitæ iperant, in mari laborabant. Quia autem Redemptor noster jam corruptionem carnis excesserat, post resurrectionem suam in littore stabat. Ac si ipsum resurrectionis suæ mysterium rebus discipulis loqueretur dicens: [*Hic*] jam vobis in mari non appareo, quia vobiscum in perturbationum fluctibus non sum. Facta est autem B discipulis piscationis magna difficultas, ut magis roveniente fieret admirationis magna sublimitas, qui protinus dixit:

VERS. 6. — *Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis.* Bis in sancto Evangelio legitur quia Dominus jussit ut ad piscandum retia mitterentur, ante passionem videlicet et post resurrectionem. Sed priusquam Redemptor noster pateretur et resurgeret, mitti quidem rete ad piscandum jubet, sed utrum in dextram, an in sinistram mitti debuisset, non jubet: post resurrectionem vero discipulis apparens, mitti rete in dexteram navigii jubet. In illa piscatione tanti capti sunt, ut retia rumperentur: in ista autem et multi capti sunt, et retia rupta non sunt. Quis vero nesciat bonos in dextera, et malos in sinistra C figurari? Illa ergo piscatio, in qua specialiter inquam partem mitti rete debeat non jubetur, præsentem Ecclesiam designavit quæ bonos simul ac malos colligit; nec eligit quos trahat, quia et quos eligere possit ignorat: hæc autem piscatio post Domini resurrectionem facta, in solam dexteram missa est, quia ad videndam claritatis ejus gloriam sola electorum Ecclesia pertinet quæ de sinistro opere nihil habebit. In illa piscatione præ multitudine piscium rete rumpitur, quia nunc ad confessionem fidei, etiam cum electis reprobi tanti intrant, qui ipsam quoque Ecclesiam hæresibus scindant: in ista vero piscatione et multi pisces et magni capiuntur, et rete non rumpitur, quia sancta electorum Ecclesia in continua auctoris sui pace requiescens, nullis jam dissensionibus dilaniatur. Captis autem tam magnis piscibus, D (VERS. 11) *ascendit Simon Petrus, et traxit rete in terram.* Jam credo quod vestra Charitas advertat quid est quod Petrus rete ad terram trahit. Ipsi quippe sancta Ecclesia est commissa, 641 ipsi specialiter dicitur: *Simon Joannis, amas me? Pisce oves meas* (*Joan. xxi, 15, 16*). Quod ergo postmodum aperitur in voce, hoc [nunc] signatur in opere. Quia igitur prædicator Ecclesiæ nos a mundi [vitæ] hujus fluctibus separat, nimirum necesse est ut rete plenum piscibus Petrus ad terram ducat. Ipse enim pisces ad soliditatem littoris pertrahit, quia [*Ms.*,

* Ex eodem, tract. cxxii, num. 1.

b Ex S. Greg., hom. 24, num. 1-6.

qui] sanctæ prædicationis voce stabilitatem æternæ patriæ fidelibus ostendit. Hoc egit verbis, hoc epistolis. hoc agit quotidie miraculorum signis. Quoties per eum ad amorem quietis æternæ convertimur, quoties [a terrenarum] rerum tumultibus separamur, quid aliud quam missi intra rete fidei pisces ad littus trahimur? Sed cum rete piscibus magnis plenum dicitur, additur et quantis, scilicet centum quinquaginta tribus. A magno mysterio iste numerus non vacat, sed intentos vos tanti mysterii profunditas expectat. Neque etenim quantitatis summam solerter evangelista exprimeret, nisi hanc sacramento plenam esse judicasset. Scitis namque quod in testamento veteri omnis operatio per Decalogi mandata præcipitur: in novo autem eisdem operationis virtus, per septiformem gratiam sancti Spiritus multiplicatis fidelibus datur: quem Propheta denuntians dicit: *Spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* (Isai. xi, 2). Sed ille in hoc spiritu operationem percipit, qui fidem Trinitatis agnoscit, ut et Patrem, et Filium, et eundem Spiritum sanctum unius virtutis credat, unius substantiæ esse fateatur. Quia igitur septem, quæ superius diximus, per Novum Testamentum latius data sunt, decem vero per veteris præcepta, omnis nostra virtus et operatio per decem et septem plene potest comprehendi. Ducamus ergo per trigonum decem et septem, et veniunt quinquaginta et unum. Qui profecto numerus a magno mysterio non vacat, quia in Testamento Veteri legimus, quod annus quinquagesimus jubileus vocari iussus est, in quo videlicet cunctus populus ab omni opere requiesceret (Levit. xxv, 11). Sed vera requies in unitate est. Dividi quippe unum non potest: ubi enim scissura divisionis est, vera requies non est. Ducamus ergo per trigonum quinquaginta et unum, et fiunt centum quinquaginta tria. Quia igitur et omnis operatio nostra et virtus in fide Trinitatis exhibita ad requiem tendit, septem et decem ter ducimus, ut ad quinquaginta et unum venire debeamus. Et vera nostra requies tunc est, cum ipsam jam claritatem Trinitatis agnoscimus, quam in Unitate divinitatis esse certum tenemus. Quinquaginta et unum ter ducimus, et electorum summam in superna patria, quasi centum quinquaginta trium piscium numerum tenemus. Post resurrectionem vero Domini missum rete dignum fuit, ut tot pisces caperet, quot solummodo electos cives supernæ patriæ designarent. Est quoque alia supputatio hujus septenarii [et denarii] numeri. Nam si ab uno omnes numeros computes usque ad decem et septem hoc modo: unum, duo, tres fiunt; adde tres, fiunt sex; his adijunge quatuor, fiunt decem; his quinque, et habebis quindecim; et sic crescentibus numeris et multiplicatis usque ad decem et septem, fit omnium numerorum summa istorum, qui multiplicantur ab uno usque ad decem et septem, centum quinquaginta tria. Quæ computatio superiori significationi, id est, legis

* Ex S. Aug., tract. cxxiii, num. 4-5.

in denario [et gratiæ in septenario], satis congruenter convenit. Sed plura possunt inde considerari admiratione digna, quæ hujus temporis angustia prohibet nos omnia dicere.

Sed quid est quod Redemptor noster piscem assum post resurrectionem manducavit; et in alio Evangelio dicitur, cum pisce asso favum mellis, in isto vero panem cum pisce? « Quid enim piscis assus significat, nisi Christum passum? Quid favus mellis, nisi Divinitatis dulcedinem? Piscis est, quia ipse latere dignatus in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis nostræ, et quasi tribulatione assatus est tempore passionis suæ. Sed qui piscis assus fieri dignatus est in passione, favus mellis nobis exstitit in resurrectione. An qui in pisce asso figurari voluit tribulationem passionis suæ, in favo mellis utramque naturam exprimere voluit personæ suæ? Favus quippe mel 642 in cera est: mel vero in cera est divinitas in humanitate. Quod ab hac quoque lectione non discrepat: nam comedit piscem et panem. Qui enim assari ut piscis potuit ex humanitate, pane nos reficit ex divinitate, qui ait: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi* (Joan. vi, 41, 52). Assum ergo piscem comedit et panem, ut ipso suo cibo nobis ostenderet quia et passionem ex nostra humanitate pertulit, et refectionem nostram ex sua divinitate procuravit. Notandum quoque quod ultimum convivium Dominus cum septem discipulis habuisse describitur. Petrus namque et Thomas, Nathanael et filii Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo in eo fuisse memorantur, Cur cum septem discipulis ultimum convivium celebrat, nisi quia eos tantummodo, qui septiformi gratia sancti Spiritus pleni sunt, futuros secum in æterna refectione denuntiat? Septem quoque diebus omne hoc tempus evoluitur: et sæpe septenario numero perfectio designatur. Illi ergo ultimo convivio de præsentia veritatis epulantur, qui nunc perfectionis studio terrena transcendunt, quos mundi hujus amor non alligat, quibus etsi utcumque per tentamenta obstrepat, cæpta tamen eorum desideria non retundit. De hoc extremo convivio alias per Joannem dicitur: *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt* (Apoc. xix, 9). Idecirco enim non ad prandium, sed ad cœnam vocatos narrat, quia nimirum in fine diei convivium cœna est. Qui ergo finito præsentis vitæ tempore ad refectionem supernæ contemplationis veniunt, non ad Agni prandium, sed ad cœnam vocantur. Quæ videlicet cœna hoc ultimo convivio exprimitur, cui septem discipuli adesse memorantur, quia illos, ut diximus, tunc interna relectio [Ms., refectione] reparat, qui pleni nunc septiformi gratia in amore Spiritus anhelant. »

« In eo quod tertio Dominus post resurrectionem manifestavit se discipulis suis, beati Joannis evangelistæ Evangelium terminatur. (Vers. 12.) *Dicit eis Jesus: Venite, prandete. Et nemo audebat discurrere interrogare eum: Tu quis es? scientes quia Dominus est.* Sensus ergo hic est: Tanta erat eviden-

tia veritatis, quia [Aug., qua] Jesus illis discipulis A
 apparerat, ut eorum non solum negare, sed ne dubi-
 tare quidem ullus auderet: quoniam si quisquam
 dubitaret, utique interrogare deberet. Sic ergo dic-
 tum est: *Nemo audebat interrogare: Tu quis es*,
 ac si diceretur: *Nemo audebat dubitare, quod ipse*
esset. (Vers 13.) *Et venit Jesus, et accepit panem,*
et dedit eis; et piscem similiter. Ecce dictum est etiam
 quid pranderent, de cujus significatione in superio-
 ribus diximus. Superius quoque narratum est quod
 discipuli, quando descenderunt in terram, viderunt
 prunas positas et piscem superpositum, et panem.
 Ubi non est intelligendum etiam panem fuisse super-
 positum prunis, sed tantum subaudiendum, *viderunt*.
 Quod verbum si repetamus eo loco ubi subaudiendum
 est, ita totum dici potest: *Viderunt prunas positas,*
et piscem superpositum [viderunt], viderunt et pan-
em. Vel ita potius: *Viderunt prunas positas, et*
piscem superpositum, viderunt et panem. Jubente
 etiam Domino attulerunt et de piscibus quos ipsi
 ceperant: quod eos fecisse quamvis a narrante non
 sit expressum, tamen Dominum jussisse non tacitum
 est. Ait enim: *Afferte de piscibus quos apprehendistis*
nunc. Et utique jubente illo, eos non fecisse quis
 credat? Hinc ergo fecit prandium Dominus illis sep-
 tem discipulis suis: de pisce scilicet, quam prunis
 superpositum viderant, huic adjungens ex illis quos
 ceperant, et de pane quem nihilominus eos vidisse
 narratum est. Piscis assus, ut diximus, Christus est
 passus, ipse est et panis, qui de caelo descendit.
 Hoc corroboravit Ecclesiam [Aug., huic incorporatur
 Ecclesia], ad participandum beatitudinem sempiternam;
 quæ etiam in his septem discipulis significata
 est, quæ cum Christo in æterna beatitudine post
 labores hujus sæculi regnatura erit. *Hinc [Aug., hic]*
enim Ecclesia, qualis in solis bonis futura est, signifi-
ficatur per capturam centum quinquaginta trium
piscium: et in eis qui hæc credunt, sperant, diligunt,
participatio tantæ beatitudinis per hoc prandium de-
monstratur.

643 VERS. 14. — *Hoc jam tertio, inquit, manifesta-*
tus est Jesus discipulis suis, cum surrexisset a mortuis,
Quod non ad ipsas demonstrationes, sed [ad] dies
referre debemus: id est, primo die, cum surrexit;
et post dies octo, quando discipulus Thomas vidit et
credidit; et hodie quando hoc de piscibus fecit; post
quot autem dies id fecerit, hic dictum non est: nam
ipso primo die non semel visus est, sicut evangelista-
rum omnium testimonia collata demonstrant, sed
sicut dictum est, secundum dies numerandæ sunt
manifestationes ejus, ut ista sit tertia; prima quippe
habenda est eadem una [Aug., habenda sit, eadem-
que una] propter unum diem, quotiescunque se et
quibuscunque in illo quo surrexit, ostendit; se-
cunda post dies octo, et hæc tertia; et deinde quot-
ies voluit, usque ad diem quadragesimum, quo
ascendit in caelum, quamvis non scripta sint om-

nia: sicut iste idem Joannes testatur. multa eum
 fecisse quæ non sunt scripta.

[Invenimus] collatis Evangeliorum testimoniis de-
 cies Dominum visum esse ab hominibus, a die prima
 resurrectionis suæ usque ad diem quadragesimum
 ascensionis suæ. Primo quidem Mariæ Magdalene
 flenti ad monumentum; deinde eidem Mariæ, et al-
 teri ejusdem nominis femine, regredientibus a mo-
 numento nuntiare discipulis quæ ibi viderant, occur-
 rens apparuit; tertio Simoni Petro, licet hoc non
 legatur, ubi esset factum, tamen factum esse ex
 Evangelio Lucæ invenimus, ubi ait discipulos dixisse:
Quia vere surrexit Dominus, et apparuit Simoni (Luc.
 xxiv, 34). Quarto, Cleophæ et socio ejus, cum qui-
 bus ipse gradiens in Emmaus, inibi in panis fractione
 B cognitus est. qui mox reversi Hierosolymam, inve-
 nerunt discipulos loquentes, *Quia surrexit Dominus*
vere, et apparuit Simoni; nam plene alibi, quando
 Simoni apparuerit, non legitur. Quinto, apparuit eis
 in eodem loco januis clausis, ubi non erat Thomas;
 sexto, post dies octo, quando erat cum eis et Thomas,
 cui manus et latus Dominus palpandum ostendit;
 septimo, piscantibus ad mare Tiberiadis, et convi-
 vantibus cum eis, ubi et Petrum, an se diligeret,
 tertio interrogavit; octavo, in monte Galilææ illis
 undecim apparuit, sicut constituit eis ante passionem
 suam; et mulieribus præcepit eis dicere ut irent in
 Galilæam, ubi eum visuri essent. Nono, regredienti-
 bus illis undecim apparuit [in monte], de quo ascen-
 dit in caelum, sicut Marcus refert. Decimo, viderunt
 eum ipsa die, non jam in terra positum, sed eleva-
 tum in aera, caelosque penetrantem dicentibus sibi
 angelis: *Sic veniet, quemadmodum vidistis eum eun-*
tem in caelum (Act. 1, 11). Quid vero actum sit vel
 dictum in illo convivio Domini nostri Jesu Christi
 novissimo cum discipulis suis, consequenter expo-
 suit Evangelista, dicens:

CAPUT XLIV ET XLV.

Usque tertio dicit Petro, Amas me? quia ter eum ne-
gaverat; et pascendas oves æque tertio commendans,
extensione manuum significat ei, quod crucis mortis
foret martyrio coronandus. — Dicit Simoni Petro
Jesus: Simon Joannis, diligis me plus his? etc.,
usque clarificaturus esset Deum.

VERS. 15. — *Dicit Simoni Petro Jesus: Simon*
Joannis diligis me plus his? Dicit ei: Etiam, Domine,
tu scis quia amo te. *¶ Virtutem nobis perfectæ dile-*
ctionis præsens Domini nostri interrogatio ostendit.
Perfecta enim dilectio est, qua Dominum [Ms., Deum]
ex toto corde, tota anima, tota virtute, proximum
autem tanquam nosipsum diligere jubemur: et neutra
harum dilectio sine altera valet esse perfecta; quia
nec Deus vere sine proximo, nec sine Deo vere po-
test proximus amari. Unde Dominus toties interro-
gato Petro an se diligeret, et illo respondente quod
eum ipso teste diligeret, adjungebat per singula ita
concludens: Pasce 644 oves meas, sive pasce agnos
meos. Ac si aperte diceret: Hæc sola et vera est

¶ Ex hom. Ven. Bedæ in vigiliis sanctorum Petri et Pauli.

probatio integri in Dominum amoris, si erga fratres A studueris curam solliciti exercere laboris; nam quicumque fratri opus pietatis quod valet impendere negligit, minus justo se conditorem diligere ostendit, cujus mandata in sustentanda proximi necessitate contemnit. Quæ profecto charitas, quoniam sine divinæ gratiæ inspiratione [Beda, sine divinæ gratiæ inspirationis] minime possit haberi, tacite quodammodo Dominus insinuat, qui Petrum de illa interrogans, Simonem eum Joannis, quem nunquam [Ms. et Beda, quod nusquam] alias, cognominat: Simon, inquit, Joannis, diligis me plus his? Ubi quamvis et simpliciter mentio facta terreni parentis ejus possit intelligi, non tamen ab re est, si quis nomine Joannis donum supernæ generationis mystice indicatum velit accipere; de quo Joannes apostolus admonendo B testatur: *Charissimi, diligamus invicem, quoniam charitas ex Deo est: et omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum (I Joan. iv, 7)*. Simon namque obediens, Joannes dicitur Dei gratia: et propterea recte primus apostolorum, cum de amore suo requireretur, Simon Joannis, id est, obediens Dei gratia [Beda, gratiæ] vocatur: ut liquido cunctis ostendatur, hoc quod majore præ cæteris obedientia Domini jussis obsequitur, quod ardentiori illum charitate amplectitur, non humani meriti, sed muneris esse divini. Unde et apostolus Paulus eadem gratia confortatus aiebat: *Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5)*. Qui ergo cæteris flagrantius Dominum amare probatur, filius Joannis cognominatur; quia nimirum virtus ejusdem amoris non nisi per gratiam Spiritus percipitur. Qui tamen ipse notandum quam caute et circumspicte testimonium suo reddit amori, cum Domino sciscitanti an se plus aliis diligeret, non ausus est respondere: *Tu scis quia amo te plus his, sed temperata ac simplici voce, Etiam, inquit, Domine, tu scis quia amo te*. Quod est aperte dicere: Scio quidem, quia ipse te, ut tu melius nosti, integro corde diligo; quam vere [Beda, quantum vero] te alii diligant mihi quidem ignotum, sed tibi sunt omnia nota. Cujus cautela responsionis nostræ profecto est institutio locutionis, simul et cognitionis [Beda, cogitationis]; ut videlicet ejus exemplo discamus minus de nostræ conscientiæ puritate præsumere; minus temere de fraternæ conscientiæ occultis judicare, in dubiis maxime rebus, quod qua intentione vel necessitate gerantur inspicere nequimus quæ ab illis agi conspiciamus. Siqui Iem et ipse Petrus idcirco se in hac Dominica interrogatione cautius respondendo cohibebat, quia meminit se pridem, imminente ejus passione, plus sibi constantiæ tribuisse quam haberet, spondendo videlicet se esse paratum et in carcerem et in mortem ire cum illo, qui necdum erat idoneus instante periculo saltem confiteri, quia nosset illum, vel quia fuisset aliquando cum illo. Instructus ergo periculo priore cautius loqui cum Domino, quem bene didicerat humanæ conscientiæ [statum (Edit., conscientiæ constantiam statim)] melius

PATROL. C.

nosse quam ipsa se conscientia allatenus nosse sufficeret; de fraterni quidem cordis occultis nihil prorsus audet definire: de sui autem amoris integritate non suimet solius, sed et ipsius qui interrogabat Domini testimonium pandit, *Etiam, inquit, Domine, tu scis quia amo te*. O quam felix et pura conscientia, quæ conditori suo, cujus nuda oculis et aperta novit omnia, dicere non metuit: *Domine, tu scis quia amo te!* Quam casta ac sancta anima, quæ et suam cognitionem Domino patere non dubitat, et se nil aliud quam ea quæ Dominus approbat, cogitare non ignorat! Provida autem pietate Dominus tertio Petrum an se diligat interrogat, ut ipsa trina confessione vincula, quæ illum ter negando ligaverant, absolvat; et quoties territus ejus passione, qua illum nosse [Beda, quod eum nosset] negaverat, toties ejus resurrectione recreatus, quod illum toto amet corde testetur. Provida dispensatione tertio confitenti amorem, tertio æque pascendas suas oves commendat; quia decebat ut quoties in pastoris fide titubaverat, toties cum renovata fide pastoris membra quoque ejus pastoris jubeatur curare. Quod enim hic dicit ei: *Pasce oves meas*, hoc est utique, quod ei ante passionem apertius dixerat: *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos (Luc. xxii, 32)*. Pascere ergo oves Christi est credentes in Christum ne a fide deficiant confirmare; et ut 645 in fide magis magisque proficiant, instanter operam dare: > secularibus quoque subsidiis eos quantum valeat adjuvare, cogitantes superflue de caducis corrigere [Ms., adjuvare, errantes corrigere], mœrentes consolari, omnes magna pietatis cura ad perpetuæ vitæ perducere pascua. † Sed hoc pastori est fixo corde tenendum, ut eos quibus præest non quasi suos proprios, sed ut Domini sui gregem tractare meminerit, juxta illud quod Petro dicitur: *Si diligis me, pasce oves meas*. Meas, inquit, non tuas; meas tibi oves commendatas scito, et has quasi meas regere, si me perfecte amas, recole: ut meam videlicet in eis gloriam, meum dominium, mea lucra, non tua propria quæras. Veri autem pastoris, et cui sincera est cura de ovibus, evidens ac speciale indicium est, cum quisque non solum commodis omnibus vitæ temporalis carere; sed ipsam quoque vitam pro grege Christi ponere, in promptu habet. Unde nunc ipse, postquam pascendas suas oves Petro, hoc est, plebes docendas gubernandasque commisit, subsequenter addit, dicens:

VERS. 18. — *Amen, amen dico tibi, cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extends manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo non vis*. In extensione etenim manuum, positionem membrorum ejus, qua cruci erat aptandus, insinuat; in cinctione alterius, impositionem vinculorum, quibus a persecutore erat arcendus, exprimit; in ductu quo nollet, ipsam mortis ac passionis acerbiterat indicat, quam corporalis ejus infirmitas horrebat, cujus animi firmitas spiritualis etiam adversa pro Domino lætabatur cuncta sufferre. Non

32

enim voluntatem suam, sed voluntatem quærebat A
ejus qui misit eum, Christi. Præmissa igitur Dominus
ovium suarum passione, subjungit mox, eidem primo
pastori insinuans etiam passionis suæ triumphum,
*Extendes, inquit, manus tuas, et alius te cinget, et
ducet quo non vis*; ac si patenter dicat: Quanta me
charitate diligas, hinc liquido probabis, cum pro par-
vulorum meorum vita usque ad mortem certando
perveneris; et ut illi in corpore possint pariter et
mente salvari, ipse tormenta corporis omnia quæ
adversarium infligere libet, forti mentis constantia
tolerabis [*Beda, toleraveris*]. Quod ipse quoque evan-
gelista subsequenter insinuans ait: *Hoc autem dixit,
significans qua morte clarificaturus esset Deum*. Cla-
rificavit quippe Petrus morte sua Deum, quando hoc
indicio cunctis quantum Deus esset colendus aman-
dusque demonstravit, dum ipse data optione mallet
crucis subire tormentum, quam a cælestis verbi præ-
dicatione cessare. »

CAPUT XLVI.

Dicit Dominus Petro: Sequere me, usque ubi dicitur: et scimus quia verum est testimonium ejus.

VERS. 20. — *Dixit Jesus Petro: Sequere me. Con-*
versus autem Petrus, vidit illum discipulum, quem dil-
ligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in cæna super
pectus ejus. « Commendat enim nobis beatissimus
evangelista et apostolus Joannes privilegium amoris
præcipui, quo cæteris amplius meruit honorari a
Domino; commendat testimonium evangelicæ descri-
ptionis, quod veritate divina subnixum nullus fide-
lium dubitare permittitur; commendat placidam suæ
carnis absolutionem, quam Domino specialiter se
visitante percepit. Postquam enim Dominus Jesus
significavit Petro qua morte clarificaturus esset
Deum, protinus adjungit: *Sequere me*. Ac si aperte
dicat: Quia ipse prius pro tua redemptione crucis
supplicium subire non timui, quid tu pro mei con-
fessione nominis crucem pati formides, qui eo glo-
rioso martyrii palma glorificaberis, quo in hac
promerenda magistri iter sequeris? Jam vero ab
evangelista non subditur quid post hæc dicta Domi-
nus et discipuli fecerint; sed ex eo tamen innuitur,
quod subjungit: *Conversus Petrus, vidit illum disci-*
pulum, quem diligebat Jesus, sequentem. Patet nam-
que quia [cum] dixisset Petro: *Sequere me*, id est,
646 crucem patiendi me imitare, surrexit de loco
convivii et abire jam cœpit. Secutus est autem Pe-
trus etiam incessu pedum, cupiens implere quod au-
divit: *Sequere me*; secutus et ille discipulus, quem
diligebat Jesus: neque enim arcendum se a conse-
ctatu Christi putabat, qui non minore se gratia dile-
ctionis a Christo complexum noverat. Neque incredi-
bile est ideo utrumque discipulum corporali gressu
vestigia Domini secutum, quia necdum intellexerunt
quid significaverit in eo quod Petrum se sequi præ-
cepit. Notum autem novi vestræ fraternitati quis sit

ille discipulus quem diligebat Jesus; Joannes vide-
licet ipse, qui hoc scripsit Evangelium, atque ideo
suam personam maluit indicis rerum accidentium,
quam proprio designare vocabulo. Diligebat autem
eum Jesus, non exceptis cæteris singulariter solum,
sed præ cæteris quos diligebat familiariter unum,
quem specialis prærogativa castitatis ampliori dile-
ctione fecerat dignum. Omnes quippe se diligere pro-
bat, quibus ante passionem loquitur: *Sicut dilexisti
me Pater, et ego dilexisti vos, manete in dilectione mea
(Joan. xv, 9)*. Sed hunc præ omnibus diligit, qui
virgo electus ab ipso, virgo in ævum permansit. Tra-
dunt namque historiarum quod eum de nuptiis volen-
tem nubere vocaverit; et propterea quem a carnali
voluptate retraxerat, potiore sui amoris dulcedine
donavit. Denique huic moriturus in cruce matrem
commendavit suam, ut virginem virgo servaret: et
ipso post mortem et resurrectionem cælos ascen-
dente, non deesset ejus genitrici filius, cujus casta
vita ejus castis tueretur obsequiis. Ponit et aliud suæ
personæ beatus Joannes indicium subjungens: *Qui
et recubuit in cæna super pectus ejus, et dixit: Domi-*
ne, quis est qui tradet te? Hoc quomodo gestum sit,
superiora hujus Evangelii loca plenius ostendunt:
quia videlicet in cæna, quam ultimam ante passio-
nem cum discipulis Salvator habuit, in qua eorum
pedes lavit, eisque corporis et sanguinis sui tradidit
mysteria celebranda; discipulus ille, quem diligebat,
super pectus ejus recubuerit; et cum dixisset eis:
Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me,
responderit ille discipulus, innuente Petro ut inter-
rogaret, et dixerit ei: *Domine, quis est?* Ait Domi-
nus: *Ille est, inquit, cui ego intinctum panem por-*
rexero. Quod autem discipulus ille super pectus ma-
gistri recubuit, non præsentis solummodo dilectionis,
sed et futuri erat signum mysterii; figurabatur et
enim jam tunc Evangelium, quod idem discipulus erat
scripturus, uberius atque altius cæteris sacræ Scri-
pturæ paginis arcana divinæ majestatis esse compre-
hensurum. Quia enim in pectore Jesu sunt omnes the-
sauri sapientiæ et scientiæ absconditi (*Coloss. ii, 3*),
merito super pectus ejus recubat, quem majore cæ-
teris sapientiæ [et scientiæ] singularis munere donat.
Cæteros quippe evangelistas novimus plura de mira-
culis nostri Salvatoris, pauciora de divinitate locutos:
Joannes autem perpauca de humanis scribens actibus,
potius se exponendis divinæ naturæ indidit arcanis;
patenter insinuans quanta de pectore Jesu fluentia
doctrinæ cælestis, quæ nobis ructaret, hauserit. Se-
quitur: (VERS. 21) *Hunc ergo cum vidisset Petrus,
dicit Jesu: Domine, hic autem quid?* Quia se beatus
Petrus audierat per passionem crucis clarificaturum
esse Deum, voluit etiam de fratre et condiscipulo
cognoscere, qua esset ipse morte perpetuam trans-
iturus ad vitam.

VERS. 22. — *Dicit ei Jesus: Sic eum volo manere
donec venio, quid ad te? Tu me sequere*. Non, inquit,

« Ex hom. Ven. Bedæ in die sancti Joannis apostoli et evangelistæ.

eum per passionem martyrii volo consummari, sed absque violentia persecutoris diem expectare novissimum, quando ipse veniens eum in aeterna beatitudinis mansionem recipiam : et quid hoc ad te? Tu tantum crucis patibulum subeundo mea te vestigia sequi debere memento. Et quidem hanc Domini responsionem fratres tunc temporis ita tractabant, quasi Joannes nunquam esset moriturus; quod non ita esse intelligendum, ipse Joannes admonere curavit, qui cum præmississet exiisse sermonem istum inter fratres quia discipulus ille non moritur, solerter adjecit atque ait : (Vers. 23) *Et non dixit ei Jesus, non moritur, sed sic eum volo manere, donec venio, quid ad te?* Non ergo putandum, quia discipulus ille non sit mortuus in carne, quia nec Dominus hoc de illo futurum prædixit. Et Psalmista ait : *Quis est homo, qui vivit, et non videbit mortem* (Psal. lxxxviii, 49)? Sed ita potius intelligendum quod cæteris Christi discipulis per passionem consummatis, ipse in pace Ecclesie adventum supernæ vocationis expectaverit, et hoc esse quod ait Jesus : *Sic eum volo manere, donec venio*, non quia non et ipse multos antea labores pro Domino pressurasque malorum toleraverit, sed quia ultimum in pace senium finierit; ut pote ecclesiis Christi per Asiam quam regabat, jam longe lateque fundatis. Nam et in Actibus apostolorum, cum cæteris apostolis flagellatus invenitur, qui [*Ms.*, quando] *ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati* (Act. v, 41); et a Domitiano Cæsare in ferventis olei dolium missus in ecclesiastica narratur historia; ex quo tamen divina se protegente gratia, tam intactus exierit, quam fuerat a corruptione concupiscentiæ carnalis extraneus. Nec multo post ab eodem principe, propter insuperabilem evangelizandi constantiam, in Pathmos insulam exilio relegatur, ubi humano licet destitutus solatio, divinæ tamen visionis et allocutionis meruit crebra consolatione relevari. Denique ibidem Apocalypsin, quam et Dominus de statu Ecclesie præsentis, vel futuro revelavit, manu sua conscripsit. Unde constat promissionem sic manendi, donec veniret Dominus, non eo pertinere quod sine labore certaminis victurus in mundo, sed illo potius, quod sine dolore passionis transiturus esset de mundo. Sicut enim in Patrum litteris invenimus, cum longo confectus senio, sciret imminere diem recessus sui, convocatis discipulis suis per monita [*Beda*, post monita] exhortationum ac missarum celebrationem, ultimum eis vale fecit : deinde descendens in defossum sepulture suæ locum, facta oratione, appositus est ad patres suos tam liber a dolore mortis, quam a corruptione carnis invenitur alienus. Atque ita completa est veridica illa Salvatoris sententia, quia sic eum voluerit manere, donec ipse veniret. Possumus autem mystice in his quæ Petro et Joanni a Domino prædicta atque in eis sunt gesta, duas Ecclesie vitas, quibus in præsentem

A exercetur, activam scilicet et contemplativam, designatas accipere, quarum activa communis populo Dei via vivendi est : ad contemplativam vero, per pauci, et hoc [*Beda*, et in hoc] sublimiores quique post perfectionem piæ actionis ascendunt. In eo etenim quod ait Petro Dominus : *Extendens manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo non vis*, perfectionem exprimit activæ conversationis, quæ tentationum solet igne probari. Unde alibi de ea dicit apertius : *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam* (Matth. v, 10). Cui recte subjungit dicens : *Sequere me*. Quia nimirum juxta ejusdem Petri vocem : *Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus* (1 Petr. ii, 21). Quod autem dicit de Joanne, *Sic eum volo manere, donec venio*, B statum contemplativæ virtutis insinuat, quæ non per mortem finienda ut activa; sed post mortem est perfectius Domino veniente complenda. Activus namque labor cum morte deficit, mercedem post mortem accepturus æternam : speculativa autem felicitas, quæ hic inchoatur, illic sine fine perficitur, quando et supernorum civium, et ipsius Domini præsentia, non per speculum et in ænigmate sicut nunc, sed facie ad faciem videbitur (1 Cor. xiii, 12). Sequitur :

Vers. 24. — *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc : et scimus quia verum est testimonium ejus*. Jam manifeste beatus Joannes suam personam designat ex officio, quam designare vitat ex vocabulo. Non autem prætereunter intendum, quod dicitur : *Qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc*. Perhibuit quippe testimonium verba Dei [*Ms.* et *Beda*, verbo Dei] prædicando; perhibuit scribendo; perhibuit denuo, eadem quæ scripserat docendo; perhibet etiam nunc, Evangelium quod descripsit in Ecclesiis legendum pendendo. * [Siquidem a tempore Dominicæ passionis, resurrectionis et ascensionis in cælum, usque ad ultima Domitiani principis tempora, per annos circiter sexaginta et quinque, absque ullo scribendi adminiculo verbum Dei prædicabat. At ubi 648 a Domitiano, qui secundus post Neronem Christianorum persecutor exstitit, in exilium missus est, irrumpentes in Ecclesiam hæretici, quasi in destituta a pastore ovilia lupi, Marcion, Cerinthus, Ebion, cæterique Antichristi, qui Christum fuisse ante Mariam negabant, simplicitatem fidei evangelicæ perversa maculavere doctrina. Sed dum ipse post occisionem Domitiani, permittente pio principe Nerva, rediret Ephesum, compulsus est ab omnibus pene tunc Asiæ episcopis et multarum Ecclesiarum legationibus, de coæterna Patri divinitate Christi alius facere sermonem, eo quod in trium evangelistarum scriptis, Mathæi videlicet, Marci, et Lucæ, de humanitate ejus, ac de his, quæ per hominem gessit, sufficiens sibi viderentur habere testimonium. Quod ille se non aliter facturum respondit, nisi indicto jejuncto omnes in commune Dominum precarentur, ut illo digna scri-

* Quæ hic sequuntur uncinis inclusa, superius col. 740, etiam inserta habentur in Epistola dedicata ad Gislam et Richrudani.

bere posset. Et hoc ita patrato, instructus revelatione, ac sancti Spiritus gratia ebriatus, omnes hæreticorum tenebras, patefacta (*Beda*, patefactæ) subito veritatis luce dispulit: *In principio*, iniquens, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.] Similemque initiis totum sui sermonis cursum faciens, Dominum nostrum Jesum Christum sicut verum hominem, vere ex homine temporaliter factum, ita etiam verum Deum, vere ex Deo Patre æternaliter natum, vere cum Patre et cum Spiritu sancto semper existentem, clarissima assertionem perdecit: imo omnia divinæ veritatis et veræ divinitatis, quantum alteri mortalium nulli licuit, arcana reservavit. Et hoc virgini privilegium recte reservabatur, et ad scrutanda Verbi incorruptibilis sacramenta, in corrupto ipse non solum corde, sed et corpore procederet. De cujus dictorum veritate, quam sit nemini ambigendum, ipse quoque curavit ostendere: qui cum dixisset: *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc*, continuo subiecit et ait: *Et scimus, quia verum est testimonium ejus*. Quia ergo et nos cum cæteris fidelibus scimus quia verum est testimonium ejus, curemus per omnia ut recta fide intelligendo, recta operatione exercendo quæ docuit, ad dona perveniamus sempiterna quæ promisit. »

SUPPLETA EX MS. S. EMMERAMI.

VERS. 25. — *Sunt autem et alia multa, quæ fecit C*

Ex S. Aug., tract. CXXIV, NUM. 8.

A *Jesum, quæ si scribantur per singula, nec ipsum, arbitror, mundum capere eos qui scribendi sunt libros.* « Non spatio locorum credendum est, mundum capere non posse, quæ in eo scribi quomodo possent, si scripta non ferret, sed capacitate legentium comprehendendi fortasse non possent, quamvis, salva rerum fide, plerumque verba excedere videantur fidem. Quod non sit quando aliquid quod erat obscurum vel dubium, causa et ratione reddita, exponitur, sed quando id quod apertum est, vel augetur, vel extenuatur; nec tamen a tramite significandæ veritatis erratur, quoniam sic verba rem quæ indicatur excedunt, ut voluntas loquentis, nec fallentis appareat, qui novit quousque credatur, a quo ultra quam credendum est, vel minuitur loquendo aliquid, vel augetur. Hunc loquendi modum Græco nomine non solum Græcarum, vel etiam Latinarum litterarum magistri *Yperbolon* vocant, qui modus, sicut hoc loco, ita in nonnullis aliis divinis litteris invenitur: ut est: *Posuerunt in celo os suum* (*Psal.* VII, 9); et: *Verticem capilli perambulantium in delictis suis* (*Psal.* LXVII, 22): et multa hujusmodi, quæ Scripturis sanctis non desunt, sicut alii tropi, hoc est, locutionum modi. De quibus operosius disputarem, nisi evangelista terminante Evangelium suum, etiam ipse compellerer meum terminare sermonem. »

Explicit liber VII.

649 OPUSCULUM SEPTIMUM.

TRACTATUS ALBINI MAGISTRI

SUPER TRES S. PAULI

AD TITUM, AD PHILEMONEM ET AD HEBRÆOS EPISTOLAS.

MONITUM PRÆVIUM.

Beatum Fl. Alcinum scripsisse commentarios in quatuor sancti Pauli Apostoli Epistolas, Vitæ illius coævus scriptor fide dignissimus testatur his verbis: « Scripsit et in quatuor Epistolas Pauli, ad Ephesios scilicet, ad Titum, ad Philemonem et ad Hebræos. » Scriptores quidam posterioris ætatis, Sixtus Senensis *Bibl. Sanctæ* libr. III, Trithemius *libr. De Script.* Eccles. et libr. II *De Script. Ord. S. Ben.* cap. 36, Joannes Baleus *Cent. II Script. Brit.*, Antonius Possesvinus in *Apparatu Sacro* tom. I, referunt Alcinum scripsisse libros omnino quatuordecim in omnes sancti Pauli Epistolas: verum unde hoc didicerint, et quænam sit illorum librorum seu commentariorum conditio, minime indicant; quo ipso satis prodent, quod nullus eorum commentarios illos vel viderit, vel cui auctori, quos viderant, deberentur, satis examinaverit; alias certe, quod in aliis sibi bene cognitissimis Alcuini opusculis faciunt, illorum saltem initium dedissent. Fidei igitur scriptoris Vitæ Alcuini, eidem pene contemporanei, insistendum

D *censeo, atque dicendum Alcinum quidem in aliquas, non tamen in omnes sancti Pauli Epistolas commentatum fuisse.*

Latus vero hoc opus in hunc diem, et necdum integrum apparet. In insigni quidem bibliotheca celeberrimæ abbatiæ Einsiedlensis servatur codex membranaceus sæc. IX, notatus litteris B, 9, quo continetur: *Tractatus Albinus magistri super tres sancti Pauli apostoli Epistolas, id est, ad Titum, ad Philemonem et ad Hebræos*. Ita enim ibidem titulus manu eadem qua integer liber scriptus est, exaratus est. Deficit ergo Tractatus in Epistolam ad Ephesios, qui primus est inter quatuor a Vitæ scriptore recensitos. Quæ vero causa sit hujus defectus in codice Einsiedlensi, divinare baud licet. Fortassis idem hic Tractatus in Epistolam ad Ephesios separatim a reliquis tribus ab Alcuino editus fuit? Certe in vetusto catalogo celeberrimæ bibliothecæ Fuldensis singulariter recensetur apud Schannat part. I *Hist. Fuldensis* pag. 64. Tres igitur illos Tractatus e prælaudata bi-